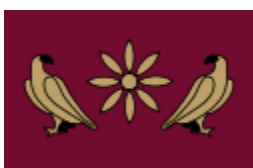


Qafar Çaxmaqlı

ARMENİZMDƏN TERRORİZMƏ

**ERMƏNİ İDEOLOJİ
VƏ
DÜŞÜNCƏ SİSTEMLƏRİ**



Bakı- 2013

Kitab haqqında

Araşdırmaçı yazar, siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru Qafar Çaxmaqlının bu yeni tədqiqatı - "**Armenizmdən terrorizmə erməni tarixində ideoloji və düşüncə sistemləri**" Azərbaycanda erməniliyin (armenizmin) mənbəyini araşdırılaraq ortaya qoyulan ilk araşdırmalardan sayıla bilər. İndiyə qədər nə Ermənistanda, nə Rusiyada, nə də digər ölkələrdə, o cümlədən Azərbaycan və Türkiyədə ən qədim zamanlardan günümüzə qədər **ermənilik** ideologiyasını və onun tarixini sistemli şəkildə tədqiq edən bir əsər olmamışdır.

Bu çalışmada araşdırılmışdır ki, Armenizmi (Ermeniliyi) erməni tarixi və mədəniyyətindən fərqli düşünmək, xristian ideologiyasının ruhunun xaricində görmək olmaz. Ermənilərin, hətta dinlərini belə bəzən irqçi düşüncələrə qurban verdikləri zamanlar olmuşdur. Tədqiqatda bunlar ortaya çıxarılır. Bəllidir ki, bilgi və inanclar sistemi kimi ermenilik (armenizm) də irqçi ideologiya ilə yüklü olmuşdur və özünü qoruma istiqamətində bütün tarixi dövrlərdə inkişaf yolu keçmişdir. Yəni, zaman irəlilədikcə onun mahiyyətində irqçilik, başqa xalqlara yuxarıdan aşağı baxmaq, hədəfə çatmaq üçün insanları terrorizə etmək, onları fiziki cəhətdən məhv etməyə meyl özünü göstərməyə başlamışdır. Ermənilərin yaratdıqları əksər siyasi və qeyri siyasi təşkilatların mayasında bu vardır. Erməni tarixçilərinin özləri də bu cəhəti qeyd etməkdədirlər. Tarix boyunca bu ideologiyayı erməni millətinin dövlət anlayışı kimi formalaşdırmağa meyilli qüvvələr də olmuşdur və bu gün də vardır. Ermənilərin tarixdə heç bir dövrdə tam müstəqil dövlətləri olmadığından ideologiyalarını bu əsas üzərində-hər şeyi başqalarından mənimsəmə prinsipi üzərində qurmuşlar və millət olaraq öz milli kimliyini ayaqda tutmaq üçün bu yeni düşüncə sistemlərini formalaşdırmışlar. Armenizmdən bəşəriyyət üçün çox təhlükəli olan andranikizm, tsexakronizm, erməni fedaizmi və erməni faşizmi və digər “izmlər” törəmişdir. Armenizmi terrorizmə yaxınlaşdıran səbəblər bu çalışmada geniş analiz edilir və ayrı-ayrı dövrlərdə armenizm (ermenilik) ideologiyasının **milliyyətçiliyə, mxtarizmə,**

fədaizmə, arevizmə, şovinizmə, tsexakronizmə, andranikizmə və digər irqçi cərəyanlara çevrilməsindən danışılır, bununla bağlı ana faktorlar, nəticələr məhz erməni mənbələrinə, tarixi qaynaqlara istinadən verilir. Müəllifin erməni dilini bilməsi və bu millətin psixologiyasına yaxşı bələd olması əsərin daha ciddi vəsait kimi qəbul olunacağından xəbər verir. Oxucu bu kitabı əlinə alarkən və onunla tanış olarkən görəcək ki, bütün erməni cərəyanları məhz bu gün bəşəriyyətin üzləşdiyi **erməni terrorizmini** doğurmuşdur.

Ermənilik anlayışı və irqçi ideologiyanın təməl prinsipləri...

Hər bir cəmiyyətin öz milli kimliyinə söykənən bir ideologiyasını meydana gətirməsi, formalaşdırması üçün müəyyən mərhələlərdən keçməsi labüddür. Ümumiyyətlə ideologiyayı siyasi və sosial bir təlim kimi meydana gətirən və siyasi və ictimai hərəkət olaraq istiqamətləndirən düşüncə, inanc və görüşlər sistemi sağlam olmalıdır, əks təqdirdə o bir cəmiyyətə, bir dövrə ya da ictimai bir sinifə xas inanclar sistemi olaraq meydana çıxarkən özü ilə təməl problemlər yarada bilər. Millətlərin öz yaranma şərtləri və bir- biriləri ilə əlaqələrindən doğan həyat tərzləriylə əlaqədar edilən siyasi və ictimai dizaynların hamısını onun müəyyən zaman içində inkişaf etdirdiyi ideologiyalarda axtarmaq çox da doğru olmaz. İdeologiyayı konkret şəxslər formalaşdırır. Erməni millətində bu şəxslər daha çox kriminal dünyanın adamları olduqlarından onların təliminin də digər millətlərə nəzərən əksikləri mövcuddur. Bu mənada Ermənilik mükəmməl ideologiya sayıla bilməz.

Ümumən ideologiya anlayışı, 19-cu əsrdən etibarən özünün elmilik statusunu itirərək, şüurlu düşüncə önündə bir əngəl olmuşdur, özündən olmayanların , yəni başqalarının, xüsusilə də siyasi rəqiblərin düşüncələrinin tətbiqi, alqılanması və qəbulu bir növ maneə olaraq yorumlanmaya başlanmışdır. Burada ideologiya, özünü təsiri altına aldığı insanların düşüncələrində davamlı və sisteməlik bir tərzdə səhv şərtlərə gətirib çıxaran təhrifedici faktor olaraq göstərir.

Bu faktor hər millətdə özünü göstərməz. Amma Erməni millətinin nəyin bahasına olur -olsun ideologiyaya sahib olmaq üçün keçdiyi mərhələlərdə söykəndiyi anlayış, özünü başqalarından fərqli görmək düşüncəsi olmuşdur. Erməni cəmiyyətlərinin ayrı-ayrı zamanlarda keçdiyi yola nəzər salarkən bu qənaət hasil olur ki, ermənilərin heç vaxt dövlətlərinin olmamansı onları bu bağlamda birləşməyə , bir ideya ətrafında manevrlər etməyə sövq etmişdir. Bu düşüncəyə görə isə sən başqalarından fərqlisən, sənənin içində artıq başqa bir cəmiyyətə yer yoxdur. Bu gün Ermənistan Respublikası deyilən ölkədə buranın qədim və köhnə

sakinlərinin- Türklərin yaşamamasını bu millətin ideologiyasının mənfi nəticələri olaraq görmək mümkündür. Bu erməni düşüncə sisteminin “uğurudur”. Buna daha önceki yüzillərdə təməli qoyulmuş, sonra isə- 19-cu əsrdə yaranmış və sonralar bir irqçilik teorisinə çevrilmiş milli ideologiyanın (erməni irqçiliyi) nəticəsi kimi baxılmalıdır.

Aydındır ki, bu ideologiya əski zamanlarda da tolerantlığa əsaslanan bir ideologiya olmamışdır, anti-türk baxış bucağında formalaşan düşmənçilik ideologiyası olmuşdur və bu gün də var. Bu ölkədə irqçi düşüncə, varlığını həm siyasi sahədə, həm ictimai sahədə özünü büruzə verir. Hələ də bəzi hallarda açıq, bəzənsə gizlidən gizliyə onu davam etdirməkdə, bəzən də bu gizlilik həddindən artıq sağçı liderlərin və qrupların fəaliyyətləri ilə gün işığına çıxarıla bilməkdədir. Ideologiyasını irqçilik üzərində quran Ermenilik (Armenizm), XIX əsrdən başlayaraq insan üçün ən təhlükəli hərəkəti-terroru özünə imtina edilməz bir silah olaraq seçmişdir. Bu seçkinin səbəbini anlamaq bilməmiş üçün ilk olaraq irqçi ideologiyanın insanları necə şiddətə və təzyiqə sürüdüyünü görməmiş lazımdır. Biz bunu açıb ortaya qoymasaq bunu bir kimsə etməyəcək. Ermənilərin özləri isə heç etməyəcək. Maraqlıdır ki, indəyəcən Ermənistanda bu mövzu ilə bağlı heç bir əsər kitab yazılmamışdır. Təbii ki, başqa ölkələrdə də həmsəlinin . Yer alan bəzi tədqiqatlardan irəlində bəhs edəcəyik. Bizim bu çalışmamız bir ilk olacaqdır. Müxtəlif “izm”lərdən ibarət ermenilik ideologiyası "Erməni xəstəliyi" deyilən bir anlayışla da çulğışmış vəziyyətdədir. Bir növ xəstəlik olan irqçilikdən xilas ola bilmək üçün isə bu ölkədə heç bir fəaliyyət, səy göstərilir. İlk olaraq bu xəstəliyə gətirib çıxaran səbəblərin çox yaxşı bir şəkildə təsbit edilməsi və insanlığa, ətraf millətlərə gətirdiyi ağrıların və verdiyi zərərlərin doğru olaraq müəyyənləşdirilib ortaya çıxarılması şərtidir. Buna Ermənistanda, Erməni Diasporunun təsirli olduğu yerlərdə heç zaman cəhd edilməmişdir. Faşizm irqçiliyi və onun şiddət dolu fəlsəfəsi hələ də bu ölkədə özünü göstərərək, insanlıq üçün bir təhlükə olmağa davam etməkdədir. Faşist fəlsəfəsinin rəhbərlik şəklinin mənimsənilməsi ilə, tətbiq etdiyi siyasətlərlə bu erməni dövləti nasist-faşist ideologiyayı yaşadan bir ölkə durumuna gəlmişdir.

Tarixə nəzər salsaq yenə də görərik ki, Erməni Kilsəsinin, sonra isə erməni dövlətinin də istiqamətləndirdiyi Erməni ideologiyasının püxtələşməsinə Erməni milliyyətçi axınlarının hər birinin təsiri olmuşdur. Fərqli zamanlarda və fərqli şəraitdə ortaya çıxmalarından asılı olmayaraq bu ideologiya bir mərkəzə tabe olmuşdur. Mərkəz isə din-Erməni Kilsəsi olmuşdur. Ermənilər arasında Qərbliləşmə və İslahat hərəkatlarının başlanğıcı 18-ci əsrin ilk illərinə söykənir. 1701-ci ildə Sivaslı Mhitar Vartabed liderliyində başlayan islahat hərəkatı da bu millətçiliyin irqçiliyə dönüşünün qarşısını ala bilməmişdir. Katolik ermənilərin İstanbul Erməni Patriarxının ilə bir sıra problemlərinin olmasına baxmayaraq öz aralarında da tam bir birlik yox idi. Bütün təzyiqlərə baxmayaraq Erməni Patriarxı ilə əlaqələrinin tamamilə kəsilməsini istəyənlər də vardı. Bunun tam əksini ifadə edən qruplar isə Mihitaristlər, Antonyan təriqəti mənsubları və İstanbuldakı keşiş sinifindən olan Ermənilər idi. Buna görə yuxarıda bəhs etdiyimiz Katolik Erməni qrupları aralarındakı dini anlayış fərqliliklərinə baxmayaraq təbliğatda ortaq hərəkat etdilər. Təbliğat isə Osmanlı dövlətinə qarşı üsyanlar təşkil etməkdən ibarət idi. Bunların başında gələn isə Mxitar və Mxitaristlərdir. Mxitarist hərəkatın qurucusu olan Mxitar, ermənilərin ehtiyacı olan dini və milli oyanışı üzərində düşünən və bunun üçün zəhinində bir çox fikirlər hazırlayan şəxs idi. O, zəhinindəki düşüncələri daha yaxşı tətbiq etmək üçün 1700-ci ildə İstanbul'a gəldi. Təhsil fəaliyyətlərini gəliştirmək və erməni millətini fikri-dini sahədə oyandırmaq üçün ətrafındakı on şagirdlə birlikdə Mxitaryan Birliyi Manastırını İstanbulda qurdu. Xristianlıqda Qərb keşişliyinin atası sayılan Əziz Venediktin (480-547) təlimləri, monastır və keşişlik qaydaları Mihitarın qurduğu təriqətdə ən etibarlı istinad nöqtələri idi. Mxitarın qurduğu bu təriqət, erməni Venedikt təriqəti olaraq qəbul edilirdi. Mihitarın təriqəti təqibçiləri tərəfindən daha sonra Venesiya, Vyana və Paris Mxitaristləri olmaq üzrə üç qrupa ayrıldı.

Zaman zaman sərt mübarizələrə səhnə olan Mxitaristlərin islahat hərəkatı, 1860-dən Padşah Abdülməcid tərəfindən Erməni Milləti nizamnaməsi ilə yeni şəkil almışdır. Bu nizamnamə ilə qurulan Erməni Millət Məclisi Osmanlı Dövlətindəki ilk təmsili parlament orqan səlahiyyətində olub, 1876 Qanun-u Esasisi ilə qurulan

Osmanlı Mebusan Məclisinə də nümunə təşkil etmişdir. Beləcə Erməni millətçiliyinin əsası qoyulmuşdur. Daha sonralar bu milliyyətçilik ayrı-ayrı erməni akınçılar (cərəyan) tərəfindən inkişaf etdirilmişdir. Bir nəzəriyyə olaraq bu milliyyətçilik erməni xalqının mübarizələrində ana xətt olaraq götürülmüşdür. Osmanlıda və onun xaricində nəşr olunan qəzetlərində fərqli cərəyanlar və onların fərqli baxışları görülsə də burada da Kilsənin mərkəzi rolu və təlimatı hiss edilmişdir.

Daha sonra Erməni millətçiliyinin teorisyei olaraq qəbul edilən Artsruninin yanaşması da irqçiliyə və erməni şovinist qrupları arasında əməkdaşlığa söykənir. Artsruni, kitablarında Türkləri, Kürdləri və müsəlmanları alçaldır. Tbilisidə çıxardığı "Mşak" adlı qəzetində Osmanlı rəhbərliyindəki erməniləri üsyana təşviq edir. Artsruni, ermənilər və digər xalqların Müsəlman rəhbərliyindən asılılığının aradan qaldırılmasının lazım olduğunu, bunu da avropalıların köməyi ilə etmələrinin lazım olduğunu irəli sürür. Digər erməni ideoloqlar da eyni şey istəyirlər. Digər Ermənilik ideologiyasının daşıyıcıları - Andranik də, Dro da, Njde də, Stepan Şaumyan da erməni xalqına müstəqillik istəyirdilər. Amma necə? Kimlərin faciəsi hesabına? Bax fərq buradadır. Adolf Hitler II Dünya müharibəsi zamanı işğal etdiyi ərazilərdə vətəndaş əhaliyə toxunmurdu. Amma ermənilər zəbt etdikləri yerdə burada yaşayan əhalini öldürməklə, onları oradan qovmaqla kifayətlənmirdilər, həm də buradan o əhalinin izlərini, bütün mədəniyyət abidələrini tamamilə silməyə çalışırdılar. Bu gün Ermənistanda Türk izi demək olar ki, qalmamışdır. Qarabağda da bir kültür soyqırımı yaşanır. Ermənilər tarixi Azərbaycan torpaqlarında "Türksüz Ermənistan" siyasətini tətbiq edərək Azərbaycan Türklərinin ayağını öz tarixi vətənlərindən kəsmişlər. Buranı hər zaman Vətən bilən, onun üçün darıxan Azərbaycan türkü indi öz məmləkətinə gedə bilməz, doğmalarının qəbirlərini ziyarət edə bilməz. Burada heç zaman yaşaya bilməz. Niyə? Çünki o türkdür. Çünki o müsəlmandır. Erməni irqçiliyi bax budur. 20- əsrdə, tarixin ayrı-ayrı dövrlərində ermənilərin Şərqi Anadolu və Qafqazda etdikləri qırğınlar da bu ideologiyanın nəticəsi idi. Belə bir ideologiyaya sahib olan millətə dövlət vermək, onu silah- sürsat sahibi etmək çox pis nəticələr

verməzdimi? Bunu Alman nasistlərinin nümunəsində dünya görmədimi? Nədən onların Ermənistanın örnəyində təkrarlanmasına imkan verilir? Osmanlı dövlətinin rəhbərləri də bu millətin dövlət idarə edəcək bir səviyyədə olmadığını bildiyindən onlara milli mədəniyyətlərini inkişaf etdirməsi xaricində daha üstün azadlıqlar verilməsinə qarşı idi. Amma mümkün olmadı. Şərqi Anadoluda və yaxud da Kilikiyada yaradılması nəzərdə tutulan suni Erməni dövlətini Cənubi Qafqazda, Azərbaycanın İrəvan xanlığının keçmiş ərazilərində qurdular. 1918-ci ilin 28 mayında elan olunan bu “terrorçu xristian dövləti”(C.Makkartninin deyimi) yüz ildən çoxdur ki, bolgəyə sabitliyi yaxın buraxmır, burada yaşayan xalqlar isə təhdid altındadırlar.



“Armenizm”(Ermənilik) nədir?

“Armenizm - bilik və inancların milli-dini sistemi, təkəllahlığı qəbul edən və milli tarixi və ata-baba torpaqlarının müqəddəsliyini qoruyan ideoloji təlimdir”. Erməni elmi-fəlsəfi ədəbiyyatında armenizmə belə tərif verilir. Deyilir

ki, Ermənilik (Armenizm), bilik və inanclar sistemini özündə əks etdirən ideologiya kimi erməni xalqını, onun ailə dəyərlərini və ənənələrini qoruma fəaliyyətidir. Həmçinin milli dövlətə sahib çıxmadır. Daha doğrusu, “köhnə və yeniyə”! Bu ideoloji nəzəriyyə on illər boyu bir çox erməni alimləri tərəfindən müstəqil şəkildə, bir-birindən xəbərsiz işlənilib hazırlanmışdır. "Erməni çox erkən zamanlardan xristianlığı " erməniləşdirmişdi ". Erməninin əsil dini elə armenizmdir ". Erməni millətinin əsas ideoloqlarından hesab olunan Garegin Njdenin bu təsbiti bütün ermənilər üçün əsas olaraq götürülmüşdür. Çünki Njde digər erməni filosoflar kimi erməni xalqının xristianlıqdan öncə də ali bir irqə məxsus olduğunu iddia edənlərdəndir. Onlar xəyallarında təkəbbürlü bir erməni obrazı canlandırır və bu fikri başqalarına da sıırmağa çalışırlar ki, ermənilər başqa xalqlardan daha üstün və daha ağıllıdır. Hətta ermənilər 301-ci ildə xristian dinini qəbul etməklə də bu dini şərəfləndirmişdir.(23) Erməniliyi (armenizmi) milli və dini kimlik kimi ortaya qoymaq və reallaşdırmaq o zaman mümkün olardı ki, bu işin həyata keçirilməsi üçün güclü psixoloji faktorlar olsun, bu işi başa çatdıracaq zəruri komponentlərin ahəngdar birləşməsi təbii olaraq baş versin. Armenizm gərəkli dəlilləri, arqumentləri ortaya qoyulması gedisinin nəticəsidir ki, bu prosesin sonunda erməni siyasi kimliyi və onun potensialı Njdenin dediyi kimi ifadə edilir. Bəllidir ki, erməni varlığının yeni mərhələdə hər hansı şəkildə kənarda tutulması mümkün olmaz, çünki armenizm milli inkişafın əsas komponentidir, ondan imtina etmək, onu cəmiyyətin əsas ünsürü olmaqdan kənarlaşdırmaq zərərli nəticələrə gətirib çıxarardı. Və hələ də bu fikir mübahisə doğurur ki, ermənilərin özlərinin məqbul hesab elədikləri bi milli sistem zərərli yoxsa yox. Sivilizasiyanın bu yeni mərhələsində zəruri artım üçün armenizm yeni domain rolundadır, buna görə də şərait də yetişdirilmişdir, ayrı- ayrı şəxslərin düşüncə sistemində onun detalları ideoloji təlim üçün yetərli qədər işləyə bilər. Ermənilərin bundan başqa bir nəzəriyyələri yox kimidir. Bu zərərli də olsa nəzəriyyədən yapışmaq zorundadırlar. Onlar dünyanın müxtəlif ölkələrinə yayılmış erməni diaspora təşkilatlarını birləşdirmək üçün bundan yaxşı nəzəriyyəyə malik deyillər. Erməni milli mənliliyini, milli kimliyini təyin etmək üçün tarixi

keçmişə nəzər nəzər salsaq görərik ki, elə Erməni tipi də erməni milli özülü üzərində qurulmuşdur. Erməni milliyyətçiliyinin kökünü Vardavar deyilən Erməni bayramında axtarmağın daha məntiqli olduğunu iddia edənlər də var. Bu tip ideoloqlar keçmiş Ermənistana dönməklə milli özünüdərkə möhkənləndirmək istəyirlər. Amma bunun mümkün olacağı çətin ehtimaldır. Qədim və ya keçmiş adlandırılan “Ermənistan” xəyali bir məfhumdur, heç bir elmi əsasə söykənməyən iddiadan başqa bir şey deyildir, onu hər hansı bir ideoloji düşüncə sisteminə daxil etmək isə suni baxış olacaqdır. Tarixdə mövcudluğunu bildiyimiz “Armeniya”nın bu gün Ermənistan deyilən dövlətə və “hay” deyilən millətə heç bir aidiyyəti yoxdur. Bu artıq sübut olunmuş mövzudur, ermənilərin bu “Armeniya”nı özünüküleşdirmək cəhdi uğur qazanmır. Diqqətli Qərb alimləri bu cəhdlərə gülürlər. 301-ci ildə Xristianlığı qəbul etdikləri iddia olunan Ermənilər bunaqədərki bütün məbədləri yıxıb dağıtmışdılar, onun yerinə isə heç bir şey yarada bilməmişdilər. Özlərini qonşularından, əsasən də müsəlmanlardan fərqləndirmək üçün yaşadıkları məkanları bu dinə(və ya dinlərə) sitayiş edən insanlardan uzaq tutmaq üçün nə milli, nə də dini bir ideologiya yarada bilməmişlər. Başqa sözlə, xristianlıq bir millət olaraq ermənilərə fərqli görünüm verməmişdir. Milli ideolojiləri də Xristian dini ilə sıx bağlı olmamışdır. İndi İrəvan yaxınlığında, təxminən onun 32-ci kilometrliyində yerləşən Qarni məbədinə bir neçə min Erməninin toplaşaraq Vardavar bayramını kutlayarkən demək istəyirlər ki, əsil Ermənilər onlardır və dinləri də Xristianlıq deyil, bax bu dindir. Çox qəribədir ki, onlar bu bayramı Xristian təqvimlərinə də daxil etmişlər. Burada qəribə bir məntiqsizlik yaranmırmı? Amma bu təriqət sahibləri özləri üçün müqəddəs kitab da yaratmışlar. 1990-cı ildə Slak Kakosyan adlı təriqət rəhbərinin kitabı yayılmışdır. Baxın, bu Camaata aidliyi ilə öyünən ideoloqlardan biri Zöhrab Petrosyan nə fikirdədir: “Biz ermənilər bilmirik ki əsil dinimiz nədir? Kilsədə şam yandırmaq və sinəsindən xaç asmaq xristian olmaq demək deyil”. Ermənilərin hamısı bu dində səmimi deyillər. Vardavar bayramında aktiv iştirak edənlərdən biri- “Erməni –Ari ordeni” adlı ultramilliyyətçi təşkilatın rəhbəri Armen Avetisyan Erməniləri Xristianlıqdan imtina etməyə səslədiyinə görə, 2005-ci ildə 3 il həbsə

atılmışdır. O həm də xalqı yəhudiləri məhv etməyə səsləmişdi. Avetisyan və onun silahdaşları əyinlərinə Erməni irqçi ideoloq Garesin Njdeni rəsmi çəkilməmiş qara köynəklə gəzirlər. Xatırladaq ki, Garegin Njde 1886-1955 illərdə yaşamış Erməni şovinst ideoloqu olmuşdur. O əldə silah Türklərə və hətta bolşeviklərə qarşı vuruşmuş və Erməni milliyyətçiliyinin əsaslarından bəhs edən əsərlərin müəllifi olmuşdur. Bu şəxsin ideyaları əsasında Erməni İnqilabçı Federasiyası-Daşnaksütyun və o cümlədən Ermənistan Respublikaçılar Partiyası da daxil olmaqla bir çox siyasi təşkilatların platforması müəyyənləşdirilmişdir. İndi də ideoloji mərkəzlər onun təlimlərini əsas götürürlər. “Erməni Arılar Ordeni” adlı örgütdən başqa Erməni milli bayramında – Vardavarda adını çəkdiyimiz siyasi təşkilatların rəhbərliyində olan şəxslər də iştirak edirlər. Erməni nasionalizminin kökünün xristianlıqdan daha öncələrə dayatmaq həm də siyasi məqsəd güdür.

Erməni ideoloqlara görə ermənilik, yəni armenizm onu şərtləndirən üç mühüm 3 mahiyyətlə bütövləşir:

1. Milli özünəxəşliq , güclü ruh halı

2. Yenə milli özünəxəşliq , qüdrətli dil

3. Yenə milli özünəxəşliq, qüdrətli din

Hesab olunur ki, bu üç komponent milli dəyərlərin qorunub saxlanması da xüsusi rol oynamışdır.

Ermənilik ideologiyasının banilərindən olan Garegin Njde deyərkən: “Erməni çox erkən zamanlardan xristianlığı “erməniləşdirmişdir” və ya “Erməninin əsil dini ermənilikdir”- bax bunları nəzərdə tuturdu. Erməni özündən kənarda yaşananlara qətiyyənlə diqqət etmədən yalnız özünü fikirləşmişdir. Onun düşüncəsinə görə xristianlığa qədərki erməni daha cəsur, daha ağıllı və təkminli olmuşdur. Erməni xalqının formalaşma prosesini ən qədim əsrlərdə axtaran Njde və digər erməni ideoloqlar bəzi dialektik gerçəkləri unudurdular. Bəllidir ki, bir millətin adı o zaman meydana çıxır ki, onun bəlli tarixi, torpağı, ortaq tarixi yaddaşı, ictimai mədəniyyəti, ortaq bir iqtisadiyyatı olsun, o millət ortaq qanunları, hüquq və vəzifələrini paylaşan bir insan birliyinə malik olsun. Millət, etnik kimliyi olan bir birlikdir. Bu gerçəkdir ki, dediyimiz parametrlərə erməni milləti uzun əsrlər sahib

olmamışdır. Onlar bir millət olaraq başqa bir toplumun içində yaşamağı, təbiri caizsə, “ baş girələməyi “ tərcih etmişlər. Onların məşhur bir ata sözü var: Որ տեղ հաց- այն տեղ կաց (vor teğ hats, ayn teğ qats – harda çörək varsa orada qal). Erməni üçün heç zaman Vətən anlayışı olmamışdır. Onu maraqlandıran tək şey qarnının tox olmasıdır, indi bütün dünyaya yayılmalarının da tək səbəbi də budur, bunun 1915 Təhciri ilə heç və qətiyyətlə əlaqəsi yoxdur. Erməni milləti haqqında bu gün danışarkən onun kökünü qədimlərdə axtaranlar da dərinə dərinə yanılırlar. Xristianlıqdan qabaq da , sonra da erməni adı ilə qələmə verilən xalqın ən azından bugünkü haylara heç bir aidiyyəti yoxdur. Nə dil baxımından, nə etnik, nə mədəni baxımından bu gün erməni olaraq bildiyimiz millətin yaxından- uzaqdan heç bir əlaqəsi yoxdur. Eyni cür də tarixdən bildiyimiz Armeniyanın bu haylarla, Hayastanla heç bir bağlılığı yoxdur. Ermənilərin bu gün iddia etdikləri ərazilərdə, ermənicə “Հայոց Լեռնաշխարհ”da minlərlə millətlər yaşamışdır, yəni Şərqi Anadolu tarix boyu minlərlə millətin məskunlaşdığı coğrafi ərazidir. Bu gün orada kim yaşayırsa onundur. Bunun əksini iddia etmək artıq insanlıqdan kənar bir hərəkət və milli və genetik xəstəlikdir. Tarixdə belə nümunələr çoxdur. Çağdaş dünyamızda rast gəlinənləri də tarixi bənzərlik hesab etməliyik. Yeni yaranan Amerikan milləti belə köklərini yerli amerikalılarla (qırmızıdərililərlə, hindularla) birləşdirərək milli kimliklərini təsdiq etməyə indinin özündə də çalışırlar. Bunda nə qədər başarılı olacaqlar bu artıq gələcəyin işidir. Eyni zamanda da teritoryal-ərazi birliyi anlayışı var . bu da ermənilərə aid oluna bilməz. Ermənilər lap 1915- ə qədər Osmanlı dövlətinin heç bir vilayətində say çoxluğuna malik olamamışlar. Bir ölkə çərçəvəsində formalaşan əlaqələrə yalnız tarixi aspektdən yanaşılsa görünər ki, bunlar simvolik bağlılıqlar olmuşdur və millətlə bu bağlılığın məsafəsi zaman içində əhəmiyyətini itirmişdir. Və millətlər, müəyyən torpaqları olmadan millət sayıla bilməzlər. Ermənilərin tarix boyu torpaqlara malik olmamışlar. Yəni tapusu onlara aid heç bir hektar da torpaqları olmamışdır. Yaşadıqları ərazilərdə torpaqlar onlara ya icarəyə verilmiş, ya da yardırlığa. Başqa bir deyişlə millətlər hər vaxt etnik "ünsürləri" üçün ala

bilərlər, amma bununla belə onların da coğrafi sərhədləri olmalıdır. Etnik birliklər, bir millətin sahib olduğu bir çox xüsusiyyətdən məhrumdur. Etnik "öz" coğrafi məmləkətlərində mütləq deyildir ki, iqamət etsinlər, buranın vahid milləti sayılsınlar. Amerika Birləşmiş Ştatları, Argentina və Avstraliya kimi bəzi dövlətlərdə, millətlər dalğalar halında gələn (əsasən avropalı) immiqrantların mədəniyyətlərini bir araya gətirmək istiqamətində uğurlar əldə edə biliblər. Budur, ayrı-ayrı millətlərdən yeni bir millət ortaya çıxmışdır: amerikalı, argentinalı, avstraliyalı. Amma ermənilər bu ölkələrin və yeni millətlərin içində belə özlərini fərqli tutur və bütün gücləri ilə çalışırlar ki, öz “erməniliklərini” onların kənarına daşıyınsınlar. Amerikanın hansısa Ştatında artıb çoxalarkən ortaya iddialar qoyurlar. ABŞ-a gəlib yerləşən və sayca ermənilərdən qat-qat çox olan millətlərin heç biri ortaya milli iddialar qoymurlar. Onlar ölkə yararına gördükləri hər hansı bir iş üçün də minnət qoymurlar, amma ermənilər minnətsiz etmirlər. Seçkidə vətəndaş olaraq iştirak edərək kiminsə lehinə səs verərkən belə səs verdiyi adamdan istədiklərini almağa çalışırlar. Ya da seçkidən öncə şərtlərini irəli sürərək sonra səs verirlər. Amerikanın Prezidenti Barak Obama hər il 24 Aprel öncəsi “çarmıxa çəkilir” ki, hansısa görüşdə demisən ki, başkən olsam “erməni soyqırımı”nı tanıyacağam. Bu vəziyyət müasir millətlərin hər hansı birində mövcud deyildir. Məsələn, Azərbaycan türkləri müəyyən bir ölkəyə yaşamağa gedərkən həmin ölkəyə hər mənada inteqrasiya proseslərini digər millətlərdən daha tez yaşayırlar, həmin ölkənin qanunlarına uyurlar, erməni isə yox. Bu onların etnik nüvəsindən irəli gəlir, milli kimliyin problemlili olduğunu göstərir. Tarixi baxımdan ilk millətlər, etnik nüvələr əsasında meydana gəlmişdir və mədəni baxımdan təsirli və güclü olan bu millətlər, sonralar dünyanın başqa bir çox yerində millət qurma prosesində nümunə təşkil etmişlər. Anadoluda uzun əsrlər yaşamalarına baxmayaraq və ayrı-ayrı imperiyaların içində yaxşı yaşamının nə demək olduğunu bilmələrinə baxmayaraq ermənilər heç bir millətin yaradılışında və formalaşmasında müsbət rol oynamamışlar. Bunun nədən belə olduğunu erməni alimləri özləri də müxtəlif cür yozmağa çalışmışlar. Dərhal hakimiyyətsizlik faktorunu ortaya atmağa çalışırlar. Başqa zaman qürrələnilər ki, tarixdə bizim

qüdrətli dövlətimiz olmuşdur, bu məsələnin üstünə gələndə ki, sizin dövlətiniz olmamışdır, bəhanə axtarırlar və tapırlar. Deyirlər ki, “bizim dövlət qura bilməməzin günahkarı Türklərdir”, “Bizim dövlətimiz olsaydı dünyaya daha çox töhfə verərdik” ,“biz yalnız özümüzü qorumaq instinqti ilə yaşadıq” və s. Bu iddiaların da hər birinin məntiqi cavabı var. Sual da verə bilərik. Türklərin Anadoluya kütləvi axınları 1071 Malazgirt savaşından sonra başlamışdır. Erməni belə qədim və güclü məllət idisə ona qədər niyə dövlətini qura bilməmişdi? Ermənistan adının Hayastan ilə və erməni sözünün Hayk ilə əlaqəsi olmadığı qəbul edildikdə, bu xalq adını haradan və nə səbəblə almış olursa olsun, Ermənistan adlandırdıqları məkanın harasında qədim tarixlərdə yaşamış bütün birliklərə Erməni deyilmiş olması nə qədər normaldırsa , bu erməni dediyimiz topluluğun , bu gün bu sözdən anladığımız mənada yəni Hayk, ya da Hay mənasında erməni olduqlarını qəbul etməyin o dərəcə anormal olacağı ortaya çıxar. Bunun nəticəsi olaraq da, yazılı sənədlərdə erməni adının ilk keçdiyi gündən bəri bu bölgədə, bu günki anladığımız mənada ermənilərin yaşamış olduqları düşüncəsi dərhal iflas edəcəyinin fərqi nə varmalıyıq, çünki erməni olan cəmiyyətin bu bölgəyə gəldiyi tarix, yerləşdiyi dövrlər və əsrlər toplu yaşadıklarından xəbər vermir. Yenə də bu faktı qabartmaq məcburiyyətindəyik ki, ermənilər Anadolunun heç bir bölgəsində çoxluq təşkil etməmişlər. Bu bölgə ilə coğrafi termin olaraq istifadə olunan “Ermənistan” (Armenia) heç də bu xalqın varlığının işarəti deyildir. Bir az da dərinə getsək, Armenianın hududlarının eyni olması üçün hər hansı bir səbəb olmadığı da ortaya çıxar. Bu sadə səbəbdən ki burada ən qədim dövrlərdən müxtəlif xalqların sıx şəkildə məskunlaşdığı ərazilərdir. Buranı bir xalqa aid etmək özü saxtakarlıqdır. Hətta istənilən milli dövlətin ərazisi onun özünə aid edilə bilməz. Dövlətlətin formalaşmadığı dövrlərdə bu ərazilərdə yaşayan xalqların bu gün orada məskunlaşanlar qədər haqqı var. Bu gün Ermənistanda erməni dediyimiz toplum yaşayır. Məgər bu ərazilərə orada min illər boyu yaşamış insanların haqqı yoxdur. Ermənilərin qonaq kimi gəldikləri Qarabağda yaşama haqqı varsa, bu tanınırsa, İrəvan xanlığının ərazilərində bu yeri hər hansı səbəbdən tərk etmiş Azərbaycan türklərinin də

yaşama haqqı var. Ermənilik ideologiyasında əsas şey erməniləri dünyanın ən qədim, ən sivil, ən ağıllı, ən istedadlı, mehriban, ən barışsevər, ən fenomenal xalqı olmasını təqdim etməkdir. Həm də ermənilər dünya üçün çox böyük xidmətlər vermiş, çox ox-simalar yetişdirmiş xalq olmuşlar. - Onların ideologiyası, təbliğat ikiüzlü deyil. Eyni zamanda onlar dünyanın ən məzlum və çox məşəqqətlər görmüş millətidir. Hətta dünyada ilk Soyqırımı da onlara tətbiq edilmişdir. Ona görə ki, onlar ali irqdən olmuşlar, ali irqdən olmayanlar bu millətin onlardan öndə olduqlarından çox narahat olmuş və onları qırmışlar. İndi istənilən erməniyə bu sualı versən ki, siz nədən bu soyqırımı məruz qaldınız? Cavabı bu olar ki, "bizi gözləri götürmədi". Bu erməni İdeoloji Ağacının əsas silahıdır. Bu çeşidli fəaliyyət sahələrinə paylanmışdır. Amma Ermənilik bütün ideolojilərdən, ayrı-ayrı şəxslərin baxışlarından yuxarıda böyük bir təlim olmuşdur. Heç bir erməni mütəffəkir, siyasətçi və ideoloq bu təlimin kənarına çıxmamışdır. Ermənilik hər şeydən üstün durumda olduğundan bütün ideoloji təlimlərin mayasında bu durmuşdur.

Ermənilik özündə nəyi ehtiva edir? Erməniliklə bağlı hazırlanan bir proqramda yazılanlar. Görün onlar nələri hədəfləyirlər. Nələr etmək istəyirlər.

1. Öncə özümüz, ermənilər üçün: Dünyanın və bizim qonşuların hamısından üstünük, həm də mədəniyik, bizim qonşular- türklər (ərəblər, farslar, gürcülər, livanlılar və s.) köçəridirlər, vəhşidirlər, buna görə də bizi hər zaman məhv etmək istəyiblər. Belə ki, biz məcburuq bəzi xalqları, ilk növbədə düşmənlərimiz Türkləri məhv etmək yolunu seçmişik. Və doğma erməni torpaqlarımızı Türklərdən azad edəcəyik, Qərbi Ermənistanı onların əlindən mütləq alacağıq. Biz güclü dövlət qurub nəhayət, bütün erməni xalqının arzularını yerinə yetərəcəyik. " Dənizdən dənizə Böyük Ermənistan"ı (Aralıq dənizi, Qara dəniz və Xəzər dənizi arasındakı olan torpaqlar) quracağıq.

2. Xristian dünyası üçün: Ermənilər yalnız xristian olduqları üçün Asiyadan gələn köçərilər bizi məhv etmək istədilər, indi də bizi tamamilə məhv etmək üçün bu yoldan, bu məqsəddən vaz keçməmişlər. Avropa, Amerika üçün Erməni xalqının özü, onun mədəniyyəti, incəsənəti, dili bir möcüzədir. Buna görə də

sivil dünya əzabkeş erməni xalqını mühafizə etməyə borcludur. Bu zalim Türklərlə (gürcülərlə, ərəblərlə və b). mübarizədə ona yardım etməlidir.

3. Ruslar üçün: Yuxarıdakılar eynən bu bölümə də aiddir. Bunlara yalnız aşağıdakı əlavə edlə bilər:Ermənilər və Ruslar iman qardaşlarıdır, ermənilər ruslar üçün təbii müttəfiqdir, daimi dostlardır. Ona görə də həmişə Rusiya erməniləri qorumalıdır.

4. Yəhudilər üçün: Ermənilər və yəhudilər iki qədim xalqlardır, Nuhdan gələn qardaşlardır, onlar ən müdrik və əzabkeş millətlər olmuşlar. Buna görə də, onlar bir yerdə olmalıdırlar, bir birinə nəinki zərər verməli, əksinə ən səmimi müttəfiq kimi davranmalıdırlar, həmişə bir-birinə kömək etməli, birlikdə olmalıdırlar.

5. Azərbaycanlılar üçün (və gürcülər üçün - ermənilər 1919-cu ildə onlarla müharibə etmişlər): Ermənilər - azərbaycanlılarla (gürcülərlə) əbədi qonşulardır, bir yaşamışq və qardaş xalqlar kimi yaşayacağıq. Və bütün münaqişələrdə, onların arasında müharibələrdə xarici qüvvələrin suçu var, bu müharibə onlara (işarə Rusiya, Amerika, Fransa və s-dir) lazımdır ki, digər ölkələr günahlandırır. Belə ki, azərbaycanlıların məruz qaldıqları vəziyyətdə ermənilərin günahı yoxdur, onlar eyni taleyin qurbanlarıdır. Amma Dağlıq Qarabağ və iddia edilən digər torpaqların (Naxçıvan da daxil olmaqla) ermənilərdə bulunması barışın əsas şərti olaraq qəbul edilməlidir. Hər iki xalq (?) düşünüb- daşınıb bir- biri ilə barışacaqlar, bir- birinə qonaq da gedəcəklər. Çox maraqlıdır ki, bəzi azərbaycanlılar ermənilərin ortaya atdıqları bu ideyanı bəyənir və torpaqların işğalı ilə barışmaq yolunu tuturlar. Sanki bu çox cəlbədici bir ideyadır və gec-tez bu qaçılmaz olacaq. Gürcülər isə Cavaxetiyanı (Ahıska) ermənilərə verməlidirlər. Erməniliyin mahiyyəti aşağıdakı kimi ümumiləşdirilmişdir. Ermənilik mədəni bir ideologidir, mahiyyəti etibarı ilə də sivil və demokratikdir. Ona görə də uzun əsrlər davam edir və qarşıya qoyulan məqsədə də gec- tez nail olunur.

Budur Armenizmin İnanc Simvolları:

Şəhadət: " Mənim iradəmi dinlə Hayk!

Şəhadət: - Bizim Allah birdir. Ona bərabər kimsə yoxdur!

Şəhadət: - Onun qanunları başımızın üstündədir!

Şəhadət: - Onun həqiqəti başımızın üstündədir!

Şəhadət: - Onun ədaləti başımızın üstündədir!

Şəhadət: - Onun Müqəddəs Evi göylərdə və yerdədir!

Şəhadət: - Qanımız Ona halaldır!

Şəhadət: - Bizim ruhumuz onundur!

Şəhadət: - İlahinin gücü məndədir!

Bütün yalanları rədd edirəm! hoğotsn hangutselots ". (հողոցն հանկուցելոց)

Bunu ucadan söyləyən Şahidlər (Վկայություն) Varislərə (Ժառանգ) çevrilirlər, Onlar Böyük Yaradanın atalarımıza bəxş etdiyi irsini davam etdirirlər (Աստծու Փառք ժառանգում).

Ermənilik və din

Erməni tarixində və milli sivilizasiyasında Armenizmin mənşəyini araşdırarkən onu - "milli", yəni erməni tarixi və mədəniyyətindən, xristian ideologiyasının ruhundan kənarda düşünmək olmaz. Bilik və inanclar sistemi kimi Ermənilik (Armenizm) ideoloji ilə yüklüdür və özünü qoruma istiqamətindədir. Həmçinin bu ideologiyayı erməni millətinin dövlət anlayışı ruhunda formalaşmağa meyllidir. Ümumən xristianlıq birləşdirici xüsusiyyətə malik bir dindir.

Amma yuxarıdakı inanc sisteminə əsaslansaq Armenizm Məsihin İlahiliyini qəbul etmir, inkar edir. Armenizm vaazı da inkar edir. Armenizm Köhnə və Yeni vəsiyyətnamələri də inkar edir. Armenizm Xristianlığı anti-milli və anti-dövləti ideologiyasını qəbul etməyən bir din hesab edir. Ona görə də bəzi hallarda Armenizmi Dindən önə keçirir. Bu mənada ermənilərin xristianlığı ta erkən əsrlərdən (301-ci il) qəbul etməsini səmimi bir yakaşım olaraq qəbul etmək mümkün deyil. Ermənilər xristianlıqdan da öz məkrli məqsədlərini yerinə yetirmək üçün sui-istifadə etmişlər. Onları başqa xalqlarda olduğu kimi səmimi xristian təəssübkeşi saymaq yanlışlıq olardı. Yaşadıqları bütün əsrlərdə və dövlətlərin tərkibində onlar yalnız milli mənafeləri qədərincə xristian olmuşlar. Bu gün də elədir. Onlar lazım gəlsə istənilən dinin daşıyıcısı olaraq çıxış etməyə hazırdırlar. Lazım gəlsə lap bir anın içində din dəyişikliyinə də gedə bilərlər. Erməni üçün müqəddəs din yoxdur. Başqa mənada armenizm vardır. Bu mərhələdə biz yalnız Armenizmi ideologiya kimi yayan və təbliğ edən bir nəzəriyyə sayə bilərik. Təkamül baxımından isə əlbəttə, "... təcrübədə həyata keçirilməsi " mümkün olmayan bir plan olaraq görə bilərik. Armenizmin əsas məqsədlərindən biri - öncə Milli ruhu aşılamaq, sonra isə onu Dini ruhla birləşdirməkdir. Bu Erməniliyin çox zaman Diasporda bir olmaq istəyindən irəli gəlmiş və onu Dinlə, Xristianlıqla bağlamağa səy göstərmişlər. Yenə də milli mənfəət Dindən önə keçmişdir. Bəlkə də erməni millətinin aşırı dərəcədə millətçiliyə yuvarlanmasının ən ümdə səbəblərindən biri budur.

Erməni tarixində və milli sivilizasiyasında Armenizmin mənşəyini araşdırarkən onu - "milli", yəni erməni tarixi və mədəniyyətindən, xristian ideologiyasının ruhundan kənarda düşünmək olmaz. Bilik və inanclar sistemi kimi Ermənilik (Armenizm) də ideoloji ilə yüklüdür və özünü qoruma istiqamətindədir. Həmçinin bu ideologiyayı erməni millətinin dövlət anlayışı ruhunda formalaşmağa meylli qüvvələr vardır. Ermənilərin tarixdə heç zaman müstəqil dövlətləri olmadığından hər zaman ideologiyayı bu anlayış üzərində qurmuşlar.

Ümumən xristianlıq birləşdirici xüsusiyyətə malik bir dindir. Amma yuxarıdakı inanc sisteminə əsaslansaq Armenizm Məsihin İlahiliyini qəbul etmir, inkar edir. Armenizm vaazı da inkar edir. Armenizm Köhnə və Yeni vəsiyyətnamələri də inkar edir. Armenizm Xristianlığı anti-milli və anti-dövləti ideologiyasını qəbul etməyən bir din hesab edir. Ona görə də bu xüsusiyyəti bəzi hallarda Armenizmi Dindən önə keçirir. Əslində burada da ideologiya önə keçmişdir.

Tanrıçı fikirlərin mənəvi və dini mədəniyyətində özünə mühüm yer tutmuş xaç, əslində Georginin köməyi ilə Armeniyaya, Yunanıstana, Romaya, nəhayət, bütün Avropaya yayılmışdır. Bu, məhz IV əsrdə baş vermişdir. Bundan sonra bərabərtərəfli xaç Qafqaz Albaniyası və İveriya üzərində də özünü əks etdirməyə başladı. Müasir Azərbaycan alimlərindən olan Nizami Tağısoy isə hesab edir ki, ermənilər din məsələsində də saxta yola baş vurmuşlar. Onların Qriqorini erməni olaraq qələmə vermələri yanlışdır. Mənşəcə fars olan Qriqori 257-ci ildə anadan olmuşdur. O, Parfiya çarı nəslindən olan Anakın oğludur. Anak saray münafişləri zəminində Armeniya çarı Xozroyu qətlə yetirmişdir. Ənənəyə görə çarı öldürənin nəslə məhv edilməli idi. Belə gərgin məqamda ana öz körpəsini cəlladlardan xilas edib, təqibdən gizlənməyə bilir. Təsadüfən rəhmdil, həm də zəngin, varlı-hallı, əsil xristian Sofiya adlı bir qadınla rastlaşır. O, böyük məmnuniyyətlə uşağın böyüməsi və tərbiyəsi ilə məşğul olur. Taleyə bu uşağın üzünə lap əvvəllərdən gülür. Onun nəcibliyi və alicənablığı insanları özünə daha çox cəlb edir. Qriqori az bir zamanda məşhurlaşır, şöhrəti tezliklə hər yanı bürüyür. Ona çoxları həsəd aparır, qısqanclıq edirlər. Hakim dairələr daha çox narahat olduğundan, sanki birdən (30 mart 287-ci ildə) atasının əməllərini Qriqoriyə xatırladıb, bu məşhur vaizi ölkədən sürgün etmək qərarına gəlirlər. Qriqori böyük şöhrətə malik olduğundan o dövrdə Armeniya (indiki Ermenistan deyilən qavrama aidliyi yoxdur) çarı Tiridat onu öldürtdürə bilməzdi. Bu, ölkədə narazılıq dalğası yarada, ölkədaxili münafişlərə səbəb ola bilərdi. Armeniyada onun zindana salınması da dövlət başçısına nüfuz gətirə bilməzdi (məhz bu dövrdə Qriqorinin ziyası, işığı az qala bütün dünyaya yayılmışdı). Qriqorini Romaya göndərmək də səmərəsiz olacaqdı,

onu artıq orada da yaxşı tanıyırdılar. Parfiyaya qaytarılma isə onun öz ölkəsində qəhrəman kimi qəbul edilməsi üçün münbit şərait yaradacaqdı(24). Yeganə çıxış yolu Qriqorini Türklərin içinə sürgün etməkidi (Yəqin onu buraya sürgünə göndərməkdə Tiridat türklərin Qriqoriyə qarşı amansız olacağını güman edirmiş). Bu faktın özü də tarixşünaslıqda Türklərin bu ərazilərdə neçə-neçə min illər öncə yaşadıqlarını təsdiq edən önəmli faktdır. Bir çox türk qövmləri məhz həmin zamanlarda xristianlığı qəbul edərək bu xalqların içərisində ərimişdir. Gözlənilənlərin əksinə olaraq Qriqori türklərin içində özünü heç də narahat hiss etməyib. Bu həm də ondan irəli gəlmişdir ki, türklər təkəllüflüklərə, təktarıçı dinlərə hörmətlə yanaşmışdır. Buna baxmayaraq türklər sürgün qaydalarına uyğun olaraq Qriqorini digər əsirlər kimi dərin kahada saxlamalı idilər. 15 illik sürgün başa çatdıqdan sonra (15 iyun 301-ci ildə) türklər Qriqorini azad edirlər. O, Armeniyaya daha ziyalı, işıqlı, maariflənməş kimi qayıdır. Türk sürgünündə olduğu illər onun üçün heç də əbəş yerə ötməmişdir. Qriqori Armeniyanın ilk katolikosu elan edilir. V əsr yazarı Favstos Buzandın “Armeniya tarixi” kitabında da məlumatlar vardır.(Հայ գրականության, 9-րդ դասարանների համար, Երևան-2008) Bu mənada ermənilərin xristianlığı ta erkən əsrlərdən (301-ci il) qəbul etməsini səmimi bir yakalışım olaraq qəbul etmək mümkün deyil. Ermənilər xristianlıqdan da öz məkrli məqsədlərini yerinə yetirmək üçün sui-istifadə etmişlər. Onları başqa xalqlarda olduğu kimi səmimi xristian təəssübkeşi saymaq yanlışlıq olardı. Yaşadıqları bütün əsrlərdə və dövlətlərin tərkibində onlar yalnız milli mənafeleli qədərincə xristian olmuşlar. Bu gün də elədir. Məşhur türk tarixçisi Yusuf Halacoğlu uzun müddətli araşdırmalar nəticəsində bu qərara gəlmişdir ki, ermənilər Osmanlı dövlətinə xəyanətlərinin bədalini ödəyərkən onlara qarşı olan müəyyən basqılara görə ermənilər hətta min illik inanclarından belə imtina edərək müsəlmanlığa keçmişlər. Türkiyədə 500 min Kripto erməni olduğunu söyləyən eski TTK başkanı prof. Yusuf Halaçoğlu, "Şəxsiyyətini gizli saxlayan bir çox ermənilər , kürd və ya alevi kimi qələmə verilir" deyir. Tehcir sonrası Türkiyədə qalan erməniləri **üç qrupa** ayırmaq

mümkündür. Bunlardan **birincisi** Erməni övladlıqlardır. Bunların əhəmiyyətli bir qismi tamamilə Müsəlman kimliyini mənimsəyib yaşatmışlar. Bu erməni övladlıqlar nə bu gün, nə də dünən terrorun parçası olmadıqları kimi, bu cür iddiaları özlərinə hörmətsizlik sayırlar. Bu şəkildə övladlıq verilmiş erməni dönmələrin Türkiyədə sayı 60 mindən çox deyil. Amma Azərbaycanda bu fərqli formadadır. Sovet zamanında ermənilərlə ailə quran ailələrin sayı bəlli olmasa da belə bir iddia var ki, Dağlıq Qarabağın yanı sıra Azərbaycanda 30 minə qədər erməni var ki, onların da böyük hissəsi gizli ermənilər hesab oluna bilər. (Bu gün MM də ona qədər millət vəkiliyin erməni olması barədə iddialar şişirdilsə də əsassız da deyildir). Belə halda adətən ermənilər ad- soyad dəyişikliyinə gedirlər və onların kimliyi bəlli olmur. Bu isə gələcəkdə təhlükəli nəticələrə səbəb ola bilər. Hətta gizli bir erməni və ya onun qarışığı, dönməsi hakimiyyəti də ələ keçirə bilər.

İkincisi qrupa bunlar aid edilə bilər. "Gizli Xristianlar" olaraq bəhs olunan "Kripto Ermənilər" və ya "Gizli Ermənilər" adıyla da xatırlanan bu qrup 1915 Tehcirindən xilas olmaq üçün müsəlman olmağı seçmiş ailələrdir. Amma onların bəziləri həm də Gregoryan Xristian ənənələrini davam etdirmişlər. Şərqi Anadoluda onlar çoxluq təşkil etsələr də Türkiyənin hər tərəfinə yayıldıkları bir gerçəkdir. Mühtədi (müsəlmanlığa dönən) ermənilərinin sayının 100 minə çatdığı təxmin edilir. **Üçüncü qrupa** isə Türkiyədə yaşayan Gregoryan ermənilərini aid etmək olar. Bu gün 60 minə ulaştığı sanılan Ermənilər əsasən İstanbulda yaşayırlar. Onlar lazım gəlsə istənilən dinin daşıyıcısı olaraq çıxış etməyə hazırdırlar. Lazım gəlsə lap bir anın içində din dəyişikliyinə də gedə bilərlər. Erməni üçün müqəddəs din yoxdur. Başqa mənada, armenizm vardır. Bu mənada biz Armenizmi ideologiya olaraq yayan və təbliğ edən bir nəzəriyyə də adlandırma bilərik. Təkamül baxımından isə əlbəttə, "... təcrübədə həyata keçirilməsi " mümkün olmayan bir plan olaraq görə bilərik. Armenizmin əsas məqsədlərindən biri - öncə Milli ruhu aşılamaq, sonra isə onu Dini ruhla birləşdirməkdir. Bu Erməniliyin çox zaman Diasporda bir olmaq istəyindən irəli gəlmiş və onu Dinlə, Xristianlıqla bağalamağa səy göstərmişlər. Yenə də milli mənfəət Dindən önə keçmişdir. Bəlkə də erməni millətinin aşırı dərəcədə

millətçiliyə yuvarlanmasının ən ümdə səbəblərindən biri budur. Öncə millət- sora din. Armenəzmin təməl fəlsəfəsi budur.

Erməni Kilsəsini Ermənilər tam olaraq *Tək* (*Müqəddəs- Unıpp*), *Apostoloik* (*Unupetlulıwın*) və Katolik Erməni Kilsəsi (*Կաթողիկէ*) adlandımaqdadırlar. Bu dinin Müqəddəsliyi onun tək olmasındadır. Onun apostolikliyi bu Kilsələrin havarilərdən sayılan Tadey və Bartelemoya dayandırılmasındadır. Katolikliyi isə bəşəriyyəti ifadə etməsindədir. Aziz Qriqor Lusavoriçin Kilsəni rəsmən qurmasından (314-ci il) üzü bu yana hər kilsənin özünəməxsus adı və doktrini olmuşdur. Bu mənada Erməni Kilsələrinin fərqli ideologiya anlayışı vardır və hər bir Kilsə bulunduğu məkanın siyasətinə uyğun olaraq da bəlli təlim olmuşdur.

Kilsə etnografik olaraq erməni adını alarkən doktrina olaraq da Lusavorçagan (*Լուսավորչական*-ışığılandırılmış), qurucusunun adına Grigoryan və ya 'doğru yolda olan' mənasında Ortodoks (*Ուղղափառ*-Uğğapar) kimi adlarla xatırlanmışdır. Ermənilər arasında xristianlıqdan əvvəlki ən məşhur olan dinin Zərdüştlik olduğu bilinməkdədir. Hətta bu dövrlərdən qalma və digər xristian məzhəblərində rast gəlmədiyimiz məsələ, «Madağ» deyilən qurban kəsmə kimi adətlər ermənilər arasında hələ yaşamaqdadır.

" Kilsə Erməni üçün millətə can verən ruhun yenidən dünyaya gəlməsini mümkün edən bir vücuttur". Ermənilər adətən Kilsələri haqqında belə söyləyirlər. Erməni millətçi iddia və fəaliyyətlərinin barometri də bütün dövrlərdə Kilsə olmuşdur, bütün siyasiləşdirilmiş ideyaların hamısı Kilsə tərəfindən hazırlanmış və həyata keçirilmişdir. Əslində bu nöqtədə erməni millətindən, erməni dövlətindən və erməni tarixindən deyil, ermənilərə aid edilən Qriqoryan kilsəsinin və erməni kilsə dövlətindən bəhs etmək lazımdır. Ermənilərin , doğrudur , dövləti olmamışdır, amma mərkəzi hakimiyyəti əvəz edən kilsələri olmuşdur və indi də Eç miadzin Kilsəsinin, İstanbul Kilsəsinin və Kilikiya Kilsəsinin verdikləri qərarlar erməni milləti üçün dövlət qərarından daha təsirli olur. Erməni Kilsəsi mövcudiyyətini qoruya bilmək üçün daha bir güc əldə etmək üçün bir

siyasi-inzibati quruluşa ehtiyacı yalnız iki-üç əsr əvvəl dilə gətirmişdir. Ehtiyac duyulan kimi də fəaliyyətə keçilmiş və beləcə erməni dövləti fikri ortaya atılmışdır. Dövlət yaratmaq ideyasını erməni milləti deyil, erməni kilsəsi ortaya çıxarmışdır. Əgər sabah erməni dövləti süqut etsə , yox olsa Erməni Kilsəsi onu əvəz etmək və milləti yenə də bir araya gətirmək iqtidarındadır. Eynən yəhudilərdə olduğu kimi. Fələstindən və dünyanın hər yerindən qovulmuş yəhudiləri min illər boyu məhv olub yox olmağa qoymayan onların dini və inancları olmuşdu...

Erməni inancı- Arevizm

Erməni xristianlığının kökü başqalarından fərqlidir, onu milli monoteist inancından doğmuş sayanlar sonraları bu fərziyyələrindən vaz keçmişlər. Qədim Armeniya, yəni Aratta dövlətinin təkallahlı dinə sitayiş etməsi armenlərin, yəni

Armeniya xalqının (bunlar indiki haylar deyillər) xristianlıqdan əvvəlki mənşəyi ilə izah edilməlidir. Əslində günəşi özünün tanrısı sayanlar sonradan xristianlığı mənimsəmələri çətin olmazdı. Xristianlıqdan əvvəl ermənilərin dənə olmuşdur. Bu - Arevizmdir. Arev(ırlı)- qrabarcada da aşxarabarda da , yəni çağdaş ermənicədə də “günəş” deməkdir. Qədim Armeniyada (Aratta- Q.Ç.) məskun olan insanların mənəvi ruhunda bəllidir ki, **Günəş** dururdu. **Arev** – eski inancda məhsuldarlıq və dirçəliş mənbəyidir. Artıq eramızdan əvvəl III əsrin ortalarında , Sümer əsətinə görə, Urukda olan məbəddə Arattaki Günəşə həsr olunmuşdu, bura bir dini mərkəz idi.

Hitit mifologiyasına görə, Van gölü **Günəşin Doğması və Batması** (qürubu) yeridir və bununla bağlı əsətin də ermənilərlə qətiyyən əlaqəsi ola bilməmişdir. Ermənilər Van gölünün bu özəlliyini bilmiş və ənənələrinə uyğun olaraq ruhi oğurluğu da özlərinə rəva görmüşlər, buna da da getmişlər. Van gölünün içində özlərinə bir dayaq nöqtəsi əldə etmək istəmişdilər, bu tarixi yeri mənimsəməkdi məqsədləri və arevizmin də məhz onlara aid olduğu fikrini oluşturmaq üçün burada Kilsə inşa etmək fikrinə düşmüşlər. Məşhur Axtamar Kilsəsinin burada tikilməsinin bir səbəbi də budur. Bəzi erməni alimləri iddia edirlər ki, erməni kilsə musiqinin melodiyları burada daha axıcıdır. Günəşin doğuşunun unikal həzinliyini məhz burada daha gözəl hiss etmək olur, bu müqəddəs melodiylar insan oğlunun ən qədim təbəqələrinin mənəvi qidalanması özəlliyini daşıyır. Bu da deyərlər ki, erməni ruhunun özəlliyidir, arevizmdən - səbh günəşinin gözəlliyindən qaynaqlanmışdır.

Daha sonralar tarix səhnəsinə çıxmış erməni dediyimiz etnik qrupun da (yəni ,hayların) mənəvi təməlinə **Günəş** totemi olduğundan Allaha ibadət ikinci planda idi, onlar daha çox ulu baba və atalarının ibadətinə tapınırdılar. Təkallahlıq Xristianlığın ən təməl xüsusiyyəti olsa da ermənilər ona az uyurdular və bəzi hallarda hətta Allahı aldatdıqlarını belə düşünürdülər. Njəde deyərkən “erməni üçün xristian dini bir vasitə idi” bax xüsusiyyəti nəzərdə tuturdu. Arevizm məsələsində də ermənilərə xas xüsusiyyət özünü göstərmişdir. Yəni burada da

mənimsəmə vardır. Müxtəlif millətlərdən olan araşdırmaçılar bu qənaətə gəlmişlər. Arevizmə tapınanlar əslində zərdüştiliyi qəbul edənlərdir. Arevizm də odu kult sayır.

Zərdüştilikdə odun və od kultunun əhəmiyyətini qiymətləndirməmək mümkün deyildir. Avestada və zərdüştilikdə od o qədər böyük rol oynamışdır ki, zərdüştiləri çox zaman “atəşpərəstlər” adlandırırlar. Ermənilərin bəziləri də bir başqasını pisləmək üçün od, alov (հրդեհ) işlədirlər. Zərdüştilikdə **Od (Atar, sonralar Azər)** ilahi ədalətin — Artanın (Avestada Aşa) ifadəsi, yaxud simvolu hesab olunurdu. Zərdüşti səcdəgahlarında odu sönməyə qoymur, ona səcdə edilir, onun şərəfinə məbədlər ucaldılırdı. Ermənilərin Hindistandan gəldiyini iddia edənlər bu tezis üzərində dayanırlar ki, onların əsas dini arevizm elə zərdüştiliyin bir qoludur. Zərdüştilərin təlimi onların müqəddəs kitablarında, daha doğrusu, müqəddəs kitablar toplusu "Avesta"-da ifadə olunub. Ermənistan arevistlərinin də müqəddəs kitabları olmuşdur və indi də vardır. Zərdüşti kahinləri o zamanlar ermənilər yaşayan ərazilərdə belə bir fikir yayırdılar ki, guya həm "Qat"lar (kitabın daha qədim qismi), həm də o biri hissələr Zərdüşt tərəfindən Ahura Məzddan nazil olmuş ilahi vəhy kimi yazılmışdır. Bu məqsədlə çox vaxt müqəddəs kitabın mətnlərinə "Ahura Mazda Zərdüştə belə buyurdu" ifadəsi də artırılırdı. Arevizmin daşıyıcıları kimi bu gün yezdiləri sayanlar da vardır. Ermənistanda təxminən 20 min yezdi yaşamaqdadır. Yezidlər insanın yaşayışına və inanışına əsaslanmaqla cənnətin də, cəhənnəmin də bu dünyada olduğuna inanırlar. Amma məhz insanın inanışına və yaşayışına görə dünya cənnətə də cəhənnəmə də çevrilə bilər. Mələk Tovuzdan mərhəmət də bu dünya üçün gərəklidir. Allaha ibadətə, ondan qorxmağa, çəkinməyə heç bir ehtiyac yoxdur .O, həmişə mərhəmətlidir və insanlara yaxşılıq, yaxud pislik etmək qüdrətində deyil. - deyirlər yezdilər.

Yezidlər özlərini "Adiy Xalqı" adlandırırlar. Ərəb əlifbası ilə, kürdcə yazılmış iki cildlik "Müqəddəs kitab"ları var. Yezid olaraq hamının icra etməli olduğu aşağıdakı bu prinsip və etiqadlara əməl olunması məcburidir. Dünya sonsuzdur,

dünyanı yaradan Tanrı onu heç vaxt qiyamətə aparmaz; İnsanlar təbiətin qorunmasını və təbiətə qayğını mənimsəməlidirlər;

Gündə üç dəfə günəşə, xüsusən gün çıxarkən ibadət edilməlidir;

Bu Erməni arevizminin də təməl prinsipidir və yezdilərlə ermənilərin qədim inancında heç bir fərq olmamışdır. Dedəklərimizi bununla əsaslandırma bilərik ki, ermənilər üçün dinçilikdə , özəlliklə dini inancın qədim erməni sistemində "dualizm" yox idi. **Bədlilik** erməni arevizmində **Yaxşıliqla** eyni idi. Yəni erməni üçün **puṛṛḫ-** ilə, yəni xeyirxahlıqla **ḡuṛ-**ın yəni bədxahlığın ölçüləri eyni idi. Xeyirxah insan eyni zamanda bədxahdır. Onlar **Aranı**gücünü **Allahın** gücü ilə eyniləşdirirdilər, bu arevizmin əsas xüsusiyyətidir, başqa mənada , dağıdıcı qüvvələrlə yaxşılar bərabər hesab edilirdi. **Ara** ermənilərə görə təbiətin oyanışı idi, məhsuldarlıq və dirçəliş rəmzi idi, bunun səbəbkarı **isə** **Günəşdi-Arev**. “Arev” kəlməsi də ermənicəyə keçmədir. Onun hansı dəldən keçdiyini dəqiq təsbit edən yoxdur.

301-ci ildə Xristianlığı din olaraq qəbul etsələr də ermənilər arevizmdən imtina etməmişdilər. Erməni monoteizmi (təkallahlılıq), bütün siyasi mərhələlərdən keçərək nəinki qorunub saxlanıldı, həm də gələcək qurumların kökündə özünü açıq şəkildə göstərdi. Urartunun da başlıca Allahı - Xaldi idi, əsasən Allah Göy Allahı hesab olunurdu, müharibə və bədbəxtlik gətirən bir varlıq olaraq qəbul edilirdi. Bu həm də o deməkdir ki, Urartu dövlətinin ermənilərlə heç bir əlaqəsi yoxdur.

Əsas tanrı hesab edilən Xaldinin adı ilə bu ölkədə yaşayanları o zaman **xaldeylilər** adlandırıdılar , Urartu-Xaldeylilərin vətəni inkişaf etmişdi və astronomik bilgilərə vafiq idilər və burada dünyanın ulduz xəritəsi hazırlanmışdı.

Xristianlığa qədər Arevizmin " Zərdüştilik"lə eyniyyət təşkil etdiyinə heç bir şübhə yoxdur. Erməni kahinlər uzun müddət ermənilər və Armeniya üçün təkallahlı imanı qorumaqda görəli idilər. Qeyd edək ki, Ermənilərin yenidən arevizmə meyllənməsi xristianlığın ilk dövrlərində də olmuşdur. Onlar bu hərəkəti Zərdüştin fikirlərini məntiqi uzadılması idi. Xristianlığın qəbul edilməsi erməninin inancından irəli gəlmirdi, onlar buna da

siyasi izdicvac olark baxırdılar. Əsas inanc ve gizli saxlanan inanc Arevizm idi. Zərdüştiliyin və arevizmin mahiyyətinin bir dualizm olaraq təqdim olunması və bugün təhrif olunmuş şəkildə onun yaradanın "ışıqlı qüvvələrinin iyerarxiyası" və həm də "qaranlıq qüvvələr iyerarxiyası" ilə yanaşı təqdim olunması ermənilərin işinə yarayıb. Onlar "ışıq kosmik qüvvələrinin iyerarxiyası"nı Ahura Mazdanın sadələşdirilmiş ideyası ilə əvəz etmişdir.

Burada o qaranlığı əvəz etmək üçün birincisi, " xeyirxah " qüvvələrə qapı açır, ikincisi, Ahura Mazda yaradan kimi təqdim edir. Üçüncüsü, özünü , ardıcılığını , Erməni-Ari dünyasının varisi kimi təqdim edir. Arşakidlər dünyaya arevizmlə birlikdə xristianlığı da vermişdi. Xristianlıq paralel din idi. Sasanilərin devirməsində xristianlıqla yanaşı biz Fars zərdüştiliyi ilə Erməni arevizminin müştərək mübarizəsini görürük.

Erməni millətçiliyinin yaranması

və

Nizamnamə-i Millət-i Ermeniyan

Erməni milliyyətçi cərəyan və qruplarının, dünyagörüşünün irqçiliyə çevrilməsi prosesi əlbəttə, bir günün içində olmamışdır. Belə hesab etmək olar ki, erməni milliyyətçiliyinin əsasını İsrail Ori qoymuşdur. Onun hazırladığı bir Erməni Planı olmuşdur. Ori, Ermənilərə azadlıq verilmə planını ruslar vasitəsilə həyata keçirilməsini irəli sürmüşdür. O, Rus yanlısı xəttini yürüdən ilk lider olmuşdur. Moskvaya gəldikdən sonra I. Pyotr ilə görüşmüş və ona Syunik erməni müləkilərinin məktubunu təqdim etmişdir. Məktubda müləkilər "başqa ümidimiz yox, Allah və yurdundan başqa" deyə yazmışdılar, I Pyotr bu kömək tələbinə müsbət cavab vermiş və . Rusiyanın –İsveçlə müharibəsinin bitməsindən sonra erməni xalqına kömək edəcəyinə söz vermişdi (amma bu müharibə yalnız 1722-də, Orinin də ölümündən (1711) sonra bitəcəkdi). I Pyotrun Qafqazda başqa planları var idi.

Hələ 1701-də Ermənistanı bir missiya göndərirmişdi, Osmanlı və Səfəvi imperiyalarına bir səfər- yürüş edilməsi ilə əlaqədar oradakı Katolikoslara məktublar yollayaraq gizli planlarından onları xəbərdar etmiş və müharibə olarsa onlardan dəstək verib verməyəcəklərini soruşmuşdu, amma bundan bir nəticə çıxmamışdı . Yalnız Erməni Kilsəsi dərhal ona cavab yazaraq bu işi sürətləndirməsini istəmişdilər. Ori bu yolla ermənilərə müstəqillik əlaqələrinə əməndi və bu işi görmək üçün ermənilərin topla halda yaşadıqları yerlərdə təbliğat işi aparmağa üstünlük verirdi.

Ori Rusiya sarayına konkret bir plan təklif edirdi: Erməni və Gürcü xalqlarının azadlığa qovuşması üçün Qafqaz üzərindən 25.000 nəfərlik bir rus ordusu, 15.000 nəfərlik kazax atlısı və 10.000 piyada lazım olacaqdı. Atlı birliklərin Cənubi Qafqaza çatması üçün Daryal keçidindən geşməsi lazım olacaqdı, piyadaları isə Xəzər dənizindən- Həştərxandan gəlməsi ehtimal edilirdi.. Rus qoşunları erməni və gürcü hərbi birlikləri ilə bir nöqtədə birləşəcəkdilər.

Bu plana görə Cənubi Qafqaza gedış üçün lazımlı olan hazırlıqları görülməsinə icazə lazım idi. Vəziyyətin araşdırılması, yerli xalqın dəstəyinin əldə edilməsi, yollar və qalalar haqqında məlumat əldə etmək üçün Orinin başında

olacağı xüsusi bir birləşməyə İrana yollanmasına qərar verdilər. Şübhə çəkməmək üçün Ori Şah Hüseyinin səlahiyyətlilərinə, Romadakı Papa tərəfindən göndərildiyini, İrandakı xristianların vəziyyəti haqqında məlumat əldə etməyə gəldiyini söyləyərdi. . Bu vaxt Fransız elçisi və missionerlər, Rusiyanın Ermənistanı siyasi müstəqillik almaq məqsədi qoyduğunu və Orinin Ermənistan padşahı olmağa niyyətli olduğunu Şaha xəbər verirlər. Ancaq Şah bu qədər əhəmiyyətli bir elçini geri çevirməyə cəsarət edə bilməzdi, onu qarşılayır. 1709-da Ori İsfahana çatır və oranın yerli siyasi şəxsləri ilə müzakirələr aparır. Ancaq I. Pyotrun İranı zəbt edib Gürcüstan və Ermənistanı işğal edəcəyi ilə bağlı sözsöhbətlərə Şah, xəyanət etməməsi üçün Gürcüstan valisini güvəndiyi bir başqasıyla dəyişdirir. İsrail Ori, 1711-ci ildə İrandan Rusiyaya geri dönərkən yolda öləndən sonra bu işin arxasınca gedən olmamışdır. İndi ermənilər yana- yana deyirlər ki, Ori rusların vasitəsi ilə bağımsız erməni dövləti yaratmağa yaxın idi. Amma yenə onun Həştərxanda ani ölümünü təsadüfə bağlamırlar. Oridən sonra erməni milliyyətçiliyi üçün xidmət göstərən sivaslı Mhitar və onun davamçıları olmuşlar.

Mxitaristlərin Venesiyada təməlini qoyduqları Erməni milliyyətçiləri isə elə əvvəldən xəstə xəyallarla yaşayırdılar. Onların irqlə əlaqədar nəzəriyyələrinə görə, ermənilər daha üstün bir irqdən gəlirdi. Nasistlər və onların irqçiliyi II. Dünya Müharibəsi əsnasında, bənzəri görülməmiş bir miqyasda qırğınlara yol açmışdısa, erməni irqçiliyi daha əvvəllərdən bu yola düşmüşdü. Adını erməni xalqının milli azadlıq mübarizəsi qoyaraq digər xalqları yox etmə siyasətini aktiv şəkildə yürütməyə girişərkən fərqi görmədilər ki, gələcəkdə bu bəladan xilas olmaq çox çətin ola bilər. İsrail Ori ilə başlayan və xarici güclərə bel bağlayaraq nəyədə nail olmağı özünə hədəf seçən erməni milliyyətçiliyi və bu sahədə yürüdülmən siyasət şübhəsiz ki, erməni milliyyətçiliyinin inkişafına öz təsirini göstərmişdir. Erməni milliyyətçiliyi tarixi İmperializmlə işbirliyi, onların siyətini həyata keçirmə, əməkdaşlıq tarixidir. Mxitaristlərin dil və tarixlə ilgili çalışmalarının nəticəsi olaraq ermənilərdə bir hürriyyət sevdası oyanmışdır

Osmanlı erməniləri arasında Qərbliləşmə və islahat hərəkatlərinin başlanğıcı 18-ci əsrin ilk illərinə aiddir. 1701-ci ildə Sivas'lı Mhitar Vartabed liderliyində

İstanbulda başlayan islahat hərəkatı, qız və oğlanlar üçün müasir məktəblər açılması, qədim Kilsə Ermenicesi yerinə İstanbul xalq dilinə əsaslanan yeni yazı dilinin inkişaf etdirilməsi, Qərb dillərindən kitablar çevrilməsi və islahatlara müqavimət göstərən Kilsə rəhbərliyinə qarşı qeyri-siyasi təşkilatlanmaların qurulması erməni milli ideologiyasının da formalaşmasına təsir edirdi. Zaman-zaman sərt mübarizələrə səhnə olan islahat hərəkatı, 1860-dən Padşah Abdülməcid tərəfindən Erməni Milləti nizamnaməsi ilə reallaşdı. Bu nizamnamə ilə qurulan Erməni Millət Məclisi Osmanlı dövlətindəki ilk təmsili parlament orqan xüsusiyyətində olub, 1876 Qanun-u Esasi ilə qurulan Osmanlı Mebusan Məclisinə də nümunə təşkil etmişdir.

Erməni cəmiyyəti Osmanlı Dövləti içində "ərköyün uşaq" statusundaydı. Ermənilər Osmanlı inzibati sistemində digər qeyri- millətlər kimi, bir çox məsələdə mərkəzi dövlətin yarı muxtar bir quruluşu haqlarına sahib idi. Erməni və Rum Patrikleri iki xalqın "millət başı" ünvanına sahib idilər. Tənzimat dövrünə qədər patriklərin vəzifəyə gətirilməsində xalqın irəli gələnləri söz sahibi idi, ancaq erməni Konstitusiyasının hazırlanma prosesində nəzərdə tutulan dəyişikliklər, patriğin seçki ilə iş başına gəlməsini təmin edəcəkdi.

Patriklerin dini səlahiyyətləri ilə birlikdə, millətlərinin rəhbərliyində də əhəmiyyətli dərəcədə vətəndaş səlahiyyətləri də var idi. Bir çox erməni təşkilatının rəhbərliyi birbaşa patriğin məsuliyyəti altına alınmışdı, yəni onların fəaliyyətindən Patrik şəxsən məsul idi.. Patriarxiat eyni zamanda 19-cu əsrin sonuna qədər qatı bir senzura təşkilatı funksiyasını da boynuna götürmüşdü.

Sultan, erməni millətinin vergilərinin bir hissəsini patriklik vasitəsilə toplardı. Patriarx və müəyyən sayda adamlar vergidən azad idilər. Patriklik Osmanlının müxtəlif bölgələrinə dini vəzifəliyə atanmasından da məsul idi. Bu yetkilərin verilməsi patrikxanasına erməni ideologiyasını da formalaşdırmaq imkanları yaradırdı.

Patriarxiat zamanı içində nüfuzlu və maliyyə cəhətdən qazanlı bir mövqe halına da gəlmişdi. Əvvəl "Çələbi", "müəllim", 18-ci əsrdən etibarən isə "Amira" olaraq adlandırılan erməni irəli gələnləri patriarxiat ilə əlaqələrini sıxlaşdırmışdılar.

Dövlət adına vergi yığan, dövlətə borc verərək sərraflıq edən, orduya iaşələri təmin edən, saray memarlığında, dövlətin xarici işlərində əhəmiyyətli vəzifələri boynuna götürən amiralar, Patriarxiyaların qərar mexanizmlərində iştirak etməyə başlayır və zaman içində millətin idarəsində suveren hüquqlar da almışdılar. Bu, Osmanlı dövlətində ermənilərin heç bir hüququ yoxdu- deyənlərə ən yaxşı cavabdır. Erməni Patriarxiatlığına mütəşəkkil olaraq qatılan, vəzifə alan ikinci vətəndaş qrupu isə "esnaflar"dı. İstanbul, Ərzurum, Van, Doğubayazıt kimi bir çox mərkəzlərdə erməni iş adamları və tacirlər ordusu yetişmiydi. Onlar dövlətə və patriarxiat idarəsinə külli miqdarda vergi ödəyirdilər.. Esnaflar da müddətdə rəhbərlikdə də iştirak etməyə başlayırdılar.

Erməni Patriarxının idarəciliyində iştirak edən üçüncü vətəndaş qrupu isə Avropada təhsil almış gənc ziyalılardı . İlk qrupu 1843'te Romaya, 1840-1848-isə Parisə gedən varlı ailələrin uşaqları Avropa siyasi sistemləri və qabaqcıl düşüncələri ilə tanış olaraq və 1850-ci illərdə təhsillərini tamamlayaraq İstanbula geri dönərkən artıq azadlıq müdafiəçisi kimi çıxış edirdilər.. Erməni mərkəz idarəsi, məktəbləri və erməni dilinin müasirləşdirilməsi bu gənclərin daim gündəmə gətirdikləri əsas mövzulardan idi. Onlar həm də Amiraların patriarxiat üzərindəki özbaşına rəhbərliyinə üsyan edər, erməni cəmiyyətinin geriyə aparıldığını iddia edər, Bu müzakirələr nəticəsində Patrikliğin dövlətlə, Patrikliğin Erməni təşkilatları ilə münasibətləri mübahisə mövzuları idi. Nəticədə erməni milləti 1844-cü ildə Amira və Esnaflardan ibarət Qarışıq Məclis yaratmışdı, 1847-ci ildə isə bu, Vətəndaş və Ruhani Məclisi adlanmağa başladı.

Həştərxanda 1856 Osmanlı islahat Fərmanı hər millətin inzibati quruluşunda yeni tənzimləmələr edilməsini nəzərdə tuturdu. Hər millət bir komissiya quracaq, öz daxili işlərini təşkil etmək üçün bir nizamnamə hazırlayacaktı. Həmin il Erməni Ümumi Məclisi tərəfindən bir Konstitusiya Komitəsi yaradılır. Bir il boyunca çalışılan mətn 1857-də Məclis tərəfindən qəbul edilir, ancaq bu mətn "dövlət içində dövlət olmaz" prinsipi ilə təsdiq edilmir. Hazırlanan ikinci qaralama mətnə Erməni millətinin təzyiqi ilə 1860-ci ildə qəbul edilir. Mövcud bütün təşkilatlar ləğv edilərək yeni Anayasaya uyğun yeni

təşkilatlar yaradılır və bu sənəd "Nizamnamə-i Millət-i Ermeniyân" adıyla təsdiq edilir. 1860 Erməni Konstitusiyası beş bölüm, doxsan doqquz maddədən ibarət idi. Erməni Patriği, Siyasi Məclisi və Dini Məclisi seçəcək bir Milli Məclis nəzərdə tutulurdu. Milli Məclis, İstanbul və Osmanlı əyalətlərindən seçilən yüz qırx nümayəndədən meydana gəlirdi. İstanbul nümayəndələri vergi ödəmiş (fiziki şəxs) seçicilərin ümumi sayına, əyalətlərdə isə əhali nisbətində görə təyin olunurdu.

29 Mart 1863-cü ildə ermənilərin Osmanlı İmperatorluğundakı vəziyyətini daha da gücləndirən, onlara bəzi əlavə imtiyazlar tanıyan və özlərini idarə etmək mənasında muxtariyyəti verən "Nizamnamə-i Millət-i Ermeniyân" qüvvəyə mindi. Ermənilər üçün daha əvvəl mövcud olan hüquqlara əlavə olaraq bir çox yeni haqları ehtiva edən bu nizamnamə, islahat fərmanı müddəalarına uyğun olaraq, əsrlərdən bəri dövlətin “ən sadıq təbəəsi” olaraq qəbul edilən ermənilərə verilən bir mükafat idi. Və bundan bütün ermənilər məmnun qalmışdılar. ermənilərə "dövlət içində dövlət", "rəhbərlik içində rəhbərlik" deyilə biləcək qədər imtiyazlar tanınırdı. Bu dövrdə, Gregoryen Ermənilər İstanbuldakı patriklərinin idarəsində 26 Yepiskoposluk dairəsində yaşayırdılar, əksəriyyəti şəhərlərdə olan Katolik Ermənilər isə, bir Patriarx rəhbərliyində 13 Yepiskoposluk dairəsi təşkil edirdilər. Bütün tanınan haqq və imtiyazlardan istifadə edən ermənilər, bu nizamnamə ilə bir növ konstitusiya hüququna sahib olmuşdular, bundan istifadə edərək ermənilər daha da təşkilətləndilər; məktəblər açdılar; qəzet və jurnal çıxardılar. Ermənilərin siyasi və ictimai varlıqları üzərində yeni bir dövr açan "Erməni Milləti nizamnaməsi" dən istifadə edən patriarxiat, adı çəkilən nizamnamənin verdiyi sərbəstlikdən istifadə edərək erməni milli ideologiyasının formalaşmasına yardımlarını etməyə başladı. Ermənilər bundan daha da şirniklənərək hətta basqılarla muxtar bir qurum da yaratmağın o qədər də çətin olmayacağını düşündülər. Bunun üçün erməni ziyalıları milləti bu mübarizələrə hazırlamaq fikri ilə milli təşkilatların , mətbuatın və erməni ideoloji mərkəzlərinin yaradılmasına üstünlük verdilər. Həmişə olduğu kimi bu işə rəhbərliyi Erməni Kilsəsi öz üzərinə götürmüşdü.

"Erməni Milləti Məclisi Umumiyesi" milliyətçilik toxumları sepirdi. Eyni ildə İstanbulda fəaliyyətə keçən və ilk Erməni quruluşu olan "Köməksevər cəmiyyəti" yardımdan daha çox, gizli üsyanların planını cızmaqla məşğuldu. Milliyyətçilik ən çox Osmanlının Xristian vətəndaşları arasında diqqətə çarpan hala gəlmişdi və "bunlar Qərbin mədəni və iqtisadi inkişafıdır" təsiri bağışlayırdı. Beləcə nə İslamçı görüşlər nə də dövrün ənənəvi düşüncəsi olan panislamist meyllər bunları arxa plana keçirə bilmirdi, onlar fəal siyasət aparmaqla ətraflarına demək olar ki, bütün qeyri- müsəlmanları cəlb edə bilirdilər, ən azından onların da simpatiyasını qazanmışdılar. Ermənilər əsrlərdir yan-yana yaşadıkları cəmiyyət qarşısında, öz mənfəətlərini dini anlayışlarla deyil, milli anlayışlarla ifadə edirdilər. Artıq Erməni cəmiyyətləri qəzetlər nəşr etmək və bu yolla milləti bir araya gətirmək istəyirdilər. Türkiyədə mətbuat və mətbəəçilik sahəsində monopoliya quran xaricilər Ermənəcə çıxan qəzetləri az qala pulsuz çap edirdilər. Mətbəəçilik və mətbuat işinə ermənilər böyük əhəmiyyət verirdilər. 1857-ci ildə "Van qartalı" adlı qəzet nəşr başlarkən bu bölgədə yaşayanların çoxu oxuma-yazma belə bilmirdi. Bu qəzetdə və "Vasporakan" adlı digər məcmuədə Erməni şəxsiyyəti və erməni gələcəyi haqqında yazılar verilirdi. Bu qəzetlərdə "Müstəqil, türklərin yaşamadığı Ermənistan", "Dənizdən dənizə Böyük Ermənistan ", "Ermənilərin bu torpaqlara sahiblik haqqı " vəb. mövzularada yazılar verilirdi. Ən çox yer alan yazılar içərisində "üstün Erməni şəxsiyyəti" barədə çıxan yazılardı Yaratdıqları siyasi təşkilatlar bu irqçi təməl üzərində qurulurdu. Armenakan, Hnçak və Daşnak partiyalarının nümunəsində bu irqçiliyin işarələrini görməmək qeyri-mümkündü. O illərdə Osmanlıda nəşr olunan 26 qəzetdən 9-u Ermənəcə idi. Onlardan biri, həddindən artıq milliyyətçi xətti ilə bilinən "Armeniya" qəzeti açıq şəkildə erməniləri qiyama, türkləri və kürdləri öldürməyə səsləyirdi. "Erməni Məsələsi" və Beynəlxalq Diplomatiya" kitabının müəllifi Ağası Yesayan da yazırdı ki, bu (Taşnaksütyun) partiyanın proqramında düşmən (yəni Türk) ordusunda xidmət etmiş erməni əsgərlərdən faydalanmaq, Türk Ordusunu arxadan vurmaq, müxtəlif yollarla əldə edilmiş silahları xalqa paylamaq və xalqı qiyama qaldırmaq, silahlı üsyan və inqilab çağırıları vardı. "Komitənin (Daşnak Komitəsi) proqramı üsyan yolu ilə «

Türkiyə Ermənistanı » na siyasi və iqtisadi azadlıq qazandırmaqdı. Komitənin 1892-ci ildə edilən Baş Məclisində qəbul edilən proqramının 8-ci maddəsi hökumət dairələrində dağıtmağı, insanları öldürməyi, sərvətlərini yağmalamağı ön görürdü ". Bu bir erməni araşdırmaçının yazdıqlarıdır. Bu artıq mono milliyətçilik meylləri idi və ermənilər bu hərəkata hələ XIX əsrin 60-70-ci illərindən başlamışdılar. Mono milliyyətçilik tək millətli cəmiyyətin hədflənməsidir, azlıq və etnik ünsürlərə şəxsiyyətlərini qorumaq haqqı verilməməsidir, etnik təmizliyə gedərək öz içindən digər ünsürləri çıxararaq onları deportasiyaya məruz qoymaqdır. Bu düşüncə və siyasət indiki Ermənistan Respublikasında həyarta keçirilmişdir. O burada yaşayan Azərbaycan türklərini, kürdləri, yəhudiləri, rusları, ukraynalıları və b. çıxararaq monoetnik dövlətə çevrilmişdir.

Erməni terrorizminin mahiyyəti və igeoloji kökləri

Ermənilərin XIX əsrin sonlarında yaratdıqları təşkilatların hamısının terrorçu xarakterindən artıq çox bəhs edilib. Onlar qarşılarına qoyduqları məqsədə çatmağın yolu kimi hər zaman terrora, silahlı üsyanlara üstünlük vermişlər. Həm Türkiyə

ərazilərində, həm də əzəli Azərbaycan torpaqlarında – İrəvan xanlığında, Naxçıvan-da, Zəngəzurda, Qarabağda törədilən qırğınlar bu qəbildəndir. Ermənilər Cənubi Qafqazda da azlıqda idilər, buranın yerli sakinləri deyildilər, onlar zaman-zaman bu torpaqlara ruslar tərəfindən köçürülmüşdülər, buna baxmayaraq onlar say etibarilə Azərbaycan türklərindən üstün deyil, qat-qat az idilər. Şərqi Anadolunun heç bir vilayətində onlar türklərdən sayca üstün olmadıqlarını bütün dünya alimləri də təsdiq etmişlər. Bu ərazilərə, yəni Cənubi Qafqaza ermənilərin kütləvi şəkildə köçürülməsinə Rusiya rəsmən icazə verməsə də, Birinci Dünya müharibəsi zamanı ermənilər əsasən də müharibə meydanı olan Şərqi Anadoludan buraya axın etməyə başladılar.

Türkiyənin Van vilayəti ermənilərin Osmanlı İmperatorluğu ərazisində ən çox yaşadığı yerlərindən biri idi. Ermənilərin say etibarilə çox olduğu vilayətlərdən birincisi Bitlis idi, ikincisi Van idi. 1914-cü ildə keçirilən siyahıyalmağa görə Vanda 179.380 müsəlman, 67.792 erməni yaşayırdı, ermənilər vilayətin üçdə biri qədər idilər. 1877-1878-ci il rus-türk müharibəsindən sonra Van və onun ətrafında ermənilər təşkilatlanmağa başlamışdılar və vanlı ermənilər ilk üsyanı 1895-ci ildə gerçəkləşdirdilər. Rusiyanın Van və Ərzurumda konsulu olmuş Mayevskinin buradakı hadisələrlə bağlı xatirələrində yazırdı ki, 1895-1896-cı illərdə Asiya Türkiyəsinin bir çox vilayətlərində yaranmış hərc-mərclik hallarının səbəbləri heç də həmişə burada əhəlinin daha sərvətli, varlı sinifləri sırasında olan ermənilərin məzlum vəziyyətində axtarılmamalıdır. «Ermənilərin inqilabi hərəkətinin səbəbləri aşağıdakılar idi:

- 1) onların məlum siyasi kimliyi vardı;
- 2) onlarda millətçilik, azadlıq və separatizm ideyalarının güclü oyanışı baş verirdi;
- 3) Qərbin maarifçi dövlətləri tərəfindən həmin ideyaların amansız istismarı da buna daha ciddi xarakter verirdi»

Erməni vəhşiliyindən bəhs edən və onların həqiqətən baş verdiyini təsdiq edən rus konsul Mayevski özü şahidlik edir ki, ermənilər 1996-cı il Vanda iyun hadisələrini hazırlamaq üçün kənardan da xüsusi adamlar cəlb etmişdilər. Onlara

Qafqazdan da yardımlar gəlmişdi. Baş konsul erməni təşviqatçıların və müsəlmanların hansı əhval-ruhiyyədə olduğunu mayor Vilyamsın 1896-cı il may ayının 15-də öz ölkəsi olan Böyük Britaniyaya yazdığı raportu verməklə də göstərir. Vilyams yazmışdı ki, ermənilər xüsusi amansızlıqla «birinci dəfə üç kürdü öldürmüş, ikisini yaralamış, ikinci dəfə isə ikisi, ola bilsin ki, üçünü də öldürülmüşdür... meyitlər dəhşətli şəkildə eybəcər hala salınmışdı».

Buradan da görünür ki, ermənilər təkcə türk əhaliyə deyil, kürd və başqa millətlərə qarşı da eyni vəhşiliyi törətməkdən çəkinməmişlər. Mayevski də şahidlik edir ki, «1896-cı il sentyabrın axırında erməni quldur dəstələrinin sərgüzəştlərinə görə intiqam almaq üçün kürdlər həmin quldur dəstələrinin sakinləri olduqları olan kəndləri, yaxud onların ola biləcəyi ehtimal edilən məkanları çatıb talamış, qarət etmişlər». Bu proseslər üstündən 20 il keçəndən sonra eyni hadisələr Qafqazda da təkrar olunurdu.

Ermənilərin Vanda iki güclü siyasi təşkilatı vardı: Daşnaklar və armenistlər. Onların qolları Qafqaza uzanırdı. Daşnaklar «hınçak»çılarla da sıx əlaqədə idilər... İngilis konsul Dikson öz ölkəsinə yazdığı raportda bildirirdi ki, ermənilər gizlicə silahlanırlar, silahlar isə Rusiyadan gəlir. Rusiyadan çoxlu erməni daşnak komitəçilər gəlirlər, ermənilər parlamentə də «Daşnak» partiyasının fəalı V.Papazyanı seçdirə bildilər. Həbs edilən erməni inqilabçıların Məşrutıyyətdən sonra sərbəst buraxılması zaman «Droşak» yazırdı: «Türkiyə ermənilərini gözəl bir gələcək gözləyir, onlar görünməmiş bir azadlıq əldə etmək ərəfəsindədirlər». Onlar nəzərdə tuturdular ki, Rusiya və Türkiyədəki erməniləri eyni vaxtda ayağa qaldırmaq və «Böyük Ermənistan» ideyasını gerçəkləşdirmək o qədər də çətin olmayacaq. XIX əsrin sonlarında Şərqi Anadoluda baş verən terror hərəkətləri beynəlxalq diqqəti özünə cəlb etmək üçün idi. Həm də onlar böyük ölkələrin dəstəyinə bel bağlayaraq belə addımlar atırdılar. Amma müəyyən coğrafi məkan və yerlərdə ermənilər özlərinə arxayın idilər. Çünki onlar əməlli-başlı silahlanmışdılar. Təsadüfi deyil ki, «Proarmeniya» qəzeti yazırdı ki, «biz daim Avropanın, rusların köməyinə bel bağlamamalıyıq, özümüz özümüzdə arxalanmalıyıq». Həmin qəzet bir intibahnaməni dərc etmişdi.

Orada deyilirdi ki, türklər Berlin müqaviləsinin 3-cü və 61-ci maddələrini yerinə yetirməyə məcbur ediləcəklər .

Ermənilər «azadlıq uğrunda sonuncu çarpışma» adlandırdıqları I Dünya müharibəsi ərəfəsində hərtərəfli azğınlıq nümayiş etdirirdilər. Mətbuatın özündə də bu hiss olunurdu və müharibə baş verdiyi təqdirdə ermənilərin Osmanlı dövlətinə arxadan zərbə vuracaqları sözsüz idi. 1912-1913-cü illərdə Bolqarıstanda ermənilərə qarşı vuruşan Andranik türklərə qarşı xüsusi amansızlıq etmişdi. Dünya müharibəsi başlanarkən o Tiflisə gəlib rus ordusunun tərkibində türklərə qarşı vuruşmaq niyyətində olduğunu bildirmişdi. Erməni könüllülərindən təşkil olunmuş 4 korpusdan birinə rəhbərlik etmək məhz Andranikə həvalə edilmişdi. Bu gün Andraniki «milli qəhrəman» adlandıraraq onun sümüklərini gətirib İrəvanın Yerablur qəbristanlığında dəfn edib ona abidə qoyan ermənilər bu şəxsin adicə bir terrorçu olduğunun fərqinə varmırlar və onu da dərk etmirlər ki, saysız-hesabsız günahsız insanlara qarşı soyqırımını törətmiş bu adam həm də ermənilər üçün fəlakət gətirmişdir. Andranik hardan keçmişsə orada ölüm və qan izi qalmışdır. Mayevski yazır ki, 1901-ci ilin noyabrında Muş yaxınlığında Andranik adlı bir erməni quldur dəstə başçısı peyda olaraq Surp (ermənicə müqəddəs deməkdir) Arakel monastırını tutur və buranı kiçik qalaya çevirir. O kəndləri daim qorxu altında saxlayırdı.

Makedoniyada qalxmış üsyan Osmanlı İmperatorluğunun başını müəyyən qədər qatmışdı, Andranikin buradakı monastırdan qaçması da təşkil edilmiş bir iş idi. Ermənilər o zaman «Yaşasın Ermənistan» şüarı ilə birlikdə guya həmrəylik ifadə etdikləri «Yaşasın Makedoniya»da qışqırırdılar. Onlar Makedoniyada hadisələrin necə cərəyan edəcəyini izləyir və bundan bir presedent kimi istifadə etmək istəyirdilər. Qarşıda bir Bolqarıstan nümunəsi də vardı. Bütün bunlar həm erməni mətbuatında , həm də digər ölkə dillərində çıxan mətbu orqanlarda yer alırdı. Daşnaklar Avropada fəal iş aparmaqla diqqəti «erməni məsələsi»nə yönəltmək istəyirdilər. Andranikin Balkan müharibəsində bolqarlar tərəfdən türklərə qarşı vuruşması bir tərəfdən xristian həmrəyliyi idi, digər tərəfdən də ermənilərin də eyni arzularla (xülyalarla) yaşadıklarının nümunəsi idi. Rusların 31 oktyabr 1914-cü ildə Şərqi Bəyaziddən və 1 noyabr 1914-cü ildə Ərzurum tərəfindən Osmanlı sərhədlərini keçərək

irəliləməsini eşidən ermənilər dərhal qisasçı dəstələr qurdular, yollar kəsdilər, türk kəndlərinə hücumla keçdilər, imkanları olan şəhərlərdə üsyana başladılar. Bu üsyanlardan birincisi Zeytunda olmuşdu. Zeytun erməniləri Türk bayrağı altında döyüşə getmək istəmədiklərini bəyan etmələri bir yana, onlar bir erməni alayı quraraq Osmanlı dövlətinə meydan oxudular və dağlara çəkilib ara-sıra əsgərlərə, jandarma hücumlar etdilər, xeyli əsgər öldürüldü. 1914-cü ilin 30 avqustundan başlayaraq bölgədə çox böyük gərginlik yaratdılar. «Hnçak» və «Daşnak» komitəçiləri kənd və şəhərlərdə xalqı üsyana qaldırdılar, onların sözünü deməyən və üsyana qatılmayan erməniləri də öldürürdülər. Erməni çetələri ingilislərin İsgəndərana, Adana və Maraşa əsgər çıxaracaqlarını bilirdilər, bu səbəbdən öz mətbuat orqanlarında «erməniləri bu şəhər və vilayətlər işğal edilənə qədər üsyanları çoxaltmağa çağırır», gizli səfərbərlik keçirib, hər ehtimala qarşı hazır vəziyyətdə olmaq təşviqatı aparırdılar. 1915-ci ilin fevralında Maraşda ermənilər 6 jandarmı öldürdülər, daha sonra üsyanı yatırmağa gəlmiş 25 əsgəri də şəhid etdilər. Şəhərdən çıxan üsyançılar qarşılarına çıxan kəndlərdə müdafiəsiz dinc əhaliyə divan tutub, onları vəhşiliklə qətl etdilər. Üsyana başçılıq edən «Hnçak» komitəçiləri burada 62 evi yandırdılar. Hökumətin etibarından istifadə edərək silah almış ermənilər onu dövlətə qarşı çevirmişdilər. Ermənilərdən silah-sursat, tüfəng, xeyli tapança və bombalar ələ keçirildi.

Qafqazda isə taktika bir qədər fərqli idi. Onlar burada Anadoludakı kimi davranmırdılar, ruslara qarşı münasibətdə fərqli mövqe tuturdular, onları ələ alır, silah-sursat əldə edir, bu silahları Anadoluya göndərirdilər. Kayseridə ermənilər Gevork Ercikyan adlı bir erməni xüsusi olaraq Amerikaya göndərmişdilər ki, orada bomba düzəltməyi öyrənsin. Gevork və onun köməkçiləri çoxlu əl bombası düzəltdilər. Ermənilərin gizli «bomba düzəltmə fəaliyyəti» təsadüfən hazırlanan bombanın komitəçinin əlində partlaması ilə üzə çıxdı. Hökumət 21 erməni kilsə və məktəbində gizlədilmiş külli miqdarda silah-sursat ələ keçirdi.

Komitəçilər Van-Diyarbakir-Hələb-İsgəndərən yolu üzərində olan Bitlis-Muş regionuna xüsusi əhəmiyyət verirdilər, buna görə də buraya ən seçkin nümayəndələrini göndərirdilər. «Hnçak» komitəsinin Paris Baş Mərkəzinin rəhbəri

Aram Sabahgülyan və «Murad» təxəllüslü terrorçu buraya göndərilmişdi . Sabahgülyanın «İravunk» və «Hnçak» qəzetlərində silsilə yazıları çap olunurdu və bu komitə lideri xalqı inandırmağa çalışırdı ki, Osmanlı dövləti müharibədə məğlub olacaq və ermənilər qalib gələcəklər.

Rusiyanın Van və Ərzurumda baş konsulu olmuş general Mayevskinin vaxtilə yazdıqları da öz təsdiqini tapırdı. O yazmışdı: «Türkiyədəki ermənilər türklərin zülm və qətləminə məruz qaldıqlarını Avropaya göstərmək istəyirdilər. Proqram bu şəkildə idi: «Ancaq qan tökmək lazımdır ki, ermənilər sərbəstlik qazansın. Qan tökün ki, Avropa sizi himayə etsin».

«Daşnaksutyun» partiyası da bölgədə fəal iş aparırdı. Osmanlıda səfərbərliyin elanından sonra «Daşnaksutyun» partiyası Rusiyadan təlimat aldı ki, türk ordusunun arxasından zərbə vurulsun. Tarixi sənədlər bu gerçəyi ortaya qoyur. Muş-Bitlis bölgəsində üsyanlar təşkil etmək işinə Van millət vəkili Vahan Papazyan məsul idi, ona digər millət vəkili Vramyan və rus generalı Loris Melikov kömək etməli idilər. Rusiyadan gələn könüllü ermənilər, türk ordusuna girib silahları ilə birgə fərarilik etmiş ermənilər, kilsələr, komitə fəalları bir «barıt çəlləyi» idilər. Osmanlı artıq müharibə içindəydi. 1915-ci ilin yanvar ayından etibarən Şərqdə ruslarla, Qərbdə – Çanaqqalada İttifaq dövlətləri ilə müharibə edən Osmanlı İmperatorluğunun ələyində ermənilər dolaşırdı, Osmanlı ordusunun manevr yolları, teleqraf xətləri ermənilər tərəfindən tutulur, jandarm və əsgərlər, mülki əhali öldürülürdü. Özü də bu sistemli şəkil almışdı. Dövlət tədbirlər görməli idi və bu məsələlər üst təbəqə səviyyəsində çox ciddi şəkildə müzakirə edilməyə başlamışdı. Bu barədə tez-tez «Təkvimi-vəkai» qəzetində yazılar dərc olunurdu . Van və ətrafındakı kəndlərdə ermənilərin törətdikləri vəhşiliklər dözülsə deyildi. Van vilayəti ermənilərin və onların dəstəkçisi olan məlum dövlətlərin ən çox önəm verdikləri yer idi. Buranı gələcəkdə qurulacaq erməni dövlətinin mərkəzi kimi görürdülər. Burada uzun illər missioner fəaliyyətləri göstərilmiş, təbliğat və təşviqat işi aparılmışdı. İndi də Avropa ölkələrinə lazım idi ki, «Vanda ermənilər öldürülür, onların heç bir hüququ yoxdur və onların Osmanlı dövlətinə qarşı qaldırdıqları üsyanlar öz haqları tələb etmələridir». Erməni millətçi təşkilatları və onların Avropadakı havadarları qələmə

verməyə çalışdılar ki, burada əhalinin çoxluğunu da ermənilər təşkil edir. Halbuki Osmanlı statistikasına görə 1914-cü ildə Vanda yaşayan əhalinin 166. 609 türk, 66.834-ü erməni idi. Vanın qəzalarının da heç birində ermənilər çoxluq təşkil etmirdilər. Onu da xüsusi olaraq qeyd etmək lazımdır ki, o zaman Osmanlı Statistika İdarəsinin rəhbəri milliyyətçə erməni idi. Osmanlının rəsmi statistikasını digər mənbələr də cüzi dəyişiklərlə təsdiq etmişdilər.

Ermənilər üsyan və hücumlar yolu ilə Vanda yaşayan müsəlman əhalini buradan qovub çıxarmaq, Vanda qurmaq istədikləri dövlətin paytaxtı eləmək istəyirdilər. Ermənilər öz mətbuat orqanlarında bu dövlətin «Avropa kontrolunda bağımsız bir erməni dövləti» olacağına yerli həmmillətlərini inandırmışdılar. Ona görə də fevral 1915-ci ildə Timar nahiyyəsində ermənilər hökumət məmurlarına hücum etdilər. 1000-dən çox üsyançı əldə silah dövlətə tabe olmaqdan imtina etdi və ətraf kəndlərdə qırğınlara başladılar. Van şəhərində gənclər orduya getdiyindən şəhərdə qocalar, yaşlılar qalmışdı, İranda olan türk ordusunun ərzağı bitdiyindən oraya 12–13 yaşlı 120 nəfər uşaqların ərzaq aparması qərarına gəlinmişdi. Könüllü olaraq 120 uşaq yənilərində bir neçə jandarm ilə birlikdə bellərinə ərzağı götürərək yola çıxmışdılar. Ermənilər uşaqların bu cəsarətinin qarşısını almaq üçün yolları kəssə də, uşaqlar ərzağı əsgərlərə çatdırmışdılar. Onlar geri dönərkən güclü qar yağmış, çovğun olmuşdu. Həmin uşaqlardan yalnız 40-ı qurtarıla bilmişdi, qalanlarının donmuş cəsədləri tapılmışdı. Xəstəxanalar İran cəbhəsindən gətirilən yaralılarla dolu idi. Bu yaralılara türk həkimlərlə yanaşı erməni doktor Maltzyan da müalicə edirdi. Don vurmuş uşaqlardan bir çoxu doktor Maltzyan tərəfindən xilas edilməsi erməniləri narazı salmışdı. Xalqın bu üzücü hadisələrdən sarsıntıları bitməmiş ermənilər yenidən ayağa qalxmışdılar. Aprelin 10-da doktor Maltzyan ermənilər tərəfindən asılmış və sinəsinə bu sözlər yazılmış plakat qoyulmuşdu: «Düşmənlərimizə xidmət edənlərin aqibəti budur». Bu fakt göstərir ki, ermənilər onlara tabe olmayan həmmillətlərinə də divan tutmaqdan çəkinməmişlər. Van valisi Cəvdət bəyin əmri ilə vəhşicəsinə öldürülmüş erməni doktor şərəf və xidmətinə uyğun olaraq ləyaqətlə dəfn edildi. Bu hadisə ilə əlaqədar «Təkvimi-və kai»

yazmışdı: «Doktor heç kəsin düşmanı deyildi, o insanlığa qarşı gələnlərin düşməni idi».

Aprelin 7-də Vanı mühasirəyə alan ermənilər Qala içərisində olan əsgər və xalqa yardımların qarşısını kəsdilər. 10 mindən artıq erməni silahlı quldur dəstəsi artıq «xəyallarını gerçəkləşdirməyə» yaxın olduqlarını bildirirdilər. Qaladakı az miqdarda türk əsgəri və mülki əhali may ayının sonuna qədər duruş gətirə bildilər, şəhər təslim oldu. Həm mühasirə zamanı, həm də ondan sonra burada minlərlə türk-müsəlman vəhşicəsinə qətl edildi. Şəhərdəki bütün məscidlər yandırıldı, orada bir nəfər də olsun türk qalmadı. Ermənilər əllərinə düşən hər kəsi – qadın, qoca, uşaq demədən kəsir, işgəncələrlə öldürürdülər. Öncə ermənilərin, sonra isə rusların işğal etdiyi Vanda əsl soyqırım həyata keçirildi. Van mərkəz, Səlimbəy məhəlləsi, Erciş, Kışla məhəlləsi, Zeve kəndi, Baxçasaray kəndi, Çaldıran, Ataköy və başqa yerlərdə işgəncə ilə öldürülən türklər topla olaraq da basdırılırdı. Bu vəhşətlər rus zabitləri tərəfindən də təsdiq edilmişdir .

Həmin illər elə bir vəziyyət yaranmışdı ki, ermənilər türk dövlətinə və ordusuna xidmət etmək istəmirdilər. Onların bir çoxu Erməni Kilsəsinin təlimatı ilə əsgərliyə getməkdən yayındılar, bir çoxu isə «kilsə xidmətçisi» kimi göstərilərək hərbi qulluqa alınmadılar. Kilsələr silah anbarlarına çevrilmişdi. 1915-ci ilin iyulunda rus ordusuna təslim olan Ərzincanda ermənilər qətləri artırdılar, onlar köməksiz dinc əhaliyə Bayburtda da, Gümüşhanədə də divan tuturdular. Onların tö-rətdikləri vəhşiliklər rus zabitlərini belə heyrətdə buraxmışdı: «evlərə toplayaraq onları yandırmaq, küçə və bayırda rast gələrkən türkə heyvan kimi davranmaq, hamilə qadınların qarınları yarılaraq çıxarılan uşaqlar qucaqlarına verilib sonra öldürmək». Gənc qızların namuslarına toxunularaq ciyərlərini divarlardan asırdılar. Evlərdə od vurulub yandırılan türklər çölə çıxarkən süngülərlə yerində öldürülürdülər. Osmanlı ordusu Ərzincanı təkrar ruskardan alandan sonra 3-cü Ordu Komandanının Baş Komandanlığa 16 fevral 1918-ci il tarixli raportunda deyilirdi: «Çardaxlı boğazından Ərzincana qədər bütün kəndləri, hətta xırdaca bir sığınacaq belə qalmamaq şərti ilə dağıdılmış gördüm. Bağçaların ağacları belə kəsilmiş, kəndlərdən bir fərd sağ qalmamışdır. Ermənilərin Ərzincanda etdikləri faciələri

dünya tarixi bu günə qədər görməmişdir. Üç gündən bəri ermənilər tərəfindən öldürülüb meydanda qalan islam cənazələri topladılmaqdadır». Rusların İkinci Ərzurum Qala Topçu Alayı komandani Tverdoxlebov qeyd edirdi ki, bir gündə 800 türkü öldürən ermənilərdən yalnız bir nəfər ölmüşdü.

Ermənilər Ərzincandan Ərzuruma qaçmışdılar, yol boyunca türk kəndlərini bütün əhalisi ilə birlikdə məhv etmişdilər. Bunlara da rus zabitləri şahidlik etmişlər (104). Ərzurumda erm+ənilər möhkəmləndilər, onlara bol miqdarda silah-sursat, təşviqat materialları gətirildi. Bu silah və hərbi sursatların Batum və Konstansadan Trabzon vasitəsilə ruslar və ingilislər tərəfindən göndərildiyi məlum idi. O zaman Bağçasarayda İsmayılbəy Qasıralı tərəfindən çıxarılan «Tərcüman» qəzeti Ərzurumdakı bu erməniləri silahlandıran ingilisləri kəskin tənqid atəsinə tutmuşdu. Ermənilərin bir qisminin isə öz silahları ilə rusların ordularına daxil olmaları da o dövrün mətbuatında qeyd olunmuşdu. Rus zabiti öz xatirələrində yazırdı ki, «cəbhədə öz cəngəvərliklərini göstərə bilməyən ermənilər özlərini mülki əhalinin üstündə sınayırdılar. Tərcun qəsəbəsində məscidə dinamit qoyub partlatdılar. Hər tərəfi ölülərlə dolu olan qəsəbədə ermənilər 700-dən çox məsum uşaq qətl etmişdilər. Rus əsgər və zabitlərinin gözündən yayınıb Ərzurumun Təpəköy məhəlləsində bütün xalqı qətl etmişdilər. Ərzurumda 11 – 12 mart gecəsi evlərə doldurulub yandırılaraq öldürülən türklərin sayı 15.000 nəfərdən çox olmuşdur. Bu qətliaamları öz gözləri ilə görən rus zabiti Tverdoxlebov qeyd edirdi: «Bu hadisələr erməni mütəfəkkirlərin məfkurələrini aşkar surətdə ortaya qoyur. Heç kim bu hadisələrin olmadığını söyləyə bilməz».

1917-ci ilin sonundan başlayaraq Rusiyanın Qafqaz ordusunun Şərq cəbhəsindən çəkilməsi ermənilərin ürəyincə deyildi və Rusiyanın çəkilərkən ermənilərə təhvil verdikləri silahlarla acıqlarını yerli əhalidən çıxırdılar. Onlar rusların qoyub getdiyi silah-sursatla əliyalın əhaliyə divan tutmağa başladılar. Qırduqları Erməni Hərbi Diviziyası vasitəsilə Ərzurumu əldə saxlamaq istədilər. Bolqarıstan ermənisi polkovnik Torqom bu Diviziyaya komandir təyin olunmuşdu. Rus Ordusunun Baş Komandanı Odişelidze bütün komandirləri yanına toplayıb şəhərdə zülmərə son verilməsini tapşırırsa da, ermənilər dinc durmadılar. Bu hadisələrin canlı

şahidi Tverdoxlebov qeyd edirdi ki, «ermənilər rüzgar əkdilər, fəqət rüzgar əkənin fırtına biçəcəyini unutdular». Ermənilər eyni zamanda ingilis və ruslara casusluq fəaliyyətlərini də davam etdirirdilər. Bu bölgələrdə hələ müharibədən əvvəl informasiyanı anında rəqib dövlətlərə çatdıran erməni casus şəbəkəsi qurulmuşdu. Adanalı müəllim Abraham Salcıyan, Artin Dörtyollu, Petros Torosoğlu, müəllim Aqop hərbi məhkəmə tərəfindən mühakimə olunarkən günahlarını boyunlarına aldılar. Onların ifadələri ilə Dörtyol, Kozan, Saimbəyli, Diyarbəkir, Trabzon, Ərzurumdan çoxlu miqdarda silahın, dinamitin, barıtın yeri təsbit edildi. Hələ 1909-cu il Adana hadisələrində fəal olan «hıncak»çılar və daşnaklar (papaz Dersak, Karapet, İsgəndər) yaxalanıb edam edildilər.

Osmanlı bir hüquq dövləti idi. Ölkənin zəif düşməsi səbəbindən və müharibənin başını qatması ermənilərə əl-qol açmağa imkan vermişdi, lakin zaman hər cinayəti öz yerinə qoyacaqdı, ermənilərin düşmənçilik hərəkətlərinə uyğun da müəyyən qərarlar və qanunlar çıxarmasını qaçılmaz edəcəkdi. Şərqdə düşmənlə müharibədə keçmiş «sadiq təbəə»nin xəyanəti Osmanlı dövlətini tədbirlər görməyə sövq etməli idi. 1915-ci il Təhcir olayı, yəni erməni əhalinin müharibə bölgəsindən köçürülməsi və Osmanlı sərhədləri içərisində daha təhlükəsiz bir yerdə məskunlaşdırılması o dövr üçün ən doğru addım idi. 2007-ci ildə İstanbulda öldürülən «Agos» qəzetinin baş redaktoru Hrand Dinkin belə bir iddiası var idi ki, əhalinin öz yerindən-yurdundan başqa yerə sövq edilməsi əsl soyqırımıdır. Halbuki tarixdə savaş bölgələrindən mülki əhalini çıxarmaq humanist addım hesab olunur. Müharibə tarixlərinə nəzər salsaq, belə hadisələrin çox olduğunu şahidi olarıq. Bunlardan birini ABŞ özü 1944-cü ildə etmişdir. Yaponiya ilə müharibə vəziyyətində olan Amerika Şərq sahillərində yaşayan yapon vətəndaşlarını ABŞ-ın içərilərinə köçürməli olmuşdu. Əslində ermənilər xəyanət etmişdilər. Buna ən yumşaq cavab isə köçürülmə idi.

Osmanlı dövlətinin səfərbərlik elanından sonra komitələr rusların gəlişini eşidərək onların işğalını asanlaşdırmaq üçün hər cür təxribatlara əl atırdılar. Bir qəzet yazırdı ki, onlar, hətta o dərəcədə qudurmuşdular ki, küçə ilə hərəkət edən jandarm və dövlət məmurlarına hücum edir, xəlvətə salıb onları öldürürdülər. Erməni

məktəb və kilsələrində «erməni istiqlalı» ilə bağlı xəritələr, plakatlar, komitə başçılarının quldur dəstə rəislərinin (xmbabedlərin) şəkilləri asılır. Bu haqda dövrün mətbuatında yazılar yer almaqda idi. Diyarbəkirdə ermənilərin bir məsələni də sevinclə qarşılaması barədə «Horizon» qəzetində bir xəbər yer almışdı. Həmin xəbərdə deyilirdi ki, «Azərbaycanda rusların qələbəsinə erməni xalqı sevinclə qarşılamışdır». Bu, ermənilərin əvvəlcədən qurduqları quldur qrupunun (50-dən artıq fərari erməni) şəhərin mərkəzlərini, önəmli nöqtələri tutacaqları barədə məlumat alan hökumət tədbirlər gördü. Ermənilər yaşayan evlərdə axtarışlar aparıldı. Təkcə Diyarbəkirin mərkəzində altmışdan çox bomba qutularla dinamit, yüzlərlə tüfəng və mauzer tapançalar tapıldı. Əsgərlikdən silahı ilə qaçıb fərariyyət edən 300-ə qədər erməni gənci gizləndikləri yerlərdən çıxarıldı. Onlardan bir çoxları Muş, Bitlis və Van dağlarında gizlənmiş terrorçu qruplara qoşulmuş və rusların işğalını asanlaşdırmaq üçün hər cür cinayətlər törətmişdilər.

Yozqatın ilçələrində də erməni zülmü barədə xəbərlər Osmanlı mətbuatında yer almışdı. Boğazlıyanın yunan Dikən kəndində ermənilər kəndin jandarm məntəqəsini ələ keçirmişdilər. Qumquyu kəndində Şükrü adlı jandarmı, Yaqub və Musa adlı vətəndaşı öldürmüşdülər. Sivasda erməni üsyanları ara vermirdi. Daniel Çavuş, Sivaslı Murad adlı quldurbaşılar ətraflarına çoxlu komitəçi toplayaraq dövlətə açıq müharibə elan etmişdi. Sivasda ermənilərə paylanan bir intibahnamədə (bu intibahnamə «Or» («Gün») qəzetində də çap edilmişdi) deyilirdi: «Türklərin məşrutə və hüriyyətdə məqsədi erməniləri kəsməkdir. Müsavat (bərabərlik), uhuvvət (qardaşlıq) kəlmələrinə heç vaxt inanmayın. Ermənilərin hüriyyəti silah, bomba ilə əldə ediləcəkdir. Öküzünüzü satın, bomba alın». Şəbinqarahisarda belə bir hadisə olmuşdu. Kənddən döən amerikalı müəllim Huborq öldürülmüşdü. Ermənilər qatilin türk olduğunu iddia edirdilər. Lakin qısa müddət keçəndən sonra qətli törədən şəxsin erməni komitəçisi olduğu öyrənilədi, amerikalı müəllimin öldürülməsinə səbəb isə onun silahını əldə etmək olmuşdu.

Arşavir Siracyan adlı erməni yazıçısı «Bir erməni terrorçunun etirafları» adlı kitab yazıb çap etdirmişdir. Həmin kitabında müəllif göstərir ki, erməni separatçı qruplar öz fəaliyyətlərini təkcə Şərqi Anadoluda deyil, İstanbul və digər böyük

şəhərlərdə də genişləndirmişdilər. Onların fikri təkcə Şərqi Anadoluda müstəqil bir erməni dövləti qurmaq deyildi, həm də Osmanlı dövlətini içindən parçalamaq idi. 1880-ci illərdə Rusiya və digər dövlətlərin verdiyi silahlarla illər boyunca davam edən erməni üsyanları nəticəsində bir çox müsəlman kəndləri talan olunmuş, qocalar və qadınlar bir yerə toplanaraq onlara od vurulmuş, tarixdə görünməmiş vəhşiliklər törədilmişdi. Siracyan qeyd edir ki, XIX əsrin sonlarından etibarən türk dövlət adamlarını terrorizə etmək planları olmuşdur. O qeyd edir ki, «beynəlxalq politikanın oyuncağı» halına gələn ermənilərin türklərlə düşmənçilik etməkdən başqa yolu qalmamışdır. Müəllif açıq etiraf edir ki, Osmanlının ən ağır vaxtlarında belə nasistlərin başqa millətlərə tətbiq etdiyinə oxşar ermənilərə qarşı edilən bircə dənə də fakt yoxdur. Demək qondarma «erməni soyqırımı»nı yəhudilərə tətbiq edilmiş soyqırımı ilə qətiyyən müqayisə etmək mümkün deyil. İndi dünya üçün bu fikirlər yenilik deyildir ki, ermənilər terrora, üsyana qarşıdurmaya təhrik edilmişdir. Vahe adlı terrorçunun həyat yolu bunu sübut edir, müəllifin heç şübhəsi yoxdur ki, bu şəxs erməni xalqının qəlbində ölümsüzləşəcək, gələcək mübarizəsində də ona yardımçı olacaq. Terrorçunun qətl hərəkətləri, vəhşiliyi, qana, ölümə susamış xarakteri açılkən çox qəribədir ki, ona haqq qazandırılır.

«Soyqırımı» rəqəmləri, yəni 1,5 milyonmu, yoxsa bir qədər çoxmu-azmı, müəllifi qətiyyən maraqlandırmır, əsas odur ki, «genosid» baş vermişdir, bu «genosid»in isə günahkarları vardır və onlar erməni terror təşkilatları tərəfindən hələ 1920-ci illərdən fiziki ölümə məhrum edilmişlər. Onlar aldıkları qərarı həyata keçirməyə başlamışlar. Birinci Dünya müharibəsindən məğlub çıxan Osmanlı İmperatorluğu Mudros müqaviləsini imzalamağa məcbur olmuşdu. Berlində mühacir həyatı yaşayan «İttihad və Tərəqqi» liderlərindən Tələt paşa 15 mart 1921-ci ildə Berlində daşnak terrorçu Soğomon Teyleryan tərəfindən qətl edilmişdi. O zaman ermənilər bu terrorçuya bəraət almağa nail olmuşdular. Tələt paşanın qatilinə ermənilər ABŞ-ın Fresno şəhərində abidə qoymuşlar. 15 may 1919-cu ildə «İttihad və Tərəqqi» başçıları ingilislər tərəfindən Malta adasına sürgün edilmişdilər. Ermənilər onları sürgündə də rahat buraxmırdılar. Onlar sürgündən azad ediləndən sonra təqib edildiklərini bilə-bilə Romada yaşamaqlarına icazə verilmişdi. Səid Halim paşanı da

bu şəhərdə erməni terrorçular 6 dekabr 1921-ci ildə qətl etdilər. 16 iyun 1922-ci ildə doktor Bahaeddin Şakir, Camal Əzmi bəy də qətl edildilər, 1922-ci ilin 21 iyulunda Tiflisdə Camal paşa da ermənilər tərəfindən öldürüldü. Bu kitabın müəllifinə öz xatirələrini danışan terrorçunun adı gizlin saxlanılsa da, onun Səid Halim paşanı və doktor Bahaeddin Şakiri, Camal Əzmi bəyi addım-addım təqib edərək öldürən şəxs olduğu aydın olur. Adam öldürməyi özünə şərəf bilən bu terrorçu əslində erməni millətinin tipik obrazıdır. Dünyada elə bir millət yoxdur ki, o adam öldürməklə fəxr etsin və terrorçunu qəhrəman hesab eləsin. Ermənilərin İrəvanın Yerablur qəbristanlığında dəfn etdikləri, milli qəhrəman hesab elədikləri şəxslərin əksəriyyəti terrorçulardır.

Fransanın görkəmli tarixçisi Bernar Lenis ermənilərlə bağlı «Le Mond» qəzetində yazır ki, I Dünya müharibəsi dövründə baş verən hadisələr soyqırımı sayıla bilməz, ölüm olaylarının soyqırımı kimi qələmə verilməsi sadəcə olaraq bir erməni yalanıdır. Terrora məruz qalmış «İttihad və Tərəqqi» liderlərinin xatirə və qeydləri ermənilərə münasibətlərinə diqqət edək. Camal paşa qətl edilərkən onun cibindən oğlu Behcət Camal bəyə yazdığı məktub çıxmışdı: «Sıra məndə oğlum. Tələt, Səid Halim paşalarla, digər mağdur və məzlum arkadaşlarımdan sonra mən də öldürəcəklər. Cinayətin səbəbi məndən qabaq öldürülənlərə edilən ittihamlardır. Bu cinayətin qarşısını almaq bizim üçün imkansızdır». Daha sonra Camal paşa ermənilərə qarşı hansı münasibətdə olduğunu qeyd edir: «Mənim ermənilərə nə qədər yaxşı davrandığımı hər kəsdən yaxşı bugünkü erməni katolikosu Zaven əfəndi bilir. 1915-ci ilin dekabr ayında İstanbulla getdiyim zaman o Pera Palas otelinə mənə ziyarətə gəlmişdi. O bütün ermənilərin adından mənə təqdirlə təşəkkür etdi». Tiflisdə vurulan Camal paşa və iki yavərinin cənazəsini Ərzuruma gətirib dəfn etmişlər. Böyük türk komandanı Kazım Qarabəkir paşa bu dəfnlə şəxsən özü məşğul olmuşdur.

I Dünya müharibəsi başlayandan sonra Sivas və onun ətrafında da türk-müsəlmanların vəhşicəsinə öldürülməsi kütləvi xarakter aldı. Erməni ruhanilər kənd-kənd gəzib xalqı ayağa qaldırmaq istəyirdilər. Suşəhrinə bağlı kəndlərdə Seponil adlı bir erməni papazı bu sözləri söyləmişdi: «Osmanlılar məğlub olacaqları bir müharibəyə başlayıblar. Qısa dövrdən sonra rus ordusu Ərzurumu tutacaq sonra

buranı alacaq. Ruslar irəlilər-kən biz də Osmanlı ordusunu arxadan vurmalıyıq. Silahlarınızın türkü öldürmə vaxtı gəldi...». Şəbinqarahisarın yepiskopu Vağnak da erməniləri üsyana təsviq edirdi. Onun iştirakı ilə Suşəhrinin Dürk kəndinin muxtarı Akop əlindəki silahla dövlət məmuru Nuri Əfəndinin başına atəş açaraq ətrafındakılara demişdi: «Silahlarınızı hansı gün üçün saxlayırsınız». Bu hadisə böyüyüb üsyana keçdi. Dövlət kənddə axtarış apararkən çoxlu silah-sursat tapıldı. 250 evlik Dürk kəndindən 560 ədəd silah çıxdı. Zarada, Tuzhisarda, Hafik qəzasında, Güründə, Tonusda və başqa yerlərdə ermənilərdən çıxan silahlar bir orduya bəs edərdi. Ermənilərin təsviq edilməsi və üsyana qaldırılmasında yuxarıda dediyimiz kimi Erməni Kilsəsinin əli vardı. 1914-cü ildə İstanbulda çıxan «Ararat» jurnalında Erməni Katolikosluğunun bir bəyannaməsi dərc olunmuşdu. Həmin bəyannamədə türk hakimiyyətinin erməni xalqına heç nə vermədiyi, onun hüquqlarının (milli və dini) məhdud olduğu barədə iddialar yer almış və xalqın üsyan edərək rusların gəlişinə qədər hakimiyyəti ələ alması fikri verilmişdi. Türkiyədə baş verən hadisələr, vilayətlərdə erməni üsyanları dərhal mətbuata çıxarılır, o erməni din adamları tərəfindən Avropaya «türkün zülm və işgəncəsi» şəklində təqdim edilirdi. Qafqaz və Şərqi Anadoluda dövlətə qarşı vuruşan «Erməni könüllü hərbi dəstələri»nin içərisində xeyli erməni din adamı, ruhanilər, rahiblər, papazlar, yepiskoplar vardı. ABD-da yaradılmış «Milli Müdafiə Komissiyası»nın tərkibində Adananın keçmiş yepiskopu Muşəğ, Ankaranın keçmiş yepiskopu Babken, Kütahya yepiskopu Babken Köleseryan, Üsküdarın sabiq rahibi Dirayr da vardı. Onların Osmanlıdakı erməni kilsələri ilə çox sıx əlaqələri vardı. «Ararat» jurnalını da bu din adamları maliyyələşdirirdilər və kilsənin köməyi ilə Şərqi Anadoluya gətirib yayırdılar.

Ermənilərin müharibənin ilk illərində törətdikləri əsl soyqırımı idi. 9 dekabr 1948-ci ildə «Soyqırımı cinayətinin qarşısının alınması və cəzalandırılmasına dair» BMT Konvensiyasında deyilir ki, millətçi, irqçi, dinçi bir qrupun digər bir qrupu kütləvi şəkildə öldürməsi, bu qrupun nümayəndələrinə fiziki və mənəvi cəhətdən ağır zərbələr endirməsi, həmin qrupun yaşamasını fiziki cəhətdən mümkünsüz etməsi, onların uşaqlara malik olmasını əngəlləməsi, onun uşaqlarını saxlamasını başqa bir qrupa vermək soyqırımı cinayəti hesab olunur. Türk-müsəlman əhali ona

görə fiziki cəhətdən məhv edilirdi ki, onlar türk idilər, etnik cəhətdən fərqli bir təbəqə idilər. Osmanlı dövlətinin ermənilər bir ərazidən digər əraziyə köçürməsi heç bir zaman soyqırımı cinayəti hesab oluna bilməz. Ona görə ki, 27 may 1915-ci ildə dövlət köçürmə prosesini həyata keçirmə qərarını alarkən belə bir açıqlama vermişdi: «Ermənilər haqqında hökumət tərəfindən alınan tədbirlər sırf məmləkətin asayiş-inzibatını təmin və mühafizə məcburiyyətinə müstənnidir. Erməni unsuruna qarşı imhakat bir siyasət təqib etmədiyi indilik tərəfsiz bir vəziyyətdə qaldıqları görünən katolik və protestantlara toxunmamış olması göstərməkdədir».

Göründüyü kimi, bütün ermənilər köçürməyə məruz qalmamışlar. Bu ona görə soyqırımı hesab oluna bilməz ki, ermənilər bir yerdən digər bəlli bir Osmanlı coğrafiyasına köçürülmüşlər. Səbəb isə onların özlərinə də aydın olmuşdur. Onlar son onilliklərdə Osmanlı dövlətinə düşmənçilik və Osmanlıya qarşı düşmən olanlara, onunla müharibə edən dövlətlərə yardımlar etmişdilər. Köçürülməyə məruz qalanlara 15 gün vaxt verilmiş, onların bütün ehtiyacları dövlət tərəfindən ödənməmişdir. Köçürmə bütün ermənilərə şamil edilməmişdir. Şəhər və qəsəbələrdə yaşayanlar, xəstələr, yetimlər, katolik və protestant ermənilər köçürülməmişlər. Ermənilər köçdükləri yerlərdə dövlət tərəfindən evlərlə, təminatla təmin olunmuş, yerləşdikləri yerlərin kənd təsərrüfatına yararlı olması təmin edilmiş, bütün problemlərinə dövlət tərəfindən dərhal reaksiya verilmişdir. Köçkünlərin kimsəsiz uşaqları və yetimlər yetimxanalarda və bəzi varlı insanların ailələrində yerləşdirilmiş, 1919-cu ildə qayıdış icazəsi verilərkən onlar öz yaxın qohumlarına verilmişdir. Yerli xalqın ermənilərə hücumunun qarşısını almaq üçün onların jandarm tərəfindən qorunması təmin edilmişdir. Müsəlmanlığı qəbul etmiş ermənilərə müharibədən sonra çıxarılan bir qanunla keçmiş yerlərinə qayıtmalarına şərait yaradılmışdır. Köçürülənlərə başda ABŞ olmaqla müxtəlif dövlətlərin yardım arzuları anlayışla qarşılanmışdır. Suriyadakı ermənilərə belə yardımlar edilmişdir. Dövlət tərəfindən müharibədən sonra çıxarılan «geri dönüş qanunu» ilə bu köçkünlərin öz evlərinə qayıtmaları təmin edilmişdir. O zaman Erməni Katolikosluğu məlumat vermişdi ki, 644.900 erməni geri dönmüşdür. Suriyadan öz keçmiş yerinə dönmək istəməyən 500 min erməninin varlığı barədə də dövrün mətbuatında məlumatlar vardır. Əgər türklər

«soyqırımı» etmişdisə, bu qədər erməniyə həm özü, həm də başqa dövlətlər yardım edərdimi?

«Soyqırımı olmuşdur» iddiasında olanların nəzərinə onu da çatdırmaq lazımdır ki, bu dediklərimizin hamısı tarixi sənədlərlə təsbit edilmişdir. 1915-ci ildən etibarən öldürülənlərin sayının 600 mindən 1,5 milyona çatdırılması özü əslində bir saxtakarlıq nümunəsidir. Osmanlı dövlətində yaşayan ermənilər o qədər deyildi ki, onun 1,5 milyonu öldürülsün. Türk Tarix Qurumunun keçmiş başqanı professor Yusuf Halacoğlunun apardığı tədqiqatlar onu ortaya çıxarmışdır ki, ermənilərin sayı ilə öldürülməsi iddia olunan rəqəmlər arasında çox böyük uyğunsuzluq var. Erməni Katolikosluğunun məlumatı belə idi ki, ölkədə 1 milyon 915 min erməni yaşayır. Əgər onun 1,5 milyonu öldürülübse, demək ölkədə cəmi-cümlətən 400 min erməni qalmalı idi. Tarixi mənbələrə görə 1919-cu ildə (özü də erməni mənbələrində) 644.900 nəfər erməni geri dönmüşdür, onlar hələ Suriyada ikən yardım aldıkları barədə sənədlərə imza atmışlar. Bunlar 486 min nəfərdir. Erməni əhali ilə bağlı aşağıdakı verilən rəqəmlərlə də həqiqəti ortaya qoyub müqayisələr aparmaq mümkündür: Ermənilər nə qədər idilər?

Vital Cuinetə görə 1892-ci ildə 1.475.011

Feliks Veberə görə 1896-da 1.000.000

H.G.B. Lynxa görə 1901-də 1.325.246

Lüdoviq de Konstensona görə 1901-də 1.383.779

Britaniya Ensiklopediyasına görə 1910-da 1.000.000

Erməni Katolikosluğuna görə 1913-də 1.915.651

Lüdoviq de Konstensona görə 1913-də 1.400.000

Daniel Panzasa görə 1914-də 1.698.303

Osmanlı siyahıyaalmasına görə 1914-də 1.229.007

Fransız «Sarı kitabı»na görə 1914-də 1.500.000

Lozanna konfransında erməni heyətinə görə 1914-də 2.200.000

Stanford J.Shava görə 1914-də 1.294.851

David Maqieyə görə 1914-də 1.479.000- idilər.

Bizim araşdırmalarımıza görə isə ermənilərin sayı 1914-cü ildə 1 milyondan artıq olmamışdır. Müharibə başlanar- başlamaz bir çox erməni ailələri ölkəni tərk etmişdilər. 1919-cu ildə isə xarici tədqiqatçılar bu rəqəmlərin müəyyən qədər azaldığını göstərmişlər. Çünki Osmanlı dövləti bir neçə vilayəti, o cümlədən ermənilərin köçürüldüyü Suriyanı artıq itirmişdi, müharibə nəticəsində ermənilər ölkəni tərk edib ABŞ-a və digər ölkələrə yerləşmiş, həmin ölkələrdə artmışdılar. Əgər onlar öldürülmüşdüsə, bəs oralarla 100 minlərlə erməni artımı necə baş vermişdi. İndi sayıları 1 milyona çatan ermənilər ABŞ-da göbələk kimi yerdənmi çıxmışdılar? Cənubi Qafqazda onların sayı necə olmuşdu ki, birdən-birə 1 milyona çatmışdı? Türkiyədə 1919-cu ildə ermənilərin sayı 1,5 milyon olmuşdur. Bunu məşhur tədqiqatçı alimlər - doktor Lepsus da, Klair Pris də, Aleksander Povell də təsdiq edir. Amerikan arxiv sənədlərində bu say 1.200.000 olaraq göstərilir. Haqlı olaraq Castin Makkarti soruşur: «Əgər bu qədər (yəni 1,5 milyon) erməni öldürülübse, bəs onların məzarları hanı?» İndiyəcən bir dənə də olsun erməni toplu məzarlığı tapılmamışdır. Əgər bu qədər erməni öldürülmüş olsaydı, onların 3.000-dən artıq toplu qəbiristanlığı olmalı idi, onun hərəsində isə 500-ə qədər erməni basdırılmalı idi. Belə qəbiristanlıqlar sadəcə olaraq yoxdur. Ermənilərin soyqırırma məruz qaldıqları barədə iddia isə bir erməni yalanıdır və arxasında məkrli siyasi məqsədlər durur.

Ermənilər saxta soyqırımı günü kimi 24 apreli seçmiş və hər il həmin gün hay-küy qoparmaqdadır. İndi də dövlət səviyyəsində onun 100 illiyinə hazırlaşırlar, S.Sarkisyanın başçılığı ilə Komissiya da yaradıblar. Doğrudan da 24 apreldə nə baş vermişdir?

I Dünya müharibəsindən əvvəl Türkiyə sərhədləri içərisində yaşayan ermənilərin üsyan və təxribatlarının ölkənin Diyarbəkir, Trabzon, Sivas, Urfa, Yozqat, İzmit, Adapazarı şəhərlərinə yayılması, paytaxt İstanbulda açıq təhdidlərə keçilməsi hökuməti tədbirlər görməyə sövq edirdi. Hökumət ilk tədbir olaraq 24 aprel 1915-ci ildə erməni komitə mərkəzlərinin bağlanması və erməni təşkilatlarının sənədlərinə əl qoyulması və komitəçilərin həbs edilməsi qərarını verdi. O zaman erməni dilində çıxan «Horizon» qəzeti yazırdı ki, «erməni xalqı bir-iki min komitəçidən ibarət deyil və biz mütləq Ermənistanın müstəqil olması davasını davam etdirəcəyik . Bu

hadisədən dərhal sonra 6 may 1915-ci ildə ermənilərin ruslara təslim etdiyi Vanda Aram Manukyan adlı bir erməni komitəçisinin başçılığı ilə müvəqqəti Ermənistan hökuməti qurulmuşdu. Təbii ki, Osmanlı dövləti buna icazə verməyəcəkdi, Eqdar Qranvillin yazdığı kimi, «Çarın himayəsində bir Ermənistan» kimi ağılsızca xəyallar uğrunda məsum insanlar da iztirab çəkməyəcəkdi. Bu məsələdə Qranvillə görə «böyük cani isə ilk günlərdən islam dünyasına fəlakət yağdırmaqdan bir an geri qalmayan Çarlıqdır», yəni Rusiyadır.

«Təhcir» yəni, «yerdəyişdirmə, köç» adlandırılan qanunun qəbul edilməsinə qədər Osmanlı hökuməti bölgələrdə çox ciddi araşdırmalar aparmışdı və erməni katolikosu və erməni millət vəkili, erməni millətindən olan dövlət məmurları ilə, erməni cəmiyyətlərinin rəhbərləri ilə məsləhətlər aparmışdı, «ölkənin müdafiəsini təşkil etmək məqsədi ilə sərt önləmlər almaq zorunda qalacağını» bildirmişdi. «İttihad və Tərəqqi» partiyasının liderləri o qədər də tədbirsiz və ağılsız adamlar deyildilər. Əgər köçürmə qanunu hazırlamağa göstəriş vermişdilər, demək başqa çıxış yolu olmamışdı. Hələ müharibə başlamamış Anadoludan başlayaraq bütün ölkəni bürüyən üsyanlar tədbirlər görməyi tələb edirdi. Bir alman generalının ifadə etdiyi kimi, «bu bölgədəki müsəlman xalqı silib-süpürməyə başlayan» ermənilərin qarşısını almağın yolları əlbəttə, fikirləşilməli idi. «İttihad və Tərəqqi» iqtidarda olan siyasi qurum kimi tədbirlər görməyə borclu idi, o öz öhdəsinə xalqı qorumağı götürmüşdüsə, deməli bu quldur dəstələrinin qarşısını da o almalı idi. Üsyanları yatıxdırmaq yolu tutmuş hökumət Van üsyanından sonra anlamışdı ki, müharibə dövründə ermənilərin qarşısını almaq çətin olacaq. Belə də olmuşdu. Müharibə başlar-başlamaz ermənilər Van, Malazgirt və Bitlisin işğalında ruslara əvəzsiz kömək göstərmişdilər. Baş komandanlıq, hökumət ermənilərin müharibənin taleyinin həllində Osmanlıya vuracaqları gələcək zərbələri göz qabağına gətirərək 2 may 1915-ci ildə daxili işlər naziri Tələt paşaya bir yazı göndərmişdi. Bu yazıda bildirilirdi ki, ermənilər üsyanları və təxribatları davam etdirmək üçün çeşidli bölgələrdə hazırlıq aparırlar. Bu yazıya cavab olaraq Tələt paşa 23 may 1915-ci ildə 4-cü Ordu Komandanlığına bir şifrə göndərərək «Ərzurum, Van və Bitlis vilayətlərindən çıxarılan ermənilərin Mosul vilayətinin cənub hissəsi, Zor sancağı və

mərkəzindən başqa Urfa sancağına, Adana, Hələb, Maraşdan çıxarılan ermənilərin isə Suriya vilayətinin Şərq hissəsi ilə Hələb vilayətinin Şərq və Cənub-Şərqinə köçürülüb yerləşdirilmələrini» istəmişdi. Bu işləri görmək üçün Adana, Hələb və Maraş bölgəsinə müfəttişlər göndərilmişdi. Göstərişin erməniləri yox olmaqdan qorumaq məqsədi daşdığını bir çox tədqiqatçılar, o cümlədən də Samuel Uimz söyləmiş və söyləməkdədirlər.

Osmanlı dövləti bu tədbiri o dövrün şərtlərinə uyğun olaraq bir qanuna bağlamışdır. «Müharibə işərisində olan dövlət idarəciliyinə qarşı gələnlər üçün hərbi biliklər tərəfindən alınacaq tədbirlər»lə bağlı bu Qanun 26 may 1915-ci ildə Məclisin gündəminə gətirilmiş və Məclis həmin tarixdən bu tədbirin keçirilməsini qəbul edən qərar vermişdi. Beləliklə Məclisdən 27 may 1915-ci ildə keçən «Yerdəyişdirmə Qanunu» mətbuata iyunun 1-də verilmişdi. Osmanlının rəsmi qəzeti olan «Təkvimi-və kai»də bu Qanun dərc edilmişdi. 30 may 1915-ci ildə Daxili işlər, Hərbiyə və Maliyyə nazirliklərinə göndərilən təlimatda köçün necə həyata keçiriləcəyi göstərilmişdi. Həmin təlimata görə «müsəlman, rum, erməni əsilli Osmanlı vətəndaşlarının yerlərindən başqa yerlərə köçürülərək yerləşdirilməsi aydın əks edilmişdi. Bu qanuna görə köçürülənlərin mal və can əmniyyəti təmin olunacaqdı. Yeni evlərinə yerləşənə qədər yeyib-içmələri xüsusi «köçmənin ödəməyindən» veriləcəkdi. Keçmiş durumlarına uyğun olaraq onlara əmlak və ərazi verilməkdi. Ehtiyacı olanlara hökumət ev tikəcəkdi, kənd təsərrüfatı üçün şərait yaradılacaqdı, gələrkən götürə bilmədikləri daşınan malları özlərinə çatdırılacaqdı, daşınmaz malları müəyyənləşdirilib qiymətləndiriləcək və onların əvəzi pulla ödənəcəkdi. Onların gəlir gətirən iş yerləri, bağ-bostanı, zeytunluqları satılacaq və ya kirayəyə veriləcəkdi və s. Bütün bu məsləhətlər yaradılan komissiyalar tərəfindən həyata keçiriləcəkdi. Bu komissiyalara köçürülənlərin nümayəndələri də daxil ediləcəkdi. Dövlət bunların hamısını yüksək səviyyədə etmişdi.

Osmanlı dövlətinin daxili işlər naziri Tələt paşanın 1915-ci ilin 29 avqustunda bu işi həyata keçirən vilayətlərin vali və məsul şəxslərinə göndərdiyi teleqramın guya «erməni soyqırımını» həyata keçirmək göstərişi olduğu saxta bir erməni təbliğatından başqa bir şey deyildir. Budur həmin gerçək şifrəli teleqraf: «Ermənilərin

bulunduqları yerlərdən çıxarılaraq təyin edilən bölgələrə köçürülməsi hökumət tərəfindən təqib edilən qayə, bu ünsürün hökumət əleyhinə fəaliyyətlərində bulunmalarını və bir Ermənistan hökuməti təşkili haqqındakı milli əməllərini təqib edilməyəcək bir hala gətirilmələrini təmin etməkdir.... Köçürülmə zamanı əhalinin əmniyyəti qorunmalı və bütün iasə ehtiyacları ödənməlidir. Erməni əhaliyə hücum edənlər və ya məmurlar haqqında şiddətli qanuni təd-birlər alınmalı və bu kimi şəxslər dərhal həbs edilərək Divani-hərblərə təslim edilməlidir». 1920-ci ildə Londonda Aram Andonyan adlı birisinin «Naim bəyin xatirələri» adlı kitabında isə vicdansızcasına Tələt paşa ittiham olunur ki, o erməniləri məhv etmək göstərişi vermişdir. Kitabda göstərilən bəlgələrin (sənədlər) saxta olduğunu bir çox alimlər sübut etmişlər.

Aram Andonyan tərəfindən 1920-ci ildə yazılmış «Naim bəyin xatirələri; Erməni köç və qətləməsinə dair rəsmi türk bəlgələri» adlı kitabda sübut kimi gətirilən faktların həqiqət olmadığı tarixçilər tərəfindən sübut edilmişdir. 1920-ci illərdə çıxan qəzetlərdə Andonyanın bir saxtakar olduğu dəfələrlə qeyd edilmişdir. A.Andonyanın «xatirələrində» Tələt paşaya aid edilən teleqrafların «düzəltmə» olduğu da sübut olunmuşdur. Belə ki, Osmanlı dövləti 1915-ci ildə Andonyan tərəfindən təqdim edilən həmin şifrələrdən istifadə etmirdi, onlardan hələ 1909-cu ildən imtina etmişdi, Andonyan və digər erməni saxtakarlar həmin şifrələrlə «Erməniləri həll edin», yəni «onları məhv edin» anlamına gələn teleqrafi «tarixi sənəd» kimi təqdim edərkən bilməmişdilər ki, Osmanlı artıq neçə illər idi ki, bu şifrələrdən istifadə etmirdi. Osmanlı arxivlərində aparılan araşdırmalarla bir daha sübut olundu ki, Tələt paşanı hədəf almaq üçün uydurulan bu şifrə tamamilə saxtadır.

ABŞ səfiri H. Morqentaunun xatirələrinə gəlincə, o, 1913-1916-cı illər arasında cəmisi 26 ay İstanbulda çalışmışdır. Onun xatirələrini qələmə aldığı kitab nəşr olunana qədər mətbuatda və ya rəsmi dairələrdə heç bir məlumat olmamışdı ki, səfir xarirə və ya kitab yazır. Bu dediklərimiz və digər tarixi sənədlər sübut edir ki, Morqentaunun belə bir kitabı olmamışdır. Bu kitabın birdən-birə peyda olması o məqsədi daşımışdı ki, müharibəyə qarşı olan ABŞ ictimaiyyətinə onun tə-siri osun, bölgədə maraqlarını təmin etmək siyasəti aparan Amerika belə təbliğat üsullarından istifadə etmək məqsədi güdmüşdü. Kitabda ermənilərin soyqırımına məruz qalması

iddiaları da həmin məqsədlərdən irəli gələn uydurmалardı. Yəni, ABŞ bu bölgədə olmasa qan su yerinə axa bilər. Kitabın özünü heç şübhəsiz Morqentau yazmamışdır. Onun tərcüməçisi olan Şmavonyan və katibi Akop Andonyanın da varlığı barədə, harada yaşamaları ilə bağlı heç bir məlumat verilməmişdir. Sonradan hər iki erməninin Avropada olan erməni təşkilatları ilə əlaqələri olduğuna dair Osmanlı arxivlərində sənədlər vardır. Onların həm də ABŞ dövlətinə casusluq etmələri barədə təkzibolunmaz faktlar var. Kitabda sadəcə olaraq bunların adından istifadə olunmuşdur.

Digər bir erməni iddiası – Arnold Toynbinin «1915-1916-cı illərdə Osmanlı İmperatorluğunda ermənilərə edilmiş hərəkətlər» adı ilə bilinən və 1916-cı ildə yenə də təbliğat məqsədi ilə çap olunan «Mavi kitab»dır. Artıq dünyada hər kəsə – hər bir tarixçiyə, araşdırmaçıya, elm adamına və siyasətçiyə bəllidir ki, bu kitab ingilis hökuməti tərəfindən hazırlatdırılmış və müharibə təbliğatı məqsədi ilə çap edilmiş bir kitabdır. Bu da «erməni soyqırımı» deyilən uydurmanın saxtılığına dair növbəti sübut olmalıdır.

Ermənilərin tez-tez dilə gətirdikləri, dünyanın müxtəlif ölkə parlamentlərinə təqdim edərək müəyyən dərəcədə istəklərinə çatdıqları digər bir fakt I Dünya müharibəsindən sonra qurulan Divani-Hərb Məhkəmələridir. Bu məhkəmələr İstanbulu işğal etmiş və burada ağalıq edən Böyük Güclərin təzyiqi altında keçirildiyindən alınan qərarlar da birtərəfli olmuşdur. Bu da məlumdur ki, ingilislərin həbs edib Maltaya sürgünə göndərdikləri «İttihad və Tərəqqi» rəhbərlərinin «erməni soyqırımı» törətməsini sübut edən bircə dənə də fakt tapa bilməmişlər. İngilislər belə faktları tapmaq üçün çox ciddi tədqiqatlar aparmışlar. Araşdırmalar zamanı həbs edilənlər barədə heç bir dəlil məhkəməyə təqdim edilməmişdir. Məhkəmənin məhkum edərək edam etdiyi şəxslərin günahsızlığını ingilis-lərin, fransızların özləri etiraf etməyə məcbur olmuşdular. Edama məhkum edilənlər bəraət almışdılar.

İngilis hökuməti «soyqırımı»na dair fakt tapmaq üçün Böyük Britaniya, ABŞ, Fransa arxivlərinə də baş vurmuşdu, verilən məlumatların heç birində soyqırımı ilə bağlı fakt olmamışdır, əksinə bu məlumatların işərisində türklərə qarşı ermənilərin törətdikləri cinayətlər geniş yer almışdı. Türkiyə Respublikası Başbakanlıq Dövlət

Arxivləri Baş Müdirliyi tərəfindən buraxılmış iki cildlik kitabda erməni komitəçilərinin 518.105 türkü öldürdükləri tarixi sənədlərlə ortaya qoyulur. Türkiyə dövlət səviyyəsində dəfələrlə bəyan etmişdir ki, arxivləri bütün dünya, o cümlədən erməni tarixçilərinin üzünə açmağa hazırdır və dünya elm adamlarının və elmi mərkəzlərin işini asanlaşdırmaq üçün internetdə ayrıca web səhifələri də açılmışdır.

Sonralar bir daşnakçı terrorist Şərqi Anadoluda baş verən hadisələr barədə bu gerçəkləri söyləmişdi: «Erzurumdan 1890-cı ildə başlayan ilk üsyanın ardınca Qumqapıdan davam etdirməyimiz ermənilərin Kayseridə, Yozqatda, Çorumda da ayağa qalxmasına səbəb oldu. Biz istəyirdik ki, hər iki tərəfdən adamlar ölsün. Bu ölümlər iki xalqın bir yerdə yaşamaq istəmədiyi anlamına gələcəkdi. Zeytun və Sasunda buna biz nail olduq». Həqiqətən də 1892-93-cü illərdə adı çəkilən yerlərdə, Merzifonda, 1896-da Van üsyanı və Osmanlı Bankının tutulması, 1903-cü ildə İkinci Sasun üsyanı, 1905-ci ildə Sultan Əbdülhəmidə sui-qəsd edilməsi, nəhayət 1909-cu ildə Adana üsyanı ermənilərin xəyanətindən xəbər verirdi. XX əsrin sonlarında Dağlıq Qarabağda da ona görə təxribatlar, qətlər törədilirdi ki, ermənilərlə azərbaycanlıların bir yerdə yaşamasının mümkün olmadığı təsəvvürü yaradılsın.

Türkiyə Cümhuriyyəti Başbakanlıq Dövlət Arxivləri İdarəsinin çap etdirdiyi «Arxiv bəlgələrinə görə Qafqazda və Anadoluda erməni məzalimi» kitabında göstərilir ki, Anadolu və Cənubi Qafqazda 1906-1922-ci illər arasında 517 min 955 nəfər türk-müsəlman ermənilər tərəfindən qətl edilmişdir. Bunlar yalnız sənədlərdə təsbit edilənlərdir. Ümumiyyətlə, bu bölgədə ermənilər 2 milyona yaxın türkü vəhşicəsinə, öldürmüşdür. Məşhur ermənişünas alim Castin Makkarti uzun illər apardığı tədqiqatları ilə bu nəticəyə gəlmişdir ki, ermənilər «erməni soyqırımı»nı törətdikləri bu cinayətləri ört basdır etmək üçün uydurmuşlar. Yəni bir Azərbaycan atalar sözündə deyildiyi kimi «qara məni basınca, mən qaranı basım».

Panarmenizm

Milliyyətçilik, bir millətin muxtar olma, birlikdə yaşama, var olmasını sübut etməsi üçün o millətin ideoloji bir hərəkətidir. Şəxsiyyət azadlığı qazanmasına və bunları davam etdirməsinə istiqamətli bu anlayışların hər biri XVII və XVIII

əslərdə Avropada ortaya çıxan yeni, fəlsəfi, tarixi və antropoloji qavramlı ifadələrdən törəmişdir. Məsələn, "şəxsiyyət" anlayışı müstəqim bir şəkildə "eynilik" (identification) olaraq başa düşülməsi anlamına gəlir. Bu zaman eyni qrupa aid olanlar, qrup mənsubları bənzər şəkillərdə geyinər, yeriyərlər, eyni dili danışarlar, eyni ənənələri qoruyarlar; bütün bu baxımlardan özlərinə mənsub olmayan fərdlərdən fərqlilik göstərirlər. Bu bənzərlik – həm də bənzəməzlik görüntüsü, milli "şəxsiyyətin" kəcb etdiyi mənalarından biridir. Burada insanların bir boydan, bir etnik kökdən gəlib gəlməməsi əhəmiyyətli deyil. Məsələn, bir zamanlar Monqolustanda etnik baxımdan monqol olub- olmama əhəmiyyətli deyildi, əhəmiyyətli olan monqol qanununu qəbul etmək idi və mongollar kimi yaşamaqdı. Osmanlı dövləti də ərazisində yaşayan xalqlara fərqlilik nümayiş etdirməmişdi ki, uzun müddət ayaqda qala bildi. Bu dövlətin içində yaşayanlar özlərin i heç zaman qərib hiss etməmişlər. Bu bir çox ölkələr üçün də uzun zaman yaşama və fəaliyyət göstərmənin özünəxas prinsipi olmuşdur. Ermənilər üçün bu prinsip keçərli sayıla bilməz, çünki onların heç zaman dövləti olmamış və içərilərində etnik baxımdan onlara yaxın olan millətlər olmamışdır. Bu mənada erməni milliyətçiliyinin çatışmayan cəhətləri özünü qabarıq göstərir. Millətə "modernist" yöndən baxılsa milli şəxsiyyəti yaradan da elə milliyətçilikdir. Bunda zərərli bir şey yoxdur əslində. Erməni milliyətçiliyi əvvəla, heç zaman modernist olmamışdır, ikincisi isə özü bir şey ifadə etməsə də onun milliyətçiliyi isə başqa xalqlara "yuxarıdan aşağı" baxmaq kimi eqoist yönü ilə seçilmişdir. Bu eqoist yanaşma imkan verməzdi ki, erməni milliyətçiliyi sağlam düşüncənin üzərində köklənsin. Milliyətçilik haqqında bir çox fikirlər mövcuddur. Bunlardan ən maraqlısı Ernest Gellnerə aiddir, o deyir ki, , "milliyətçilik millətlərin öz mənlikləri mənasında oyanmış olmaları deyil; milliyətçilik boş yerdə millətlər icad edər". Erməni dediyimiz toplumun qədimdə olan Armeniyaya heç bir dəxli olmasa da bu gün dünyanı inandıra bilmişdir ki, onlar bunların sələfləridir. Əslində milliyətçilik eyni dili danışan, eyni bioloji xüsusiyyətlərə və eyni mədəniyyətə sahib, ortaq bir mənşədən gələn, cəmiyyəti təşkil edən fərdlərin şüuruyla, üzvü olduğu cəmiyyəti müqəddəs fikirlərlə digər

cəmiyyətlərə görə daha çox sevən, aid olduğu cəmiyyəti qoruma və təbliğ etməyə çalışan, aid olduğu cəmiyyəti hər istiqamətdə daha yaxşı bir yerlərə çatdırmağa çalışan fərdlərin düşüncə formasıdır. Ermənilərin nə dili, nə mədəni varlıq bənzərliyi, nə adət-ənənələri bu dövlətlə eyniyyət təşkil etmir. Amma panarmenizmin illər boyu təbliğatı budur öz işini görmüşdür. “Hay” “erməni”yə cevrilmiş və haqqı olmayan tarixi gerçəklərə iddia etməyə başlamışdır. Beləcə yalançı panermənist tarix də ortaya çıxmışdır. Bu ondan olmuşdur ki, qədim Armeniyaya iddiaçı ortada yoxdur. Yoxdur deyə ona sahiblənməkmi lazımdır. Bu gün çox qədim dövlətlərinin “sahibi” yoxdur. Bunu erməni panarmenistlər çox yaxşı bildiklərindən bu dövlətin də, digər qonşuların da tarixi varlığına sahib çıxmışlar. Albaniyanın da sahibi yoxdur. Qafqaz Albaniyasından söhbət gedir. Baxın, bu xalqa aid olan hər şey- maddi- mədəniyyət abidələri, kilsələr, məbədlər, kitabələr, yazılı və şifahi bütün ədəbiyyat ermənilərininki kimi qələmə verilir. Bu gün, məsələn, bir avropalıya sən sübut edə bilməzsən ki, Dağlıq Qarabağdakı Qanzasar Monastırı ermənilərə aid deyil, alban abidəsidir.

Panarmenizmdə də bütün milliyətçilik qavramalarında olduğu kimi ictimai mənsubluk bilinci gəlir. Belə halda mənsub olduğu cəmiyyəti şüurlu olaraq sevmə və cəmiyyətin inkişafı üçün səy göstərmə özünü qabarıq göstərir. Başqa cəmiyyətlərə qarşı hər hansı bir düşməncə rəftar qəbul edilməz sayılır. Ermənilərdə bunlar başqa anlamda təzahür etdiyindən biz onların bəzi cəhətlərini açmağa çalışacağıq. Erməni milliyətçiliyinin antibəşəri xarakterini açmaq üçün biz öncə milliyətçilik anlayışının erməni toplumunda necə qavranıldığına diqqət etməliyik. Ermənicə millət –**uqq (azq)** sanki yalnız onlara aid olan bir qavramdır, digər xalqlar **uqq(millət)** ola bilməzlər. Ermənilərin bu anlayışı fərqli anlamaları onların millətçilik xəstəliyinə tutulmaları ilə bağlıdır. Millətçiliyə ideologiya kimi də, siyasi doktrina kimi də, yaşamaq, varolmaq üçün mübarizə üsulu kimi də baxmaq mümkündür. Qərbdə millətçilik öncə siyasi məqsədə çatmaq vasitəsi olub fərdi azadlıq əldə etmək düşüncəsi ilə sıx bağlı bir konsepsiya kimi götürülmüşdür. Müasir millətçiliyin Avropada əsasını

fransızlar qoymuşlar. Bu sadəcə olaraq bir siyasi və ideoloji layihə olaraq ortaya çıxmışdır. Millətçiliyin klassik növü İngiltərədə bərqərar olmuşdur. Buna isə siyasətdən və ideologiyadan kənarda baxılmamışdır. Bu modellər, yəni **“Qərb modeli”** qorunub saxlanmışdır? XVIII əsrdən üzə bu yana ona yön verən isə Almanlar olmuşdur. Fransada yaranan millətçilik sosial və siyasi proekt idi, bu digər ölkə və xalqlarda da özünü məhz bu formada səciyyələndirirdi. Fransız milli ideologiyası alman mifləri ilə əvəzlənərkən özündə süni çalarları əks etdirməyə başladı. Millətçiliyin **“Şərq modeli”** isə daha fərqli formada özünü göstərirdi. Biz bu mənada **“millətçilik layihələrinə”** erməni millətçiliyi nümunələrində təhlil etməyə çalışsaq həmin fərqi aşkar görürük. Adam Smit tərəfindən əsaslandırılan model çox asanlıqla Erməni nasionalizminə aid etmək olar. Burada ümumi əcdad-Hayka bağlılıq var, burada Erməni **“qızıl əsrinə”** həsrət özünü göstərir (guya ki, 1,5 min illik enmədən sonra yüksəliş gələcək), Vətənin itirilməsinə yangı ilə acıma var. Bu **“millətçi mif”** XIX əsrin sonlarında ,XX əsrin əvvəllərində bir qrup ziyalının ortaya çıxmasını şərtləndirmişdi. Onların arasında yazıçılar, publisistlər, din adamları və s. vardı. Raffi, Leo, Mikrtiç, Xrimyan... Bu ideologiyayı yayan mətbuat orqanlarına da malik idilər. **“Mşak”** qəzeti, **“Hnçak”**, **“Droşaq”** jurnalı. Onların içərisinə Erməni kökənli Rusiya vətəndaşları daxil olmuş və Rus xalqçıları kimi onlar da xalqın içərilərinə kəndlərə üz tuturdular. Erməni millətçiliyini yaymaq çətin deyildi, bunun üçün daha öncələrdə mxitaristlərin təsiri ilə silahlanmış qüvvələr ayaqda idilər. Tarixi **“Qəhrəmanlıq mifləri”**də köməyə gəlirdi. Erməni tarixini şişirdilmiş formada təqdim edən Leo, xalqın yadellilərə-xüsusən də müsəlmanlara (türklərə!) mübarizəsindən bəhs edən romanlar müəllifi Raffi... Hamısının da içərisində mərkəzi rolda Erməni separatizmi. Başqalarının torpaqlarına iddialar... Erməni milliyyətçiliyinin kökünü Vardavar deyilən Erməni bayramında axtarmağın daha məntiqli olduğunu iddia edənlər də var. Bu tip ideoloqlar keçmiş Ermənistanla dönməklə milli öyünüdərkə möhkənləndirmək istəyirlər. Amma bunun mümkün olacağı çətin ehtimaldır. Qədim və ya keçmiş adlandırılan Ermənistan xəyali bir məfhumdur, heç bir elmi əsasa söykənməyən iddiadan başqa bir şey deyildir, onu hər hansı bir

ideoloji düşüncə sisteminə daxil etmək isə suni baxış olacaqdır. 301-ci ildə Xristianlığı qəbul etdikləri iddia olunan Ermənilər buna qədərki bütün məbədləri yıxıb dağıtmışlar, onun yerinə isə heç bir şey yarada bilməmişlər. Özlərini qonşularından, əsasən də müsəlmanlardan fərqləndirmək üçün, yaşadıkları məkanlar bu dinə sitayiş edən insanlardan uzaq tutmaq üçün nə milli, nə də dini bir ideologiya yarada bilməmişlər. Başqa sözlə xristianlıq bir millət olaraq Ermənilərə fərqli görünüm verməmişdir. Milli ideolojiləri də Xristian dini ilə sıx bağlı olmuşdur. İndi İrəvan yaxınlığında təxminən onun 32-ci kilometrliyində yerləşən Qarni məbədinə toplaşarkən bir neçə min Erməni Vardavar bayramını kutlayarkən demək istəyirlər ki, əsil Ermənilər onlardır və dinləri də Xristianlıq deyil, bax bu dindir. Çox qəribədir ki, bu bayramı Xristian Təqvimlərinə də daxil etmişlər. Burada qəribə bir məntiqsizlik yaranır. Amma bu təriqət sahibləri özləri üçün müqəddəs kitab da yaratmışlar. “ Biz Ermənilər bilmirik ki əsil dinimiz nədir? Kilsədə şam yandırmaq və sinəsindən xaç asmaq xristian olmaq demək deyil. Ermənilərin hamısı bu dində səmimi deyillər. Vardavar bayramında aktiv iştirak edənlərdən biri- “Erməni –Ari ordeni” adlı ultramilliyətçi təşkilatın rəhbəri Armen Avetisyan Erməniləri Xristianlıqdan imtina etməyə səslədiyinə görə 2005-ci ildə 3 il həbsə atılmışdır. O həm də xalqı yəhudiləri məhv etməyə səsləmişdi. Avetisyan və onun silahdaşları əyinlərinə Erməni irqçi ideoloq Garesin Njdeni rəsmi çəkilmiş qara köynəklə gəzirlər. Xatırladaq ki, Garegin Njde 1886-1955 illərdə yaşamış Erməni şovinst ideoloqu olmuşdur. O əldə silah Türklərə və hətta bolşeviklərə qarşı vuruşmuş və Erməni milliyətçiliyinin əsaslarından bəhs edən əsərlərin müəllifi olmuşdur. Bu şəxsin ideyaları əsasında Erməni İnqilabçı Federasiyası-Daşnaksütyun və o cümlədən Ermənistan Respublikaçılar Partiyası da daxil olmaqla bir çox siyasi təşkilatların platforması müəyyənləşdirilmişdir. “Erməni Arilər Ordeni” adlı örgütdən başqa Erməni milli bayramında – Vardavarda adını çəkdiyimiz siyasi təşkilatların rəhbərliyində olan şəxslər də iştirak etmişlər. Erməni nasionalizminin kökünün xristianlıqdan daha öncələrə dayatmaq həm də siyasi məqsəd güdür. Erməni ideologiyasında mərkəzi yerdə duran məsələlərdən biri ermənilərin özləri ilə bağlı gerçəklərin bilinməməsidir. Ermənilər

qəsdən özlərinin tarixi keçmişini qarışdıraraq dünya ermənişünaslarını da çaş- baş salıblar. Bir coğrafi ad olaraq Arminiya və ya Armaniya adına ən erkən Köhnə Fars (Fars) imperatoru I. Daranın e.ə.510-ci il tarixli Bisutun Abidəsində rast gəlinir. E.ə 399-ci ildə bölgəni gəzərək buraları ətraflı təsvir edən yunan tarixçisi Ksenofonun əsərində ölkə adı Armenia olaraq keçir. Strabon "Coğrafiya"sında (b. e. 1-ci əsr) və Roma İmperatorluğunun inzibati ərazisi bölgüsündə Armenia sərhədləri belə təyin olunur: Qərbdə Fırat çayı, cənubda Cənub-Şərqi Toros sıra dağları, cənub-şərqdə Hakkari dağları və Urmiyə gölü, şimal- şərqdə Göyçə gölü və Qarabağ, Şimalda Çıldır gölü və Şərqdə Qara dəniz dağları. Orta əsrlər Ərəb qaynaqlarında eyni bölgənin adı **Armaniyya və ya Ermeniyye (Ar: أرمنية)** olaraq keçir. Eski Türkçə mətnlərdə Ermeniyye adına 15-ci əsrə qədər rast gəlinir. Əsrlərcə yalnız tarixi bir ad olaraq xatırlanan "Armenia / Ermənistan" adı, 19-cu əsrin milliyyətçi siyasəti dövründə təkrar aktual mənə qazanmışdır. Ermənilər özlərinə Hay və ölkələrinə Hayastan və ya Hayk adını verirlər. Xarici xalqların erməni ölkəsi üçün istifadə etdikləri bir termin olan Armina və ya Arminiya ilk dəfə e.ə. 510-ci il tarixli eski farsca (persçə) Bisutun yazıtında yazılmışdır. Bu isə dediyimiz kimi, indiki anlamda Hayastan (Հայաստան) demək deyildir. Qədim Fars İmperiyasının Arminiya əyaləti (satraplığı) Van Gölü hövzəsi mərkəz olmaq üzrə Ağrı Dağı bölgəsi və Araz və Arpaçay vadiləri ilə ən Qərbdə Elazığ və Erzincan bölgəsi də daxil olmaqla Yuxarı Fərat hövzəsini əhatə etməkdədir. Eyni bölgə qədim dövr boyunca qədim yunan və latın qaynaqlarında Armenia, İslam dövrünə aid Ərəb qaynaqlarında isə Armaniyya / Ermeniyye olaraq adlandırılır. Erkən dövr Azərbaycan mətnlərdə coğrafi bölgə adı olaraq Ermeniyye termininə 15-ci əsrin əvvəllərinə qədər rast gəlinir. Bölgədə eramızdan əvvəl 1-ci minillikdə, daha doğrusu həmin minilliyin ilk yarısında Urartu Krallığı hökm sürmüşdür. Urartu sivilizasiyasının e.ə. 7-ci əsrdən etibarən zəifləyib çökməsiylə, eyni bölgədə bir-birindən müstəqil hərəkət edən müxtəlif bəyliklərinin və Urartu dili ilə birbaşa heç bir əlaqəsi olmayan erməni (hay) topluluğunun varlığı bilinməkdədir. Erməni ünsürünün bölgədə həmişə Urartu suverenliyi altında mövcud olan bir ünsürmü, yoxsa Urartu nizamının zəiflədiyi dövrdə

bölgəyə kənardan gələn işğalçılarla birgə gələn toplummu olduğu tarixçilər arasında həmişə mübahisə predmeti olmuşdur, erməni tarixçilər arasında da bununla bağlı fikir birliyi yoxdur. Urartu, Hind-Avropalı olmayan (N.İ.Marrın deyimiylə, "yafetik") bir mədəniyyətdir; bu qarşılıq erməni mədəniyyətinə ciddi təsiri olmuşdur və onun üçün zənginlik qaynağı təşkil etmişdir. Bu anlamda, digər toplumların, xalqların istifadə etdiyi "Erməni, Armenian, Armenien" sözünün də Farsların Urartu bölgəsinə verdiyi ad olan "Arminia" ilə əlaqəsini olduğu təkzibedilməz dəlildir. Bunu erməni ideoloqlar qəbul etməirlər ona görə ki, bu ad altında mənimsədikləri mədəniyyətlərin onlara aid olmadığı üzə çıxar bilər. Yenə ermənilərin özlərini adlandırdıqları "hay" sözünün də bəzi Frig qəbilələrinin bunlara verdiyi ad olan "Hayk"la heç əlaqəsi yoxdur. Bir millərə öncə özü ad verir. Özünü başqasının verdiyi adla adlandırmaz. Buradan belə çıxır ki, erməni dediyimiz toplumun hay ismi də doğru deyildir. Ermənistan sonralar gəlmiş axbar deyilən İran və Şərqi ermənistanerməniləri özlərinə "franq" deyirdilər. Bizcə, bu frigidir. İndi adına erməni dediyimiz toplumun demək, belə nəticəyə gəlmək olar ki, ermənilərin :

- "Erməni, Armenian, Armenien" adlarına iddiaları cəfəngiyyətdir;
- Tarixi Armaniyya və ya Ermeniyye erməni xalqının ölkəsi demək deyildir;
- Urartulara heç bir dəxli yoxdur;
- Haykla da heç əlaqəsi yoxdur.

Bəs müasir hay-erməni dili necə yaranmışdır? Axı dilin yaranması ilə xalqın yaranması eyni bir prosesdir. Akademik N.Y.Marr qeyd edir: Erməni xalqı kimi, erməni dili də hibrid, calaq dildir. Erməni alimi, akademik M.Abeqyan da həmin fikri təkrar edir. "Erməni dili hibrid dildir. O biri yandan erməni qəbiləsi də hibriddir, Urartu və başqa qonşuları assimlyasiya etmişdir". Müasir erməni-hay dilinin İran dillərinə daxil edilməsinin düzgün olamdığını göstərən M.Abeqyan yazır: "Hay dilinin təxminən 800-dək kökü iran mənşəli olması bəhanə olmuşdur". Deməli, hay dili İran dillərindən deyil və ola da bilməz. Çünki haylar özləri sami mənşədirlər, hayların mənşəyi, hay xalqının törəməsi hay dilinin mənşəyini açmaq üçün də mühüm açardır. Hayların Ermənistanın qədim əhalisi urartulularla

genetik əlaqəsi olmadığı aydındır. Hayların yaranması haqqında bir nəzəriyyəyə görə onlar “inşaatçı xalq” kimi təqdim olunurlar. Doğrudan da hayların mənşəyi sıx şəkildə tikinti işləri ilə bağlıdır. Urartu ilə Assuriyaya arasında uzun sürən çəkişmələr zamanı çoxlu qul qənimət kimi bir əldən o biri ələ keçirildi və onlardan əsasən ağır tikinti işlərində istifadə edirdilər. Ermənilərin bu gün daha çox bəna olaraq bilinməsi də bundandır, ənənəvi peşə inşaatçı olmuşdur. Eramızdan əvvəl VIII əsrdə Urartu şahı Assuriya qarşı on dörd hərbi yürüş edir və nəticədə 91 min kişi, 52500 nəfər qadın və 74 min nəfər uşaq ələ keçirə bilir. Bu adam-işçi ələ keçirtmək siyasəti Urartu cəmiyyətində şah Argistidən sonra da davam etmişdir. Bu qullar həm ev işlərində, həm də tikinti işlərində istifadə olunurdu. Assuriyadan qənimət kimi gətirilən qullar yalnız assuriyalılardan ibarət olmayıb, habelə müxtəlif millətlərdən olan hərbi əsirlər və müxtəlif zümrələrdən ibarət olan adamlar idilər. Haylar da Assuriyada ağır katorqalarda məcburi işlədildilər. Assuriyalıların özləri Urartuya qalib gələndə öz qullarını bu əraziyə gətirib və ağır tikinti materialları əldə etmək üçün daş karxanalarında işlədirdilər. Nəticədə Assuriya qulları dağlıq ərazilərdə məskunlaşıb çoxalırdılar. Urartunun öz əhalisini isə assuriyalılar imperiyanın başqa yerinə aparırdılar. Hayların dağlarda məskunlaşmasına həm Urartu, həm də Assuriya kömək edirdi. İ.M.Dyakonov yazır: “Protoerməni dilinin yayılmasına urartulular, tutduqları ərazidən əhalini köçürmək siyasəti ilə çox kömək etdilər”. Azərbaycanlı tədqiqatçı Beytulla Şahsoylu (*Haykanlar (erməni) Qafqazda və panermənilik*) QARABAĞ DÜNƏN, BU GÜN VƏ SABAH” 8-ci elmi-əməli konfransının MATERIALLARI- 2010) da qeyd edir ki, ermənilər tarixlərini saxtalaşdıraraq qonşuların mədəniyyətini mənimsəmək yolu tutmuşlar. Bunların hamısı erməni milliyyətçiliyinin nəticələri sayılmalıdır. Demək, erməni nasionalizminin total nasionalizmə dönüşündə yenə də ideoloji faktorlar önəmli rol oynayır. Bilik və inanclar sistemi kimi Panrmenizm də ideoloji ilə yüklüdür və özünü təsdiq etmək üçün tarixi saxtalaşdırmaq yolu tutmuşdur. Bu ideologiyanın erməni millətinin dövlət anlayışı ruhunda formalaşmaq meylə onu irqçiyə yaxınlaşdırır. Və bu harada

yaşamasından asılı olmayaraq bütün xalqı, bütün hayları əhatə edir və getdikcə total xarakter alır...

Erməni milliyyətçi cərəyanları

İdeologiya bəzən "obyektiv olmayan bir düşüncə məhsulu" olaraq tanındılır. Bu ideologiya ilə yüklənmiş adamalar və millətlər bəzən insanı səhvlərə aparar, bir hadisə və məsələni qiymətləndirərkən yanlış yola düşməyə də sövq edə bilər, fikirlər də yanlış ifadə edilir. Çünki həmin toplum dediyimiz ideologiyanın əsirinə çevrilmişdir. Bu mənada ideologiya yanıltıcı xüsusiyyət də daşıya bilər. Başından bəri erməni ideolojiləri başqa birini alçaltmaq xüsusiyyəti ifadə etdiyinə görə erməni toplumunu yanlış yola sürükləmişdir. Bu səbəbdən də xalqın özü pis vəziyyətdə qalmış, düşdüyü duruma görə isə kimlərsə günahlandırmağa çalışmışdır. Erməni xalqının bədbəxtliklərindən biri ondan ibarətdir ki, malik olduğu ideologiyalar bəşəri olmamışdır. Öz-özünə vurğunluq, özünü başqalarından fərqləndirmə, hətta yalandan özlərini ari irqlərə aid etmə və b. xüsusiyyətlər onları bəşəri dəyərlərdən uzaqlaşdırması bir yana, həm də onların öz içində də adam öldürməyə, terrora meyl yaratmışdır. Erməni ideoloji cərəyanlarına diqqət etsək görəcəyik ki, onların hamısının mayasında başqa xalqlara yuxarıdan aşağı baxma

var. Bu isə durumu hər zaman münaqişələrə gətirmüşdür. Münaqişələr, savaşlar isə bu ideologiyə sahib olan millətin xeyrinə nəticələnə bilməz. Çünki onun kökündə qeyri- insani nə desən var Erməni üçün bu , "doğru düşünmə elmi " olaraq düşünülür.

Bəzi ideologiyalar onu təyin etmə, ona yanaşmanın istiqamət və tərzinə görə dəyişməkdədir. Amma erməni ideologiyası dəyişməmişdir. Bu ondan irəli gəlir ki, təməli möhkəmdir. Ermənilərin milliyyətçi ideologiyası müəyyən bir sinif və ya qrupa xas inanclar sistemi olaraq keçmişə söykəndiyinə görə dəyişmir, Biz onların bir neçəsindən bəhs edəcəyik.

Erməni millətçiliyinin nəzəri əsasları

Erməni milliyyətçiliyinin fikir atası Artsruni hesab olunur. 1915-ci il hadisələrinin nədən baş verməsini anlamaq üçün erməni milliyyətçi nəzəriyyələrin və onların əsas teorisyenlərinin kimlər olduğunu aydınlaşdırmağın

çox əhəmiyyəti vardır. Həmin dövrün sənədləri, erməni millətçiliyinin Qərbin və Çar Rusiyasının, xüsusilə 19-cu əsrdə başlayan erməniləri üsyanlarının , onların Türkiyəyə qarşı istifadə etmək planlarının kökündə məhz bu dayanır . Erməni milliyyətçiliyi - bu isə şovinizm və irqçiliyə söykənir. Erməni ideologlarının həmin illərdə nəşrlərində rast gəldiyimiz nəşrlərində erməni millətçiliyinin işbirlikçi, fanatik və təcavüzkar kökləri dəqiq bir şəkildə ortaya qoyur. Bu mənada erməni millətçiliyinin ilk nəzəriyyəçilərindən olan Grigori Yeremeyeviç Artsruninin fikirləri mövzumuzun aydınlaşdırılmasında böyük əhəmiyyət kəsb edir. Tiflisdə nəşr etdirdiyi “Mşak”(Rəncbər) adlı qəzetində Osmanlı rəhbərliyindəki erməniləri üsyana səsləyirdi. Yazdığı məqalə və kitablarında Artsruni Türkləri, Kürdləri və müsəlmanları alçaldır, ələ salır .

Artsruni, 1845-ci ildə Moskvada anadan olub. Babası 1813-cü ildə Vandan Cənubi Qafqaza göçmüşdü, atası isə rus ordusunda generaldı. Mənşəyinin qədim bir erməni şahzadəliyindən gəldiyi deyilən ailəsi zəngin idi, böyük mal varlıqlarına sahib idi. Artsruni uşaqlığında ailə təhsilini rus və fransız əsaslı aldı, erməni dilini isə bilmirdi. Ali təhsilini Moskva, Peterburq və sonra da Tsürix, Cenevrə və Heidelbergdə tamamlamışdı. Erməni milliyyətçilərinin ilk beşiyində - Venediktdə o erməni liberalizmini mənimsəmişdi, Mihitarist Erməni monastırında öyrəndi. Vatikanın Yaxın Şərqdəki missioner fəaliyyətini yürütmək üçün Qafqaza gəlir. 1872-ci ildə Tiflisdə erməni millətçiliyinin ən əhəmiyyətli və təsirli nəşri olacaq “Mşak”ı (Rəncbər) çıxarmağa başladı. Mşak'ın əhəmiyyətli məqsədləri arasında Türkiyə və Rusiya ermənilərini bir-birlərinə yaxınlaşdırmaq və erməniləri Avropaya tanıtmmaq idi. Artsruni daha sonra Taşnakizmin proqramının milliyyətçi təməlini meydana gətirəcək əsas müddəaları məşhur qəzetin səhifələrində işləməyə başladı, beləcə Daşnaksütyunun da fikir atası oldu. Daşnaklar da Grigori Artsrunini öz ideoloqlarından biri olaraq gördüklərini hər zaman vurğulamışlar. (“Daşnaklar və onların rəhbərləri” kitabı (ermənicə- 1904, Tiflis)

Artsruni elə də savadlı adam deyildi, erməni həqiqətinin nədən ibarət olmasını , onun konkret şərtlərini yaxşı bilmirdi; Türkiyə erməniləri məsələsində tutduğu mövqe də aydın deyildi , bulanıq bir təsəvvürə sahib idi, yazılarında çox kobud bir dil işlədirdi, lakin bu "xüsusiyyətlərinə" baxmayaraq Artsruni 1880-90-cı illərin erməni "mədəni" cəmiyyətinin "rəhbəri", "qəhrəmanı" və " yönləndiricisi" olmağı bacardı. 19 dekabr 1892-ci ildə Tiflisdə ölən Artsruni'nin dəfn mərasimi, Tbilisi şəhərinin bütün ermənilərin və erməni xalq kütlələrinin geniş iştirakı milli bir matəm gününə çevrildi.

Ona bu sevgi hardan qaynaqlanmışdı, Artsrunini geniş kütlələri arxasınca sürükləyəcək və erməni millətçiliyinin təməllərini atan fikirləri nə idi, erməniləri "xilas etmə" nələrdən ibarət idi?

Artsruni 1876-ci ildə Tiflisdə "Şərq Problemi" başlığı ilə çıxan bir broşurasında ona qədər olan və həmin dövrə xas olan erməni millətçi ziyalıların fanatik və irqçi istiqamətini bir daha dəqiq bir şəkildə ortaya qoyur. Mxitaristlərin Venesiyada başlatdıqları təlimi davam etdirərək kitabalar və qəzetlər nəşr etdirərək erməniləri bu ideyalarla yükləmək əsas məqsəd hesab edərək bu işin də memarına çevrilir. Qərb ölkələri Osmanlı dövlətini parçalamaq üçün ortaya bir "Şərq məsələsi" deyilən qondarma problem atmışdılar. Artsruni, Şərq probleminin mədəni və mədəni irqlərin barbar irqlərə qarşı mübarizəsi, arı və semit boyların turan nəsillərinə qarşı döyüşü kimi qələmə verərək ermənilərlə türklərin, kürdlərin bölgədə problemi olduğunu ifadə etməkdədir. Bu xətti davam etdirməklə erməni millətinin azad olunması məsələsini gündəmə gətirməyi hədəfləmişdir. O Şərq Problemi dedikdə burada yaşayan slavyanların, ermənilərin, yunanların, aysorlular, gürcülərin və yəhudilərin haqq və hüquqlarının müdafiəçisi kimi çıxış edərək onları da öz ideologiyasına ortaq etmək istəyir. Onları əzənlərə Monqol hökmranlığına (Türk anlamında) qarşı mübarizəsinin qaçılmaz olduğunu meydana atır. Bu Avropaya bir anlamda mesaj olaraq verilir və ermənilərin yerli imperiyaya qarşı olayan bir qarşıdurmasından bəhs edərək onları buna inandırmağa çalışır ki, ermənilər bu imperiyanın parçalanmasına gücləri çatacaq səviyyədə bir millətdirlər və onlar bu işi bacaracaqlar. Qərbə də lazım olan budur. O yazır

ki,"Türkiyə iqtidarı altındakı ari və semit mənşəli boyalar, Osmanlı İmperatorluğunda əhalinin böyük əksəriyyətini təşkil edir. Avropanı bu cəfəng təbliğata inandırmaq üçün hətta Azərbaycan əhalisini də bu cərgəyə aid edir. Onlar zorla müsəlman edilmişlər. Monqolların(türklərin) barbar təzyiqləri altında müsəlmanlığı qəbul etmiş olan müsəlman slavlar, müsəlman yanalar (rumlar), müsəlman ermənilər , müsəlman gürcülər və hətta kürdlər və semit irqlər hesab edilməlidir: O cümlədən müsəlman yəhudilər və müsəlman aysorlar. Bu boyalar, bir ovuc Türk-Səlcuq boylarıyla müqayisə Türkiyədə çox böyük bir əksəriyyət təşkil edir”.

Başqa bir yazısında "Əgər Avropa, inkişafa açıq və mədəniyyətə sahib bu mədəni irqləri...yenidən mədəniyyətə qovuşdurmaq, yenidən insanlığa qaytarmaq istəyirsə, turan olmayan bütün irqləri turan hökmranlığından xilas etməsi lazımdır." **(M. Y. Alaverdyants, İdeoloq Osvobojdeniya Turetskix armyan, Petrograd, 1915, s. 19 vd)**

Türkləri Avropadan Anadoluya qovmaq! Osmanlının gec-tez bu qitəni nəzarəti altına alacağından qorxan Avropada belə bir tendensiya mövcud idi. Avropadakı belə bir siyasətin yanlış olduğunu deyən erməni ideoloq bu siyasətin Şərqi problemini əsla həll etməyəsəyini iddia edərək diqqəti Kiçik Asiyada yaşayan milyonlarla Hind-Avropa irqinin məhv olacağından narahatlığını gizlətmir. Avropanı ittiham edir ki, onları Monqol irqinin əlinə verir, ifadəyə fikir verin: ” onları Kiçik Asiya çəyirtkə sürüsü türklərəmi tərk edəcəksiniz?” O silahlanmağı və türk hakimiyyətinə qarşı vuruşmağı yeganə yol hesab edir. Və türkləri Avropadan qovmaqla kifayətlənmək olmaz.

Çünki dövlətçilik , idarəçilik bacarığı olan ari və semit irqlər bacarıqsız türklərin hakimiyyəti altında inildəyirlər. Bu baxımdan slavyan irqlərlə Kiçik Asiya tayfaları arasında Avropa mədəniyyətinin yayılmasına mane olan türk iqtidarı ortadan qaldırılmalıdır.

Artsruni Türkləri və kürdləri hər addımda təhqir edir.

11 May 1879-da Tiflisdə iş adamları klubunda çıxışında

“O qədər geniş mədəni qabiliyyətləri olan ermənilər nə üçün özündən min qat geri barbar boylar üzərində hakimiyyətinə nail olmamışdır?” sualıyla başlayır və sonra deyir ki, ermənilər, qonşu millətlərin hamısından , hətta xristian olan millətlərdən tamamilə fərqlidir və mədəni qabiliyyətləriylə seçilməkdədir. **“Digər millətlər sonda o qənaətə gələrək erməniləri özlərinə rəhbər seçəcəklər. Çünki erməni ağı və qabiliyyəti ilə onların hamısından üstündür”.**

Ermənilərin xarici güclər tərəfindən Türk hökmranlığından qurtarılması lazımdır. Avropa bunu anlamalıdır.

Türkləri və kürdləri qiymətləndirərkən Artsruni yazır ki, **“...nə türklərin nə də vəhşi kürdlərin keçmişi, tarixi, ədəbiyyatı, məktəbləri, iqtisadi istehsal ruhu və iş qabiliyyəti vardır. Təbiət, bütün xalqlara eyni cür qabiliyyətlərə sahib beyin verməmişdir. Türklərin və kürdlərin mədəniyyətə və sənətə meylləri yoxdur. Dilləri vardır, ancaq çox geri və primitivdir. Bu dillərdə ən yaxşı ehtimalla orta məktəb təhsili verilə bilər”.**

Artsruninin **"mədəni ari və semit irqləri"** sırasında olan ermənilər Kiçik Asiyada bu xüsusiyyətlərinə görə qəsdən barbarların yönətimi altına verilmişdir. Avropa səhvini düzəltməlidir.

Artsruni, erməni millətçiliyinin ideoloji təməllərini qoyduğu kitablarında kürdlərin ən əhəmiyyətli məşğuliyyətlərinin oğurluq, talançılıq olduğunu ifadə edir. Ermənilərlə birlikdə yaşayan kürdlər, hər zaman onların xidmətində çalışmış, hətta birlikdə erməni kilsəsində ermənilərlə müsəlman olsalar da anlamazlıqlarından dualar etmişlər. Kürdlər üçün din anlayışı yoxdur deyir Artsruni . Kürdlər, ermənilərin ən etibarlı əlaltısı olmuşdur, ancaq əllərinə fürsət düşən kimi xidmət elədiyi ağasının , sahibinin evini yağmalamış, onu öldürmüş, həyat yoldaşına, qızlarına təcavüz etmiş, mallarını oğurlamış, evini yerlə bir etmiş, mal- mülkünü yandırmışdır.

Türklərə gəlincə, Artsruniyə görə, onlar tənbel, kütbeyindirilər, ermənilərin hesabına ayaqda dururlar, həyatlarını davam etdirməkdədirlər. Kasıb və ya varlı-fərqi yoxdur, türk qadını kişilərinin ehtiraslarını təmin etmək və hərəmlərini bəzəmək üçün doğulmuşlar. Müsəlmanlar arasında nə bir usta var, nə də seçilən

fəhlə. Ermənilər çalışqan bir xalqdır, müsəlmanlar isə bunun tam tərsidir. Göründüyü kimi, ermənilər, bir tərəfdən, quldur kürdlərlə, digər tərəfdən ağılsız, tənbel, rüşvətxor türklərlə əhatə olunmuşdur.(Grigori Artsruni, *Ekonomiçeskoe Polojenie Turetskix arмян*, Tipografiya A. Gatsuka, Moskva, 1880).

Artsrunini irəli sürdüyü ideyalar sonralar daşnakizmin də əsasını təşkil etmişdir. Daşnakizmin "Əsas İncili" (Karinyan) olaraq xarakterizə etdiyi bu kitabı qiymətləndirərkən artıq təcavüzkar erməni millətçiliyinin ortaya çıxdığının şahidi oluruq.. Artsruninin "Ekonomiçeskoe Polojenie Turetskix arмян" (Türkiyə ermənilərinin ekonomik durumu) kitabının yazılmasının əsas vəzifəsinin, dünyanın, xüsusən Rusiyanın diqqətini Türkiyə ermənilərinin yaşadığı bölgənin təbii zənginliklərinə və böyük iqtisadi potensialına çəkmək olmuşdur. Bu isə o deməkdir ki, burada yaxşı gəlir götürmək olar.Bu kitabla Artsruni ermənilərin özünü de bu sərvətlərə sahib olmaq üçün üsyana təşviq etmişdir. Kitabda "zalım müsəlmanlara qarşı qisas duyğularını oyandırmaq məqsədi qoyulmuşdur". (A. B. Karinyan, *Erməni Milliyyətçi axınları*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2007)

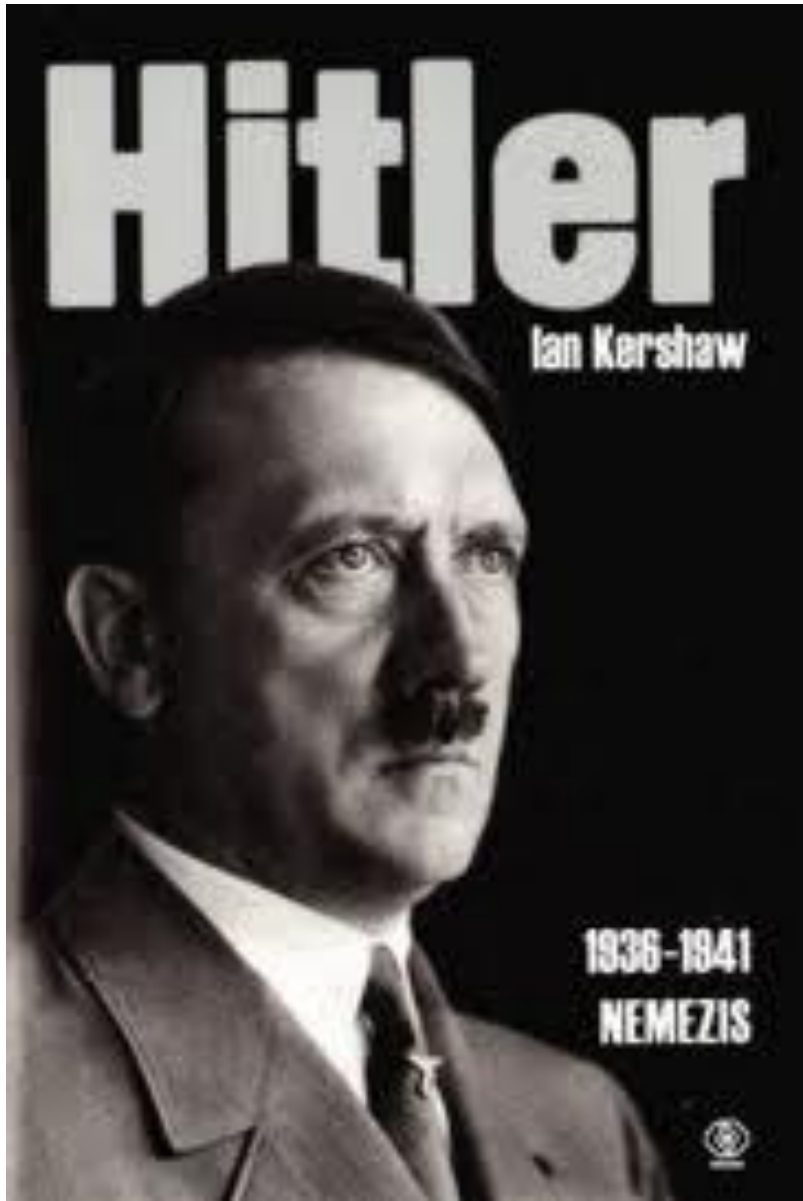
Grigori Artsruni, nəşr etdirdiyi "Mşak" qəzetini də bu ideologiyanın yayılmasında əhəmiyyətli bir vasitə olaraq istifadə etmişdir. O bu qəzetə öz həmfikirlər olan Raffini, Arpiar Arpiaryanı, Leonu, Mkrtiç Portukalyanı, Mikael Varandyanı cəlb edərək onların da yazılarından faydalanmışdır. 1880- ci illərdə erməni fikrində önəqli rol oynayan bütün milliyyətçilər bu qəzetə yazılar göndərirdilər.

"Mşak" qəzetinin 1876-ci il 24-cü sayında "Ermənilərin bir millət olaraq insan sifətini daşımağa haqqı yoxdur" deyərkən onu nəzərdə tuturdu ki, Türkiyə erməniləri türklərə qarşı mübarizədə qətiyyətli deyillər, hətta Artsruni'nin Qərb və Çar diplomatiyasını da bu məsələdə qərarlı olmamaqda günahlandırırı Türklərlə əməkdaşlıq edən erməniləri fiziki cəhətdən yox etmək kimi düşüncə də Artsrunudən gəlirdi. Onun ideologjisindən qidalanan erməni fədayiləri, terrorçu qruplar erməni millətindən olan adamlara belə acımır, onları da öldürməkdən çəkinmirdilər. Artsruni deyirdi ki, bu başqalarına dərs olacaq. Onun firincə ermənilərin qurtuluşu, Türkiyədə yaşayan bütün xalqların qurtuluşuna

bağlıdır – deyərkən “digər xalqlar” olaraq kürdləri, suryaniləri, aysorları və b. Avropa Türkiyəsində xristian topluluqlarını nəzərdə tuturdu.

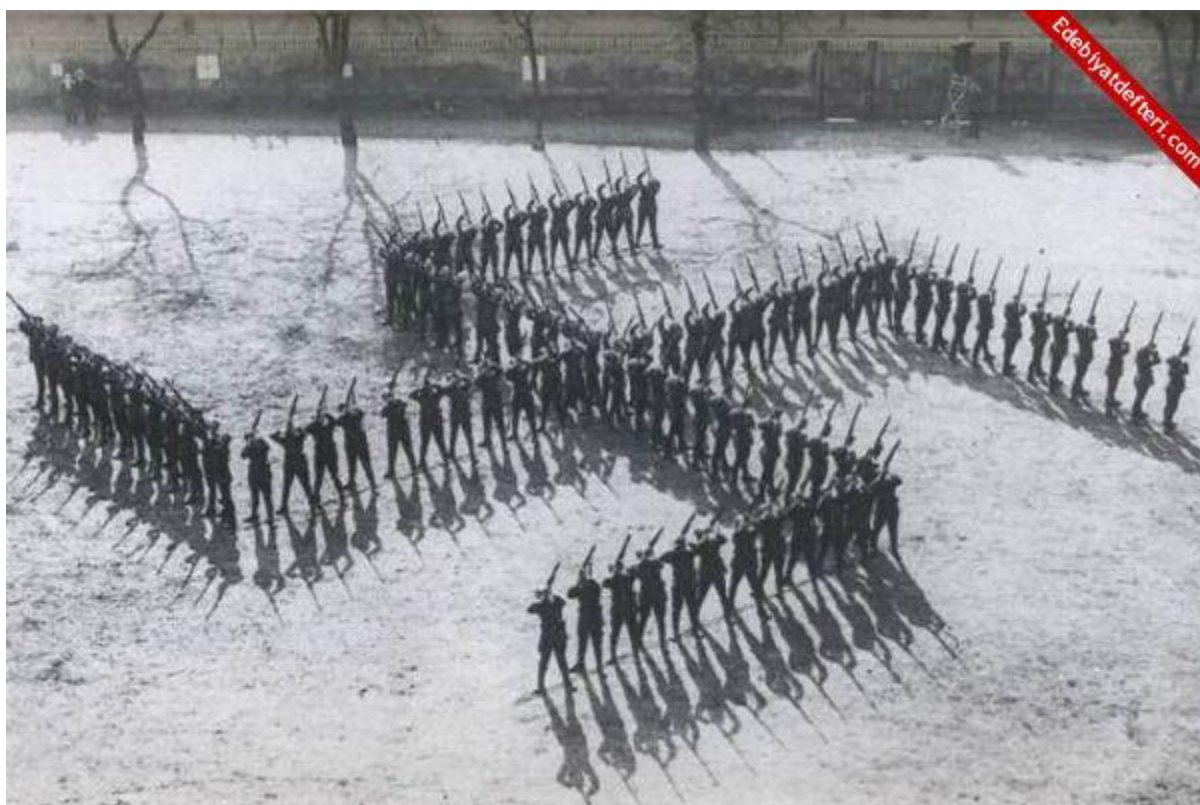
Ermənilərin qurtuluşu ideyasını irqçi fikirlərlə möhkəmləndirən ermənilərin milliyətçiliyinin fikir babası yeni dövrdə erməni milliyətçiliyinin əsasını qoymuşdur. Hnçak, Daşnaktsütyun partiylarının yaradılmasında onun əməyi olmuşdur. Ondan sonra gələnlər armenakançılar, daşnaklar, hnçakçılar, daha sonra erməni dövlətini yaratmaq üçün mübarizə yoluna çıxan digər siyasi təşkilat və erməni ziyalıları Artsrunini milli ideoloq olaraq qəbul etmişlər. Bu ideologiya indi də davam etdirilməkdədir.

Faşizm və erməni irqçi monoetnik milliyətçiliyi.



Ermənilər Adolf Hitleri çox sevirlər. İmkanları olsa ona da İrəvanda heykəl də qoyarlar. Onlar Hitlerə aid etdikləri bir ifadəni də işlətməyi də çox sevirlər. Guya Hitler yəhudiləri qırmağı qərarlaşdırarkən demişdir ki; ” Türklər birinci dünya nüharibəsi dövründə erməniləri məhv etdilər, onlara nə edildi ki, bizə də nəşə edilsin.” Dünyanın müxtəlif ölkələrinə göndərdikləri və müxtəlif üsullarla qondarma “Erməni soyqırımı” nın qəbul edilməsinə nail olduqları (artıq belə ölkələrin sayı 21- dir). qanun təkliflərində Hitlerin bu fikri mütləq

yer alır. Hitlerlə bu “erməni həmrəyliyi” milliyətçi erməni cəmiyyətinə Hitlerə simpatiya ruhu gətirir və hətta bu fikri söylədiyinə görə “bəlkə Hitler də erməniymiş “ dəyənlər tapılır. Bilinən gerçək odur ki, Hitler erməni deyildi, amma onun ideya fəaliyyəti ilə ermənilərin etdikləri arasında qəribə bir bənzərlik mövcuddur. Ermənilərin irqçiliyi də almanların 20-30-cu illərdəki doktrinasına bənzəyir. Faşizm nədir? Faşizm sinif və gender fərqi nəzərə almadan cəmiyyətin birgə yaşamını müdafiə edən, dövlətin hər şeydən üstün olduğunu vurğulayan, tək partiyalı, vətənpərvər, həddindən artıq milliyətçi, anti-demokratik, anti-kommunist, anti-kapitalist, popülist və avtoritar bir sistemdir.



Anlayışın mənşəyi Antik Roma idarəçilərinin geniş hökumət səlahiyyətini simvolizə edən və ucunda balta olan bir çubuq dəstəsinin adı olan, latınca *fascies* sözündəndir. Eyni simvol daha sonralar Fransız İnqilabı əsnasında “ışığıqlanma” mənasında, xalqın əlindəki dövlət gücünü təmsil etmək kimi istifadə edilmişdir. Bu simvol bir sıra dəyişikliklərlə 1926-ci ildən etibaren İtalyanın rəsmi

dövlət simvolu olmuşdur. Simvolun üçlü mənası vardı, dövlət gücü, xalq mülkiyyəti və bərabərlik! Bu şüarlar Mussolininin təbliğat kampanyalarında istifadə edilmişdir.

Faşizm, diktator rejimləri bərkitmək üçün istifadə edilən ümumi bir termin olmazdan əvvəl, italyan milliyyətçiliyini təmsil edən bir ideologiya olaraq ortaya atılmışdır. Ancaq onunla eyni vaxtda ortaya çıxan nasizm və falanjizm kimi cərəyanlar da məqsəd baxımından bir İtalyan ideologiyası olan faşizmə yaxın olduqları üçün faşizmə bağlı siyasi hərəkatlar olaraq tanınmışlar.

Bir rejimin faşist olaraq bilinməsi üçün, o rejimin ideologiyasının milliyyətçi olması və millətin varlıq və maraqlarını hər şeyin üstündə tutması gərəkdir. Bu hədəfə çatmaq üçün isə iqtisadiyyat üzərində möhkəm bir dövlət yumruğu tətbiq etmək, həyat tərzinin aşağı düşməsinin qarşısını almaq üçün qiymət siyasətinin tətbiqi kimi tədbirlər faşizmin əsas siyasəti olmuşdur. Faşizm, siniflər arasındakı ziddiyyətləri ortadan qaldırmağı nəzərdə tutur. Bu istiqamətdə dövlət əliylə korporativ peşələr qurulur və fəhlə ilə işəgötürən arasında müqavilə təmin edilir. Cəmiyyətdəki yoxsul və orta sinifin ehtiyacları dövlət tərəfindən ən yaxşı şəkildə qarşılır; məsələn Almaniyada çıxan torpaq qanunuyla kəndlilərin torpaqlarının ipoteka yolu ilə əllərindən alınmasının qarşısı alınmış və sərmayəçilərin kəndlini istismar etməsi əngəllənmişdir.

Milliyyətçi və ya irqçi fikirlərin mənimsənilməsi ölkələrə görə fərqli olmuşdur. Məsələn, italyan faşizmində "İtalyan vətəndaşlığı" anlayışı ön planda ikən, alman nasizmində isə "Alman qanı daşıma" düşüncəsi ön plandadır. Mussolininin doktrinasında vətəndaşlıq anlayışı vurğulanır, Hitlerin doktrinasında isə qan bağı vurğulanır. İtalyan faşizmi milliyyətçidir, alman nasizmi isə irqçidir. Erməni milliyyətçiliyinin isə bunlara bənzər və fərqli cəhətləri vardır. Gələcəkdə biz bunları araşdıracağıq.

İrqçilik doktrinası isə insanın daşdığı qanın milli-etnik şəxsiyyətini təyin etdiyini iddia edir. İstənilən erməni belə hesab edir ki, o başqasından qanca fərqlidir. Bir çox erməni elm adamları da daxil olmaqla, erməni toplumu

içərisində Artsruninin, Garegin Njdenin, Andranikin ortaya atdıqları “erməni ari irqi”, erməni ariliyi”, ideyası tənqid olunmaq, onun sərsəmləmə olduğu qeyd olunmaq əvəzinə, bunun dəstəklənməsi əslində ideyasızlıqdan irəli gəlmişdir. Elmi dayaqları olmayan bütün fikirlərin ortaya atılması da eyni səbəbdən olmuşdur.

İrqçi antisemitizmə, gerçək xarici bioloji nəzəriyyələrə əsaslanan, hər hansı topluma qarşı ön mühakimə bəsləmək, ya da nifrət etməyi də içində ehtiva etmək, yəni irqçilik etmək- erməni milliyyətçiliyinin hər zaman ayrılmaz bir parçası olmuşdur. Alman nasistləri kimi ermənilər də bütün insanlıq tarixini fərqli irqlərdən gələn insanlar arasında bioloji baxımdan təyin olunan bir mübarizənin tarixi olaraq qiymətləndirmişlər. Nasistlər özlərinin marksizm, kommunizm, pasifizm və internasionalizmin siyasi meyllərin milliyyətçiliyə zidd olduğunu və təhlükəli Yəhudi irqinə aid intellektualizmi əks etdirən fərziyyəsindən yola çıxmışlar, iqtidara gəlmələrinin ardından, 1935-ci ildə yəhudiliyin sözdə bioloji tərifini verən Nuremberg Qanunlarını qəbul etmişlər.

İrqçi nasistlər xəstələri genetik baxımdan üstün irqlərindən ortaya çıxan ləkələr olaraq görür və bu kəslərin çoxalmasının, öz “Ari irqlərinə” qarşı bir bioloji təhdid meydana gətirdiyinə inanırdılar. Bundan qorxurdular. Almanlar 1939-cı ilin son altı ayı boyunca diqqətli bir planlaşdırma və məlumat toplama müddətindən sonra, alman həkimlər Almaniyanın hər yerində xəstəxanalarda qalan maneəli kəsləri öldürməyə başladılar. Onların irqlə əlaqədar nəzəriyyələrinə görə, Almanlar və digər Şimali Avropalılar daha üstün bir irqdən gəlirdi. Bunlar "Aryan-Ari" irqin daşıyıcısıydılar. II. Dünya Müharibəsi boyunca Alman həkimlər, Ari irqin üstünlüyünə və bu səbəbdən digər irqlərin aşağı istiqamətli fiziki dəlil tapmaq məqsədiylə uydurma tibbi təcrübələr apardılar. Təcrübələr əsnasında Ari irqdən olmayan saysız-hesabsız adamları öldürdüklərinə baxmayaraq insanlar arasındakı irqi bioloji fərqliliklər nəzəriyyələrini dəstəkləyəcək dəlilləri tapa bilmədilər.

Polşa və Sovetlər Birliyi kimi işğal edilmiş Şərq torpaqlarında "etnik təmizlik" avropalı yəhudilərin soyqırımı və slavyan toplumunun liderliyinin ortadan qaldırılması da daxil olmaqla, qırğın və düşmən "irqlərin" fiziki məhvini əhatə edirdi. Erməni dövlətinin yaranma ərəfəsindən bu günə qədər keçdiyi yola nəzər

salsaq eyni mənzərənin şahidi olarıq. Bir zamanlar indi adına Ermənistan deyilən dövlət yalnız erməni xalqına aid deyildi, ona özünü təyin etmə hüququ verilərkən bu ölkədə digər xalqlar - o cümlədən türklər də yaşayırdılar və bəzi hallarda buranın aborigeni olmayan ermənilərdən təbii olaraq çoxluqda idilər. İndi bu ölkədə bir nəfər belə əhali qalmamışdır. Daha irəlidə biz bunlardan bəhs edəcəyik. Onu diqqətə çatdırmaq istədik ki, ermənilərlə almanların irqi ayrıseçkilik siyasəti, dövlət səviyyəsində soyqırma rəvac vermə və etnik təmizləmə siyasəti tamamilə eynidir. Ermənilər də həmin prinsip ilə yola çıxmışdılar. “Harda yəhudi görsən öldür ” yerinə “harda türk görsən öldür”, “ O sənin bioloji varlığın üçün təhlükədir” prinsipi ilə hərəkət etməyə başladılar.

Əlbəttə ki, faşizm milliyyətçilik və irqçilikdən bir az daha fərqli bir şeydir. Faşizmdə öz mənsubu olduğu cəmiyyətin digər cəmiyyətlərdən daha üstün olduğu düşüncəsi əsas götürülür, Faşizm, cəmiyyət liderləri tərəfindən cəmiyyəti təşkil edən fərdlərə təlqin edilir. Faşist sözünün sonunda lider və ya diktator deyilməsinin bir səbəbi də budur. Faşizm, qurucusu Benito Mussolini sayılan bir təlimdir , İtalyan filosof Giovanni Benito Mussolinidən təsirlənərək 1920-ci illərdə dalbadal çap etdirdiyi kitablarla bu təlimin prinsipləri təyin olunmuş, o siyasi bir doktrina və rəhbərlik sisteminə çevrilmişdir. Bu kitablardan təsirlənən və faşizmi bir dünyagörüşü olaraq mənimsəyən erməni ideoloq Garegin Njde erməni irqçi təlimi olan Tsəğakronu hazırlamışdır.

Erməni irqçilik doktrinasını buna aid etmək mümkündürmü? Bu ölkədəki irqçilər də gəndən gələn, keçmiş xüsusiyyətlərin bioloji olaraq insan davranışına hopmasına inanan kəslərdir. Erməni irqçilik doktrinası, insanın daşdığı qanın milli-etnik şəxsiyyətinin təyin olduğunu iddia edir. İnsan irqlərinin rəng və fiziki şəkil əsas alınaraq bir-birlərindən üstünlüyünü təməl alan irqçilik fəlsəfəsini mənimsəmiş şəxslərə üstünlük verilir. Ermənistanda bu gün başqa ölkələrdə terrorçu hesab olunan şəxslər- başda Andranik Ozanyan olmaqla Stepan Şaumyan, Dro, Njde, Varujan Karapetyan , Monte Melkonyan, Vazgen Sarkisyan və b. qəhrəman hesab olunurlar. İrqçi insanların göstərmiş olduğu bu tutuma isə "irqçilik" adı ona verilməkdədir ki, onlar özlərindən olmayanların fiziki məhvini

çalışmış və bunu bir göz qırpmadan, insan halına acımadan etmişlər. Ermənilərdə irqçilik ən qədimdən belə antiinsani təmələ söykənmişdir. Hələ XVII əsrdə Venesiyada milliyətçi cərəyan olan mxitarizmi quran ermənilərin fəaliyyəti araşdırılsa maraqlı mənzərə ortaya çıxar. Erməni milliyətçiliyinin kökündə bir faşizm dayanmışdır. Təsadüfi deyildir ki, mxitarizm də İtalyada, faşizmin yarandığı torpaqlarda təşəkkül tapmışdır. Demək təsadüflər həm də zərurət doğurur. Yuxarıda bəhs etdiyimiz nasizmin simvolu olan xəncərli xaç həm də erməniliyin (armenizmin) simvoludur. Ermənistanın ilk milliyətçi partiyalarından olan Daşnaksütyunun da simvolu faşizmin qəbul etdiyi xəncərli xaçdır.

Faşist "Yeni nizam" anlayışı ilə Njdenin "Tsexakron"u arasında da bir bənzərliklər mövcuddur. Hitlerin "irq dövləti" anlayışı Ermənistanda da eyni anlama gəlir. Bu gün Ermənistanda bir nəfər də olsun başqa qövmdən olan millət yoxdur. Faşizm odur ki, içindən bütün sevmədiklərinin ya fiziki məhvini nail olur, ya da onları köləyə çevirir. Vaxtilə Ermənistan deyilən bu ölkədə yaşayanlar- Azərbaycan türklərinin heç bir haqq və hüququ yox idi və bu gün bir nəfər də olsun azərbaycanlının bu ölkədə yaşamaması dediyimizin sübutudur. Eyni cür də burada qalan yezidi kürdləri barədə demək mümkündür. Onlar bu ölkədə kölədirlər. Onlar döyülür, söyülür, malları, qoyunları əllərindən alınır... Bir xalq var, yezidi kürdləri ermənilərin köləsidir, onlar ona görə lazımdır ki, hərdən küçəyə çıxarılıb Türkiyənin əleyhinə nümayiş keçirsinlər, ya da Öcalana azadlıq istəsinlər. Kütləvi köçürmə siyasəti, cinayətlər, müharibə məhbuslarının topluca öldürülməsi, azərbaycanlı əsir və girovların orqanlarının alveri. Bu günədək Qarabağ savaşında əsir düşən 5 mindən artıq azərbaycanlıdan xəbər - ətər yoxdur.

Bu ondan irəli gəlir ki, ermənilər irqçilik fəlsəfəsini mənimsəmişlər. Erməni İrqçiliyi ümumən müxtəlif insan irqləri arasındakı bioloji fərqliliklərin mədəni və ya fərdi məsələləri də təyin etməsi lazım olduğuna və təbii səbəblərlə bir irqin (əksəriyyətlə öz irqinin) digərlərindən üstün olduğuna və digərlərinə hökm etməyə haqqı olduğuna duyulan inanc və ya bu dəyərləri qəbul edən doktrina olmuşdur. (Xüsusən Dağlıq Qarabağ və digər Azərbaycan rayonlarının işğalından sonra ermənilər buradakı qələbələrini onların üstün irqdən

gəldiklərinə bağlamışlar) . Venesiyada əsasən kitablar və qəzet- jurnal nəşr edib ermənilərin toplu halında yaşadıkları bölgələrə göndərərək onları başqalarından fərqli olmağa inandıran mxitarizm öz işini görmüşdü. Mxitarizm nə idi? Öz etnik mədəniyyət dəyərlərini tək meyar olaraq təyin etmə (etnik mərkəziyyətçilik), fərqlilik qorxusu (zenofobi). İrqlər arasında birləşmələrə və əlaqələrin olmasına qarşı çıxmaq və milliyyətçilik kimi anlayışları da özündə ehtiva edirdi. Onu ictimai ayrı-seçkiliyin, irqlər arasında fərqliliklərdən soyqırma qədər gedə bilən bir doktrina halına gətirib çıxarmaq üçün ermənilərə iki-üç əsr yetdi və o erməni dövlətinin doktrinasına tamamilə uyğundur Erməni irqçiliyi ümumi xəttləriylə araşdırıldığında öz qanını daşıyan, eyni dili danışan, və eyni soydan gələnlərin başqa soylardan gələnləri aşağılaması hesab edilir.

Tarixdə, avropalıların Amerikanı kəşf etməsinin sonra, kölə adı altında alınıb satışı çıxarılan, Afrika mənşəli xalqı özünə tabe edən amerikalılar başda olmaqla irqçi anlayışı, tarixdə normal qarşılasa da, indiki vaxtda mənfi qiymətləndirilir. Özlərini başqalarından fərqli görmək Ermənistanda bu gün normal haldır. Erməni irqi-ayrıseçkiliyinə aid yüzlərlə misal çəkmək mümkündür. Erməni irqçiliyinin təbliğatı da yerində durmur.

Məlumdur ki, ilk insan məskəni Ermənistan olmuşdur (Nuh hekayəsi), bu da əsas verir ki, elə ari irq də buradan törəmişdir.

«Erməni xalqının Arilərdən doğuşu» məqaləsində bu xəstə təxəyüllü erməniyə görə “Arilər 20 min il əvvəl «Ermənistan dağlar dünyasında» (belə bir ifadə işlədilir) yaranmağa başlamış və onlar Kiçik Asiyadan Yaponiyaya qədər ərazidə iz buraxmışlar. Atları əhliləşdirən, qoyunçuluğu da inkişaf etdirən Ari-Ermənilər olmuşdur. Erməni dilində olan «Ayrutsi» kəlməsi də o zamandan qalmışdır. «Arman», «Erməni» kəlmələri də o zamandan qalmışdır. Ari sözündən «Ayrarat» (Ararat) törəmişdir.

Arilərə aid edilən «Ram» önünə bir «A» əlavə edilməsilə «Aram» ali kəlməsi ortaya çıxmışdır. «Arat» isə guya Ari dilində “Allahın oğlu” deməkdir. Ermənistanda «Arustam» kişi adı var, farslarda bu «Rustam»dır. Bundan da

görünür ki, farslara ermənilər eyni kökdən gəlirlər. Xristianlığı da, buddizmi də arilər yaratmışlar.

Bu «xəstələrdən» biri olan Varpetyan «Alamani» (Almaniya) adını da Armani (Erməni) adı ilə başlamağa çalışır. Almanları da farslar, hindlilər kimi ermənilərin əmioğlusunu aldandırır və erməni millətçi şairlərdən olan Paruyr Sevakdan bir misal da çəkir: «Dünyada sizin əvvəlinizin məhsulu olan digər ermənilər də vardır». Bu ermənilər isə Ari Ermənilərdən törəmiş yunanlardır, almanlardır, basklardır, farslardır, kürdlərdir, hindlilər, ruslardır. Sonra Varpetyan ustacasına «ari irqi»nin, yəni ermənilərin yayılma coğrafiyasını cızır. Onların bir hissəsi Kiçik Asiyaya yayılmış, bir hissəsi isə necə olmuşsa Avropaya getmişdir. Yerlərdə, qonşulardan heç kəsə, heç bir millətə qarışmadan (ali-ari irqidirlər axı!) kiçik qruplar halında yaşamışlar. Əsas məskənləri Mərkəzi Asiya olmuşdur, Hindistana gələrək burada bəzi millətlərin yaranıb formalaşmasında üstün rol oynamışlar. Varpetyanın sözündən belə çıxır ki, hind və farslar ermənilərə qohumdur. Arilər Xəzər dənizindən üzüyuxarı Rusiyaya getmələri nəticəsində Ruslar içərisində də “toxum səpmişlər”. Nəticəyə baxın: Böyük Ermənistanla Rusiyanın yaxın münasibətləri qandan gəlir. Sən demə Erməni-ari irqi Rusların da millət olacaq yaranmasında, yetişməsində rol oynamışdır. Hindistanda yaygın olan «Ram» və ya «Ran» adı arilərə verilən ümumi addır. Bu adı Ermənistanda «Rant» və ya «Hrant» olaraq tələffüz etmişlər. «Ram» və ya «Ran» ilk ari- lərdir. Onun fikrincə, Arilər Şərqdə kök salandan sonra Avropanı xilas etməyə gətirmişlər. Almanlar, yunanlar, yəhudilər, kürdlər, basklar arilərdir. Əlbəttə bunlardan daha öncə isə Erməni Arilər farsları, hindləri və rusları ariləşdirmişlər. Baxın bu gün ermənilərin işinə kim yarayırsa Arilər onlardır, amma onlar yalnızca Erməni arilərdən törəmələrdir, yəni ikinci sort Arilərdir.. (Varpetyan Aleksandr «Erməni xalqının arilərdən doğuşu» Youtube. 11 aprel 2011).

Göründüyü kimi bu «çalışmada» türklərin adı belə çəkilmir, nə təhər olmuşdursa həmin tarixlərdə dünyanın ən qüdrətli imperiyalarını yaşatmış türklər sanki heç olmamışlar. Ermənimlərin bu sayaq tədqiqatları ciddi elmi ictimaiyyətdə gülüş doğursa da və onun heç bir elmi əsasının olmadığı kəskin şəkildə tənqid edirsə də

“bu tədqiqatlar” getməkdədir. Şərqdə, islam coğrafiyasında özünün mənfur hərəkətləri ilə təklənəcəyindən qorxan Ermənistan milli ideologiyasına bunları da əlavə etməyi unutmur. Hindlilərin, farsların və heç əlaqəsi olmasa da rusların Ari irdən gəldiyini deməklə bu ölkələri özünün müdafiəçisinə çevirmək istəyir.

Avropada isə almanların ətəyindən yapışır. Və hətta lazım gələrsə faşist təlimini öyməklə Almaniyanı öz tərəfinə çəkməyə çalışır. Hitlerdən də yararlanmaq istəyirlər. Guya Hitler yəhudiləri qırmaq əmri verərkən deyib ki, Osmanlının ermənilərə soyqırımını tətbiq etdiyini və heç bir cəza almadığını söyləmişdir. Belə cəfəngiyyatları kökündə ara-sıra Türkiyənin İsrailə yaşadığı soyuq münasibətlərindən də yararlanmaq istəyi durur. Yəhudiləri «Ariyərdən» saymayan Varpetyan onları digər millətlərin (yəqin ki, türklərin) casusu adlandırır. Yunanlara gəlincə deyir ki, erməni-yunan işbirliyi dünyaya nümunədir deyir və yenə də «qan çəkir» ifadəsi cümlə içərisinə otuzdurulur. «Ali irq» optimistdir, gələcəkdə bütün dünyanın onları dərk edib ermənilərə sahib çıxacağından əmindir. Azərbaycanlı alim, AMEA-nın müxbir üzvü, prof. İlyas BABAYEV, 2011-ci ildə “Priroda i svet” jurnalının avqust sayında yazıçı-jurnalist Vera Beqiçevanın “Ararat” başlığı altında məqaləsi ilə bağlı fikirlərini həm azərbaycanca, həm də ermənicə bildirərək bu saxtakarlığı ifşa etmişdir. O qeyd edir ki, müəllif Qədim Şərq tarixi üzrə dünya şöhrətli alim İqor Mixayloviç Dyakanov və çox tanınmış arxeoloq Vadim Mixayloviç Masson kimi rus alimlərinin adlarını çəkir və onların bəzi fikirlərini yada salır. Məqalə müəllifinin mövzu ilə əlaqədar belə alimlərin bəzi əsərləri və “Bibliya” ilə tanışlığı çox təqdirəlayiq haldır. Lakin yaxşı olardı ki, hətta populyar məqalələr yazarkən belə mənbələrə ciddi yanaşılsın, tarixi faktlar saxtalaşdırılmasın. Təəssüf ki, məqalədə tarixi faktlara deyil, yanlış, subyektiv uydurmalara əsaslanan fikirlər də vardır. İ.M.Dyakonov və bütün digər tədqiqatçılar Yaxın Şərq ölkələrində ilk mədəniyyət mərkəzlərinin yaranmasını qeyd etmişlər. Bu zaman tədqiqatçılar hazırkı dövrdə bu ərazidə yerləşən ölkələrin adlarını sadalayırlar (Suriya, İraq, Fələstin, İran və s.). Lakin hamıya məlumdur ki, həmin ərazidə ən qədim sivilizasiyanın yaradıcıları Mesopotamiyada şumerlər olmuşlar. Azərbaycanlı alim qeyd edir ki, təkərin, dulus

çarxının, mixi yazının yaranması onların adı ilə əlaqədardır. Bu kəşflər gələcək elmi nailiyyətlərə də böyük təkan vermişdir. Qədim şumerlərin təsiri Qafqazın maddi mədəniyyətində də özünü göstərir. Belə ki, hazırda Azərbaycanda Leylatəpə və Şimali Qafqazda Maykop arxeoloji mədəniyyətlərini tədqiqatçılar haqlı olaraq e.ə. IV-III minilliklərdə Qədim Mesopotamiyadan bu əraziyə köçən şumer tayfaları ilə əlaqələndirirlər. O dövrdən az əvvəl isə insanlar metaldan istifadə etməyə başlamışdılar. Metalın kəşfi məhsuldar qüvvələrin inkişafına çox güclü təkan verdi.

Alim bildirir ki, əmək alətləri və silahlar indi daş, sümük və ağacdən deyil, metaldan (mis, tunc) hazırlanmağa başlanmışdır. Metal tədricən insanların həyatında geniş yer tuturdu. Mesopotamiyada yaşayan şumerlər metal yataqları olan yerləri axtarırdılar. Güman edilir ki, 5 min il bundan əvvəl bəzi şumer tayfalarının Qafqaza köçü metal yataqlarının axtarışı ilə əlaqədar olmuşdur. Azərbaycanda Leylatəpə arxeoloji mədəniyyətinə aid abidələr, Qarabağda, Qərbi Azərbaycanda, 2011-ci ildə isə Qəbələ rayonunda aşkar olunmuşdur. Qədim şumerlər gələcək sivilizasiyaların yaranıb inkişaf etməsinə, qədim dünyada geniş ərazilərdə yaşayan xalqların mədəniyyətinə güclü təsir göstərmişlər. Bu ərazilərdə şumerlərdən çox sonralar ermənilər də yaşamışlar. Ancaq qədim Mesopotamiyada yaşayan şumer və akkad tayfalarının nə etnik, nə də dil cəhətdən ermənilərə heç bir yaxınlığı yoxdur. Bu Varpet yan kimilərə ən yaxşı elmi cavab deyilmi?

Elminə heç kəs şübhə etmədiyi V.M.Masson əsərlərinin birində çox qədim zamanlarda Avropada tapılmış obsidianın öz yatağından bəzən 900 km. uzaq bir məsafəyə aparıldığını göstərir. Lakin görünür, bu obsidian Dağlıq Ermənistandan (Հայկական հանք) deyil, daha yaxın mənbələrdən gətirilmişdir. Obsidian yataqları bir çox yerlərdə vardır. Belə yataqlar Azərbaycan və indiki Ermənistanda da mövcuddur. Biz Azərbaycanda bütün qədim arxeoloji abidələrin qazıntıları zamanı obsidiana çox rast gəlirik. Onlar bir çox hallarda yüz km-lərlə məsafədə yerləşən yataqlardan gətirilmişdir. Əsasən Ukrayna ərazisini əhatə edən IV-III minilliklərə aid Tripoliyə mədəniyyəti abidələrində rast gəlinən obsidian da çox güman ki, Dağlıq Ermənistandan deyil, daha yaxın yataqlardan

gətirilmişdir. **(Babayev İlyas “ Nuh erməni dilində danışbmı?” məqaləsi, Karabağinfo.com e- jurnalı, 2012 sentyabr)**

Ermənilərin bu gün İrəvan şəhərinə iddiaları da əsassızdır. Yəni də İlyas Babayevin çalışmaları bu iddianın mənasız və qeyri elmi olduğu sübut olunur. Müəllif yazır ki, e.ə. IX əsrdə Van gölü ətrafında yaranan Urartu dövləti padşah Argıştinin (e.ə. 786-764-cü illər) hakimiyyəti dövründə çox gücləndi və Araz çayından şimalda xeyli əraziləri tutdu. E.ə. 782-ci ildə Argışti yerli qəbilələri əsarətdə saxlamaq üçün indiki İrəvan şəhərinin yerində Erebuni qalasını tikdi. Bu ərazidə Argıştixnili şəhəri salındı. Daha çox Urartu abidələri indiki Türkiyə, şimali-qərbi İranda (Cənubi Azərbaycanda) yerləşir. Urartu haqqında bir sıra əsərlərin müəllifi, çox məşhur alim, akademik B.B.Piotrovski haqlı olaraq yazmışdır ki, urartuların varisi ermənilər deyil, bu qədim dövlətin yerləşdiyi ərazidə yaşayan bütün xalqlardır. Etnik və dil cəhətdən ermənilərin urartularla yaxınlığı yoxdur. Demək arilərin də ermənilərə aidiyyəti yoxdur

Ermənilərin dil cəhətdən qədim xuritlərlə də yaxınlığı yoxdur. Erməni dili Hind-Avropa dil ailəsinə aid edilir, amma bəzi erməni alimləri bu dilin heç bir bənzəri olmamasını əsas gətirərək və sintaksis yapısı etibarlı ilə Asiya dillərinə aid olması haqqında yeni elmi görüşlər mövcuddur. Günəş allahının hind-avropalıların allahı kimi göstərilməsi də bir erməni uydurmasıdır Belə şey yoxdur . Lakin Günəşə qədim dövrlərdə dünyanın əksər ölkələrində yaşayan insanlar sitayiş edirdilər. Hətta Kolumba qədərki Amerika hinduları da Günəşi allah sayırdılar. Qədim Misirdə isə Günəş baş allah sayılırdı. Məlum olduğu kimi misirlilər hind-avropa xalqlarının dil ailəsinə daxil deyildilər.

Misirlilərin dili sami dilləri ailəsinə daxil idi. Deməli, onların ermənilərlə də qohumluğu olmayıb. Azərbaycanın qədim dövləti olan Albaniyada da Günəş 2 min il əvvəl Strabonun yazdığına görə, allahlardan biri sayılır və ona sitayiş olunurdu. Azərbaycan albanlarının da ermənilərlə heç bir qohumluğu olmayıb. Bütün bu məsələlərə aid çoxsaylı tədqiqat əsərləri mövcuddur. Məncə, onlar bütün tədqiqatçılara məlumdur. İndiyə kimi e.ə. II minilliyin ortalarında Kiçik Asiyada öz dövlətlərini yaradan mitanilərin də ermənilərlə hər hansı qohumluğunun

olduğunu heç kəs sübut etməmişdir. İ.M.Dyakanov haqlı olaraq yazır ki, ən qədim erməni daşıyıcıları Kiçik Asiyaya e.ə. II minilliyin axırlarında gəlmişlər. Yazılı mənbələrdə ermənilərin adı ilk dəfə e.ə. VI əsrdə çəkilmişdir. Bu xalqın isə indiki həyllərə heç bir dərli olmadığını erməni alimi R. Acaryan da söyləyib.

Ermənicə mənşəcə Hind-Avropa dil ailəsinə aid edilsə də bu ailə içində birbaşa yaxın qohumu yoxdur. Ona görə də Hind-Avropa ailəsinin tək bir dillə təmsil edilən qolu sayılmaqdadır. Quruluş etibarilə ermənicə Ural-Altay dil ailəsinə, xüsusilə Türk dillərinə bənzərliyi də şübhə edilməz bir gerçəkdir. Xüsusilə müasir ermənicənin iltisacı bir dil olması, söz köklərinə əlavələr alması bu fikri təsdiq edir. Lakin erməni dili eyni şəkildə Hind-Avropa dillərində olduğu kimi ön əlavələr də etməkdədir. Erməni dili öz xüsusiyyətlərinə görə Hind-Avropa dil ailəsinin şərq qoluna aiddir, bura erməni dilinin yanında Ari dili, Yunan, Balto-slavyan və Balkanların bəzi köhnə dilləri daxildir. Erməni dilinin tərifini ilk dəfə Huebschmann vermişdir. **(H.Huebschmann. Ueber Stellung des Armenischen im Kreis deyir indogermanischen Sprachen.-KZ, BD XXIII, 1875)**

Ancaq, Erməni dilini Hind-Avropa dilinin yalnız Şərq qanadına deyil, Qərb qoluna bağlayanlar da var, bu bağlamada birləşdirici ünsürlər-Ari və Yunan dillərinin, daha doğrusu Hind-Avropa ləhcələrinin qərbdəki daha geniş bir qrupu ilə Erməni dilinin əlaqəsi vardır. Amma Ari dil deyildir, demək o Ari millət də ola bilməz. Erməni dilinin araşdırılmasında xüsusi yeri olan macar alimi G. Soltan "Hind-Avropa dilləri arasında erməni dilinin Yeri" adlı işinin dəyəri böyükdür. **(G Soltan. Stellung des Armenischen im Kreis deyir indogermanischen Sprachen Die. Wien, 1960 s.479-480)** Burada, müəllif erməni dili ilə Yunan dillərini bir-birinə bağlayan məsələləri araşdırmışdır. O cümlədən milləti millət edən dili araşdırmışdır. O göstərdi ki, Yunan dili də Hind-Avropaya aid digər dillərdən biridir .. Zoltán eyni zamanda araşdıraraq ortaya qoydu ki, erməni dilinin həm də German və Balto-Slavyan dilləri ilə qohumluq əlaqələri var, amma bu o demək deyildir ki, almanlar da ermənilər də buna görə Ari irqə aiddirlər. Erməni dilinin bu dillərlə ənənəvi əlaqəsi olmuşdur, bunu isə sübut etməyə ehtiyac yoxdur.. Baxın,

erməni dilnin daha hansı dillərlə əlaqəsi vardır: Yunan, Hind, Alman, Baltik, Slavyan, Latin, İran, Kelt, Alban, Frig, Frakya, Hitit və b.

Erməni dilinin ən doğru xüsusiyyətini E.A. Makayev vermişdir. Onun araşdırmaları nəticəsində erməni dili çox daha dəqiq bir şəkildə digər Hind-Avropa dilləri arasında mərkəzi mövqeyə gətirilmişdir. O, demişdir:

"Erməni dili, hər vəziyyətdə, söz baxımından sentaks quruluşuna qədər Balto-slavyan, Ari dil və Yunan dilindən bir körpü atıb, Kelt, İtalyan və German dillərinə qədər uzanar". Digər bir dilçi G.B. Qaukyan isə Hind-Avropa dilləri arasında erməni dilinin Şərq dillərinə yaxınlığını vurğulamışdır. **(G. B.Qaukyan. "Erməni dilinin yazıyaqədərki tarixinə dair oçerklər. İrəvan, 1967, s. 46-47).** Demək, erməni dili həm də Asiya dilləri ailəsinə yaxınlığı ilə seçilən bir dildir. Göründüyü kimi bu dilin içində bir qeyri-adilik axtarmaq onu fərqli mövqeyə gətirmək cəhdləri əbəsdir və dünya elmini çaşdırmaqdan başqa bir şey deyildir.

Varpetyan kimilərinə elmi cavabı nədən erməni alimlərinin verməməsinə gəlincə səbəb aydındır. Erməni alimləri yalan və saxta da olsa ermənilik xeyrinə deyilən yazılanları heç zaman tənqid etməzlər. Çünki əsrlər boyu bu toplum bir irqçi ideoloji ilə yüklənmişdir. Bu yükü bu millətin çiyinlərindən götürmək o qədər asan olmayacaqdır.

Nuh Peyğəmbərlə əlaqədar "Dünya tufanından" danışarkən ermənilər onu öz tarixləri kimi verməyə başlayıblar. Bəzilərinin əsərlərində göstərilir ki, Nuh gəmisindən qurunu görərkən ermənicə "Erevats"- "göründü " demişdir. Buna yalnız gülmək olar. Nuhla əlaqədar "Ümumdünya tufanı" haqqında əfsanəni kim bilmir?! Hətta az savadlı adamlar da "Bibliyanın" "Əsari ətiq" hissəsinin "Varlıq" bölməsini oxuyublar. Orada bu barədə geniş yazılıb (6-8 fəs.). Məlumdur ki, bu tufan haqqında məlumat təkcə əfsanə deyil. Bu fəlakət haqqında mixi yazı mənbələrində də məlumatlara rast gəlinir.

Arxeoloji qazıntılar nəticəsində müəyyən olunmuşdur ki, bu fəlakət əfsanədə olduğu kimi bütün dünyada deyil, yalnız Mesopotamiyada (Dəclə və Fərat çayları arasında) təxminən e.ə. IV minilliyin 2-ci yarısında, beş min il bundan əvvəl Ubeyd arxeoloji mədəniyyətindən sonra baş verib. Hörmətli İ. Babayevin təsbiti

budur ki, Mesopotamiya ən qədim mədəniyyətin beşiyi sayılır. Misirdə hər il eyni vaxtda daşan Nil çayından fərqli olaraq, Mesopotamiyada Dəclə və Fərat çayları bəzi hallarda daşırdı. Nadir hallarda daşqınlar çox güclü olmuş və hətta iki çay birləşərək böyük əraziləri su altında qoymuşdur, “Bibliya”dakı “Ümumdünya tufanı” haqqındakı əfsanə mixi yazı lövhəsində də öz əksini tapmışdır. 1850-ci ildə arxeoloq Henri Layyard qədim Assuriyanın paytaxtı Nineviyada Assuriya hökmdarı Sinaxxeribin kitabxanasını aşkar etdi. Orada 2 otağın içərisində üstündə mixi yazılar olan minlərlə gil lövhələr var idi. Bu hadisədən 3 il sonra Layyardın köməkçisi Rassamda Assuriya hökmdarı Aşşurbanapalın tikdirdiyi sarayda yeni belə tapıntıya rast gəldi. Ümumilikdə bu lövhələrin sayı 25 mindən çox idi. 15 il sonra qədim tapıntıların mühafizəçisinin köməkçisi Corc Smit bu lövhələri diqqətlə gözdən keçirərkən bir lövhə parçasının üstündə “Gəmi dağın zirvəsində oturdu” sözlərini oxudu. Bu, qeyri-adi kəşf idi. O başa düşdü ki, bu “Bibliya”dakı “Ümumdünya tufanı” ilə əlaqədar məlumatdır. “Deyli Teleqraf” qəzeti Smitə min funt sterlinq vəsait ayırdı ki, o, Nineviyaya gedib tufanla əlaqədar mixi kitabənin qalan parçalarını axtarsın. Nəticədə Smit gil lövhələrdə tufanla əlaqədar məlumatın çox hissəsini bərpa edə bildi. Lövhədə Fərat çayı üstündəki Şuruppak şəhərində yaşayan Utanpiştim adlı bir nəslin başçısı haqqında yazılmışdı. Bibliyadakı məlumatda Nuhun yanına gəldiyi kimi Ea allahı Utnapiştimin yanına gələrək böyük daşğın olacağı haqqında ona məlumat verərək əmr etdi ki, böyük bir gəmi düzəldib daşqın başlayanda bütün ailə üzvlərini, heyvan və quşların hərəsindən bir cüt gəmiyə mindirsin. Utnapiştim belə də etdi. Sonra hadisələr “Varlıq”dakı kimi cərəyan edir. Təbii ki, bu “Ümumdünya” daşqını yalnız Mesopotamiyda baş vermişdi. O zaman yerli əhəlinin gözündə dünya elə oradan ibarət idi. 1929-cu ildə bu daşqınla əlaqədar İngiltərə arxeoloqu Leonard Vulli qədim Ur şəhərində qazıntı apararkən 2,5 m. qalınlığında lil qatını aşkar etdi. 7 Mesopotamiyanın o dövrki mədəniyyəti şumerlərə məxsus idi. Şumerlərin ermənilərlə heç bir əlaqəsi yox idi. Ona görə də məqalədə yazıldığı kimi Nuh ermənicə “Erevats” (göründü-!) sözünü işlədə bilməzdi. Məqalədə Erevan toponimii də bu sözlə əlaqələndirilir. Bu isə ermənilərin uydurmasıdır. “Varlıq”da

(fəs. 8, 4) Nuhun gəmisini dayanan dağ Ararat adlanır. Məqalə müəllifi yazır ki, “Əsəri ətiqdə” əvvəllər “Ararat” adı yazılmamışdı. Mixi yazılı lövhədə isə “Nisir” dağı yazılmışdır. Hazırda bu adın hansı yüksəkliklə əlaqədar olduğunu müəyyənləşdirmək çətinidir. Uruk hökmdarı Qilqameşin poemasını da ermənilərlə əlaqələndirmək mümkün deyil. Bu poemada təsvir olunan millət digərlərindən fərqlidir, ağıllıdır, mədənidir, tədbirlidir. Amma erməni deyildir...

“İmperiya insanı” statusu...

İndi erməni bir şey ifadə edirmi?

Oxucularımızın bir çoxunun yəqin yadında qalıb Hrant Matevosyan. 70- 80-ci illərdə Azərbaycanda ən çox oxunan erməni yazarlarından idi. İnsafən keçmiş SSRİ- də də onu yaxşı tanıyırdılar. Onun “Aniv”(Çarx) jurnalında bir fikrinə rast gəldim. Öncə bu fikrin tərcüməsini olduğu kimi verirəm:

"...Ermənistan vətəndaşı üçün ən böyük zərər - imperiya insanı statusunu itirməsi oldu. Imperiyanı müdafiə etməyin itirilməsi, sözün ən yaxşı mənasında məhz imperiyanın mənasının itirilməsidir, bunun daşıyıcısı isə həmişə Rusiya olmuşdur. İmperiya insanı olmağı biz itirmiş olduq.

Böyük insanı, hər şeyə qadir insanı, özünü təsdiq etmiş insanı itirdik. Bu insanı “çar uşağı” da adlandırıla bilərsiniz, “Moskva uşağı” da, “imperiya uşağı” da... Mən cəsarətlə deyə bilərəm ki, ötən əsrin 70- ci illərindən başlayaraq bu günə qədər ermənilər hər zaman daha yüksək mövqe tutmuşdular , daha qüdrətli idilər. Bəlkə də bu paradoksal görünə bilər, deyim ki, daha azad ermənilərdi, onlar bizi imperiya boyunduruğundan cəsarətlə xilas etdilər. "(Hrant Matevosyan)

Hrant Matevosyanı şərh etmək istəməzdim, əslində o çox da şərhə yatkın yazar deyil, romanları da elədir, oxuyursan və heç bir fikir bildirmədən uzun müddət onun təsiri altında qalmağa məcbur olursan. Ermənilər onu sevmirdilər, ona görə ki, gerçəkləri bütün çılpalığı ilə söyləyən tək-tük erməni olmaq özəlliyinə sahib idi. “Aniv” jurnalından götürdüyüm və olduğu kimi verdim bu sitatda yaxşı tanıdığımız bu yazar bəzilərinə bir az səriştəsiz görünə bilər. Onun təqdim olunan bu fikrindəki terminologiya və anlayışları aydınlaşdırmaq fikrindən də uzağam. Amma gerçək bu ki, ömrünün sonunda bir erməni olaraq o da bu fikrə gəlmişdir ki, bir insan fərd və millət olaraq erməni tarixin bütün zamanlarında yalnız kiminsə kölgəsində olarkən bir şey ifadə edə bilmişdir. Erməni Sovetlər Birliyinin qanadı altında , xəzinədən yararlanaraq dövlətdən dotasiya ala-ala , onu- bunu aldada –aldada baş girdiyən toplumlardan biri idi və insan olaraq isə

Rusyanın hər yerində şəstlə, burnudik, qürurlu gəzirdi. Deyərdin elə bu imperiyanın sahibi budur, Matevosyan deyir ki, gerçəkdən də belə idi, “o əlində hər şey olan imperiya insanı idi”.

Bəs indi kimdir erməni ? Ermənistan vətəndaşı olan erməni bir şey ifadə edirmi? Əvvəlki sərbəstliyi varmı? Bir var İmperiya balası olasan, bir də kiminsə “forpost” hesab elədiyi müşahidə məntəqəsinin gözətçisi... Budur Hrant Matevosyanın dediyi... O Ermənistan vətəndaşı üçün "Rusiya həmişə vardır və bizi qoruyacaq " kimi bir qənaətdən də uzaqda tutur özünü... Nədən ? Çünki bir zamanlar bu xalq üçün eyni cür Osmanlı, Bizans imperiyaları olmuşdur və ağıllı adamlar da bilirlər ki, (Matevosyan da bunu bilməmiş deyildi) ermənilər bu imperiyalara xəyanət etmişdilər. Bu gün sırada Rusiyadır və gələcəkdə digər imperiyalar olacaq bu xəyanətin obyektinə? Ermənistanda artıq o fikir vardır ki, Rusiya dövrü bitmişdir, daha yaxşı kirvə Amerika ola bilər. Və bu xəyanəti ruslar da yaşayacaq. Bir zamanlar Romalılar, sonra Bizanslar, sonra Osmanlılar üçün bunlar yaşanmışdır. Çünki bu millət imperiya insanı ola bilməyib. Neçə əsrlər boyu özünəxas yaşam tərzinə malik millətləri , tarixi min illərlə ölçülən insanları qiymətləndirmək ola bilər - məntiqsizdir, əgər təsbitimiz sərtdirsə, qoy Hrant Matevosyan bizi bağışlasın. Amma onun dediyi gerçəklərin ta kəndisindən çıxış edərək onu deməmək olmur ki, yapı etibarını ilə imperiya olan Rusiya içində " daha əzəmətli, güclü adam" sayılan ermənilər bu gün daha zavallı duruma düşüblər... Bu bilinən şeylərdir. Hər kəs görür. Hrant Matevosyan da bunları gördü və dedi, baxaq görək digər ermənilər də bunu görürmü? Özünə düşmən seçərkən (cəsarətə bax!) artıq o adı- əzəmətli imperiya adamı adını daşıya bilməyəcəklər. Çünki, gülməli də olsa onlar müstəqil olmaq istəyirlər. Bu mümkün deyil, sadəcə ona görə ki, başqasının torpağında xoşbəxt olmaq mümkün deyildir. Həm də bu dövlətin heç bir perspektivi yoxdur. Ağıllı ermənilər indi Ermənistanı hansısa dövlətə birləşdirməyin yollarını fikirləşirlər. Hətta Türkiyəyə qatılmağı təklif edənlər də var. Həqiqət budur ki, Ermənistan dövlət ola bilmir, o dağılacaq. Kimlər tərəfindənsə işğal olunacaq. Özünü “Yazıq”, “zavallı”, ” soyqırırma məruz qalmış “ adlandıran millətdən isə, Matevosyanın dediyi ucalığı, imperiya ağayanalığını

gözləmək sadəlövlük olardı. O zaman erməni kökənli imperiya insanından bəhs etmək heç mümkün olmayacaq. Matevosyanı da kədərə düşərən bu idi. Erməni hansısa imperiyanın tərkibində güclü ola bilərdi, inkişaf edərdi, necə ki, Osmanlı və Rusiya içində çox şeylərə nail oldu. İndi isə o yoxdur... Kiminsə havasına oynayan bir zavallı olaraq ölə bə gedəcəkdir... Bizim üçün bu, yaxşı olacaq? Bilməm, yalnız onu bilirəm ki, biz qonşumuzu itirəcəyik... Bu yazıdan isə təəssüf ki, Matevosyanın xəbəri olmayacaq, amma mən istədim ki, bunu digər “imperiya insanları” mütləq oxusun...

“Nemezis” kimin ideyası idi?

“Nemezis” kəlməsi yunancadır, İntiqam ilahəsi **Nemezidanın** adından götürülmüşdür. Daşnaksütyun Partiyasının qərar verdiyi və həyata keçirdiyi terror hərəkətidir. Terrorçubaşı Şahan Natalinin təşəbbüsü ilə 1919-cu ilin oktyabrında Erməni İnqilabçı Federasiyası- "Daşnaksütyun" partiyasının İrəvanda keçirdiyi IX qurultayında bu terror hərəkətinə başlamaq haqqında qərar verilmişdir. Bəhanə də o idi ki, guya Bakıda 1918-ci ildə erməni əhalisinin qətlini təşkil etmiş şəxslər olmuşdur, onlardan qisas alınmalı idi. Və 1915-də erməniləri soyqırımı məruz qoyanlar olmuşdur. Qətlə yetirilən şəxslərin arasında, həm Osmanlı imperiyasının, həm də Azərbaycan Demokratik Respublikasının keçmiş rəhbərləri var idi. Əməliyyatlara Şərqi Anadolu torpaqlarında suçsuz insanlara divan tutmuş terrorçu Armen Qaro (Garegin Basdırmaçıyan) rəhbərlik edəcəkdi. Qətl qərarqahları kimi İstanbulda fəaliyyət göstərən “Çakatamart” (Ön cəbhə) və Bostonda çıxan “Droşak”(Bayraq) qəzetlərinin redaksiyalarından istifadə olunub."Nemezis"in siyahısına Türkiyənin və Azərbaycanın 650 nəfər dövlət xadiminin və ziyalisinin adları salınmışdı. Onların içərisindən 41 nəfər "əsas günahkarlar" elan edilirdi.

Hələ 1890-cı ildə Şərqi Anadoluda ermənilərin silahlı müqavimət təşkilatları təşkil edilmişdi. Adı da Fidayinlər (Fədayi) idi. Partiya üzvlərini birləşdirən bu dəstələr “müstəqil Ermənistan”ı qurmağı əsas hədəf olaraq götürmüş və Osmanlı fəal siyasi xadimlərinə sui- qəsdlər düzənləməklə məşğul idilər. 30 İyul 1914-cü ildə keçirilən partiya konfransında qərara alınmışdı ki, terror əməliyyatları ilə hökumətə basqılar edilsin. Ermənilər 1915-ci ildə İstanbulda EİF-in “Qırmızı bazar” qrupunu qurmuşdular. Yeri gəlmişkən 1915-in 24 aprelində bu qrupun üzvlərinin hazırladığı terror planının hökumət tərəfindən qarşısı alınmışdı. İstanbul erməni icma liderləri bunda , daxili işlər naziri Talat paşanı künahtar bilmişdilər, həmin qrupun üzvləri 24 apreldə Ankara yaxınlığındakı cəzaçəkmə həbs düşərgəsinə köçürülmüşdü. Böyük Britaniyaya bağlı Maltaya çox sayda erməni fəali sürgün edilmişdi.Mondros anlaşmasından

sonar 1919-cu ildə, ermənilərin ölümündə suşlu hesab olunanların hərbi məhkəmədə məsələsinə baxıldı, bu suçdan asılanlar oldu, bunun siyasi səbəbləri vardı, qalib ölkələr istəyirdilər ki, Osmanlıyı olmayan suçlardan məhkum etsin və işğala haqq qazandırsın. Bunun üçün yalançı erməni qətləri ortaya atmışdı. Nəhaq yerə yargılananlar sonar bəraət aldılar, çünki iddialar əsassız idi. 1915-24 aprelə həbs olunan ermənilər həqiqətən separatçı fəaliyyət göstərmiş, qanunsuz hərəkətlərə yol verdiklərinə görə də məhkum edilmişdilər. Amma ermənilər bununla kifayətlənmədilər. Yerevanda 1919-cu ildə erməni dövlətinin də fəal yardımını ilə İttihat və Tərəqqi Partiyası və Azərbaycan Demokratik Cümhuriyyəti rəhbərlərini fiziki cəhətdən məhv etmək qərarı verilərkən ermənilər bunun terror hərəkəti olduğunu yaxşı bilirdilər. Ermənistan İnkilabi Federasiyası IX Baş Assambleyasında 1919-cu ildə qəbul edilmiş qətnamədə 650 adları yer almışdı , onların 41-i “əsas cinayətkarlar” idi. Ona "Nemesis"adı verildi. Bu əməliyyatın Fəaliyyət rəhbərliyi Ermənistan ayağı (rəhbəri Armen Garo- Garegin Basdırmaçıyan idi) və Xüsusi Fondunun maddi dəstəyi isə Diaspora (Direktor Şahan Satchaklyan) tərəfindən aparılırdı. Qərardan bir il sonra qətlərə start verildi. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti parlamentinin sədr müavini Həsən bəy Ağayev. 1920-ci ildə Tiflis şəhərində qətlə yetirilir. 19 iyun 1920-ci il. Yenə də Tiflis şəhəri. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin keçmiş baş naziri Fətəli xan Xoyski qətlə yetirilir,keçmiş ədliyyə naziri Xəlil bəy Xasməmmədov isə yaralanır. Qətli erməni terrorçu Aram Yerkanyan törətmişdir, onunla birgə digər erməni Misak Girakosyan da olmuşdur. Aksiya nəticəsində Kirakosyan yaralanmışdır. 15 mart 1921-ci il. Berlin şəhəri. Osmanlı imperiyasının keçmiş daxili işlər naziri və sədr-əzəm olmuş Tələt paşa qətlə yetirilir. Tələt paşanın adı terrorçuların qara siyahısında birinci gəlirdi. Tələt paşanın qatili Soqomon Teyleryan yaxalansa da,sonradan Berlin məhkəməsi tərəfindən bəraət almışdır.5 dekabr 1921-ci il.Roma şəhəri. Osmanlı imperiyasının keçmiş sədr-azəmi Səid Hilmi paşa qətlə yetirilmişdir. Qətli törədən Arşavir Şirakyanı həbs etmək mümkün olmur və o, İstanbula qayıdır.

Bu qətlın təşkilatçıları arasında Ermənistanın Romadakı keçmiş səfiri Mikael Vartanyan və daha bir nəfər olur.

17 aprel 1922-ci il. Berlin şəhəri. Keçmiş Trabzon valisi Camal Əzmi və "Təşkilatı-Məxsus"-nın yaradıcısı, tibb

professoru Bahəddin Şakir ailəvi gəzinti zamanı qətlə yetirilir. Həmçinin Şakirin çağüdəni də öldürülür. Qətlı Arşavir Şirakyan və Aram Yerakyan törədirlər.

19 iyul 1921-ci il. İstanbul şəhəri. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin keçmiş daxili işlər naziri Behbud xan Cavanşir şəhərin "Pera Palas" mehmanxanasının yaxınlığında qətlə yetirilir. Qatil Misak Torlakyanın işinə Britaniya hərbi tribunalı baxır, tribunal onu qətlı törətməkdə günahkar bilir, lakin əlavə edir ki, Torlakyan qətlı törədərkən "affekt" vəziyyətində olduğundan törətdiyi cinayətə görə məsuliyyət daşıya bilməz. Onu Yunanıstana ekstradisiya edirlər. Qətlın digər iştirakçıları Edvard Fundukyan və Harutyun Harutyunyants idi.

4 avqust 1922-ci il. Osmanlı imperiyasının hərbi naziri, Azərbaycana Qafqaz İslam Ordusunu göndərən və xalqımızı məhv olmaqdan xilas etmiş Ənvər paşa Əfqanıstan yaxınlığında bolşeviklərin tərkibində vuruşan "daşnakçı" Yakov Melkumov adlı erməni tərəfindən qətlə yetirilmişdir.

25 iyul 1922-ci il. Tiflis şəhəri. "Daşnaksütyun" erməni terror təşkilatının yaratdığı ixtisaslaşdırılmış "Qisas" birləşməsindən olan erməni terrorçular Osmanlı imperiyasının keçmiş hərbi dəniz qüvvələri naziri, Osmanlı ordusunun Suriyadakı 4-cü ordusunun baş komandanı Camal paşanı və köməkçisini qətlə yetirirlər. Qətlı Petros Ter-Poğosyan və Artaşes Gevorkyan törədir. Qətlın hazırlanmasında həmçinin Zare Melik Şahnazaryan və Stepan Tsagikyan iştirak edirlər.

Tiflisdə öldürülmüş baba Cemal və “Soyqırım” Abidəsinə gül qoyan nəvə Cemal

...**Hasan Cemalın** kimin üçün nə ifadə etməsindən asılı olmayaraq mənim üçün o, yalnızca bir jurnalistdir, həmkarımdır. Təbii ki, Türkiyədə tanınan birisidir, ünlü bir qəzeteçi olaraq yazıları da diqqətə alınır. Qardaş ölkənin jurnalist cameasında saygı və hörmətə layiq birisidirmi? Deyə bilmərəm. **Amma Ermənistanda indi onu çox sevirlər.** Sabah oraya getsə qabağında ən azından qoyun kəsərlər. Ermənilər onların sözünü deyənləri çox mükafatlar vermişlər. Bunlar bilinən gerçəklərdir. Ermənistan mətbuatında oxumuşdum ki, jurnalistlərdən biri **Taner Akşam** adında bir türk tarixçisinin barelyefinin EA-nın Tarix İnstitutunun qarşısına vurmağı təklif edib. Niyə də vurmasınlar. Bu adam bütün Ermənistan və onun diasporasından daha çox iş görür. Bütün türklər düşmən hesab olunan bu ölkədə Hasan bəyə də olan eyni sevginin səbəblərini buraxıram onun öz öhdəsinə...

Öncə bu Hasan Cemalın kim olduğu barədə bilgi vermək istərdim. İlkin olaraq deyim ki, o, İttihad və Tərəqqi liderlərindən olan Cemal paşanın dos-doğma nəvəsidir. Cemal paşa isə 1922-ci ilin 21 iyulunda Tiflisdə ermənilər tərəfindən öldürülüb...

Həmkarımız Hasan Cemalın yeni bir kitabı çıxıb. Yaxşı da satılır . **“1915: Erməni soyqırımı”**. Kayseridəki bir kitab mağazasında bu kitabı görüb əlimə alanda satıcının mənə diqqətlə baxdığının fərqləndiydim. Vərəqlədim, ilk səhifəsində onun adı şəkli verilib, bu adı şəkil deyil, Ermənistandakı Sərdarabadda (indi Tzidzernaqaberd) ermənilərin uydurma **“ Erməni Soyqırım” abidəsinə üç qərənfil qoyması həkk olunub.** Almadım kitabı . Bəlkə də cüzi də olsa bu adama gəlir verməmək üçün.. Satıcılar belə anlarda adətən narazılıqlarını bildirməsələr də səndən məmnun da qalmırlar . Amma gənc satıcı bu kitabı bir əski parçası kimi rəflərin üstünə atmağımı çox bəyənmişdi. Və məndən bir çay içməyimi rıca etdi. Oturdum.

-Bilirsinizmi kimdir o? - deyə soruşdu məndən.

-Yaxşı bilirəm. Cemal paşanın torunudur - dedim və 2012-ci ilin mayında Ərzuruma “Erməni Türk ilişkileri və Böyük Güclər “ adlı simpoziumda iştirak etməyə gedərkən Cemal paşanın bu şəhərdəki məzarını ziyarət etdiyimi də söylədim. Kitab satıcısının marağını nəzərə alaraq həmin tarixlərdə baş verən olaylarla bağlı bildiklərimi qısaca anlatmağa çalışdım. Satıcı gəncdə olsa bilgili adamdı. Dinlədi məni.

...Bu kitabı yazan Hasan Cemalın babası Cemal Paşanı Tiflisdə bir erməni terrorist öldürülmüşdü. Bundan bir il öncə digər bir lider Tələt paşa Berlində öldürülmüşdü. İttihat və Tərəqqinin digər bir öndəri, Osmanlı dövlətinin müdafiə naziri Ənvər paşa da erməni gülləsinə tuş gəlmişdi.

1908 - 1918 dönməndə İttihat və Tərəqqi Partiyasının öndərlərindən olan Camal paşa da son dərəcə çətin zamanlarda ermənilər üçün əlindən gələn hər şeyi etmişdi. Amma buna baxmayaraq onu öldürdülər, onun öldürülmə səbəbləri çox da ola bilirdi, amma hamı bilirdi ki, o türk olduğuna görə sui-qəsdə uğramışdı.

Bəli, **Tiflisdə, 21 iyul 1922-ci ildə, saat 22.30 radələrində** paşanın yavəri Nusrət və Süreyya bəylərlə ziyarətlərdən birindən qaldıqları otelə dönərkən, Böyük Pyotr küçəsi ilə rus gizli polisi ÇEKA-nın binasının olduğu Yukovski küçəsinin küncündə, bir avtomobildən çıxan təxminən on nəfərlik silahlı qrupun hücumuna uğramışdı Cemal paşa. Əvvəl silah səsi eşidilmiş, hadisəyə müdaxilə etməyə çalışan erməni Garegin Dilanyan adlı bir cəngüdən vurulmuşdu. İkinci silah səsinə adı bilinməyən bir qadın qışqıraraq yerə yıxılmışdı. Ardından yaylım atəşini xatırladan partlayışlar başlamışdı. Gənc yavər Süreyya bəy, paşanı qorumaq istəmiş, lakin vurularaq yerə serilmişti. Ardından Camal Paşa və Nusrət bəy vurulmuşdular. **Boynuna və belinə üç güllə dəyən Camal Paşa ilə beş güllə yeyən Nusrət bəy dərhal ölmüş,** bir güllə dəyən Süreyya bəy isə xəstəxanada həyata vida etmişdi.

O gecə, atəş açanlardan kimsə həbs edilməmişdi. Ertəsi gün Daşnak fədailərindən Qaregin Lalayan və Serqo Vartanyan adlı iki erməni zabıt həbs olunmuşdu. Əlbəttə, onlar da bu basqında iştirak etmişdilər, amma əsas tapşırıq Artəşes Gevorqyana (kod adı Dzağiqyan) verilmişdi və o da bunu sona

çatdırmışdı. Ermənilərin özləri sonralar bu terroristi tərifləyərkən bu cinayəti törətdiyini etiraf etmişdilər. Türk öldürən hər kəs, erməni ideoloq Njdenin dediyi kimi, xalqın qəhrəmanıdır və bu “qəhrəmanlığı” da ermənilər təbii ki, gizli saxlamamışdılar. Həmin gün, Camal Paşa və yavərlərinin cənazələri üçün Tiflisdəki Şah Abbas məscidində xalqın, xarici nümayəndələrin və Qızıl Ordu birliklərinin də qatıldığı görkəmli bir cənazə mərasimi keçirilmişdi və TBMM-nin, Mustafa Kemal Atatürkün izni ilə, Kazım Qarabəkir paşanın təşkilatçılığı ilə Ərzuruma gətirilib dəfn edilmişdi. Düz 90 il sonra mən dostum Ərzurum Atatürk Universitetinin Erməni–Türk İlişkiləri Mərkəzi başkanı prof. Erol Kürkcüoğlunun sayəsində bu qəbri ziyarət edə bilmişdim.

Mən burada tarix açmaq istəmirəm və yalnız bunu oxucuların nəzərinə çatdırmaq istərdim ki, belə bir babanın nəvəsi Cemal paşa ilə ən azından fəxr etməli idi. Hələ mən onu öldürənlərdən qisas almağı demirəm. Amma baxın bu Hasan Cemal nə edir? 2008-ci ildə ilk dəfə gedir İrəvana, “ **Erməni soyqırımı**” abidəsinə **çiçək qoyur, burada şəkil çəkdirir və babasını öldürən Artəşes Gevoqyanın nəvəsi... Armen ilə görüşərək ondan üzr istəyir...** Mən Ermənistanın “Şant” TV-nin yorumçusu Artyom Yerkanyanın Hasan Cemalın bu abidəyə çiçək qoymasından və terroristin nəvəsi ilə buluşmasından bəhs edən “**Nəvələrin cavabları**” adlı bəlgəsəlinə- sənədli filminə erməni dilində baxıb dinləmişəm və bu filmin nə dərəcədə türkləri aşağıladığını bir yazımda da vaxtilə göstərmişəm. Bu bəlgəsəldə Yerkanyan iki tərəfdən, türk və erməni tərəflərindən bəhs edir, müqayisələr aparır, nəticələr çıxarır. Biri mədəniyyəti yüksək Ermənilərdir, digəri isə barbar bir toplum- Türklər. Yerkanyanın filmin sonundakı qənaətinə baxın: “**Soyqırımın qəbul edilməsi ilə əlaqədar səni anlayan adamlarla iş görmək çətinlik törətməz. Hətta Türkiyədə belə insanlar vardır**”. Demək ermənilərə bu adamlar (bəlkə də ən səmimi insanlar) ona görə lazımdırlar ki, bir erməni yalanını işə keçirmək üçün onların fikrinə əsaslansınlar. **Bu mənada Hasan Cemal və onun kimi onlarca türkün erməninin əlində bir alət olduğunu söyləməkdən çəkinməzdim.** Baxın filmin fabulasına: Bir tərəfdə xalqının qisasını almış terroristin məğrur nəvəsinin dik duruşu var və bu nəvə açıq-

açıq bəyan edir ki, bu gün o da babası kimi millət tələb edərsə “uf demədən babasının hərəkətlərini” təkrar edir... Digər tərəfdə- Hasan Cemaldı, babasının etdiyi “günaha görə” gəlib dılığır bir erməninin qabağında yalvaran bir zavallı və bütün ermənilərdən üzr istəyən suçlu görkəmində. Bunu qəbul etmək mümkündürmü? Zavallı duruma Hasan Cemal kim salmışdır? Əlbəttə özü. Bəlkə siz-sıx dilə gətirdiyi Hrant Dink sevgisi? (**yeri gəlmişkən kitabı da babasının xatirəsinə deyil, Hrant üçün yazmışdır!**) Və bu durumdan artıq onun çıxış yolu yoxdur. Budur onun kitabı bu durumun davamıdır, əslində məcburiyyətdir. Və erməni təbliğat maşını bu durumdan ideoloji savaşa türkləri əməlli- başlı üstələmişdir. Hasan Cemal ermənilər üçün göydən düşmə bir şey olmuşdur. Bu film də, kitab da dostluq, barış- filan aşılamır. Bu film Hasan Cemalın, Ahmet Altanın, Ali Bayramoğlunun və başqalarının ermənilərdən “üzr diləmək” kimi mənasız düşüncəni ortaya atanların şəxsində türkləri aşağılayır. Bütün bunlara rəğmən Hasan Cemal ermənilərə soyqırım yapılmadığını bilə- bilə “Hrant Dinkin eşqinə” belə deyir: **“Həm insan, həm dövlət olaraq son nəticədə ermənilərin 24 aprel acısını paylaşmalıyıq.”**

“1915: Erməni soyqırımı” kitabında da bu fikir davam etdirilir.

Elə bilirsiniz bu ifadəyə görə ermənilər Hasan Cemala “sağol” deyirlər və gələcəkdə onu bu fikrinə görə başa keçirəcəklər? Heykəlini qoyacaqlar? Kəsinliklə. Hasan bəy onların gözündə yalnız və yalnız aldadılıb yolundan saptırılmış və “Erməni Soyqırımı” abidəsinə üç qərənfil qoydurulmuş, buradakı muzeyə “etiraflarda” bulunmuş və nəhayət belə bir kitab yazdırılmış bir türkdür. İstənilən an ona da babasının yaşadıklarını yaşada bilərlər... Hasan Cemal kimlər erməniləri yaxşı tanımır. Və ümumən Türkiyədə erməni tanımaq problemi var.

Cemal paşanın qanı isə... hələ də yerdədir. O zaman bu cinayətlə bağlı tutulan erməni zabitlər yetərli dəlillər olmadığına görə azad edilmişdilər. Əsas terrorçunun isə adı belə keçməmişdi. Hələ də bu cinayət açılmamış sayılır. Hasan Cemal İrəvana getmişkən bunları araşdırmağa başlasaydı və heç olmasa buna təşəbbüs göstərsəydi, ən sayqıdəyər adam olardı. Amma o təəssüf ki, başqa yolla getdi. Bu yol isə sanmıram ki, onun özünün cızdığı yoldur, inanmıram ki, bu yola

özü baş vurmuşdur və öz istəyi ilə İrəvana getmişdir, inanmıram ki, o öz istəyi ilə belə bir kitab yazır və ermənilərə soyqırım edildiyini iddia edir. Eləcə də Memmedəli Birand. Birdən- birə terroristbaşı Öcalanla bağlı yazı yazır və deyir ki, Öcalan ev dustaqlığına buraxılmalı və Məclisə girməlidir. Məgər sayın Birand bilmir ki, Öcalanın əli 30 min insanın qanına bulaşmış və hələ də bu qanlar axıdılmaqdadır. **Məgər Cemal paşanın torunu Hasan Cemal bilmir ki, “erməni soyqırımı” deyilən məsələ bir iftiradır?** Çox yaxşı bilir. Əslində elə türk soyqırımı olmuşdur. Keçən əsrin əvvəllərində onun qəzetəçi sələfi Ali Kemal də bilirdi və “Qərb uşaqlığı “ yaparaq öz millətini suçlayırdı. Belə şeylər iyaddan çıxmır. Onu görə insanlar vaxtilə İstanbul küçələrinə bu şüarla çıxmışdılar: **Dünən Ali Kemal, bu gün Hasan Cemal!** O zamanlar Hasan bəy çangüdənlə gəzirdi. Onu kimsə öldürməzdi, türk öz övladına qıymaz, xain olsa belə. Fərqi olmasa da Hasan bəy üçün təhlükə yenə ermənilərdən gələ bilər. Onun sələfi Ali Kemal kimilərin ucbatından nə qədər günahsız insanlar o zaman dar ağacına götürüldü. Hasan Cemalın bu kitabı da elə odur. **Türk toplumunu , millətini qatil kimi dar ağacına götürməyə çalışmaq.** Mən bunun adını başqa bir şey qoya bilmədim.

Aralarında Hasan Cemalın da babası Cemal paşa kimi Böyük Türklərin öldürülməsi ermənilərin "Böyük Ermənistan" xülyasının həyata keçirilməsi uğrunda icra edilmişdir. Azərbaycan və Türkiyə dövlət və hökumət xadimləri ermənilərin bu məkirli niyyətlərinin qarşısında maneə olduqları üçün qətlə yetirilmişlər. Erməni terrorunun əsas qurbanları həmişə dinc sakinlərlə yanaşı, hər iki qardaş dövlətin nüfuzlu ziyalıları və məmurları olmuşdur. Ermənilər yaxşı anlayırdılar ki, haqlarında xaincəsinə ölüm hökmü çıxartdıqları insanlar öz torpaqlarına və xalqlarına bağlıdırlar və onları bu yoldan ölümdən başqa heç nə döndərə bilməz. Məhz buna görə də xalqımızın aparıcı ziyalılarını aradan götürmək terrorçuların başlıca məqsədi idi. Və bu terrorçular bu gün ermənistanda qəhrəmandırlar. Dünyanın heç bir yerində terrorçu qəhrəman hesab olunmur, əksinə millət üçün utanc, xəcalətverici bir adam kimi lənətlənir. Amma Ermənistanda fərqli münasibət var terrorçulara. Adlarını çəkdiyimiz bu terrorçular türk

böyüklərini öldürdüklərinə görə qəhrəmandırlar. Onların doğum və ölüm günləri qeyd olunur və xalqa təlqin olunur ki, “ sənin düşmənin türkdür, onu məhv etmək hər bir erməninin borcudur”. Nemezisi həyata keçirən bu “qəhrəmanları” siz də yadda saxlayın. Bu da bizim üçün tarixi bir dərs olsun. Budur onlar:

Armen Garo (G. Basdırmaçıyan, 1872-1923)

Shahan Natali (1884-1983)

Misak Torlakyan (1894 -1968)

Arşavir Şirakyan (1902 -1973)

Aram Yerkanyan (1895 -1930)

A. Gevorkyan

Petros Ter-Poğosyan

Stepan Tsağikyan (1886 -?)

Soğomon Teyleryan (1897 - 1960)

Ötən əsrin 70-ci illərində törətdiyi terror aktları ilə tarixə düşən ASALA erməni terror təşkilatı haqqında uzun zamandır heç bir məlumat olmasa da, 2012-ci ildə birdən- birə təşkilat Azərbaycana hədələri ilə gündəmə gəldi. Əslində Azərbaycan diplomatlarına hədə məktubu göndərən ASALA bu gün mövcud olmadığı üçün, Ermənistan bu təşkilatın adından istifadə edərək yeni bir təhdid kampaniyasına başlamışdır. ASALA bütün dünya tərəfindən terror təşkilatı kimi tanınıb. Amma bu təşkilat 80-ci illərdə öz fəaliyyətini dayandırdığını elan etdi. Yəni, bu cür qəbul etmək lazımdır ki, dünyada ASALA adlı bir təşkilat fəaliyyət göstərmir. Onun nə strukturu, nə Ermənistanda, yaxud da digər ölkələrdə hansısa gizli fəaliyyəti və ya ofisləri yoxdur. ASALA-nın yerinə isə, digər erməni terror təşkilatları var və indi də fəaliyyət göstərirlər. ASALA-nın yerinə erməni dilində “Nor ASALA”, yəni “Yeni ASALA” deyilən bir təşkilat fəaliyyət göstərir ki, bu təşkilatın hətta internet saytı da fəaliyyət göstərir.

Ermənilər üçün sevinc...

Türkiyədə erməni millətindən olan bir- iki köşə yazarının yazdıqlarına həmişə diqqət edirəm. Xüsusən, Markar Yesayan, Sevan Nişanyan və Etyen Mahcupyanın

yazılarını oxuyuram və bəzən onları Hrant Dinklə də müqayisə edirəm. Öz-özümə bəzən deyirəm ki, bunlara baxanda Hrant Dink şükürlüydü. Bilirsiniz də AGOS qəzetinin baş redaktoru H.Dinki niyə öldürmüşdülər? Nə demişdi ki, Hrant Dink, onu həm məhkəməyə çəkmiş və sonra da... Onun AGOS-da gedən bir fikrinin türkçəsini olduğu kimi verirəm, ona görə ki, hələ də Azərbaycanda bu zətin nədən öldürüldüyü çox da bilinmir. Və hətta bizim kosmopolitlər Türkiyədəki məsləkdaşlarına qoşulub ağızlarına gələnı söyləyirlər. Budur, Dinkin həmin cümləsi: **”Türkdən boşalacaq zəhərli kanın yerini dolduracaq təmiz kan Erməninin Ermənistanda kuracağı asil kanda mevcuttur”**.

Onun bu cümlə ilə nə demək istədiyi çox müzakirələrə yol açsa da (buna da o zaman hərə bir cür reaksiya vermişdi) hakimlər Türklüyə həqarət suçundan onu məhkəməyə çəkmişdilər. Ogun Samast adlı türk gənci isə ona “Türkün zəhərli kanı” ifadəsinə görə cəza vermək fikrinə düşmüşdü. Avtobusa minib Trabzondan İstanbul yolunu tutanda bəlkə də Dink və onun arkadaşları bilirdilər və hiss eləmişdilər ki, onu öldürəcəklər. Arkadaşları deyir, biz yox. Özü də bunun fərqi deydi. Tanınmış jurnalist, yazar Ahmet Hakanın bir verilişində Dink bu ifadəni o mənada işlətmədiyini iddia etsə də bu bizim deyimlə, ”üzrü günahından betər” olmuşdu. Başqa bir televiziya verilişində mən onun işlətdiyi günahdan dolayı həm necə qorxduğunu görmüşdüm, həm də peşman olduğunu. Yaşadığın ölkənin xalqına nifrət edəsən və burada əl- qolunu sallayaraq yaşayasan. Cəsarətli adam idi Dink. Əlbəttə, o da yaxşı bilirdi ki, 70 milyonun içindən bir dəlisi çıxsa və soruşa bilərdi ki, niyə sən mənim xalqıma “qanı zəhərli” deyirsən? Hrant Dink bunları bilə- bilə etdiyini edirdi və hətta dünyanın erməni toplumu o zaman bu günü arzulayırdı ki, Türkiyənin özündə onun üstünə günah yükləyəcək fürsət əldə etsin. O fürsət verildi və üç ildir ki, bu məsələ süni olaraq gündəmdə tutulur. Mənim yadımdadır, Ermənistan İctimai TV-si bu ölüm xəbərini çox böyük sevinclə vermişdi və sonrakı günlərdə erməni öndəgəllənlər bu ölümdən necə də sevinmişdilər.

Ölüm və Sevinc! Paradoks idi deyilmi? Onlar nəyə sevinirdilər? Bax buna: “Hepimiz Ermeniyiz. Hepimiz Hrantız!” bu şüarla meydana çıxaraq Türkiyənin

baş meydanında bu dövləti suçlayacaqdılar. Bu şüarlarla küçələrə kimlərin çıxacağını da hesablamışdılar? Bəli! Sevinən yalnız ermənilərdimi?

Dinkin öldürülməsinin 3-cü ilində nə dəyişib, gördünüzmü eyni mənzərəni. Artıq İstanbulun küçələri Erməni sevinci içindədir. Ermənilərin bu hədsiz sevinci məhz Türklərin dili ilə ifadə olunur. Onlara, konkret halda yazıma mövzu edəcəyim Mahcupyana və Yesayana bu lazım idi, onu da aldılar.

Erməni sevinci! Siz bunu təsəvvür edirsinizmi?

Berlində Tələt paşa, Tiflisdə Cemal paşa, Orta Asiyada Ənvər paşa və onlarca başqa türk böyükləri erməni terrorçular tərəfindən öldürülərkən bizlərdən heç sevinən olmuşdumu? Amma Hrant Dink öldürülür, Ermənistan və diaspora sevinc içindədir. Mətləbdən uzaqlaşmayaq, “Taraf” qəzetində yazan Markar Yesayan və “Zaman” yazarı Etyen Mahcupyan bütün yazılarında eynən Dink yolu ilə gedirlər, bu prinsipi yürütməkdədirlər: “Ermənilərə 1915 də soyqırım edilmişdir! Türkiyə bunu boynuna almalıdır”! Ermənistanda hər hansı erməni dığası, Ter-Petrosyan, Koçaryan, Sarkisyan nə fikirdələrsə, onlar da bu fikirdədirlər. Erməni elə hər yerdə ermənidir. Elə bilirsiniz onlar düşünürlər və inanırlar ki, “Erməni soyqırımı” olmuşdur. Qətiyyən yox! Amma bu sözlərdən istifadə edilməsi tələb olunur. Türkiyədə isə bunu anlayanlar çox deyil. Və bunun ardınca eynən Hrant Dink olayında olduğu kimi, bir ssenari yürüdüldü. Budur onlardan biri. **Guya TİT (Türk İntiqam Tuqayı) adlı bir təşkilat Etyen Maahcupyanı öldürmək istəyir.** Amma heç kəs fərqi deyil ki, belə bir örgöt gerçəkdən varmı? Demək, Ermənilərə yeni bir qurban lazımdır ki, dünyaya ən azından hayqırsınlar: Bu xalq 1915 də də eyni qəddarlığı etmişdir!

Yazımıza konu etdiyimiz bu jurnalist - yazar ermənilər isə Türkiyədə bəzilərinin “erməni olmaq xoşbəxtliyindən” ruhlanaraq daha da irəli getməkdədirlər. Məsələn, Markar Yesayan son yazılarının birində Hrant Dinki tanıyanları ikiyə bölür, yazısında da hətta belə bir başlığı işlətməyə də cürət edir: “Hrantın arkadaşları və parazitlər”. Hrantın arkadaşları məlumdur. Əcəba, parazitlər kimdir? Hrant Dinkin suçsuz olduğuna inanmayanlar, ona acımayanlar... O sıraya kimlər daxildir. Biri elə mən. Çünki başqalarından fərqli olaraq mən

Dinkin Ermənistanda verdiyi bir müsahibənin şahidiyəm, onu qəzetlərin birində olduğu kimi vermişəm. Nə demişdi Hrant həmin repotajında? Bir məqamına fikir verin: “Mən bu ölkədə qalmalıyam və onların içində özlərinə dağ çəkməliyəm. Bu vəzifəni mənə xalqım verib”... Bu, onun iç üzüdür.

Hrant Dink də Yesayan kimi tez- tez 1915 Erməni Təhcirindən bəhs edərdi. Deyərdi ki, əgər soyqırımı olmamışsa, bəs bu xalq yüz illər boyu yaşadığı bu ərazilərdə niyə yoxdur. Onları yerlərindən çıxarıb başqa yerə köçürmək, sövq etmək özü əsil soyqırımdır - deyirdi İndi sormaqlazımdır, Ermənistanda əhali niyə yoxdur, nədən onun yarısı ölkəni tərk edib niyə getmişdir? Bu məntiqlə bu gün Ermənistan rəhbərləri də soyqırımçıdır. İndi adına Ermənistan deyilən bu ərazilərin kimlərə aid olduğunu hər bir erməni bilir, çünki buraya hər kəs olmasa da əhalinin 90 faizdən çoxunun ya babası, ya atası, ya da özü gəlmədir. Bəs burada yaşayan azərbaycanlı əhali hanı? Erməni yazarlar bunu çox əla bilirlər, amma Azərbaycan türklərinin deportasiyasından xəbərsiz kimi yalnızca erməni köçündən bəhs etməkdə davam edirlər və ya Dinkin dediklərini bu və ya başqa şəkildə bu gün Yesayan da, Mahcupyan da təkrar etməkdədirlər. Dəstək də görürlər. Ogün Samast adlı gəncin 19 yanvar 2009 da etdiyi ilə ilgili Türkiyədə elə bir dəhşətli təbliğat işi aparıldı və aparılır ki, indi bu adamların millətə həqarətləri belə diqqətə alınmır. Amma mən inanmıram ki bu xalqın içərisindən yeni bir Samast çıxmasın və deməsin, “Sən mənim xalqımı niyə təhqir edirsən”. (əslində ermənilərə də elə bu lazımdır). İndilik isə Yesayan “Təhcir” kəlməsindən bol- bol istifadə edir. Bu kəlmənin nə anlama gəldiyi barədə çox da baş sındırmağa gərək yoxdu. Hər kəs bilir ki, Təhcir əhalinin bir yerdən başqa bir yerə köçürülməsinə deyilir. Bu söz günümüzdə daha çox 1915-ci il mayın 27-də Osmanlı dövlətinin qəbul etdiyi qərara aid edilir. Amma tarixdə çox təhcirlər-köçlər olmuşdur. Ama Osmanlı dövləti bu göç qanununu verərkən özünə xəyanət etmiş eski “sadiq təəbə” olan erməniləri qorumuşdur. Bunu mən iddia edirəm və istənilən erməni ilə dialoqa girməyə də hazıram. Mən bunu təkcə “Taraf “ qəzetinin yazarı, özünü bəzən topluma “əl ermənisi” kimi (Qarabağ ermənilərinə də bir vaxtlar biz əl ermənisi deyirdik. Nə fərqi var Türkiyədə də onlar bir vaxtlar “sadiq təəbə” idilər) göstərən

Markar Yesayanın nəzərinə çatdırmaq istəmirəm. Ondan fərqli olaraq mən bu fikirdəyəm ki, doğrudan da dünya savaşında ölüm-qalım mübarizəsi içində olan Türklər yenə də “sadiq təbəə”nin qayğısına qalmışdılar. Əgər onlar, yəni ermənilər buradan köçürülməsəydi, indi dünyanın müxtəlif ölkələrində bu qədər erməni olmazdı, indi Ermənistan adlı dövlət də olmazdı, Azərbaycanın İrəvan xanlığının ərazilərində “bu terroçu, işğalçı xristian dövlət” (ifadə C. Makkartniyə aiddir) yaradılmazdı. Osmanlı bu xəyanətin qarşılığında onları qoruya- qoruya özünün bir torpağından başqa bir ərazisinə-indiki Suriya ərazilərinə köçürərkən nə biləydi ki, ölümün əlindən aldığı bu xalq sonra onun özünə əbədi düşmən kəsiləcək. Təhcir tətbiq olunarkən şübhəsiz ki, ərlləri savaşa getmiş qadınlara, qocalara, uşaqlara, rəhm etmədən onları mərəklərə doldurub diri-diri od vurmuşlar... Bu gerçəkleri hər kes bilir, bu cinayətə görə dinc əhaliyə tutduqları divana görə əlbəttə, bəzən hayıf almaq istəyi olmuşdur və müharibənin elə qanunları var ki, onu heç kim poza bilməz. Amma bu zavallı Markar Yesayan bilirmi ki, Təhcir illərində ermənilərə hücum edənlər kimlər olub, elə isə deyim, indi ittifaqa girdikləri kürdlər olmuşdur və bu kürdlər Cümhuriyyət dönməində Ermənilər Şərqi Anadoluda qalsalar belə onlara bu yerlərdə yaşamaq imkanı verməyəcəkdilər... Onların da öz qanunları var. Onun yanında olar, Hrant deyirdi ki, xalqı ona görə (vəzifə) vermişdir. Adlarını çəkdiyimiz və Türkiyə ictimai fikrinə girə bilmiş bu iki erməni millətindən olan köşə yazarına da deyəsən daha önəmli görəvlər verilmişdir. Görünən o ki, onlar sabah Hrant Dinkin taleyini yaşasalar, o zaman bu görəv yerinə yetirilmiş olacaq. Çünki Erməni xalqına yeni bir sevinc lazımdır.

Terror erməni millətinin, dövlətinin mayasındadır

Azərbaycan ictimaiyyətini, diplomatlarını, dövlət adamlarını ASALA adından hədələmək bir fiksiyadır, erməni bəcliyidir. Erməni terroru deyəndə insanlar ilk növbədə ASALA-nı yada salırlar, məqsəd qorxu yaratmaqdır. O üzdən də, insanlarda qorxu yaratmaq üçün ASALA adından istifadə edirlər. Azərbaycan səfirliklərinə göndərilən məktublar da erməni dövlətinin təxribatıdır. Bu ölkədə erməni dövlətinin özünü bir terrorçu dövlət hesab edirəm, bu, təkcə mənim fikrim deyil. Dünyanın məşhur ermənişünasları Ermənistan dövlətini terrorçu dövlət kimi qəbul ediblər və bunu elə də adlandırıblar. Castinq Makkartin Ermənistanla bağlı məşhur kitabını “Erməni terrorçu xristian dövləti” adlandırır. Bu kitab Azərbaycanda və dünyanın müxtəlif yerlərində çeşidli dillərdə çap olunub. Yəni, təkcə hansısa xırda bir məktub və ya hədə deyil, Ermənistan dövlətinin Azərbaycana qarşı işğalçı siyasətinin mahiyyətində terror dayanır. Erməni terrorçularının milli qəhrəman elan edilməsi də bunun göstəricisidir. Məsələn, Monte Melkonyan Parisdə Orli hava limanını partlatdı, digər yerlərdə terror aktları törətdi, ardınca da Qarabağda azərbaycanlıları qətlə yetirdi. Öldürüləndən sonra Ermənistanın milli qəhrəmanı elan edilərək, adına küçələr, hərbi hissələr verildi. Halbuki bu adam dünyada Üsəma Bin Laden səviyyəsində qəbul edilən bir terrorçudur. Ermənilərsə onu özlərinin milli qəhrəmanı hesab edirlər. Terrorçunu qəhrəman hesab edən millət bədbəxt millətdir. Belə çıxır ki, ermənilərin normal insanı yoxdur ki, onlar terrorçuları qəhrəman elan edirlər. Erməni terror təşkilatları dünyanın müxtəlif yerlərində məskunlaşaraq, terrorun metodlarını mənimsəyiblər. Topladıqları təcrübə ilə də müxtəlif aksiyalar həyata keçirilir ki, ötən əsrin 70-ci illərində bütün dünya bunun şahidi olmuşdur. Həmin terror aktları bir-birinə bənzəmirdi. Terror metodları da zəngin idi, məsələn türk diplomatlarının birini tapança ilə, birini bombalayaraq, digərini başqa üsullarla qətlə yetiriblər. Ermənilər bu təcrübəni keçiriblər. Baxın ermənilərin “soyqırım” dedikləri məsələ nədir. 1915-ci ildə ermənilər Şərqi Anadoludan Osmanlı dövlətinin başqa ərazilərinə məcbur köçürüldülər. Bu köçürülmədən sonra, ermənilər hesab etdilər ki, guya

onlara qarşı terror, soyqırımı olub və təşkilatlanmağa başladılar. Həmin dövrdə “Nemesis” deyilən proqram qəbul etdilər ki, onun da üzvləri müxtəlif ölkələrdə yaşayan ermənilər idi. Qarşıya belə bir məqsəd qoymuşdular ki, erməniləri Şərqi Anadoludan köçürmədə əli olan şəxsləri bir-bir öldürsünlər. Azərbaycanın daxili işlər naziri Behbud bəy Cavanşirin Gəncədə, Osmanlı generallarından Tələt paşanın Berlində, Camal paşanın Tiflisdə, digər Osmanlı xadimlərinin isə müxtəlif ölkələrdə qətlə yetirilməsi bunu deməyə əsas verir ki, ermənilərin terrorçuluğu həmin dövrlərdə pik həddə çatmışdı, amma bu qeyri-insani fəaliyyətə onlar daha öncələrdən başlamışdılar. Erməni terroru bir də 70-ci illərdə özünü göstərməyə başladı. Lakin təkcə məqsəd insanı fiziki cəhətdən yox etmək deyil, eyni zamanda, terror aktları ilə dünyanın diqqətini özlərinə cəlb etmək idi. 1965-ci ildə ermənilər qondarma erməni soyqırımının 50 illiyini keçirdilər və “soyqırımı”na məruz qalmalarını dünyaya tanıtdırmaq məqsədini qarşıya qoydular. Türk diplomatlarına qarşı törədilən terror aktlarının məqsədi də dünyanın diqqətini buy yolla cəlb etmək idi, erməni terrorunun metodları, üsulları fərqli olsa da, bunların hamısı dünyada olan digər terrordan mənimsənilib. Məsələn üçün, PKK terroru ilə erməni terrorunun bənzərliyi vardır. Hətta PKK-nın içində olan terrorçuların bir çoxu erməni kökənli olması iddia olunur. Yəni, erməni milləti ilə terror bir aradadır. Tarixə diqqət yetirsək göstərik ki, ermənilərin ilk siyasi təşkilatlarından olan “Armenakan”, “Hnçak”, “Daşnaksütyun” təşkilatlarının proqramlarında məqsədə nail olmaq üçün terror əsas vasitələrdən biri kimi qeyd edilir. Bu mənada terror erməni millətinin, dövlətinin mayasındadır.

Bu ilk növbədə Ermənistanın işğalçı dövlət olmasından irəli gəlir. Başqasının torpağını işğal edib, fəlakətlər törədib, milyardlarla zərər vurub. Ermənistan nə üçün şəbəkəli təbliğat maşını qurub? Çünki günahkardır. Bir hadisə olan kimi erməni diasporu dərhal dünyanın müxtəlif yerlərində qabaqlayıcı tədbirlər həyata keçirir. Xocalı faciəsində də belə oldu. Azərbaycanlılara qarşı soyqırımı aktları həyata keçirildilər, lakin bu olayların şəkillərini çəkərək dünya ictimaiyyətinə göstərərək, öldürülənlərin erməni millətindən olduğunu inandırmağa çalışdılar. **Ermənistanın həm də özünü bir dövlət kimi dünyada tanıtdırmaq**

problemi var. Özlərini tanıtmmaq üçün erməninin əlində heç nə yoxdur. Məcburən ya qonşularından oğurlamalıdır, ya da terrorla özünü göstərməlidir. Görünür “erməni soyqırımını “ adlı yalana daha dünya inanmır. Bu mənada, onlar terrordan özünü təsdiq kimi istifadə edirlər və daim özlərini əzilən tərəf kimi qələmə verirlər. Azərbaycanlıları qətlə yetirəndə də erməni siyasətində bu üsul əsas xətt kimi keçirdi, bu günün özündə də belədir. Bu terrorların , təxribatların qarşısını almaq üçün onların öz üsulları ilə hərəkət etmək ən düzgün yol olardı.

Ötən əsrin 70-80-ci illərində ASALA-nın fəaliyyətini dayandırması səbəblərinə nəzər salaıq. Həmin dövrlər ASALA ilə mübarizədə Türkiyədə müxtəlif üsullar təklif edilirdi. Lakin millətçilər belə bir təkliflə çıxış etdilər ki, terrora terrorla cavab verilməlidir. Əgər bir türk öldürüləcəksə, əvəzində beş erməni məhv ediləcək. Məhz bu cür mübarizə metodu ASALA-nı qorxuya saldı və fəaliyyətini dayandırdı. Çünki qarşısında daha güclü, ona daha böyük zərbə vura biləcək gücün olduğunu gördü. Azərbaycanda da bəzi şəxslər elan etdilər ki, ermənilərin bu hərəkətlərinə qarşı adekvat tədbir görülcək. Bəllidir ki, ermənilər də dünyanın müxtəlif yerlərində yaşayırlar və o qədər də təhlükəsiz deyillər. Ermənilər azərbaycanlılara qarşı müəyyən hərəkətlər edəcəksə, bizim də adekvat cavab verməyə imkanlarımız olmalıdır. Ötən əsrin əvvəllərində azərbaycanlılar “Difai” təşkilatı yaradaraq erməni terroruna qarşı mübarizə aparıblar. Terrorun qarşısını almaq üçün onun öz dilində danışmaq lazımdır. Bununla yanaşı, terrora məruz qalan, torpaqları işğal edilən, hədələnən də Azərbaycandır Bizim müharibə ədalətliədir. Sabah Azərbaycan torpaqlarını azad etmək üçün müharibəyə başlasa, atdığımız addımlar ədalətli olacaq. Dağlıq Qarabağda yeni bir terrorçu erməni dövlətinin yaradılması gələcək facilərin başlanğıcı olacaq. Belə bir dövlətin yaradılması həm də terrorun sayının artmasına səbəb ola bilər. Ermənilər terroru ideoloji baxımdan da dəstəkləməkdədirlər.

Ermənistanda 20-dən artıq araşdırma mərkəzi fəaliyyət göstərir ki, onların da əksəriyyəti erməni terroruna haqq qazandırır.

Erməni fədaizmi və terrorizm



Fə dai ([ərəb.](#) الفدائي, əslî "fidai"dir, ərəbcədən [din](#) naminə, [ideya](#) naminə özünü qurban verən deməkdir) — əsasən [Yaxın](#) və [Orta Şərqi](#)n [müsəlman](#) ölkələrində işlədilən termindir. Fə dai dedikdə sosial, sosial-dini xarakter, milli azadlıq və millətçilik xarakteri daşıyan şüarlar altında aparılan silahlı mübarizənin iştirakçısı başa düşülür. Ermənilər də bu kəlməni işlədirlər. Ehtimal ki, kəlmə ərəbcədən türkçeyə, oradan da ermənicəyə keçmişdir. Erməni alimi Hraçya Acaryanın erməni dilinə keçmiş türkçe sözlərlə bağlı çalışmasında bu kəlməyə də rast gəlinir. Yeri gəlmişkən, deməliyik ki, erməni dilinə Türkçədən 10 minə yaxın kəlmə keçmişdir. Onun 4200- dən çoxunu Acaryan Türkoloji qurultayda



bəyan etmişdir. Fədai də bu sırada olan kəlmələrdən biridir

Həmçinin "Fətahi" və ya "Fedayee" (ermənicə Ֆեդայի) eyni zamanda kamavor (կամավոր), "kənüllü" anlamına da gəlir. Hay **Fedayi** kimi tanınan qeyri-qanuni silahlı dəstələr, hərbi briqadalar erməni tarixində xüsusi rol oynayır. Fədai silahlı dəstə yaratmaq üçün ailələrinin tərk edən mülki erməni idi. Erməni fedayisi (فدائيون Fedayee - ərəb) "həyatını qurban verməyə hazır olan" bir kənüllüdür . Fədai ermənilər nəzarətdə olmayan cinayətkarlardan ibarət qruplar halında dağda-daşda dolaşmış və kənd-kənd gəzərək, qəsəbə və şəhərlərə girərək talançılıqla məşğul olmuşlar. Osmanlı İmperiyasında II Əbdülhamid dövründə onlar yaygın olmuşlar.

Fədailik inancdır, bilgi yerinə inancı önəmli sayan, onun yerinə koyulan düşüncələrin ümumi adıdır. Onlar Erməni xalqının mübarizəsində ölməyə and içərək ən ağır döyüşlərə sorğu-sualsız gedən kənüllülərdən ibarət terrorçulardır.

Fədaizm qarşısına sosial, milli, həm də azadlığa nail olmağı qoyur. Fədai spirtli içkilər içməklə dağ dərələrdə dolaşır , insanların əllərindən hər şeyini alır və onları fedaizmə yardım etməyə məcbur edirdilər. Erməni xalqı fədailərə mahnı həsr edir , onları tərifləyirdilər. Şair və yazarlar D. Varuzhan, H. Tumanyan, A. Isahakyan və başqaları onlara əsərlər həsr etmişlər. H. Daştents " Əkinçinin çağırışı" adlı kitabını fədailərə həsr etmişdir. Fədailərin həyatına erməni rəssamlarının rəsmləri də həsr olunub. Fədailiyə Ermənistan milli partiyaları fəal yardım etmişlər.

Fədailər İlk erməni legioner birliklərinin təşkil olunmasında da rol oynamışlar.

İlk Erməni legionlarından olan Fransız legionunu da əsas hədəfi Osmanlı dövləti idi. (Fransızca: La Légion Arménienne), ilk adı: Şərq legionu, La Légion d'Orient), Musa Dağı ermənilərini müqavimət göstərməsini planlayan Şərq Lejyonu içərisində ermənilərin yanında Müsəlman və Xristian Suriyalılar və Livanlılar da yer almışdılar.

Erməni Fədai legionu I Dünya Müharibəsi əsnasında, 1916-cı ildə Fransız ordusunu dəstəkləyən bir güc olaraq yaradılmışdır. Fransızlar Amerikaya daha əvvəldən yerləşmiş erməniləri və suriyalıları da birliklərə almaq istəsələr də buna tam müvəffəq olmamışlar.

Bu Fədai Birliyi 1918-ci ildə Mondros Müqaviləsindən sonra fransızların yanında Kilikiya bölgəsinin işğalına qatılmışdır. Türk xalqına şox böyük faciələr yaşatmışlar, qırğınlar, dağıntılar, yağmalamalar törətmiş və oğurluq etmişlər. 1920-ci il Yanvar ayının ilk günlərində Henri Gouraud Parisə çəkdiyi teleqrafında Şərqi legionunun bağlanması lazım olduğunu söyləyərək erməni fədailərinin azgınlığından şikayət etmişdi. Lakin Baş nazir Georges Clemenceau buna razılaşdıra bilməmişdi.

Erməni legionu 10.150 əsgərdən ibarət idi. Antep'te 2.500, Maraş'ta 2.000, Urfada 1.000, Şarda (Tufanbeyli) 350, Saimbəylidə 1.500, Zeytunda (Süleymanlı) 500, Kozanda 300, Osmaniye, Bağca və Haruniyede 1.000, Adana və Mərsində 1.000.

20 Oktyabr 1921 tarixində TBMM Hökuməti ilə Fransa arasında imzalanan Ankara müqaviləsi ilə legion ləğv edilmişdir. Bunu indiyə qədər də ermənilər Fransanın xəyanəti olaraq görürlər. Bu fədai legionunu ləğvindən sonra onlar dünyanın müxtəlif yerlərinə dağlaraq antitürk fəaliyyətə start vermişlər.

Fədai hərbi dəstələrini daha sonra II Dünya müharibəsi illərində SSRİ-yə qarşı vuruşmalarda görürük. Nasistlərlə ermənilər, özəlliklə daşnaklar arasındakı əməkdaşlığın ideoloji zəmini 1930-cu illərdə qoyulmuşdu. Almaniyanın o zamankı İşğal Edilmiş Şərqi Bölgələri naziri Alfred Rozenberq 1926-1936-cu illərdə Şərqişünaslıq İnstitutunun rəhbəri olan Dr. Artəş Abegyanı ermənilərin antropologiyasını və tarixini araşdırmaq üçün bir komitə qurmağı tapşırırmışdı. Təbii ki, bu fürsəti ermənilər əla dəyərləndirmişdilər. Dərhal hesabat verilmişdi ki, onlar almanlarla eyni irqdən gəlirlər. Komitənin 1934də qurulmasından beş ay sonra

Rozenberq Hitlerə ermənilərin almanlarla eyni irqdən-ari irqdən gəldiyini göstərən bir hesabat təqdim etmişdi.

Bu arada faşist erməni gənclik təşkilatları da quruldu. Bolqarıstan və Rumıniyada erməni milliyyətçi təşkilatı olan "Tsegakron" un (bundan geniş bəhs ediləcək-Q.Ç.) üzvlərindən ibarət döyüşçü qruplar yaradıldı. "Tsegakron", II Dünya Müharibəsi üçün dünyadakı bütün erməniləri nasistlərlə əməkdaşlığa çağırırdı. Bir çox tarixçi, bu təşkilatı ermənilərin "Hitlerjugend" i olaraq xarakterizə etməsi çox doğrudur. Bu işdə almanlara yaxın olan ikinci bir qeyri-alman təşkilatı olmamışdı. I. Dünya müharibəsi zamanı və ondan sonra Türkiyəyə qarşı döyüşən və müsəlman əhaliyə divan tutan general Drastamat Kanayan (Dro) da 15 dekabr 1942-ci ildə Erməni Milli Komitəsini qurdu. Komitənin məqsədi, Avropadakı erməniləri Alman iqtidarı nəzdində təmsil etmək idi. Bu komitə, II. Dünya Müharibəsi zamanı ermənilərin SSRİ əleyhdarı və Alman tərəfdarı təbliğatının mərkəzi oldu. 1944-cü ilin fevralında Rozenberqin əmri ilə **Birləşmiş Erməni Qərargahı** da qurulmuşdu.

1943-cü ilin aprelin sonunda erməni hərbi qrup, müstəqil bir status qazandı. Qrupun başında olan Dronun köməkçisi Kuro (Nikolay Tarxanyan), qərargah rəisi isə Tiqran Bağdasaryan idi. Kəşfiyyat və təxribat hərəkətlərindən məsuliyyəti Misak Torlakyan öz boynuna götürmüşdü. AG-114 casus qrupu da daşnak Ermənistanının (1918-1920) ordusunun mənsublarından ibarət idi.

Daşnakların nasistlərə əhəmiyyətli xidmətlərindən biri də Sovet arxa cəbhəsində və işğal bölgələrində təbliğat fəaliyyətləriydi. Bu qrupların birinin başında məşhur daşnak lideri Seton Celalyan'ın SS zabiti olan oğlu Nikolay Gevorkyan (Doktor Sikorskiy, Gevorkov) dururdu. İşğal bölgələrində erməni əhalinin arasına agentlərini yerləşdirərək kəşfiyyat fəaliyyəti göstərirdilər. Almanlara görə ermənilər millət olaraq kəşfiyyatçılığı yaxşı bacarırdı. Bütün Qafqazda almanlar onların verdiyi məlumatlardan yararlanırdılar. Yəhudilərin aşkar edilməsində və almanlara təhvil verilməsində ermənilərin çox xidməti olmuşdu. Əsirləri də testdən

keçirərək yəhudi olduğunu belə təsbit etmişlər. Özünü erməni olaraq təqdim edən və bununla ölümdən xilas olmaq istəyən yəhudi əsirə ermənicə kitab və ya İncili verərək gerçək milliyyətələrini öyrənir və onların erməni olmadığını və yəhudi olduğunu bildirirdilər.

“Dromedarçılar” (onlar, fədailər belə adlandırılırdı) yeni tip bir Alman uniforması geyirdilər. Silahları isə qarışıqdı. (Alman və Sovet istehsalı) Generalından əsgərinə qədər bu qrupda iştirak edən hər kəs, hərbi formasının sağ qolunda Daşnak Respublikasının üç rəngiylə "Armenien" yazısı olan bir gerb daşımaq məcburiyyətində idi. Əvvəllərdə daşnak legioner gerblərində Ararat -Ağrı Dağı fiqurunu və ya Daşnak Ermənistanının dövlət simvolunu da istifadə edirdilər. Ermənilər üçün xüsusi məktəblər qurmuşdular. Bu məktəblərdə uşaqlara 3-cü Reyxin himayəsində qurulacaq “Böyük Ermənistan”ın təbliğatını aparırdılar. Erməni təşkilatı EMK üzvləri alman işğalı altında olan Krımda çox fəal idilər. Erməni Komitənin fəaliyyəti Krımın alman rəhbərliyi tərəfindən də dəstəklənirdi. Yalnız ermənilərin, almanlar və könüllülərin ailələrinin gedə biləcəyi kafelər, restoranlar açmışdılar, yalnız ermənilərin gedə bildiyi xəstəxanalar qurmuşdular.

Komitə, digər tərəfdən faşist -alman ordularının ehtiyacları və erməni könüllü birlikləri üçün erməni əhalidən kömək də toplayırdı. Bu sahədə heç bir problem olmurdu, çünki erməni əhali də almanları dəstəkləyirdi. Bu , onu göstərirdi ki, ermənilər kim güclü isə onun yanında olmaq xasiyyətini dəyişməmişdilər. Dərhal təşkilatlanaraq şeytanı belə müdafiə etmək bu millətin xarakterindən irəli gəldiyini yazan müəlliflər yanılırlar. Krımda Daşnakların başında olduğu EMK-si "Azat Hayastan - Ազատ Հայաստան" (Azad Ermənistan) və "Hay azq- Հայ ազգ" (Erməni milləti) adlı jurnallar çıxarmış, yarımadaanın kişi əhalisini alman ordularının yanında döyüşməyə çağırmışdılar. (**Eduard Abramyan, “Kavkaztsı v Abwehre”, İzdatel Bıstrov, Moskva, 2006.)**

Ermənistanda ən məşhur fədailər kimlər hesab olunur? Dünyanın qaniçən, terrorçu və qatil kimi tanıdığı şəxsləri onlar qəhrəman olaraq qələmə verirlər. Məs:

Arabo (ermənicə Արաբո; əsil adı Arakel -1863-1893) - erməni milli azadlıq hərəkatının əfsanəsi adlanır, ilk Fədailərdən biridir. Onun adına Qarabağda bər terrorçu dəstə qurulmuş və Azərbaycan kəndlərinə girərək xalqı qırmışdır. “Arabo” dəstəsi belə hücumların birində Azərbaycan ordusu tərəfindən məhv edilmişdir.

Murad Sebastatsi ([erm. Մերձաշխարհ Մարտի](#)) – erməni qulduru, dəstə başçısı, [Ermənistan](#)ın milli qəhrəmanı. ([1874 Sivas](#) – 4 avqust [1918, Bakı](#)).

XIX əsrin sonunda [Hnçak](#) partiyasına qoşulur, ermənilərin Osmanlı hökumətinə qarşı keçirilən aksiyalarında iştirak edir. Sonradan [Daşnaksütuna](#) qoşulur. [1904](#)-cü il Sasun üsyanı zamanı Osmanlı ordusuna qarşı döyüşlərdə iştirak edir. Sasun üsyanı yatırıldıqdan sonra, öz dəstəsi ilə [Van](#) tərəfə çəkilir və Van ətrafındakı türk və kürd kəndlərinə basqınlar təşkil edir. [1905](#)–[1906](#)-cı illərdə [Zəngəzurda](#) başına yığdığı ermənilərdən ibarət dəstə ilə Azərbaycan kəndlərinə hücum edir, kəndlər talan edilir, keçdiyi hər yer yandırılır, əhali kütləvi şəkildə qətlə yetirilir. [1908](#)-ci il "Gənc Türklər" inqilabından sonra erməni icmasının həyatında aktiv iştirak edir. [1916](#)-cı ildə [Ərzincanda](#) erməni milli komitəsinə rəhbərlik edir. [1918](#)-ci ildə azərbaycanlı əhaliyə qarşı qətlə törədən daşnaklara kömək etmək üçün Bakıya qəlir və avqustun 4-ü döyüşlərin birində qətlə yetirilir.

Hovsep Arqutyan (1863 - 1925) - erməni milli azadlıq hərəkatının görkəmli xadimi. Erməni soylu ailədən gəlir . Arqutyanov (Arqutinsky-Dolqoruki) nəslindəndir, Cəlaloğlu kəndində məktəb müəllimi idi. 1880-ci ildə "Gənc Ermənistan" xalq hərəkatı daxil olur və Daşnak Partiyasının qurucularından biridir.

Birinci Dünya müharibəsində komandirlik edir. Azərbaycana və Türkiyəyə qarşı vuruşlarda iştirak edir. Birinci Ermənistan Respublikası Milli Məclisinin üzvü (1918 - 1920)

Armen Garo (Qaregin Pastırmaçıyan) (9 fevral 1872 - 23 mart 1923) - Ermənistanda erməni milli azadlıq hərəkatının lideri sayılır, milli qəhrəman hesab olunur. 1891-ci ildə bu erməni fədai 1894-cü ildə, o, Nancy Universiteti (Fransa) Kənd Təsərrüfatı fakültəsinə girmişdi. Sonra Erməni İnqilabçı Federasiyası - Daşnaksütyuna qatıldı. Zeytun qiyamının (1895) başlanması ilə özünü zeytunluların haqqını, müdafiəsini təşkil etmək, kömək etmək üçün partiyası tərəfindən Misirə göndərilir. Armen Garo təxəllüsünü də bu tapşırıqları yerinə yetirərkən alır. Zeytundan sonra İstanbula göndərilir. 1896 avqustun 26-da daşnaklar ona daha bir tapşırıq verirlər. İstanbulda Beynəlxalq Osmanlı Bankını ələ keçirmək əməliyyatında iştirak edir. Bu aksiya ilə erməni məsələsinə dünyanın diqqətini cəlb etmək nəzərdə tutulmuşdu, Garo, Babken Sani ilə yanaşı, əməliyyatın təşkilatçılarından biri idi. Hücüm 13-00-da edilməli idi. Garo fəaliyyətə başlamazdan 10 dəqiqə əvvəl bank gəldi. Onun əsas vəzifəsi bank işçiləri və qonaqları girov almaq və onların qaçmasının qarşısını almaq idi. Babken Saninin ölümündən sonra, Garo bir qrupla buna rəhbərlik etmişdir. 27 avqustda bu daşnak Rusiya səfiri Maksimovun yardımı ilə Marsilyaya getməsi üçün Fransız gəmisi tərəfindən buraya qəbul edilmişdir. Garo Fransada öz təhsilini davam etdirmək niyyətində olmuşdur, oradan İsveçrəyə getmiş və EİF-Daşnaksütyunla ilə sıx əməkdaşlığını davam etdirmiş və Cenevrə Universitetinin təbiət elmləri fakültəsində təhsilinə davam etməşdir. O, Misir Komitəsi nümayəndəsi kimi 1898-ci ildə Partiyanın II qurultayında iştirak etmişdir. 1900-ci ildə Kimya elmləri doktoru adını alaraq 1901-ci ildə Tiflisdə bir kimyəvi laboratoriya qurmuşdur. 1908-ci ilə Gənc Türklərin inqilabından sonra o, Ərzurumdan Türkiyə parlamentinin üzvü seçilmişdir. II Dünya müharibəsi zamanı o, artıq xəstə idi, bununla belə, rus ordusunda erməni könüllü dəstələrinin formalaşmasında fəal iştirak etmişdir. 1917-ci ildə bütün ermənilərin

katolikosunun nümayəndəsi kimi ABŞ göndərilmişdir. ABŞ-da Ermənistan Respublikasının səfiri " Nemezis" Əməliyyatının rəhbəri olmuşdur. Türkiyənin Şərqi Anadolu ərazilərində başladığı terrorist fəaliyyətlərini davam etdirmişdir. Bu peşəkar terrorçuluq ustası “Niyə Ermənistan azad olmalıdır?” (Boston) adlı kitabın müəllifidir.

Ağbyur Serop (ermənicə Սերոբ Աղբյուր), Serop Vardanyan (erməni Սերոբ Վարդանյան), həmçinin Serop Paşa (1864 - 1 Noyabr 1899) - kimi tanınan 1890-larda ən görkəmli fədailərdəndi. Bitlis vilayətində anadan olmuşdur. 1891-ci ildə, iki kürd aşirəti ilə ilə toqquşmasından sonra Rumıniyaya qaçır, qətl etdiyi adamın tərəfdarları tərəfindən təqib olunduğundan tez- tez yerini dəyişir. Sonra İstanbula yerləşir. Daşnaklara qatılır. 27 nəfərlik qrupla 1895-ci ilin sonunda Şərqi Anadoluya qayıdır və türklərə qarşı silahlı mübarizəyə başlayır. O da bir quldurdu. Çete başkanıdır. Kürd ağalardan olan Bşare Halil tərəfindən öldürülür.

Vardan Xanasori (Sarkis Mehrabyan) (ermənicə Սարգիս Մեհրաբյան) (Dağlıq Qarabağ anadan olub - 1943, Moskvada ölüb) – EİF- Daşnaksütyunun ən görkəmli çete komandirlərin biri olmuşdur. Partiyanın silahlı üsyanla Türk hakimiyyətinə zərbə vurmaq planını yerinə yetirmək tapşırıqlarını yerinə yetirməkdə usta idi, partiya fəaliyyətini əsasən Azərbaycanda aparırdı . "Vardan"onun partiya təxəllüsü idi.

Gevork Çauş (ermənicə Գեորգ Չաուշ; əsl adı Gevorg Kazaryan (1870 və ya 1871 - 1907) - erməni separatçılığının öncülü , məşhur fədai liderlərindən biri olmuşdur.

Gevork Sasunda (Osmanlının Bitlis vilayəti) anadan olub. Atası Sasunun tanınmış ovçusu idi. O, Muşda Karabet Əziz monastır məktəbində təhsil alıb. Atası oğlunu bir rahib etmək istəyirdi, lakin Gevorg pul qazanmaq və silah almaq üçün monastırdan dörd illik məzuniyyət götürüb və Hələbə getmişdi. Ərəblərin üsyanı dəstələrinə qatılmışdı. Döyüşlərin birində Çauş polis zabiti öldürmüş, 15 il

həbs cəzasına məhkum edilmişdi. 1896-cı ildə, Muşda həbsxanadan qaçmış və o bir qrup ərəblə Ağbyur Seropun dəstəsinə qatılmışdı, sonra Sasuna getmişdi. Daşnaktsutyunun üzvü idi. 1899-cu ildə Ağbyur Seropun öldürülməsi, onun vətən xaini olması onun çox ziddiyyətli şəxs olduğunu göstərən amillərdir. 1904-cü ildə ikinci Sasun üsyanı zamanı cənub sektorunda komandir idi. 1907-ci ildə vəfat etmişdir.

Drastamat Martirosoviç Kanayan (ermənicə Դրաստամատ Մարտիրոսի Կանայան)

" Dro" (Դրո) kimi tanınan (1883 - 1956) erməni siyasətçi və sərkərdədir. O, İqdırın Sürməli əyalətində (Türkiyə) anadan olmuşdur. 1902-ci ildə İrəvanda Rus məktəbini bitirib, Pyatigorsk hərbi Akademiyasına daxil olmuşdur. 1903-ci ildə daşnak partiyasına daxil olaraq Bakıda 1905 qırğınlarında fəal olmuşdu. Azərbaycanda çox qanlar tökmüşdür. Ermənilər onun qətlərinə hər zaman haqq qazandırmışlar

Birinci Dünya müharibəsi zamanı o, Qafqaz cəbhəsində döyüşlərdə iştirak etmiş, Rusiya ordusunun 2-ci erməni könüllü briqadasına rəhbərlik etmişdir. Van döyüşlərində də komandir o idi. 1917-ci ilin sonunda o komisar təyin olunmuşdu. 1918-ci ildə Ermənistan-Türkiyə müharibəsi zamanı döyüşlərdə də fəal iştirak edərək erməni qoşunlarına komandanlıq etmişdi.

Noyabr 1920-ci ildə Ermənistan Respublikasının hərbi naziri təyin edilib. Ermənistan müstəqil sosialist respublika elan edilərkən 2 dekabr 1920-ci ildə Rusiya Federasiyası ilə Ermənistan Respublikası arasında müqaviləyə əsasən Dro Ermənistan aralıq İnqilab Komitəsinin sədri təyin edilib. Lakin 1920-ci ilin dekabrın əvvəllərində Ermənistan İrəvan İnqilab Komitəsinin qərarı ilə razılaşmayıb və Dro İnqilab Komitəsinin üzvlüyündən istefa verib. 1921-ci ilin fevralında Sovet rejiminə qarşı üsyana qoşulmuş və qiyamın sonrasındaxaricə köç etmişdir. Sonrakı illərdə o Livanda, daha sonra Rumıniyada yaşamışdır.

İkinci Dünya müharibəsi zamanı Qaregin Njde ilə birlikdə sovet ordusuna qarşı almanlarla əməkdaşlıq etmişdir. Avropada yaşayan erməni məhbusların Legionunu qurulmasında iştirak etmişdir. 8 Mart 1956-cı ildə Beyrutda (Livan) vəfat etməş O, Bostonda (ABŞ) dəfn edilmişdir.

Metsn Murad (Hambarsum Boyacıyan -1867- 1915) - erməni fədai, hayduk, Açı (Kilikiya) şəhərində anadan olmuşdur. İstanbula bir tələbə kimi gedən Murad Hnçakyan partiyasının üzvü olmuş və 1890-cı ildə Qumqapı nümayişinin liderlərindən biri idi. Bu hadisədən sonra Murad Fransaya , Yunanıstana oradan da Amerikaya qaçmışdır.

1893-ci ildə Sasun erməni sakinlərinə yardım təşkil etmək adı ilə Qafqaza getmiş, bir il sonra isə Andranik ilə birlikdə 1894-cü il Sasun üsyanını təşkil etmişdi. Və daha sonra Murad həbs edilmişdir. O, 101 il həbs cəzasına məhkum olunaraq Trablusdakı bir həbsxanaya göndərilmişdi, 1905-ci ildə o Hnçakyan Partiyasının Mərkəzi Komitəsinin üzvü seçilmişdir. 1906-cı ildə partiya dostlarının köməyi ilə həbsxanadan qaçmış, 1908-ci ildə Gənc Türklərin qələbəindən sonra İstanbula dönmüşdü. Adana millət vəkili seçilmişdi , lakin 1915-ci il aprelin 24-də üsyanda əli olduğuna görə o da 234 nəfər erməni komitəçisi ilə birlikdə sürgün edilmişdi.

Sebastatsi Murad (Murad Xrimyan, başqa adı Hakobyan, 1874 -1918 Ən fəal fədailərdən biri idi, Ermənistan milli qəhrəmanı sayılır. Bir yoxsul kəndli ailəsində, Kovtun kəndində anadan olmuş, işləmək üçün İstanbula getmişdir. Əvvəlcə Hnçak partiyasına, sonra daşnak partiyasına qoşulmuş, 1890 –cı illərin əvvəllərində erməni nümayişlərində iştirak etmişdir.

1904-cü ildə Sasun üsyanı zamanı görkəmli rol oynamışdır. Üsyanın yatırılmasından sonra Vanda fəaliyyət göstərən fədai qruplarına daxil olmuş və Türk hakimiyyətinə qarşı mübarizəsini davam etdirmişdir.

1905-1906 qırğınları zamanı Zəngəzur Müdafiə qərargahının rəhbəri təyin edilib və Kafanda azərbaycanlıların məhv edilməsində iştirak edib .

1918-ci ildə Qafqaz Cəbhəsinin süqutundan sonra, Erzincanda türk əhalinin soyqırımına rəhbərlik edib və yerli erməni əhalisinin evakuasiyanı təşkil edib. 4 avqust 1918-ci ildə Bakıda öldürülüb.

Arşak Nersisyan (ermənicə Արշակ Ներսիսյան 1872 - 1940) -Hnçakyan partiyasının liderlərindəndi, sonra daşnak olmuşdur.Sasun və Muşda Türklərə qarşı vuruşub. Əsir düşüb.Murad Sebastatsi ilə birlikdə erməni qaçqınlarına maliyyə yardımını təmin etmək üçün fond yaradıb. 1920-ci ilin mayında silahlı qiyamın yatırılmasında iştirak edib. Ermənistan Respublikası parlamentinin üzvü idi.

Hamazasp Srvantstyan (ermənicə Համազասպ Սրվանձբյան) - XX əsrin erməni Fedai hərəkatının aktiv iştirakçısıdır. O, 1873-cü ildə anadan olub 1921-ci ildə öldürülmüşdür.Van şəhərində anadan olmuşdur. Gənc yaşlarından o, inqilabi hərəkatda fəal iştirak etmişdir.

Hamazasp 1905-1906-cı illərdə Erməni-Türk qırğınları zamanı Şuşada çox qırğınlar törətmişdir. 1908-ci ildə daşnak liderləri ilə birlikdə çar hökuməti tərəfindən həbs olunmuş və 15 il Sibirə sürgünə göndərilmişdir. Lakin 1913-cü ildə xilas olmağı bacarmış və Avropaya getmişdir və 1914-cü ildə İstanbula gəlmişdir. Birinci Dünya müharibəsi zamanı, Hamazasp erməni könüllü silahlı dəstəsinə rəhbərlik etmişdir. Bir çox döyüşlərdə iştirak etmişdir. Onun qəddarlığı xalq arasında bilinən bir gerçəkdir.

Fevral 1917-ci ildə Rusiya tərəfindən polis komandiri təyin edilib. Bakıda mart 1918-ci il qırğınlarının fəal iştirakçısıdır, həmin ilin may ayında S. Şaumyan "Sovet hakimiyyəti qurmaq üçün" onu Qubaya göndərüb. Və Quba şəhərində daxil olmaqla Quba rayonunun 122 müsəlman kəndi yandırmışdır, ADR istintaq komissiyasına görə bunları məhz Hamazaspın dəstəsi törətmişdir. 2007-ci ildə Quba şəhərində stadionun tikintisi zamanı kütləvi məzar aşkar edilmişdir. Azərbaycan alimlərinin araşdırmalara görə bu insan qalıqları 1918-ci il qırğınları

zamanı Hamazaspın dəstəsinin törətdiyi cinayətlərdən biridir. 1918-ci ilin yay və payızında o, Qafqaz İslam Ordusuna qarşı , “Bakının müdafiə döyüşlərində” iştirak etmişdir. Bundan sonra Hamazasp İrana qaçmışdır. Birinci Dünya müharibəsi başa çatdıqdan sonra, o, Ermənistana qayıtmış və tezliklə o Yeni Bejazit bölgəsində erməni ordusunun komandanı təyin edilmişdir. 1920-ci ildə Türkiyə-Ermənistan müharibəsində iştirak etmişdir. Sovet hakimiyyəti 1921-ci ildə Hamazaspı həbs etmiş, həbsxanada İrəvanda kommunistlər tərəfindən edam edilmişdir.

Andranik Ozanyan (ermənicə Անդրանիկ Օհանյան Oqanlyan, 25 fevral 1865 - 31 avqust 1927) - XIX əsrin sonu erməni separatçılıq hərəkatının rəhbərlərindən biri hesab olunur . Bolqarıstan milli qəhrəmanıdır. Həmçinin hərbi lider kimi tanınan Andranik Ozanyan Şapın-Karahisarda (Türkiyə, Giresun vilayəti) anadan olub. Baş fədailərdən olan Andranik çox böyük qırğınlar törətmiş və bu cinayətlərə cavab verəcəyindən qorxaraq ABŞ-a qaçmış və orada da ölmüşdür. Qəbri Fransanın Per- Laşez qəbristanlığından 2000-ci ildə Ermənistana gətirilmişdir. (Ətraflı bəhs ediləcəkdir – Qafar Çaxmaqlı)

Fədailik Qarabağ savaşında da

ermənilərin əsas ideologisi halına gətirilmiş və bu adlarını çəkdiyimiz terrorçuların adına fədai dəstələri qurulmuşdur. ”Fədai, can fədai” adlı fədai mahnısı yenə populyar olmuşdur. (Onun haqqında geniş bəhs edilmişdir- Qafar Çaxmaqlı).

1992-1994-cü illərdə Qarabağ müharibəsi zamanı erməni fədai dəstələrinin üzvləri savaş meydanında idilər. Dünyanın hər yerindən fədailər – terrorçular Qarabağa axışb gəlmişdilər. Ən məşhur fədai Qarabağda öldürülmüş beynəlxalq terrorçu **Monte Melkonyan** idi. Onun da başının kəsilərək ermənilərə təhvil verilməsini iddia edən döyüşçü var.

Erməni fədailiyi əslində terror deməkdir. Onun terrorizmlə heç bir fərqi yoxdur. Bir neçə erməni fədaisini tanıtdırmaqla biz onların əsil terrorçu

kimliyinə də işıq saçmaq istədik. Aşağıdakı cədvəldə isə təqdim etdiyimiz Qarabagda vuruşan erməni fədai-terrorçu dəstələrin tam olmayan siyahısıdır. Bunu ingilis mənbələrindən əldə etmişik. Ermənilərin öz mənbələri də bunu yalanlamır.

№	İngiliscə adı	Ermənicə adı	Ermənicənin tərc.	Nəfər (maks.)	Komandir i	Q.
1	"ALA"	«ՀԱԲ»	HAB	5000	Razmik Vassilian	
2	"Tigran Metz"	«Տիգրան Մեծ»	Tigran Mets	400	Armenak Armenakyan	
3	"Sasuntsi David"	«Սասունցի Դավիթ»	Sasuntsi Davit	500	Arkady Ter-Tadevosyan	
4	"Andranik Zoravar"	«Անդրանիկ Զորավար»	Andranik Zoravar	400	?	
5	"Vrizharuner"	«Վրիժարուներ»	Vrijarunyer	200	?	
6	"Dashnaktsakanner"	«Դաշնակցականներ»	Daşnaktsakaner	200	Tatul Krpeyan	
7	"HyeDat"	«Հայդատ»	Haydat	200	?	
8	"Mush"	«Մուշ»	Mush	300	?	
9	"Nork-Marash"	«Նորք - Մարաշ»	Nork - Marash	200	?	
1	"Sassoon"	«Սասուն»	Sasown	100	Sasun	

0					Mikaelyan	
1 1	"Ashot Erkat"	«Աշոտ Երկաթ»	Ashot Yerkat'	250	?	
1 2	"Malatya-Sebasia"	«Մալաթիա Սեբաստիա»	Malat'ia - Syebastia	200	Vahan Zatikyan	
1 3	"Arabo"	«Արաբո»	Arabo	40-200	Simon Achikgezyan	
1 4	"Parapats martikner"	«Պարապաժ մարտիկներ»	Parapats martiknyer	300	H.G. Mkrtchyan	
1 5	"Razdan detachment"	«Հրազդանյան ջոկատ»	Hrazdanhan jokat	200	Zarzand Danielian	
1 6	"Crusaders"	«Խաչակիրներ»	Xachakirnyer	?	Garo Kahkejian	
1 7	"Tsegakron"	«Ցեղակրոն»	Tseghakron	?	Hagop Khachatryan	
1 8	"Sasna tsrer"	«Սասնա ծռեր»	Sasna tsryer	?	Samvel Gevorgyan	
1 9	"Suicide Squad"	«Մահապարտների ջոկատ»	Mahapartnyeri jokat	150	Alexander Tamanyan	
2 0	"The Deers"	«Եղնիկներ»	Yeghniknyer	400	Shahen Meghrian	
2 1	"Ossetian detachment"	«Օսեթիայի ջոկատ»	Ōsyetinhan jokat	?	Mirza Abayev	

2 2	"Shushi"	«Շուշի»	Showshi	?	Zhirayr Sefilyan	
2 3	Yerkrapah	«Երկրապա»	Yerkrapa	?	Vazgen Sargsyan	
2 4	"Nart"	«Նարտ»	Nart	?	?	
2 5	"Black Panther"	«Սեւ հովազ»	Syev hovaz	?	Ruben Egoyan	
2 6	"Cobra"	«Կոբրա»	Kobra	?	B. Agasaryan, N. Gulyan	
2 7	The Eagle Kamikazes	Առծիվ Մահապարտներ	Artsiv Mahapartner	?	Vazgen Sargsyan	
2 8	Aknaich	?	?	?	?	
2 9	Echmiadzin detachment	?	?	?	?	
3 0	Hadrut detachment	?	?	?	?	
3 1	Sisian detachment	?	?	?	?	
3 2	Kapan detachment	?	?	?	?	
3 3	Martakert detachment	?	?	?	Norayr Danielian	
3	"Nikol Duman"	Նիկոլ Դուման	?	?	Armen	

4					<u>Martirosya</u> <u>n</u>	
---	--	--	--	--	-------------------------------	--

Bu dəstələr Azərbaycan ərazisində cinayətlər törətmişlər . Onların cavab verəcəkləri gün uzaqda deyil və bu dəstələrin hərbi cinayətlər törətmələri ilə bağlı sənədlər mövcuddur.

Njdenin “Tsexakronizm” təlimi və faşizmlə işbirliyi

“Mən Yer Kürəsindəki ilahi izləri

öz erməni soyumda

oxudum, gördüm, opdüm, təzim etdim –

Tsexakrona çevrildim”.

Bu fikir Qaregin Njdeyə məxsusdur, o adama ki, bütün ömrü boyu türklərə qarşı vuruşub. Həm savaş meydanında, həm də ideoloji cəbhədə. Bütün həyatını Türkə və Türklüyə zərbə vurmağa xərcləyib. Bir hərəkət və bir də təlim yaradıb ki, bu işi tarix boyu davam etdirlsinlər. Davam etdirilirmi? Birmənalı şəkildə deyə bilərik ki, bəli! Bu gün Njde və onun təlimi erməni ideologiyasının Türklüyə mübarizə qaynağıdır

Kimdir bu şəxs? Bu qədər nifrət onda hardandır? Qaregin Njde 1866-cı ildə İrəvan quberniyasında anadan olub 1955-ci ildə Rusiyanın Vladimir şəhərindəki həbsxanada ölən bu adamı ermənilər nədən milli qəhrəman, milli ideoloq sayırlar? Bəlkə Tseğakrona görə?

Tsexakron –ermənicə iki sözün –“ցեղ”(irq) və “կրոն”(din) kəlmələrinin birləşməsidir. Qaregin Njde (Qaregin Ter- Harutyunyan) tərəfindən ortaya atılan bu hərəkata Tsexakron, onun ideoloji təliminə isə Tsexakronutyun (tsexakronizm) adı verilmişdir. Ermənistan Respublikası bu təlimi əsas alaraq öz dövlət siyasətini müəyyənləşdirir. Dövlət başçısı Serj Sarkisyanın rəhbəri olduğu Ermənistan Respublikaçılar partiyası Njdəni özlərinin lideri, ideoloji öndəri sayır. O həm də ermənilərin ən məşhur tarixi şəxsiyyətlərindən biri hesab olunur. Erməni milli şovinizmini əsrin ilk onilliklərində davam etdirdiyi siyasəti ayaqda tutmaq və onu bütün ermənilər yaşayan yerlərə çatdırmaq üçün belə bir təlimə ehtiyac var idi-qənaətinədi Ermənistan toplumu. Burada əsas məqsəd, Tsexakron ideologiyası çərçivəsində guya erməni millətini, ana köklərindən uzaqlaşmaq təhlükəsi qarşısında qalan Erməni diasporasını və xüsusilə gəncləri

yenidən səfərbər edərək Türkiyəyə qarşı bir hərəkət meydana gətirmək idi. Garegin Njde çnce savai meydanında Türklərə divan tutmağa çalışmışdır. Qəddarlıqda Andranikdən geri qalmayan bu şəxsin tökdüyü qanların sayı-hesabı yoxdur. İstədiyinə nail ola bilməyən (əslində ermənilər nə istəmişdilər onu artıqlaması ilə almışdılar) Nyde bu təlimi yaratmağa nə zaman başlamışdır? 1922-ci ildə Təbrizdən dönərək Sofyaya yerləşmiş olan Njde Türklər əleyhinə ilk yazılarını da bu tarixdən başlayaraq nəşr etdirməyə başlamışdı. Məsələn, "Lernhayastanın (Dağlıq Ermənistan) Qəhrəman Müqaviməti" (Buxarest, 1923), "Gündəliyimdən səhifələr (Qahirə, 1924)", "Övladlar atalarına qarşı mübarizəsi (Selanik, 1927)" və s. Kitablarında bu təlimin konturlarını müəyyən etmişdi. Həmin dövrdə və daha sonrakı illərdə Njde, daşnaklar tərəfindən buraxılan "Hayastan" (Plovdiv), "Araks" (Sofiya), "Azatamart" (Paris) kimi müxtəlif jurnal və qəzetlərdə aktiv rol almışdı. Bütün yazılarının tək hədəfi türklər və Türkiyəyə qarşı genetik bir nifrət meydana gətirmək idi. Sonra Bolqarıstandan ABŞ-a gedərək bu təlimi yaymaqla məşğul olmuşdur. Bu "nəzəriyyə" ilə ermənilər irqçi Tsexakronunu faşizmə yaxınlaşdırırdı.

Tsexakron əslində erməni faşizmidir.

Tsekkron bir Nasyonal Sosialist təlimdir və dünya ermənilərinin də türklərə və Türkiyəyə qarşı davranışlarının təməlində Garegin Nijdenin düşüncələri yer alır. Erməni araşdırmaçı Smbat Hovhannisyan özünün "Tsexakronutyun və faşizm"("Միջազգային հայկական հարցի և հայաստանի հարցի վերաբերյալ") adlı məqaləsində bu təlimin faşizmlə müqayisə edərkən bu təlimin daha irqçi olduğunu önə sürür. Bu təlimi irqçi təlim olaraq qiymətləndirənlər çoxdur. Ermənistandan kənarda bu məsələyə münasibət bildirilməmiş və təəssüf ki, bu mövzuya indiyəcən olan yanaşmalar ibtidai yanaşma səviyyəsində olmuş və erməni irqçiliyinin kökündə məhz bu təlimin durduğu açıq- söylənməmişdir.

Ermənistanda bu təlim yalnız ictimai təsirə sahib deyil, dövlət rəhbərliyinin də siyasi xəttini müəyyən edir. Məsələn Ermənistan Respublikaçılar Partiyasının proqramında belə deyilməkdədir: "...partiyamıza əsas düşüncə tərzini Garegin Njdenin təlimi üzərində qurulur". Bununla da Serj Sarkisyanın partiyasının hansı təməl üzərində qurulduğu bəlli olur.

Njdenin faşizmə simpatiyası bilinən bir gerçəkdir. O faşist Almaniyası ilə əməlli- başlı ilişki içərisində olmuş və ordu quraraq Sovet hökumətinə qarşı vuruşmuşdur. Bununla və digər məsələlərlə bağlı verəcəyimiz şərhlərdə bu açıqca görünəcəkdir ki, Njdenin təlimi irqçidir, insanlıq əleyhinə yönəldilmişdir. Öncə Njdəni tanımağa ehtiyac var. Kim idi bu təlimi yaradan şəxs?

Qaregin Njde 20 yanvar 1866-cı ildə İrəvan quberniyasının Naxçıvan qəzasında anadan olmuşdur. 1902-ci ildə Peterburq universitetinin hüquq fakültəsinə daxil olmuş, 1904-cü ildə təhsilini yarımçıq qoyub, erməni millətçilərinə qoşulmuşdur. Sonra İrana köçərək daşnakların orada təşkil etdiyi hərbi məktəbdə təhsil alır, daha sonra Sofiyadakı zabıt məktəbinə daxil olur. Məktəbi bitirdikdən sonra Murad Sebastatsinin başçılıq etdiyi erməni silahlı dəstələrindən birinə girir. Eyni vaxtda Qaregin Daşnaksütyuna üzv olur və Njde ləqəbini alır. 1909-cu ildə Rusiyaya (Qafqaza) silah almaq məqsədi ilə qəlir. Njde burada həbs olunur. Lakin 1912-ci ildə azad olunur və Bolqarıstana qayıdır. Balkan müharibəsində Osmanlı imperiyasına qarşı döyüşlərdə iştirak edir, 272 nəfərlik könüllü erməni dəstəsinə başçılıq edir. Birinci Dünya müharibəsi başlayanda Rusiya imperiyasının Sofiyadakı səfirliyinə qələn Qaregin Njde öz xidmətlərini təklif edir. Drastamat Kanayanın (Dro) başçılıq etdiyi erməni könüllü dəstəsinin komandir müavini təyin olunur. 1915-ci ilin mayında 3-cü dərəcəli Müqəddəs Vladimir, 4-cü dərəcəli Müqəddəs Anna ordenləri ilə, həmin ilin iyulunda isə 2-ci və 3-cü dərəcəli Georqi xaçı ilə təltif olunur. Daşnakların Türkiyəyə qarşı vuruşan dəstələrindən birinə rəhbərlik edən Njde Ermənistan respublikasının ordu quruculuğu məsələləri ilə də məşğul olur. 1919-cu ilin sentyabrında, daşnak hökuməti tərəfindən Zəngəzurə göndərilir, onun vəzifəsi bu əraziləri azərbaycanlılardan təmizləmək idi. Njdenin rəhbərlik etdiyi silahlı dəstələr,

burada yaşayan azərbaycanlı əhalinin kütləvi qətli ilə məşğul olur, Njdenin bilavasitə rəhbərliyi və göstərişi ilə azərbaycanlılar yaşayan kəndlər yandırılır, əhalisi qətlə yetirilir və öz evlərindən qovulur.

Njde həmçinin Vedibasarda və Göyçə mahalında azərbaycanlı əhaliyə qarşı qırğınlar törədir. Njdenin dəstələri 1920-ci ildə Azərbaycan Demokratik Respublikasının ordusu ilə döyüşlərdə iştirak edir. Ən gərgin döyüşlər 1920-ci ilin mart ayında qedir. Azərbaycan Sovet Rusiyası tərəfindən işğal edildikdən sonra Njde Sovet ordusunun hərbi birləşmələri ilə də döyüşlər aparır. 1920-ci ilin sentyabrında Sovet ordusunun hissələri Qafanı tutur, Njde öz dəstələri ilə Meğri tərəfə çəkilir və burada mövqe tutur. 1920-ci ilin qışında Njde Zəngəzurdakı digər erməni dəstələri ilə birgə qırmızı ordunu sıxışdırıb çıxara bilir. 25 dekabr 1920-ci ildə Njde və silahdaşları Zəngəzurda "Dağlıq Erməni Respublikası"nın yaradılmasını elan edirlər. 1921-ci ilin fevralında Ermənistanda kommunistlərə qarşı yönəlmiş üsyan, qırmızı ordunu əsas güvvələrini İrəvan üzərinə göndərməyə vadar edir. Bütün bu zaman ərzində silahlı erməni dəstələri Qarabağ və Naxçıvanda yaşayan azərbaycanlı əhalinin kütləvi qətlərini törədir.

Qareqin Njde özünü yaratdığı oyuncaq respublikanın "ali baş komandan"ı elan edir. Lakin iyulun ilk günlərində hücum keçən sovet qoşunları, erməni dəstələrini darmadağın edir və Njde öz dəstələrinin qalıqları ilə İrana qaçır.

Qafqazdan qaçandan sonra Njde Bolqarıstana qəlir və bu ölkənin vətəndaşlığını qəbul edir. Lakin 1933-cü ilin yayında ABŞ-a köçür, burada o Tanderqyana, türk səfiri Muxtar bəyin öldürülməsində kömək etmək niyyətində idi. ABŞ-da Njde "Tseqakron" hərəkətini təsis edir (qatı millətçi, faktiki faşist ideologiyasına malik təşkilat). 1937-ci ildə Daşnaksütunun sıralarından ayrılır. Faşist Almaniyası ilə əlaqələr yaradır, Rozenberqlə görüşür, onları Türkiyəyə hücum etməyə çağırır və öz köməyini təklif edir.

1942-ci ildə general Dro (Draztamat Kanayan) ilə birlikdə Vermaxt nəznində erməni hərbi birləşmələrinin formalaşdırılmasında iştirak edir.

15 dekabr 1942-ci ildə Njde almanların yaratdığı "Erməni milli şurası"nın 7 üzvündən biri və "Azad Ermənistan" qəzetinin redaktor müavini olur. Dro və Njdenin başçılıq etdiyi erməni hərbi birləşmələri, Krım yarımadasının işğalında və Qafqazdakı döyüşlərdə iştirak etmişdilər.

Almaniya rəhbərliyi Qafqazdakı və Türkiyədəki erməni əhalisini bu ölkələrdə qarışıqlıq yaratmaq üçün istifadə etməyə hazırlaşdı, lakin cəbhədəki uğursuzluqlar onları bu planlarından imtina etməyə məcbur etdi.

Sovet ordusu Bolqarıstana qirəndə Njde, müharibənin sonunun yaxınlaşdığını görüb özünə yeni müttəfiqlər axtarır və sovet generalı Tobluxinə məktubla müraciət edir. Məktubunda o, özünə bəraət qazanmaq məqsədilə nasistlərlə yalnız onların Türkiyəyə müharibə elan edəcəyinə inandığı üçün əməkdaşlıq etdiyini iddia edir və Sovet İttifaqının Türkiyəyə müharibə elan etməsinin zəruri olduğunu bildirir, özünün isə bu işdə SSRİ ordusuna istənilən yardımı edəcəyinə söz verir. Lakin sovet hərbi əkskəşviyyatı onu həbs edərək Moskvaya göndərir. Bir müddət Dövlət Təhlükəsizlik nazirliyinin həbsxanasında qaldıqdan sonra Njde Yerevana göndərilir. Məhkəmə zamanı Qareqin Njde antisovet fəaliyyətində və kütləvi qətləri təşkil etməkdə günahkar bilinir və 25 illik həbs cəzasına məhkum olunur. Njde 21 dekabr 1955-ci ildə Vladimir şəhərində həbsxanada vəfat edir.

2004-ci ildə Ermənistanda, indi iqtidarda olan Respublikaçılar Partiyası tərəfindən çap edilmiş "Garegin Njdenin Təlimi" kitabı hər bir erməni üçün stolüstü kitab anlamına gəlir. ("Garegin Njde i eqo uçeniya" İzdatel, Respublikanskaya Partiya Armenii , Yerevan-2004)

Bu gün kasıb Ermənistanın müstəqillikdən sonra ən böyük büdcəli (7 milyon ABŞ dolları), filmi "milli qəhrəman" Garegin Njde haqqında çəkilən film olmuşdur (2013-də nümayiş olunmağa başlamışdır). Burada ilk erməni respublikasının (1918-1920) hərbi lideri olmaqla bərabər, Njde 1930-cu illərdə "Tseğakron"(millətçi, xristian və bütperəst mistizminin irqçi birləşməsi) adlı ideologiya yaratması qabardılır və Ermənistanı Stalinin Sovet İttifaqından azad etmək üçün Hitlerin erməni legionunun qurulmasında aktiv iştirak etmiş bir şəxsin

film qəhrəmanı kimi nələr etdəyə maraq mövzudur. . Bu faktlar filmdə heç göstərilmir, ölkənin millətçi tarixçiləri və siyasətçiləri tərəfindən onun bu “fədakarlığı” təmizə çıxarılır.

Erməni sənətkarları açıq- aşkar irqçi qrupla bağlı bir şəxsi tərənnüm etmək üçün öz elitasına sənəti istismar etməyə icazə vermişlər. Njdenin və onun cəfəng “ideologiyasının” ölkəni idarə edən Respublikaçılar Partiyası tərəfindən qəbul və tərənnüm edilməsi erməni toplumunun nə gündə olduğunu sübutudur.

Erməni irqçi yaddaşı, Tsaxakron özü də heç bir əsası olmayan bir qorxu üzərində qurulub – sanki 20-ci əsrin sonunda azərbaycanlılara qarşı törədilən vəhşiliklərin etiraf edilməsi hər hansı bir şəkildə 1915-ci ildə Osmanlı Türkiyəsində baş verən erməni soyqırımının tarixi həqiqətini və mənəvi iyrəncliyini sarsıdacaq- fikri hamının başı üstündə asılmış Domokl qılıncıdır. Bu qılınc bu gün xəyalı Njdenin əllərindədir. Ermənilər bu filmə hələ çox baxacaqlar və onun bu fikrini hər zaman özlərinə hələ çox yolgösterən hesab edəcəklər: **“Bizim bələmiz o deyildir ki, dünyada Türklər vardır, həm də odur ki, Türksevər Ermenilər vardır.”** Gerçəkdən Ermənilər arasında türkseverlər varmı? Demək çox çətindir. Türkiyədə orhan pamuklar çoxdur. Bizdə Əkrəm Əylisli adında birisi erməni heyranı olaraq peyda oldu. Amma Ermənistanda Türkə simpatiya bəsləyən bircə nəfər olsa, o, bu ölkədə yaşaya bilməz- həqiqətinə sığınaraq söyləmək mümkün ki, bu ölkədə türk yaşamırsa, demək xalqın söykəndiyi təlim faşist təlimdir. Çünki Njdenin ideologiyası bu gün bu ölkədə türkün yaşamasını mümkün etmir .

Dediyimiz kimi, Njde 1920-cu illərdən başlayaraq, 30-cu illərdə isə adıçəkilən təlimi önə sürməyə başlamışdı.1932 Bolqarıstanda nəşr etdirdiyi “Soy Ruhunun Hərəkəti” adlı kitabı və daha sonra “Xrofk” jurnalında çıxan "Tsegakronutyun bir zəfər gücüdür" adlı məqaləsi ilə erməni nasional-sosializminin əsaslarını ortaya qoymuşdur.

1933 -cü ildə Parisdə Daşnakların 12-ci Konqresi olmalıydı. Konqresə Njde tərəfindən təqdim edilən Erməni Diasporunun antitürk ruhunda olan sənədlər, bildirilər, təlimatları üç əsas prinsipi ehtiva edirdi :

1. **Erməniliyin xaricdə funksional fəaliyyətini genişləndirərək onu Ermənistanı müdafiə etmək qabiliyyəti durumuna gətirmək.**
2. **Erməni gəncliyinin partiyadan kənar fəaliyyətini gücləndirmək.**
3. **Bütün gücləri Türkiyəyə qarşı bir cəbhəyə sövq etmək.**

Bu tezisləri həyata keçirmək üçün 1933-ci ildə Njde partiya tərəfindən ABŞ-a göndərilmişdi. Artıq Njdeye iki vəzifə verilmişdi, qısa müddət içərisində o Amerika Birləşmiş Ştatlarında Tsexakron hərəkatını yaratmalı idi. Bundan başqa ona başqa bir tapşırıq da verilmişdi. Erməni terrorçu Kopernik Tandırçyanla birlikdə Türkiyənin ABŞ-dakı səfiri Muxtar bəyə sui-qəsd etməli idi.

Nə idi Tsexakronutyunda onun aşılacağı ideyalar?

Tsexakron təlimi aşağıdakı kimi inşa edilir: **"Mən öz Soyumu (tsex) bilirəm, mən öz nəslimə güvənirəm, mənim soyum Allaha daha yaxındır, ali irqdir, mən cismimdə Tsexarakonu daşıyiram"**. Bu cəhətdən Tsexakron faşizmlə eyniləşir. Maraqlıdır ki, eyni illərdə İtaliyada faşizm, Almaniyada isə milli sosializm düşüncələri ictimai kütlələrə sirayət etməyə başlamışdı. Başqa bir deyişlə, Ermənistan o dövrdə müstəqil bir dövlət qalsaydı, bir erməni faşist quruluşundan bəhs edəcəkdik, Əslində XXI əsrin diqtə etdiyi meyarlara bugünkü erməni dövləti əməl etmək, ona uyğunlaşmaq istəmir. Bir çox məsələlərə münasibətdə yenə də faşist yanaşma açıqca görmək mümkündür. Dövlət bu gün də Njdenin məlum təlimi ilə yönləndirilsə demək nasional sosializmdən hələ uzaqlaşa bilməmişdir. Ermənistan Respublikaçılar Partiyasının ermənicə və rusca çap etdirdiyi "Garegin Njde və onun təlimi" (Yerevan-2004) kitabında qeyd olunur ki, II Dünya müharibəsi başlanarkən Njde bilirdi ki, Avropa ölkələrində antierməni ovqat güclənmişdi və Almanlarda belə bir fikir vardı ki, ermənilər Almaniyanın düşmənlərinə yardım edərlər. erməniləri də yəhudilərin taleyini yaşayacaqlarından ehtəyatlanan Njde hərəkatə keçərək Almanlarla əlaqəyə girir və Bolqarıstan və Rumıniyada ermənilərin bu ölkələrdən qovulub çıxarılmasının qarşısını alır. Rumıniya baş naziri Antoneskunun erməniləri toplu halında

yaşadıqları yerlərdən çıxarılması əmri vardı. 1942- ci ildə o Berlinə gedərək ermənilərin almanlara sədaqətli olacaqlarını sübut edən materiallar aparmışdı. Bu materiallar sonradan onun həbs olunaraq 25 il cəza almasına səbəb oldu. O Berlində Dro ilə də görüşmüşdü. Dro da almanların yanında olan erməni liderlərdən idi. Həbsdən sonra baxın nə edir bu ideoloq. Sovet hökumətinin Türkiyəyə heç də yaxşı olmayan münasibətlərindən istifadə edərək 1947- ci ildə təklif edir ki, “Xaricdə yaşayan ermənilərin hərbi- siyasi təşkilatı” yaradılsın və o Türkiyənin Şərqi vilayətləri SSRİ-yə (Sovet Ermənistanına) birləşdirməyi təklif edir. Amma bu qəbul olunmur. Sovet hökuməti bu cinayətkarla əməkdaşlıq etmir. “Qaregin Njde və KGB” adlı kitabında yazar Ustyan qeyd edir ki, Njdenin məramı Sovetlərin məqsədləri ilə üst-üstə düşmür. (*Aydın İbrahimov* “Tsexakron Ögretisi yahut Biz Kimlərlə Masaya Oturuyoruz” məqaləsi...)

Njdenin Tsexakron təliminə görə, hər bir erməni bütün həyatı boyunca Qərbi Ermənistanın türklərin əlindən alınmasına çalışmalıdır. Onun qurduğu “Tsexakron Uxter”(1933) adlı qurumu da bu ideyanın həyata keçməsinə çalışacaqdı. Bu “Tsexakron Uxter” erməni gənclər təşkilatının nüvəsi olacaqdı. Onun özünün nizamnaməsi və proqramı da hazırlanmışdı. . “Tsexakron Uxter”in devizi belə idi: “Ermənistan ermənilərə”. Bu deviz daha sonralar da həyata keçirilərək Ermənistanı monoetnik dövlətə çevirdi. Bu ölkədə bir nəfər də olsa digər xalqa mənsub adamın yaşamaması dediyimizin sübutudur. Ermənistan deyincə burada yalnız indiki Ermənistan nəzərdə tutulmurdu. “Batı Ermənistan” dedikləri Türkiyənin 6 Şərqi Anadolu vilayətləri də buraya aid edilirdi.

“Mən Yer Kürəsindəki ilahi izləri öz soyumda oxudum, gördüm, opdüm, təzim etdim – və Tsexakrona çevrildim” deyərkən Njde ermənilərin ilahi soydan gəldiyini iddia edir və iddia edir ki, **“Soy Allah kimi birincidir. Erməni soyu da Allah kimi əsrlərin şahididir, o əbədi olaraq ermənidir, Allahın ortağıdır”.** Ona görə, soy Ruhun və Qanın sintezidir, psixoloji anbardır və eyni zamanda bioloji quruluşdur, insan etnosuna bir birindən fərqlilik , özünəxaslıq xarakteri verir. Onun fikrincə, Tsexakronun bu cəhdləri qoruyub saxlamaq

üçün soyun əlində bir əbədi varlıqdır. Bu erməni varlığını **Əbədi** etmək və erməni kimi **Yaşamağı** təlqin və özündə ehtiva edir. Erməninin özünüdərk üçün bu təlimə inam da aşılmalıdır. Kronçular bunu etməlidirlər.

Tsexakron Müqəddəs Soyu tanıyır bə elan edir: **“Erməni olmağa o adam layiq deyildir ki, onun üçün bizim planetdə “ erməni” kəlməsindən daha üstün şeylər vardır “**

Və yaxud, **“Erməni olmaqdan əvvəl də sən Erməni olmalısan!”**, **“ Erməni öz tarixində Ermənidən daha öncə adam olmuşdur, bu xüsusiyyətinə görə də onun faciələri qaçılmaz olmuşdur”**.

Njdeyə görə , erməni xalqı aşağıdakı **Kultlarla (türkcə-püt)** həyatını davam etməlidir. Bunlardır:

Vətən kultu, Qan kultu, Dil kultu, Vətən uğrunda öz həyatını qurban etmə kultu, Ulular kultu, Güc kultu, Öndər kultu. Erməni üçün dəyişməyən prinsiplər də bunlardan ibarətdir:

Vətən kultu: Erməni soyunun doğum yerinə hörmətidir. Erməni gənci, bütün səyini Ermənistanın ərazisini genişləndirməyə sərf etməli və onun bundan böyük xoşbəxtliyi olmamalıdır.

Qan kultu: Tsexakronatyun qan təmizliyini əsas qanun olaraq qəbul edir və digər xalqlarla evlikləri qəbul etməməkdədir.

Dil kultu: Tsexakronatyun hər bir erməninin bir-biriylə danışarkən yalnız erməni dilini istifadə etməsini önərir. Erməni dilini bilməyən Soyun nümayəndəsi olaraq qəbul edilə bilməz. Yəni erməni düşüncəsi böyük ölçüdə dilə bağlıdır, əgər dil olmasa və xaricə dağılmış Erməni birliyini təmin etmək mümkün olmaz .(Ndje bolşevik zülmü altında yaşayan erməniləri özündən saymır, onları qəbul etmir və bütün ümidlərini diasporaya bağlayırdı).

Öz həyatını qurban etmə kultu: Soyunu qorumaq üçün bu yolda ölmək bir şərəfdir və **"... Aslan kimi mübarizə etməliyik."**

Ulular kultu: Tsexakronutyun nəsillər arasında əlaqələrin davam etməməsini ən böyük çatışmazlıq olaraq qəbul edir. Xüsusilə Ana Vətən torpaqları üzərində fəaliyyətin davamı yeni nəsil üçün qida qaynağı olmalıdır.

Güc kultu: Tsexakronutyun gücə xüsusi yer verir. Njdeye görə, güclü qazanan olar, haqlı olmaz; dünya, güclü olanın qarşısında boyun əyər.

Öndər kultu: Hər soyun başında xalqın taleyini müəyyən edən bir lider olmalıdır. Tsexakronutyun, soy üzvlərinin öndərinin iradəsinə tabe olmasını tələb edir. O yazırdı: **“Ermənilik nə vaxtsa Türkləri bağışlayacaq , amma onun qarşısında diz çökmədən, onu diz çökdürərək...”**

Ermənilik (armenizm), Njdeyə görə, hər şeydən üstündür. **"Sən əvvəl ermənisən, sonra insansan! Ermənilik hər şeyin fəvqəndədir. "**

Buna görə də Tsexakronutyun ermənilərin maraqlarını hər hansı xalqın mənfəətlərindən daha üstün tutar. Məsələn, Tsexakron hərəkatının ilk nizamnaməsinin ana səhifəsi bu şüarla başlayır: **"Lozanna? Xeyr, heç bir zaman qəbul edilə bilməz. "Və fikir belə davam edir:" Bir xalqın ana torpağı digər xalqın daimi vətəni ola bilməz. "**

Tsexakronutyun, yalnız ermənilərin torpaq üçün vuruşmağa hazır olmasını tələb etməz, bu təlim daha irəli gedərək, ermənilərdən türklərə qarşı mərhəmətsiz intiqam tələb edir. Njde belə yazır: "Bizim aramızdakı düşmənlik tarixi deyil, daha çox bioloji və biz bu xalqı hansı üsulla olursa- olsun yox etməliyik." Bunun artıq faşizm olduğunu Njde özü də danmır. Təlimin bu nöqtələrini şərhlər edərkən deyir: **"İtalyanların Faşizmi var, almanların Nazizmi, yəhudilərin isə Sionizmi...Ermənilərin isə Tsexakronu var ...** Biz 1919-cu ildə bu fikirləri fikirləri meydana gətirərkən, Mussolini öz düşüncələrini daha yeni- yeni kəşf edirdi .. . Hitler ərazilərin genişlənməsinin təzahürünü hələ təsəvvür etmirdi. Nasistlərin fəlsəfəsində vətən sərhədi heç bir mənə daşıymamaqdadır. Biz isə xalqımıza onun Ana torpağı olan Erməni Dağlıq bölgəsini (Şərqi Anadolu, Kilikiya və Qafqazın böyük bir ərazini əhatə etməkdədir) geri vermək istəyirik ... Hitler

yəhudiləri insanlıq üçün bir bəla olaraq görməkdə idi və bundan dolayı onları yox etməyi hədəfləyirdi. Bizim soyumuzun düşmənləri isə Türklərdir, onlar erməniləri yer üzündən silirdilər və məmləkətimizin torpaqların böyük hissəsini ələ keçirmişdilər və b.

Bax bunlardır Njdenin irqçi təliminin bəzi məqamları. Bunlarla tanış olandan sonra ermənilərin ərazi iddialarının mənbəyinin hardan gəldiyi məlum olur. Ona görə də erməni xalqı üçün bu şəxs çox qiymətli birisi olaraq təbliğ olunur. Bu gün Ermənistanın müstəqillikdən sonra ən böyük büdcəli (7 milyon ABŞ dolları), filmi “milli qəhrəman” Garegin Njde haqqında çəkilən film olmuşdur. İlk erməni respublikasının (1918-1920) hərbi lideri olmaqla bərabər, Njde 1930-cu illərdə “Tseğakron”(millətçi, xristian və bütperəst mistizminin irqçi birləşməsi) adlı ideologiya yaratmış və Ermənistanı Stalinin Sovet İttifaqından azad etmək üçün Hitlerin erməni legionunun qurulmasında aktiv iştirak etmişdir. Bu faktlar filmdə heç göstərilmir, ölkənin millətçi tarixçiləri və siyasətçiləri tərəfindən onun bu “fədakarlığı “ təmizə çıxarılır. Erməni sənətkarları açıq- aşkar irqçi qrupla bağlı bir şəxsi tərənnüm etmək üçün öz elitasına sənəti istismar etməyə icazə vermişlər. Njdenin və onun cəfəng “ideologiyasının” ölkəni idarə edən Respublika Partiyası tərəfindən qəbul və tərənnüm edilməsi erməni toplumunun ne gündü olduğunu sübutudur.

Erməni irqçi yaddaşı heç bir əsası olmayan bir qorxu üzərində qurulub – sanki Azərbaycanlılara qarşı törədilən vəhşiliklərin etiraf edilməsi hər hansı bir şəkildə 1915-ci ildə Osmanlı Türkiyəsində baş verən erməni soyqırımının tarixi həqiqətini və mənəvi iyrəncliyini sarsıdacaq- fikri hamının başı üstündə asılmış Domokl qılıncıdır. Bu qılınc bu gün xeyali Njdenin ellerindedir. Ermenilər bu filme çox baxacaqlar və onun bu fikrini hər zaman özlerine hele çox yol göstərən hesab edecekler: “Bizim belamız o deyildir ki, dünyada Türklər vardır, həm də odur ki, Türksever Ermenilər vardır.” Gerçekden Ermeniler arasında türkseverlər varmı? Demək çox çətinidir. Türkə simpatiya bəsləyən olsa belə uzun zaman bu ölkədə

yaşaya bilməz. Çünki Njdenin ideologiyası bunu mümkün etmir . Bu şəxsin cinayətkar keçmişi erməni toplumu üçün əhəmiyyətsiz bir məsələdir.

Aşağıdakı mətn Qaregin Njdenin ittiham aktından bir parçadır, onu Ermənistan SSR Dövlət Təhlükəsizlik Nazirliyinin əməkdaşı, erməni millətindən olan mayor Melkumyan hazırlayıb. Bu sənəddə, Njdenin azərbaycanlılara qarşı törətdiyi cinayətlərdən demək olar ki bəhs edilmir, lakin bununla belə sənədlə tanış olmaq faydalıdır. Njdenin nə qədər qəddar və faşist görüşlü cinayətkar olduğunu ortaya qoyur.

“...Bolqarıstanda yaşayarkən Ter – Harutyunyan Daşnaksütunyun rəhbəri kimi, SSRİ –yə qarşı yönəlmiş fəaliyyətlə məşğul olub. 1941- ci ildə alman kəşviyyatı ilə əlaqə yaradıb, və almanların göstərişi ilə, Balkan yarımadasında millətçilərin arasında, aqentura yaradılması ilə məşğul olub. Njde, yəni Ter – Harutyunyan almanların Berlində yaratdığı "Erməni Milli Şurasının" üzvü olaraq xaricdə yaşayan ermənilərin arasında SSRİ –yə qarşı yönəlmiş fəaliyyətlə məşğul olub. Bu məlumatlar və bir sıra digər sənədlərəsasən 2 noyabr 1944 cü ildə Qaregin Ter – Harutyunyan həbs edilərək istintaqa cəlb edilmişdir. İstintaq müəyyən etmişdir ki, müttəhim Ter – Harutyunyan 1908-ci ildən 1937 -ci ilə qədər Daşnaksütun partiyasının üzvü olub, 1918 ci ildə daşnak hökuməti tərəfindən, millətçi hərbi hissələr yaratmaq məqsədi ilə Zəngəzurda göndərilmişdir. Daşnak hökumətinin Zəngəzurda silahlı güvvələrin komandanı, 1921- ci ildən isə baş naziri olaraq, sovet ordusuna qarşı hərbi əməliyyatlar aparmışdır. Onun əmri ilə bir sıra kommunist və qırmızı ordunun mənsubları həbs olunmuş və güllələnmişdir. Həmçinin, yüzlərlə kommunist, qırmızı ordu mənsubu inqilabi əhval ruhiyyəli fəhlə və kəndlilər Tatev qayalıqından aşağı atılaraq öldürülmüşdür. (II cild səhifə NN 251-253, 257-259, 263-266, 355-359, 360, 364-369) 1933 cü ildə müttəhim Ter – Harutyunyan ABŞ –ə yollanıb və orada daşnak gənclər təşkilatı olan "Tsexakron" təşkilatını yaradıb, təşkilat irqçiliyi təbliğ etməklə, mahiyyət etibarı ilə faşist təşkilatıdır. Müttəhim Q. Ter – Harutyunyan Sovet İttifaqının

barışmaz düşməni kimi, 1941 ci ildə özünün yaxın tanışı olan alman agenti Burev Semyon İvanoviçin vasitəsilə alman kəşviyyat və əkskəşviyyat orqanlarının Balkanlardakı rəhbəri "Doktor Delius" təxəllüslü Vagner Otto ilə əlaqə yaradaraq, onun tapşırığı əsasında Buxarest, Varna, Plovdiv, Sliven, Şumen şəhərlərində olub, və burada SSRİ –yə qarşı istifadə üçün adamların seçilməsi və almanlara təqdimatı ilə məşğul olub. (Cild I səhifə NN 22-29, 31-33, 37-44, 45-48, 66, 68-88, 93, 157, 208-302, II cild səhifə NN 192-195, 311, 318, 320, 327, 332, 352). Bundan sonra Harutyunyan alman kəşviyyatçısı mayor Drumyun göstərişi ilə, 1942 ci ilin payızında Berlində olmuşdur. Özünün köməkçisi olan Asatryan Hayk ("Smerş" tərəfindən həbs olunmuşdur) vasitəsilə, Bolqarıstanda yaşayan 30 nəfər ermənini Berlinə qöndərmişdir, burada onlar Xoxenbande kəndində yerləşən kəşviyyat-təxribat məktəbində təlim keçərək Krıma qöndərilmişdilər, onların məqsədi Sovet Ermənistanına keçmək və orada kəşviyyat-təxribat fəaliyyəti ilə məşğul olmaq idi, alman ordusunun Ermənistan sərhədlərinə yaxınlaşacağı təqdirdə isə bu adamlar üsyan qaldırmalı idilər. (Cild I səhifə NN 1574, 155, 158-165; Cild II səhifə NN 49-51, 59-62). 1943 cü ilin avqustunda Qaregin Ter – Harutyunyan Krıma qələrək, yuxarıda göstərilmiş kəşviyyatçı-təxribatçıların qarşısında çıxış edərək, onları almanların bütün göstərişlərini yerinə yetirməyə çağırmışdır. (Cild II səhifə NN 309, 310). Müttəhim Ter – Harutyunyan Almanıyanın işğal olunmuş şərq əraziləri nazirliyinin yaratdığı "Erməni milli şurasının" tərkibinə daxil olur, şuranın məqsədi Almaniyaya SSRİ –yə qarşı mübarizədə yardım etmək və Ermənistanda Almanıyanın protektaratu ilə millətçi-burjua hokumətinin qurulmasına nail olmaq idi. (Cild I səhifə NN 69-71 Cild I səhifə NN 245-248, 352). Özünü qismən günahkar hesab edir. Devedjyan Ovanes Akopoviçin, Burev Semyon İvanoviçin, Plev Xristo Dmitriyeviçin, Pastandaryan Krikor Andranikoviçin, Asatryan Qayk Kirakosoviçin, Doğramacyan Mardın Mkrtiçeviçin, Davidyan Nşan Akopoviçin, Tomasyan Mkrtiç, Astvatsaturyan Nerses Srapionoviçin, Sarkisyan Qurgen Semyonoviçin ifadələri əsasında Ter – Harutyunyanın

günahı sübuta yetirilmişdir. İlkin təhqiqatı bitməsi, və irəli sürülmüş ittihamın təsdiqini tapmasına arxalanaraq Ermənistan SSR in C.P.M. 200 – cü maddəsini rəhbər tutaraq hesab edirəm ki, 11278 nömrəli cinayət işini Ermənistan SSR in D.İ.N. qoşunlarının hərbi prokuroru vasitəsilə SSRİ Dövlət Təhlükəsizliyi Nazirliyinin nəznində, xüsusi məşvərətin dinləmələrinə qöndərilə bilər. Müttəhimə qarşı cəza tədbiri kimi, 25 illik həbs cəzasını təklif etmək. İttiham aktı 10 mart 1948 ci ildə tərtib olunmuşdur.

Ermənistan SSR Dövlət Təhlükəsizlik Nazirliyinin birinci idarəsinin üçüncü bölməsinin rəisi mayor Melkumyan

Naxçıvan və Zəngəzurda saysız-hesansız cinayətlər törətmiş bu şəxs Ermənistanın “milli lideridir, qəhrəmanıdır”. Ermənistanda o adamlar qəhrəman sayılır ki, onlar çoxlu türk qırıblar, Njde də onlardan biridir. Buradakı cinayətlərinin üstünün açılacağından qorxaraq 1920-ci ildən sonra Bolqarıstana qaçan Njde oranın vətəndaşlığını qəbul edib. 1933-cü ildə Türkiyənin ABŞ-dakı səfiri Muxtar Bəyə qarşı planlaşdırılan terror dəstəsinə qoşulub. Sonra nasist Almaniyasına gedərək faşistlərə qoşulub və general rütbəsinə yüksəldilib. 1942-ci ildə faşist ordusunun tərkibində erməni dəstələri yaradıb. Sofiya Sovet Ordusu tərəfindən tutulduqdan sonra o, həbs edilərək SSRİ-yə gətirilib. 1955-ci ilə kimi Moskva, İrəvan, Vladimir və Daşkənd türmələrində saxlanılıb. 1955-ci ildə Vladimir türməsində ölüb. Meyiti 1983-cü ildə gətirilərək Qafandakı Spitakvor kilsəsinin həyətinə basdırılıb. Njde qədim türk torpağı, eradan əvvəl 8-ci əsrdən türklərin yaşadığı Süniki, yəni indiki Zəngəzuru işğal edərək Ermənistana birləşdirməsi ilə həmişə fəxr edib. Bu günə qədər Zəngəzur da erməni işğalı altındadır. Njde hardan keçmişsə orad qan izi buraxmışdır. 1913-cü ilin noyabrın 15-də Njdenin komandiri olduğu dəstə ilə Bolqarıstanda Məhrəmli adlı türk kəndinə hücum edərək yüzlərlə günahsız insanı əzabla, vəhşiliklə qətlə yetirməsindən və bu "şücaət"inə görə Bolqarıstanla Yunanıstanın hərbi ordenlərini almasından sonra **Lev Trotski** bolqar sosial-demokratlarına ünvanladığı məktubunda yazırdı: "... Yoldaş Njdenin əməllərini duyduğum və onunla bəlkə də fəxr etmək olardı. Hər halda o, imperialistlərə qarşı pis

vuruşmur. Lakin yoldaşlar bildirirlər ki, döyüşdən sonra yoldaş Njde iki türk gəncini öldürməməyi əmr edib, onları müvəqqəti qərargah etdiyi kəndli daxmasına aparıb. **Mənə çatan məlumatlara görə, yoldaş Njde həmin axşam o türk gənclərdən onu "sevmələrini" tələb edib, özü qadın paltarı geyib və səhərədək "təcavüzə" məruz qalıb. Səhər açılanda isə həmin türkləri güllələyib. Bu hadisə biabırçılıqdır və ümid edirəm ki, gərəkli nəticələr çıxarılaçaq".**

"Tsexakron" adlı ifrat millətçi təşkilatı yaradanda məşhur daşnak **Manuçar Sukiasyan** demişdi: **"Gör erməni milləti nə günə qalıb ki, həftədə iki-üç dəfə özünü iki-üç kişiyyə zorladan, ən əxlaqsız əməllərdən həzz alan yarıqadın-yarıkişi Njde bizə cəsarət və kişilik dərsi keçir"**

Baxın, bu şəxsi ermənilər öz millətlərinin öndəri sayırlar.

Andranikizim nədir?

Yeni erməni milli düşüncə sistemidirmi?

Erməni ideoloji cərəyanlarının içərisində mühüm yerə sahib millətçi təzahürlərin başında heç şübhəsiz **Andranikizm** dayanır. Və erməni ideoloqlar erməniçiliyin, ermənizmin bütün dünyada varolma ünsürü kimi Andranikizmi ortaya atırlar. Andranikin həyatını və fəaliyyətini qabartmaq, onu şişirtmək, ondan erməni xalqının qəhrəmanı və xilaskarı obrazı yaratmaq bir yana, həm də dünyadakı erməni təşkilatlarını bu ideya ətrafında birləşdirmək məqsədi güdürlər. Onların bir çoxu Andranikin tarixdə oynadığı rola diqqət çəkərək tapılmış bu formulu yaymağa və bir milli düşüncə tipi kimi təbliğat vasitəsinə çevirməyə çalışırlar. Bu iddiadadırlar ki, Andranik Sasunlunun (ona bir ədəbiyyatda belə ad qoyulur) ideya və fəaliyyətinin müasir dövrlə bağlanması və bəzən də çağdaşlaşdırılması təşəbbüsləri ona gətirib çıxaracaqdır ki, erməni milləti ən qədim zamanlardan bəri malik olmadığı bir milli düşüncə sisteminə sahib olacaqdır.

Hər halda bu fikrin daşıyıcıları belə düşünməkdədirlər və bir məsələdə onları haqlı saymaq olar ki, millətçi ruhda böyümüş erməni gəncliyi və hətta yaşlı toplum içərisində Andranikizm qəbuledilən bir sistemdir. Ermənistanda bu gün fəaliyyət göstərən siyasi təşkilat və ictimai qurumların kökündə də məhz bu millətçi şovinizist düşüncə- başqa xalqları məhv etmək xəstəliyi vardır. Andranikizmin, bir cərəyan kimi hansı kökə söykəndiyini də “tapmaq” erməni ideoloqlar üçün çətin olmamışdır. Onlar təməl olaraq **vizantizmi** ortaya atırlar. Guya Andranikizm **Vizantizmin (Bizansçılıq)** davamı olaraq ortaya çıxmışdır. Vizantizm - pravoslav ənənələrini yaşadan siyasi ideologiyadır. Tarixi inkişaf dövründə vizantizm ideologiyası xristianlıq Roma imperiyasının rəsmi

dövlət dini olandan sonra formalaşmağa başlamışdır. “Vizantizm termini rus və digər dillərdə "" ilk anlaşılmaz intuitions " yalnız XIX əsrdə rus filosof Konstantin Leontyev tərəfindən işlədilməyə başlamışdır. Bizans imperiyasının min il (395-1453). yaşadan və onun tam varisi kimi Rusiyada bu ideya “**rus viyzantinism**”i olaraq meydana gelib.

Avropa xristian ölkələrində “vizantizm xristian xalqların ortaq düşüncəsi, ideologiyasıdır” - deyirlər. Erməni ideoloqlar da vizantizmin, yəni xristian dininin bu ədeoloji qolunun bir çox xalqları birləşdirmək fəaliyyətini səciyyələndirən bizansçılıqdan gəldiyini iddia edirlər.. Çünki ermənilər özlərini bir çox xristian xalqlardan daha qədim xristian hesab etməkdədirlər. Tanınmış rus filosoflarına da “bu formulanı diktə edərək” yeni bir cərəyanın əsasını qoyduqlarını bəyan edirlər. Ayrı- ayrı jurnallarda rus və erməni filosoflar bu mövzuda yazılar yazmaqda ,araşdırmalar aparmaqdalar. Onlardan biri olan N.S.Severikovun **vizantizmin bir qolu kimi andranikizm** cərəyanı haqqında irəli sürdüyü fikirlər maraqlıdır. «Andranikizm Bizans ideyası kimi” adlı məqaləsində (Н.С.Севериков “Андраникизм как византийская идея», “Yerkramas” org.14 ноября 2010) Andranik Sasunskinin (Andranik Ozanyanı belə adlandırır) xarakterindəki üç əsas “məziyyətdən” bəhs edir: 1) İnsanların xoşbəxt olması üçün mənəvi güc tapılması yolunda gərgin zəhmət 2) İnsanları bir araya gətirmək və birləşdirmək üçün Andranik Sasunskinin qeyri-adi səy və enerjiyə sahib olması 3) İnsan həyatının bütün sahələrində köklü dəyişikliklərə nail olmaq üçün andranikizmin yaradıcı fəaliyyəti.

Severikova görə, əslində bu şəxsin (Andranikin) qəlbi ədalətsizliyə qarşı olmuşdur. O “ırqi ayrı-seçkiliyə baxmadan, dini və milli fərqlər qoymadan döyüşürdü”. Baxın o Andranikin qan tökməsinə necə haqq qazandırır. Severikov adlı şəxsin Andranikin həyatına da fəaliyyətinə nə dərəcədə bələd olub-olmamasından asılı olmayaraq açıq görünür ki, bu cümlələr erməni

millətçi beyinlərdən birinin və ya bir qrupunun məhsuludur. Ermənilər belə metodlardan çox istifadə edirlər. Ya xarici müəllifi ələ alır, müxtəlif yollarla ona təsir edərək istədikləri məqalə və kitabı yazdırır, ya da özləri yazıb həmin müəllifi bu cəfəngiyatlara imza qoymağa “razı salırlar”. Severikov çox güman ki, ikincilərdəndir. Bu müəllifin Andranik haqqında dalbadal “yazdığı” məqalələrdə (Севериков Н.М. Солдат нации угнетенных, «Специалист» журналы, 2005, № 6, с.35) ana xətt Andranikin cinayətlərini ört-basdır etməkdir, onu tərifləmək, daim humanist davranışlar sərgilədiyini qabartmaq və onları digər millətlərin xeyrinə etməsini söyləmək elə bu deməkdir. Həm də burada onun guya heç kəsə fərq qoymaması fəlsəfi bir düşüncə sistemidir və “zülmə məruz qalmışlara” dayaq durmaq ideyası bir dünyagörüşü kimi bizansçılıqdır, yəni bu vizantizmin (bizansçılığın) qolu olan universalizm nəzəriyyəsidir, xarakter etibarı ilə bəşəri bir dəyərdir, və s. (Севериков М.М. «Андраник Сасунский и наша эпоха». «Исторические науки» 2005 №4.с.50)

Gəlin bir baxaq görək bu şəxsin, yəni Andranik Ozanyanın heç vizantizmlə yaxından-uzaqdan əlaqəsi varmı? Yoxdur! Və yaxud əlində silah ətrafında cəlladlar ordusu ilə bütün keçdiyi yerləri qana bələyən bir şəxsin nə ideyası ola bilərdi? Onunku adam öldürmək, qadın, uşaq, qoca demədən qətlə yetirmək olmuşdur. Onun hansı dünyagörünüşündən bəhs etmək mümkündür? Severikov da, digər andranikistlər də yaxşı bilirlər ki, bu adamın tarixdə rolu nə olmuşdur, onlar bu gün “Qafqaz məsələsi” deyilən yeni bir problemlə üz-üzə gələn rusları, olmayan pantürkizmlə qorxudaraq andranikizimin daha cəlbedici olacağına inandırmağa çalışırlar. Onu vizantizmə bağlamaq isə dini təssübkeşliyi qabartmaq istəyidir. Rus müəlliflərdən digər biri S.N.Trubetskoy hətta Rusiyanın gələcək taleyini bu ideyaya sahib çıxmasına bağlayır, digər bir filosof P.A.Florenski isə deyir ki, vizantizm həmişə rus xalqı üçün “əlində heç bir başqa vasitə olmayan bir mənbə” olmuşdur.

Vizantizm xristianlığın tarixi adekvat bir forması kimi insanlığın sosial təşəkkülündə başlıca rol oynamışdır, amma minillər boyu bundan heç zaman bəhs edilməmişdir. Fəlsəfi-siyasi terminologiyada “andranikizm” termininin

ortaya çıxması artıq faktdır və bunu yalnız ermənilərlə bağlamaq mümkün deyildir. Andranik kimləri kimin əlindən almaq istəyirdi, əlbəttə xristianları müsəlmanlardan qoruyurdu. Amma bunları edərkən hansı üsullara əl atırdı. İnsanları bir yerə toplayıb od vurur, qadınların qarnını yarıb körpəsini süngüyə taxır, qocaların belinə qaynar samovar bağlayırdı. Bu idimi vizantizm? Vizantizm əgər məhz bunu ön görürdüsə onda bu görüş və ideya faşizmə daha çox yaxındır.

Digər bir rus filosofu Y.Yastrebova görə isə andranikizm müridizmə və vəhhabiliyə ən yaxşı alternativdir, S.V.Volkov isə ona “şamilizm”in alternativini kimi baxmağı təlqin edir. Baxın, bu ideyanın nə qədər qondarma və məkrli məqsədlərdən qaynaqlandığı bəlli olur.

K.A.Zaletski isə “Qafqaz məsələsi”ni şərh edərkən **andranikizm-vizantizmi pantürkizmə** qarşı qoyulacaq ən yaxşı alternativ sayır. Məsələ bundadır ki, bu araşdırmaçılar rusların Qafqazda mövqeyinin itirilməsindən qorxur və bu mövqeni bərpa etmək üçün yeni bir düşüncə sistemi ideoloji əsas tapıb ortaya qoya bilmirlər. Çünki “Qafqaz məsələsi” sürətlə həllini heç də rusların xeyrinə olmayan dəyişimə doğru gedir, rusların bu dəyişimi qəbul etməkdən başqa çarəsi yoxdur. Andranikizm deyilən cəfəngiyyətə ortaya atmaqla əslində onlar XX əsrin əvvəllərində olduğu kimi, yenə də ermənilərdən bir vasitə olaraq istifadə etmək istəyirlər, çünki Qafqazda digər xalqlar heç zaman belə gülünc vasitə olmaq istəməmişlər. Bundan sonra isə heç vaxt yola gəlməzlər.

Bilinən proseslər indi də gedə bilər. XIX əsrin ortalarında Osmanlı dövlətini parçalamaq üçün məlum “Şərq məsələsi” ortaya atılmışdı. Bir qədər sonra bu məsələnin süni olduğu və siyasi mənada heç bir effekt vermədiyi ortaya çıxarkən onun mahiyyətini deyil, qarşıya qoyduğu məqsədə çatmaq arzusunu deyil, adını dəyişdirdilər. “Erməni məsələsi” ortaya atılarkən erməni millətinin bu iş üçün cəlb edilişini nəzərə alındı, çünki onlar tarix boyu öz ağalarını satmışdılar. Bu özəllikləri ilə də onlar imperiyaların diqqətini cəlb edirdilər. Romalılardan Rerslərə, Bizanslılardan Osmanlılara kimi bu ərazilərdə istifadə edilən bir oyuncaq olmuşdular. Bəlkə də bu onların varolma mücadiləsi idi,

amma bu hər nə idisə insanlıqdan kənar bir şey idi. “Erməni məsələsi”nin dəbdə olduğu illərdə xarici güclərin dəstək verdiyi quldur dəstələrinin yaradılma və hərəkət fəaliyyətinə nəzər salınsa açıq görünər ki, bu dəstələrin əsas amacı qan tökmək, adam kəsmək olmuşdur. Andranikizm əslində elə budur. Severikovun və digər rus yazarların uydurduğu “andranikizim” deyilən ideyanın kökündə onların iddia etdikləri “ədalətsizliyə qarşı mübarizə” və ya “insanlıq naminə humanist davranışlar” dayanmır. Baxın, Andranikin humanist davranışı necəymiş? Həyatından bir misal: Şərqi Anadoluda “fəaliyyəti zamanı” Ave deyilən çete rəisini öldürərkən onun həyat yoldaşını və uşaqlarını da ona görə məhv edir ki, gələcəkdə onun bu hərəkətini öyrənib qisas almaq fikrinə düşən olmasın. Çağdaş dillə anlatmağa çalışsaq, o keçdiyi yerlərdə o başqalarından fərqli olaraq “iz buraxmırdı”. Bir türk kəndinə hücum edərkən o quldurlarına tapşırırmış ki, burada bir nəfər belə şahid saxlamasınlar. Andranikdən kitab yazan bir andranikist Andranik Çelebyan özünün “Zoravar Andraniki yev Hay Heğapoxaqan Şarjumi” adlı kitabında nə qədər onu idealizə etməyə çalışsa da yenə bir cəllad olduğunu anlatmaqdan uzaq dura bilməmişdir. Çelebyanın Andranikin dilindən verdiyi bu cümlələr onun kim olduğunun göstəricidir. “... bu etirafları duyduqdan sonra, onu həyat yoldaşını və uşaqlarını öldürüb evdən çölə çıxdıq. Bir xaini və xain soyunu yox etmək üçün bir evi bütünüylə yox etdik. Digər xainlərə gözdağı vermək üçün, türklərə və kürtlərə də erməni fədaisinin intiqamçı olduğunu anlatmaq üçün bunu yox etməli idik. Biz hər hansı erməni fədaisində qalxan ələ qarşı həmişə amansız olduq. İndi bir yolunu tapıb Xerzan rəisi Bşare Halili cəzalandırmalıyıq”. Daha sonra bu kitabda adı keçən Bşare Halil və onun bütün nəslə də Andranik tərəfindən məhv edilir. Günahı da oymuş ki, Andranikin Serop Ağbyurun burada olmaması guya ki, Bşare Halil tərəfindən türklərə, hökumətə xəbər verilmişdi.

“Erməni tarixinin ən böyük savaşı və öndəri Andranik Ozanyanın hazırlayıcısı və öncüsü Ağbyur Serop da” (A. Çelebyan) maraqlıdır ki, məhz Andranik tərəfindən öldürülmüşdür. Ağbyur Bşare Halil tərəfindən öldürüldüyünü qəsdən yayan da, sonra o biri kürd aşirət rəisinə “Bşare Halil

məhz bunun üçün öldürüldüyünü iddia edən də o özü- Andranik olmuşdur. Başqa sözlə, önündəki bütün əngəlləri təmizləyərək “tək cəllad”, “tək kabadayı” funksiyasını yerinə yetirmək yolu ilə irəliləmişdir. Budurmu andranikizm? Baxın, “ süngüyə keçirilmiş Bşare Halilin başını təsəvvür edin, onu Muş küçələrində gəzdirərkən ermənilərin kürdlərə də necə vəhşicə davrandıqlarının şahidi olacaqsınız. Və Çelebyanın kitabında Andranikin özü tərəfindən Bşare Halilin infaz edilməsi səhnəsi, özü də Andranik Ozanyanın dilindən “Sən Serop Paşanın başını ölüyə kəsdin. Mən isə sənə başını sağkən kəsəcəyəm” söylənməsi yəqin andranikizmdir və onun “ bıçağımı boğazına atdım” deməsi andranikizm deyilən bir ideologiyaymış... Daha sonra baxın nələr olur: “Başlıq boğazına sarılı olduğu üçün mane oldu. Əsəbiləşərək: “Gevork, bu başlığı bir kənara çək” deyərək hiddətlə bağırırdım. Gevork Halilin başından başlığı çəkib çıxartdı. Bıçağımı boynuna vurdum. Boynunu xirtdəyinə qədər kəsdim. Qan bir cür səslər çıxararaq eşiyə fısqırdı, ikinci zərbəmlə başı yerə düşdü və başsız bədən yerdə qıvrılmağa başladı”. Nə gözəl fəlsəfədi? Bunun adıdır mı andranikizm?

Bax, budur Andranik Başkəsənin fəlsəfəsi! Bu etiraf etdikləri bir neçə işgəncə səhnəsidir, amma 1890-lardan 1920-ci illərə qədər nə nə qədər baş kəsdiyini bu bölgədə yaşayan xalqlar, onların minlərcə şahidləri bilir. Keçdiyi yerlərdə “şahid buraxmayın” deyirdi Andranik. Andranikizmin “bu məziyyətlərini” – yəni, adam öldürməsinə onun humanizminə bağlayan severikovlar görəsən heç utanırlarmı?

Andranik özünü “**əzablara məruz qalmış xalqın əsgəri**” adlandırmışdı. Onun davamçıları olan erməni millətçi ideoloqları iddia etməyə çalışırlar ki, Andranik türklər tərəfindən soyqırma məruz qalan bütün pravoslavları –erməniləri, yezdi kürtlərini, assuriyalıları, yunanları, bolqarları, Suriya xristianlarını eyni dərəcədə müdafiə etmiş və bu mübarizədə **vizantizm** ideyasına söykənmişdir, bütün xalqlar üçün yeni bir dünya inşa etməyə çalışmışdır. Bu da çəfəng bir fikirdir. Andranikin cəllad izləri Şərqi Anadolu və Qafqazın hər yerində var. 1904-cü ildə Muşun Dariq kəndində guya ona sui-qəsd edilməsi uydurmasını

ortaya ataraq və bu kəndin bütün kürd və türk əhalisini qıran Andranik deyildimi? Bu bölgədə ermənilər üçün bir dövlət qurmağı amaçlayan bu adam buradaki xristianları da qətlə yetirməkdən və qovub yer yurdlarından çıxarmaqdan həzz alırdı. Bir qədər sonra onu Cenevrədə görürük. Daşnak partiyasının orqanı olan “Droşak” (“Bayraq”) qəzeti redaksiyasına gələrək buraya Bişare Halilin başını kəsdiyi xəncəri hədiyyə edir. Sonra o Bolqarıstana yerləşməyə qərar verir. Bolqarlara sevgidənmi? Əsla. Tarixi şərait yetişərsə burada ermənilər üçün bir dövlət qurmaq məqsədi ilə.

Amma Andranik bu illərdə fikirləşirdi ki, xaricdən dəstək almadan heç nəyə nail ola bilməyəcək. 1914-cü ilə qədər Bolqarıstanda yaşayan Andranik bolqar xalqı üçün də heç bir iş görməmişdir. O bir könüllər ordusu qurmaq üçün bolqarlardan yardım istəmişdi. Bolqar dövlətindən 600 frank maaş alması faktı da göstərir ki, o burada bolqarların əlində alət olmuşdu, ona türkləri öldürdüyünə görə qızıl medal da vermişdilər. Bu nə dərəcədə doğru sayıla bilər ki, Osmanlı təbəəsi olan birisi öz ölkəsinə qarşı belə bir mövqe tutur. I Dünya Müharibəsində Rusiyanın tərəfindən Osmanlıya qarşı vuruşan ermənilər, o cümlədən bu qatil nədən fikirləşmirdi ki, bu ölkədəki onların milyonlarla soydaşı pis vəziyyətə düşə bilər? Əksinə, bunun fikirləşmək əvəzinə burada yaşayan ermənilərə də onun tərəfindən silahlar göndərilir və onlar da öz dövlətlərinə qarşı savaşa girirdilər. 1914-dən 1917-yə qədər Rusiya tərəfindən Osmanlıya qarşı 180.000 erməni savaşımışdır. Kifayət qədər ciddi rəqəm deyilmi? Bunlar hamısı faktlardır və 1915-ci ilin 27 mayın da Təhcir Qanunu qəbul olunarkən Osmanlı dövləti məhz bu erməni təhlükəsini nəzərə almışdı. Osmanlı dövlətinin tarixdə verdiyi ən böyük qərar ermənilərin Anadoludan köçürülməsi qərarı idi. O dövr üçün bundan düzgün qərar ola bilməzdi. Bu qərarın qəbul edilməsinə Andranik və onun kimilərin bais olduğunu 1918-1920-ci illərdə Ermənistan deyilən dövlətin başçıları dəfələrlə vurğulamışdılar. Andranikizmin kökündə dayanan adam başı kəsməkdirsə, insanlarla fəlakət və ölüm gətirməkdirsə, nədən bu ideoloji lənətlənmir. İndi ermənilər bu ölüm və

qan ideolojisinə andranikizm adı qoyaraq saxta bir nəzəriyyə ilə baş qatmaq istəyirlər.

Çelebyanın “Andranik paşa” kitabında (Çelebyan Andranik, Andranik Paşa, Ermənicədən Türkçeye çevirən Mariam Arpil və Nairi Arek, Peri yayınları, İstanbul- 2003 s.76) Andranikin soyuqqanlıqla rəqibinin başını kəsdiyini, canlı bir varlığa acımadan onu həyatdan mərhum etməsini təsvir edir. Sonra bu caninin fotosu, ata minmiş, belində xəncər, patrondaş... Halilin başını kəsdiyi gün verdiyi görkəm budur. Üzündə xırda da olsa bir duyğu işarəti yoxdur. Əgər gerçəkdən xəbərimiz olmasaydı, sanardıq ki, onun bir neçə adamı boğazladığını deyil, bir neçə kəklik ovladığını zənn edərdik. Amma insan canavarlaşarkən bax bu günə düşür. Budurmu, Andranikizm təlimi?! Ermənistanda saysız-hesabsız kitabların qəhrəmanı olan Andranikin gerçək kimliyi arxasında nələr gizləndiyinin fərqi nə varmaq o qədər də çətin olmaz. Baxın onun həyatına. Kimdir o?

Andranikin gerçək siması nədən gizlədilir?

Dünyanın dahi yazarlarından olan Lev Tolstoy öz dövrünün adamlarının bir çoxunun ziyanlı vətənpərvərliyin təsiri altında olduğunu düşünürdü. Onun fikrincə, mənəvi nemətləri yalnız öz xalqına arzulamaq, öz xalqını və dövlətini başqalarından üstün saymaq, öz dövlətinin daha zəngin, daha qüdrətli olmasını arzulamaq düzgün deyil. Çünki adətən həmin rifah və qüdrət başqa xalq və dövlətlərə vurulan ziyan hesabına təmin edilir. Bu daha çox ermənilərə aiddir. Onlar öz xoşbəxtliklərini başqalarının bədbəxtliyi hesabına qurmaq istədilər. Başqalarını öldürməklə öz yaşamalarını təmin etmək istədilər. Bu, faşizm idi və bunu Andranik və onun kimi onlarca erməni cani etmək istədi. Amma bunu nəinki bacardılar, hətta öz xalqını ağır durumda qoyaraq qaçdılar. Onun taleyi belə bir acı sonucla da bitdi. Zavallı erməni xalqı isə kor-koranə ona inanırdı, hətta erməniyazar Hovannes Tumanyan da.

Ermənilərin “humanist yazar”, “sülh tərəfdarı” olaraq qələmə verdikləri yazıçı Hovhannes Tumanyanın Andranikə məktubunda görün nə yazırdı:

Sevgili Andranik!

Bu qorxunc anın qarşısında hər insan gələcək təhlükəni qarşını almaq üçün və arzulanan sülhə çata bilmək üçün hər nəyə sahibdirsə və nə edə bilirsə hər şeyi ümumi bir damın altında toplanmalı, masaya yatırmalıdır.

. Mənim dörd oğlum var, dördü də hökumətin , milli məclisin və sənin İradən altındadır, hər nə edə bilirlərsə dörd qızım da size dəstək işlərinə getməyə hazırdırlar. Mən də şübhəsiz onlardan daha qiymətli heç bir şeyə sahib deyiləm. Bu səbəbdən

heç bir şeyi əsirgəmədən, yalnız bütün şərəfli xalqlarla və azadlıq sevər şəxslərlə birlikdə gözlənilən təhlükəyə qarşı maneçilik törədə, hamımız müqəddəs haqlarımızı və azadlığımızı müdafiə edə bilərik . Mən sarsılmaz bir şəkildə sənin fırtınalardan keçmiş təcrübənə, parlaq vətənsəverliyinin, azadlıq sevrəliyinə və yüksək hərbi qabiliyyətinə inanıram, sən qardaş səsin məni nə vaxt və hara çağırırsa gəlməyə hazıram.

Qəhrəman alnından öpürəm.

Andranik bu gün bütün Ermənilərin qəhrəmanı hesab edilir. Onun özünə bənzəməyə çalışan müasir andranikistlər ondan qəddarlığı, adam qanı ilə qidalanmağı yaxşı öyrənmişlər. Andranikin əməlləri 1990-larda Qarabağda da təkrarlandı. Xocalıda baş verənlər Doğu Anadoluda, Qafqazda, Cənubi Azərbaycanda törədilənlərin təkrarı və davamı idi. Meydandakı aktyorlar fərqli insanlar idi. Bir də tarix dəyişmişdi. **Onlar “1992-ci ilin fevralın 26-sı Xocalı soyqırımını Andranikin ad gününə hədiyyə etdilər”.** Ermənistan mətbuatı bunu açıqca yazır. Andranikin davamçısı digər bir terrorçu-Monte Melkonyanın buradakı fəaliyyəti göstərdi ki, onun davamçıları hələ çox qan tökəcəklər. Məhz fevralın 25-dən 26-na keçən gecədə Xocalı şəhərini yerlə yeksan etmək planı da göstərir ki, bu faciə təsadüfən törədilməmişdir. Ermənistanda yaşayan azərbaycan türkləri yaxşı bilirlər ki, həmin gün

erməninin qarşısına bir türk çızsaydı o öldürülə bilərdi, ona görə də həmin günlər azərbaycanlılar şəhərə -bazara çıxmazdılar.

Kimdir bu adam? Hardandı onun Türklər bu qədər nifrəti?

Andranik Ozanyan ([erm. *Անդրանիկ Թորոնի Օզանյան*](#)) – ermənilərin milli qəhrəmanı hesab etdikləri şəxs eyni zamanda Bolqarıstanda da türklərə qarşı vuruşduğuna görə yüksək ada layiq görülüb, Rusya və Türkiyə tərəfindən isə ayrı-ayrı zamanlarda elan olunmuş hərbi cinayətkardır. Axtarışda olduğuna görə 1921-ci ildə Amerikaya qaçmış, burada gözdən- qulaqdan uzaq bir qəsəbədə gizlənmidir.

O, [Osmanlı imperiyasında](#), 1865-ci ildə Şebinkarahisar'da doğulmuşdur. 1890-cı ildə atasını döyən bir türkü öldürdü və İstanbula qaçdı. Bir müddət dülgər şagirdi olaraq çalışdığı İstanbulda Hınçak komitəsinə qatıldı. Bir polis şefinin öldürülməsi cinayətini üzərinə götürərək buradan da Batuma qaçdı. Burada sosialist meyilli Hınçak qrupundan uzaqlaşaraq, daha təsirli bir təşkilatlanma modeli təqdim edən Erməni İnqilabçı Federasiyasına (Daşnak Partiyası) girdi. Sasona partiya tapşırıqına getdi. Üsyana qatıldı. Arakelots monastırında 30 adamıyla bir ordu birliyinə qarşı 3 həftə müqavimət göstərərək xilas olmağı bacardı. heç zaman Osmanlı Türkiyəsində zabit olmayıb.

[1880](#) ci illərdə Andranik Osmanlı dövlətinə xəyanət etdiyi üçün cəza kimi onun qulağını kəsirlər, bundan sonra ona xalq arasında "birqulaqlı Andranik" deyirlər. Andranik Türkiyədə fəaliyyət göstərən erməni silahlı dəstələri üçün silah qaçaqmalçılığı ilə məşğul olur. [1890](#) cı illərdə Türk ordusuna qarşı döyüşlərdə iştirak edir. [1904](#) cü ildə türk ordusu erməni üsyanını yatırıqdan sonra Andranik Türkiyədən qaçır. Bir müddət Qafqazda olur sonra isə Avropaya yollanır. [1907](#) ci ildə [Bolqarıstanda](#), Daşnaktütünün IV qurultayında iştirak edir. [1912](#) ci ildə müharibə başlayanda, [Qareqin Njde](#) ilə birlikdə ermənilərdən ibarət könüllü dəstə yaradır. Burada erməni silahlı dəstələri yerli türk əhalisinə qarşı kütləvi qırğınlar törədməklə məşğul idi. Bu döyüşlərdə iştirakına görə Andranik Ozanyan Bolqarıstanın ali dövlət təltifi olan, "İqıdliyə qorə qızıl xaç" ordeni ilə təltif olunur. Bundan əlavə onu digər mukafatlarla da

təltif edirlər, həmçinin Andranik Bolqarıstan vətəndaşlığına qəbul olunur. [1914](#) cü ilin avqustunda Andranik [Rusiyanın Qafqaz](#) ordusunun komandanı general Aleksandr Malışayevski ilə qörüşür və rus ordusuna öz xidmətlərini təklif edir. Rus ordusu Andranikə erməni hərbi dəstələrini formalaşdırmağa tapşırır. Mart 1915-ci ildə Vanda başadılan üsyanı dəstəklədi. 18 Aprel 1915-ci ildə digər bir erməni Nikol Dumanla Xəlil paşa rəhbərliyindəki Osmanlı qüvvələrini məğlubiyyətə uğratdı. Yanvar 1916-da Rus ordusu ilə birlikdə Bitlisə girdi. Van şəhərini yandırdı və vətəndaş xalqdan çox sayda adamı öldürtdü. Bu səbəblə Rus Divan-ı Hərbində mühakimə olunub həbs edildi, daha sonra rütbəsi qaytarıldı.

1917-ci ildə Rusiyada çarizm yıxılmışdı, Anadoludakı nizamlı Rus birlikləri dağılmağa başlamışdı. Qafqaz cəbhəsi komandiri, general-mayor Lebedenski Anadoluda erməni birliklərindən savayı digər silahlı birliklərin qalmamasına görə , adam olmadığından və onun bu torpaqları terk etməmək istəyinə uyğun olaraq 1918 –ci ilin yanvar ayında Antraniki general-mayor elan etdi və Ərzurumun müdafiəsi ona həvalə olundu. Andranik buranın köməksiz əhalisinə divan tutmağa başladı. 2 mart 1918- ci ildə də Andranik Ərzurum Mərkəz komandirliyini öz üzərinə aldı. İlk günlər ordusunda nizam yaratmağa cəhd etdi, ancaq Osmanlı birlikləri Ərzuruma yaxınlaşdıqca əsgərlərinə yerli əhalini qırmaq əmri verdi, qırğınlara başladı. 12 mart 1918-ci ildə Osmanlı orduları Ərzuruma girərkən qaçan erməni əsgərləri arxalarında xaraba bir şəhər qoydular, çox sayda qadın, uşaq, qoca vəhşicəsinə qətl edilmişdi. Bundan sonra o irəliləyən Qafqaz İslam Ordusu qarşısında ingilis orduları ilə birləşmək üçün İran Azərbaycanına çəkildi, lakin Xoy şəhəri yaxınlığında Əli İhsan Sabis Paşa əmrindəki Osmanlı ordusu qarşısında 9 İyun 1918-ci ildə məğlub olaraq Naxçıvana çəkildi. Türk ordusuna qarşı hərbi əməliyyatlarda iştirakına görə rus və fransız ordusunun komandanlığı tərəfindən bir sıra orden və medallarla təltif edilir. [1916](#) -cı ildə çar ordusunun komandanlığı ilə yaranan problemlərə görə cəbhəni tərk edir. Andranikin Türkiyənin şərqində olduğu bütün müddət ərzində, onun başçılıq etdiyi silahlı erməni dəstələri buradakı [türk](#) və [kürd](#)

əhalisinin kütləvi qətləri ilə məşğul olurdular. Andranik [1918](#) ci ildə [Ermənistanla](#) Türkiyə arasında imzalanmış müqaviləni tanımaqdan imtina edir. Bu dəfə Andranik bolşeviklərlə əməkdaşlıq etməyə başlayır, o 1918 ci ilin iyulunda Bakı Komunası rəhbəri [Stepan Şaumyana](#) teleqram qəndərir, teleqramda Andranik bildirir ki, "Naxçıvan qəzası özünü Sovet Rusiyasının bir hissəsi sayır, və o özü dəstəsi ilə birlikdə bolşeviklərin tabeliyinə keçməyə hazırdır". Andranik Qafqazda nələr etmişdir? Nə qədər insanın ölümünə bais olmuşdur. Bunu bu bölgədə yaşayan insanlar şahidlik etmişlər. Bu bölgədə olan ən qaddar komandır Andranik olmuşdur. O başının dəstəsinə deyirdi ki, harda türk görsənəz öldürün, qoca, qadın , uşaq olsa belə. Andranikin 1918-ci ildə Rus ordusundan istefasına səbəb bu bölgədə ordu içərisində istədiklərini etməyin mümkün olmadığından baş vermişdi. Gərək bu idi ki, rus ordusu işğal etdiyi yerlərdə mülki əhaliyə toxunmurdu, amma bu qatil haqqında onu demək mümkün deyildi. Onu Rus ordusu tərkibindən bu xasiyyətinə görə sıxardılar. Bu səbəbdən də o general paltarını çıxararaq dəstə rəisi, partizan paltarını geydi. Qafqazdakı rus orduları komandanı, milliyətcə erməni olan general Nazarbekova xəbər göndərərək, Gümrüyə gəlmək istədiyini və Zəngəzur bölgəsində türklərə qarşı vuruşacağını bildirdi. Nazarbekov bu planı bəyəndi, Andranikin Gümrü'ye gəlməsini qəbul etdi. 10 Aprel 1918-ci ildə 400 seçilmiş Türkiyə ermənisindən ibarət olan "Xüsusi Hərəkət Birliyi" ni qurdu. Bu birliyin məqsədi guya ki, Rusiya sərhədlərini qorumaq və Türklərin Qafqaza girmələrini qarşısını almaq idi. Bu birlik ayrıca Qafqazdan Türkiyəyə yerləşdirilmiş olan ermənilərin köhnə yerlərinə qaytarılmasına da nəzarət edəcəkdi. Bu tarixlərdə Cənubi Qafqazda siyasi bir boşluq var idi. Türk birlikləri sürətlə irəliləyir, bu bölgəyə nəzarəti ələ almağa yaxın idilər. Xüsusilə Bakıdakı neft quyularının Türklərin əlinə keçməməsinə çalışan ingilislər bölgədə özlərinə bağlı ola biləcək hərbi güc axtardılar. Müstəqil və böyük Ermənistanın qurulmasını şərt olaraq irəli sürən Andranik onlar üçün çox uyğun bir adam idi. 4 iyun 1918-ci ildə türklərlə ermənilər arasında Batum Anlaşmasının imzalanması İngilislərin Qafqazdakı bu siyasətinə zərbə oldu.

Artıq ingilislərə işləyən Andranik də bu anlaşmanı qəbul etmədi. Andranikin görə; Ermənistan Ərzurum, Van, Muş və Bitlis bölgələrini də içərisinə almalıydı. Lakin Batum müqaviləsinə görə, bütün bu bölgələr türklərin idarəsində qalırdı. Bu müqavilə ilə Qafqaz erməniləri ilə Türkiyə erməniləri arasında ciddi anlaşmazlıqlar ortaya çıxdı. Qafqaz erməniləri Andranik və başının dəstəsinin problem çıxardığından və keşdiyi yerlərdə qan tökdüyündən onu qəbul etmirdilər. Ermənistan Respublikasının bu şərtlər altında varlığını və qüvvələrini paylamağı rədd edən Andranik, Şərqi Anadoludakı qırğınlarına Culfa, Naxçıvan, və Zəngəzur bölgəsində də davam etdirdi. Batum Anlaşmasının imzalanmasına qədər geri çəkilən ermənilərin qadın, uşaq qoca demədən etmədən müsəlmanları məhv siyasəti Andranik tərəfindən davam etdirilirdi. Gəncə, İrəvan, Ordubad və İranda qırğına davam etdikləri Batum Anlaşmasından sonra da davam etməsi yeni müdaxilə tələb edirdi. Türk Komandanlığı ermənilərə dəfələrlə ultimatum vermişdi. Andranikin Nahcivandakı cinayətləri haqqında qurulan erməni komissiyası da bu qənaətdə idi. (Bu məsələ ilə bağlı mövcud olan sənədlər məhv edilmişdir) Andranikin Naxçıvan bölgəsinə çağıran gen. Nazarbekov isə Andranik qüvvələrini İrəvanın təhlükəsizliyi üçün bir zəmanət olaraq bu bölgədə tutduğunu iddia edirdi. May ayında Azərbaycan, müstəqillik bəyannaməsini elan edəndən sonra bu bölgəni, xüsusən Qarabağ və Zəngəzuru Osmanlı ordusunun köməyi ilə öz idarəsi altına almağa çalışdı. Lakin olmadı. Əsas qüvvə Bakı üzərinə hücumla hazırlaşdı. Andranik bundan yararlandı və iyul ayında Zəngəzura girdi, bir çox müsəlmanı qətl etdi və buranı Ermənistanın nəzarəti altına verdi. Bu bölgədə o zaman Andranik tərəfindən 10.068 adam öldürülmüş, 115 kənd yerlə bir edilmişdi. İrəvan bölgəsindəki müsəlman nümayəndələr Azərbaycan hökumətinə göndərdikləri teleqrafda yazırdılar: "...Andranik öz qoşunu ilə İrəvan bölgəsinə hərəkət etdi. Dəstəsində Türkiyədən gələn ermənilər də var. Hədəfləri bölgədəki müsəlmanların məhvi və göçürülməsidir " Andranik bu bölgədə Culfa, Ordubadın bir çox kənd-qəsəbələrini, şəhərlərini işğal etmiş, evləri, məscidləri, məktəbləri və taxıl ambarlarını yandıraraq külə çevirmişdi.

Əsas qərargahına Naxçıvan şəhərindən on iki kilometr uzaqlıqdakı Küznütdə quran Andranik 4 sentyabr 1918-ci ildə Nehrəmə hücum etmişdi, lakin müqavimət görüb geri çəkilməmişdi. Andranik Zəngəzur bölgəsindəki müsəlman kəndlərinə üç böyük hücum təşkil etmişdi, bu hücumlarda yenə də mülki insanlar- mindən çox müsəlman həyatını itirmiş və həyatda qalanlar Naxçıvan və Gəncəyə qaçmışdılar.. Bu arada Qarabağdakı ermənilər Andranikdən hərbi yardım istəmişdilər. Andranik 1918-ci ilin oktyabrında o silahlı dəstələrini Qarabağ-Zəngəzur sərhədinə yığmışdı. 29 noyabr 1918-ci ildə o, Qarabağa hücumu başladı və Şuşaya girərək burada qırğınlar törətdi. Şuşa tamamilə yandırıldı. [1919](#)-cu ilin aprelində Andranik Eçmiadzinə qəlir, burada o dəstəsinin böyük hissəsini sərbəst buraxır, bir hissəsini isə özü ilə mühacirətə aparır. Birinci dünya müharibəsindən sonra [Türkiyə](#) hökuməti Andraniki hərbi cinayətkar kimi beynəlxalq axtarış elan edir. Sovet Rusiyasında da onunla bağlı cinayət işi qaldırıldığı ilə bağlı tarixi sənədlərdə bilgiler vardır. Amma bunları da ermənilər arxivlərdən yox etmişlər.

Yeni erməni milli kimliyini Andraniksiz təsəvvür etməyən bir cəmiyyətdə ortaya atılan bu ideologiya bəllidir ki, şovinst düşüncənin məhsuludur. Andranikizm uydurma bir ideologiyadır. Bunu milli düşüncə sistemi kimi təqdim etmək yenə də humanist məqsədlərdən qaynaqlanmır. Onsuz da xəstə olan erməni cəmiyyəti andranikizm ideologiyası dalınca gedərsə sağalmaz bir xəstəliyə düşər ola bilər.

“Erməni soyqırımı” deyilən yalan nə üçün uydurulub?

Dünya Erməniliyi 24 aprelə ABŞ prezidenti Barak Obamanın "soyqırım" sözcüyünü işlədib-işlətməyəcəyini gözləyir. Amerika Erməniləri Komitəsi "Hay Dat" çox da ümitsiz deyil. ABŞ-ın erməni tərəfdarlarından senator Robert Menendez Prezident Obamanın “erməni soyqırımı”nı tanıması üçün, "soyqırımı" sözcüyünü söyləməsi üçün əllərindən gələni edəcəklərini demişdi: "Bu fəaliyyət bu gün olmasa da gələcəkdə mütləq meyvəsini verəcək" Və vurğulamışdı ki, biz nə istəyirik, əslində çox şey də istəmirik. Prezidentimiz yalnız desin ki, 1915-də "Erməni soyqırımı olduğunu qəbul edirəm." Yalnızca bunu. Ermənilərin köhnə dostu Adam Schiffin fikirlərində də belə, buna bənzər cəhdlər var. Digər erməni yanlıları da bu fikri ortaya atırlar ki, onsuz da ABŞ-ın əyalətlərinin çoxu bu hadisəni “soyqırımı” olaraq qəbul etmişdir. Obama desə də, deməsə də bu soyqırımdır.

Amma görünən odur ki, bu ilin aprelində də Obamanın dilindən çıxacaq söz 2010 -da söylədiyi "Mets yeğerni"dən uzağa ketməyəcək. Amerika prezidentinin məsləhətçiləri ermənilərin sandığı qədər ağılsız deyillər ki, ona verdikləri hesabatda 1915-ci il hadisələri ilə əlaqədar gerçəkləri yazmasınlar, yəni tarixdə olmayan bir hadisəni olmuş kimi göstərsinlər. Amerika Siyasi və Analitik Mərkəzləri açıq və ya gizli olaraq bu gerçəyi çoxdan araşdıraraq rapor etmişlər ki, 1915-ci ildə ermənilərə qarşı “soyqırımı” olmamışdır. Nə edilmişsə hamısı bilinir. Obama erməni yalanına inanmayacaq. Həqiqətən belə bir qırğın tətbiq olunmuş olsaydı, ABŞ Türkiyəyə təzyiq etmək üçün yaxşıca istifadə edərdi. Siyasi baxımdan isə erməni tərəfdarı olmaq ABŞ-ın maraqlarına uyğun gəlmir. Qarşısında rəqib olaraq böyük Türkiyəni görmək istəmir. Amma "soyqırımı" məsələsindən bəzi mənfəətləri üçün hər il faydalanır. Baxın, 24 aprel ərəfəsində

ona Türkiyədən xahiş olunacaq ki, bu sözü işlətməsin. Bunun qarşılığında Türkiyə ABŞ-a hansı güzəştə gedəcək? Bunu bilmirik. Bu cəhəti anlayan Erməni Cəmiyyəti indidən Obamanı şantaj və təhdid etməyə başlayıblar. Keçən oktyabr ayında, Obama Los-Anceles və Grendeyli ziyarət etdiyi zamanı ermənilərin protesti ilə üzləşdi. Onu verdiyi sözü tutmamaqdan ittiham etdilər. Bir soruşan yoxdur ki, prezident o zaman nə vəd etmişdi, o hansı sözünü tutmamışdı?

Əslində Obama seçki öncəsi kampaniyalarda da deməmişdi ki, prezident seçilsəm, “erməni soyqırımı” deyilən yalanı tanıyacağam. O Osmanlı dövlətində erməni xalqının çəkdiyi əziyyətlərə dilə gətirəcəyini demişdi, əslində o zaman tək ermənilər deyil bütün xalqlar əziyyət çəkmişdi. Türk xalqının çəkdiyi məşəqqətlərə görə kim cavab verəcəkdi. Və Obama prezident olarkən etmişdir. "Mets yeğerni" deməsi əslində türkləri narazı salmalıdır, çünki bu kəlmə əslində “soyqırımı” deməkdir. "Soyqırım" isə isbat olunmuş, kimlərsə mühakiməsi nəticələnmiş cinayətə deyilər. Belə bir cinayət isə olmamışdır. Olmayan günahı isə kimsə qəbul edə bilməz.

Bu bir erməni yalanıdır. Bu bir erməni şantajıdır. Amerika bunları bilir. Prezident də bilir. İndi nə tələb edirlər başkandan? Ermənistanın Diasporu da ayaqda qalmaq, varlığını sürdürmək üçün bu faktdan yararlanır. Həm də Obamaya bu kəlməni dedirtməklə onu da özlərinə cinayət ortağı etmək istəyirlər. Çünki 1915-ci il və daha sonrakı illərdə bölgədə baş verən hadisələrdə ermənilərin özlərinin günahkar olduqlarını bilirlər və “erməni soyqırımı” deyilən yalanı da ona görə uydurublar ki, Şərqi Anadoluda, Qafqazda etdiklərini ört-bas etsinlər. Onlar əvvəldən bilirdilər ki, zaman gələcək bu bölgənin müxtəlif yerlərinə basdırdıqları toplu məzarlar açılacaq, türklərin deyil, məhz onların qatil, üsyançı, terrorist olması gün üzünə çıxacaq, tarix onları mühakimə edəcək. Bunları önləmək üçün "soyqırımı" adlı bir yalan uydurublar. Ermənilərin müxtəlif ölkə parlamentlərinə təqdim etdikləri “erməni soyqırımı” ilə əlaqədar Qanun layihələrinə kimsə fərqi nə varmadan qəbul ediblər. Türkiyəyə qarşı düşmənçilik və bəlli maraqlar rol oynayıb.”Soyqırımı” deyilən yalanı tanıyan ölkələrin çoxunda insanların heç bu məsələdən xəbərləri

belə yoxdur və onları bu məsələ əslində heç maraqlandırmır da. "Soyqırımını" tanıyan ölkələrin hamısında qəbul edilən qərarların siyasi məramı olmuşdur. Ermənilər indi də, bu yalanın 100.cü ilində kim türkləri, Türkiyəni sevmirsə oraya müraciət edirlər. İndiyə qədər qəbul edilən bütün qərarlar üçün bu üsul tətbiq olunmuşdur. Baxın, Türkiyə ilə İsrail arasında son zamanlar yaranmış soyuklukdan da faydalanaraq onlar hətta İsrail Knessetinə də bu Layihəni təqdim etmişlər ... Digər ölkələrdə də qərarların qəbulunda buna bənzər fəaliyyətlər var. Türk düşmənliliyi ölkələrdə , ən azı o Türkiyəyə sevginin olmamasını ermənilər nəzərə alırlar. ABŞ Prezidentinə təzyiqlərin artması da göstərir ki, ermənilərin məqsədi yalnız kiminsə dilindən əslində heç kimə gerek olmayan "soyqırımını" sözcüyünün çıxmasına çalışmaq deyil, həm də Türkiyə ilə ABŞ arasında illərcə davam edən strateji əlaqələrə zərbə vurmaqdır. Bunu isə ermənilərin sandığı qədər asanca etmək mümkün deyil. Ermənistan başçısı Serj Sarkisyan da Ermenilik ideologiyasının təzyiqləri ilə bu yöndə bəzi addımlarını atmaq zorunda qalmışdır. O, söyləmişdi ki, mən Obamadan xahiş edəcəm ki, bu sözü işlətsin. Baxın bunların Obamadan xahişi nədir? Sonra deyir ki, biz Ermənistan olaraq ABŞ-a Əfqanıstan məsələsində dəstək verdik. Əvəzində bir “soyqırımını” kəlməsi nədir ki? Təhdid üsulu eynidir, ermənilərə məxsus formada özünü göstərir. Amerika erməniləri hədələyir: "Biz də daha sənə səs verməyəcəyik." (Bundan sonra Obamaya sanki səs lazım olmuş ...) Amerikalı ermənilər bu təhdidlə prezidenti küncə sıxışdırmaq istəyirlər. Obama qorxudulur. “California Courier” qəzetinin redaktoru Harut Sasunyan seçkilərdən xeyli əvvəl deyirdi ki, Obama Amerika Erməni cəmiyyətindən seçkilərdə tək bir səs belə almayacaq. Və seçilməyəcək. Seçildiyi təqdirdə isə bunları etməlidir. Tələblər sıralanır...

Bəli, 24 aprel da hər il gəlir ... Erməni tələbləri isə dəyişmir. İndi bu yazıq Obama ermənilərin əlində qalıb. Nə etsin zavallı? Olmayan bir şeyə soykırımı desin?!

Qondarma "erməni soyqırımı" nın 100-cü il hazırlıqları

Ermənilər 100 il boyunca qondarma "erməni soyqırımı" nın tanınması üçün mübarizə etdiyi, müstəqillik qazandıqdan sonra isə bunun dövlət politikasının gündəmindəki ən əhəmiyyətli mövzulardan biri olduğunu dilə gətirməkdən çəkinmirlər. Bu, Ermənistan dövlətinin ən öndə gələn rəsmi siyasətidir. 2009-cı ilin sentyabr ayında Ermənistan ziyalıları Türkiyə Respublikasının Prezidenti Abdullah Gülə açıq məktub göndərmişdilər. Bu bir xoşməramlı məktub sayıla bilərdi, lakin ...

Baxın, bu məktubda qonşu ölkənin tanınmış simaları Qafqazda ümumi sabitlik əldə edilməsi üçün Ermənistan və Türkiyənin həqiqi bir siyasi çözümə ümid etdiklərini ifadə edirlər, amma vurğulanır ki, "sizin sayənizdə nəhayət erməni soyqırımını inkar siyasətinə son veriləcək ". Türkiyə prezidentindən bunu istəyirlər ki desin "soyqırımı olmuşdur". Əlbəttə, bu məktub o zaman Türkiyə ictimaiyyəti ilə paylaşılmadı, çünki buraya imza atan erməni ziyalılarından hamısı sülh çağırışları edirdilər, amma yenə də qondarma "Erməni soyqırımı"ndan vaz keçmirdilər. Ermənilərə aid "Futbol diplomatiya"sı effekt vermədi, bundan sonra Ermənistanla danışıqlar prosesi zamanı və Sürixdə imzalanan protokollardan sonra aydın oldu ki, ermənilər əsrlər boyunca davam etdirdikləri siyasətdən heç vaxt əl çəkməyəcəklər.

Və Türkiyədə bilməli idilər ki, 2015-ci il ərəfəsində "erməni soyqırımı" deyilən ideoloji anlayış yalnız məqsəd deyil, həm də milli varolma mübarizəsidir, ondan asanlıqla imtina etməyəcəklərindən erməni mətbuatını və TV-sini, digər yayın orqanlarını araşdırarkən bir daha əmin olduq. O zaman, Abdullah Gülə müraciətlərində erməni ziyalılarından "hörmət və ümid ilə" baxdıqları və Türkiyənin asanca bu məsələdə güzəştə gedəcəyi ümidi suya düşmüşdür. Ermənilər də bu zaman içində anladılar ki, bu məsələni xahiş ilə həll edə bilməzlər. Yenə ənənəvi təbliğat vasitəsi işə düşmüşdür. Demək, təzyiqləri artırmaq erməni metodu kimi həmişə mövcud olmuşdur. Onu bir az da sərtləşdirdilər. Mətbuatda bunu açıq

görmək mümkündür. Türkiyə haqqında pis nə varsa hər şey mətbuatda verilməkdədir. Erməni vətənpərvərliyi türkə nifrətlə hesablanır. Kim daha çox söylərsə o daha çox vətənsəvərdir.

İndiki vaxtda Ermənistan Respublikasının və başqa ölkələrdəki Erməni Diasporasının 2015-ci ildə qondarma "soyqırımı" tezisini dünyaya tanıtmək məqsədi ilə yürütdüyü əhəmiyyətli və vacib siyasət budur ki, bunun məhz media vasitəsi ilə və onun üzərindən dünyaya duyurulması reallaşdırılsın. Bu cəhətdən ermənilərin nəzarətində olan dünya media quruluşları fəallığı artırılırlar. Ermənistanın azılı media təşkilatları, internet saytları, araşdırma mərkəzlərinin nəşrləri və vizual əlaqə vasitələrinə indinin özündə də insanlara bu siyasəti, bu soyqırımı yalanını global səviyyədə çatdırma bilmək üçün çox təsirli bir təqdimat mexanizmi olaraq baxılır və bütün Mətbuat - Yayım Orqanları səfərbər edilmiş vəziyyətdədir. Bu təbliğat hər gün aparılır. Onu vurğulamaqda fayda var ki, bu quruluşlar Ermənistanın kasıb ölkə olmasına baxmayaraq kifayət qədər maliyyə resursları ilə təmin edilir. Bu quruluşlar insanları istiqamətləndirmə və ictimai rəy yaratma bacarığına malikdirlər. Diasporda bu cür güclərdən istifadə edərək təsir imkanlarının yüksək olduğu bir mexanizm qurulmuşdur. Bu ideologiyaya görə

"100-cü il ermənilər üçün bir fürsət ili olacaq".

Öncə Erməni ictimaiyyəti və Diaspor Ermeniliyi buna inanmalıdır. Onları və bütün dünyanı bu yalana inandırmaq üçün mətbuatı səfərbər etmişlər. Amma bu iş kifayət qədər gizli saxlanılır. Türkiyədə kimsə bilmir ki, Ermənistan və Diaspora Ermeniliyi 100-cü illə bağlı nə edəcək? Hardan zərbə vuracaq? Harut Sasunyan (Diaspora nümayəndəsi) əbəs yerə demir ki, bu işlər Türkiyə və Azərbaycandan gizli saxlanılmalıdır. O, 100-cü ilə hazırlıq yığıncaqlarından birində Komissiyaya qatılanları xəbərdar etmişdi ki, "türklər bizim hansı işləri görəcəyimizdən xəbərdar olmamalıdırlar. Bu gizli tutulmalıdır". Bu səbəblə də ermənicə qəzetlərin bir çoxlarında bu mövzuda verilən məqalə və yazıların ermənicəsi digər dillərdə yayınlananlardan fərqlidir. Ermənicə olan yazılarda daha sərt və açıq fikirlər,

bəzən də öz xalqını pisləmə vardır. Xüsusilə erməni dilində dərc olunan məqalələrdə ermənilərin gizli saxladıqları fikirləri və onların bu məsələ ilə əlaqədar nə edəcəklərindən bəzilərini oxumaq mümkün olur. Bunu hər kəs bilir ki, İrəvanda 23 Aprel 2011-ci ildə "erməni soyqırımı" nın yüzüncü ili ilə əlaqədar görülməli işlərin, erməni dövlətinin, onun diasporunun, QHT-lərin, iş adamlarının fəaliyyət proqramının hazırlanması üçün Dövlət Koordinasiya Komissiyası yaradılıb. Bu Komissiya qondarma "Erməni soyqırımı"nın 100-cü ilinə istiqamətli bütün fəaliyyətləri koordinasiya edəcək. Komissiyaya baxın kimlər daxil edilmişdir. Onlardan bir neçəsinin adını çəkməyə ehtiyac var bilinsin ki, ermənilər buna necə də ciddi əhəmiyyət verirlər:

Serj Sarkisyan: Ermənistan prezidenti

Bako Sahakyan: Dağlıq Qarabağ "prezidenti"

Garegin II: Dünya Erməniləri Katolikosu

Aram I: Kilikiya Katolikosu

XIX. Nerses Petros: Erməni Katolik Kilsəsi Patriarxı

Mkrtiç Melkonyan: Erməni Protestant Kilsələri Dünya Məclisindən başçısı

Hovik Abrahamyan: Ermənistan Parlamentinin sədri

Tiqrən Sarkisyan: Ermənistan baş naziri, Ermənistanın bütün əlaqədar nazirləri

Radim Martirosyan: Ermənistan Milli Elmlər Akademiyası prezidenti

Karen Karapetyan: İrəvan bələdiyyəsinin sədri

Aleksan Harutyunyan: Dövlət TV-Radionun sədri

Gagik Tsarukyan: Çiçəklənən Ermənistan Partiyasının sədri.

Artur Bağdasaryan: Hüquq Ölkəsi Partiyasının sədri..

Raffi Hovhannisyan: Miras Partiyası sədri..

Hrant Margaryan: Erməni İnqilabçı Federasiyası-Daşnaksutyun Partiyası Büro nümayəndəsi

Kiro Manoyan: Erməni İnqilabçı Federasiyası-Daşnaksutyun Bürosu Haydat "Erməni Davası və Siyasi Məsələlər Ofisi" rəhbəri .

Mike Xarapyan: Demokratik Liberal Partiya-Ramkavar Mərkəzi İdarə heyəti sədri

Hakob Avetikyan: Armenakan-Demokratik Liberal Partiya s.

Sedrak Acemyan: Demokrat Hınçak Partiyası üzvü

Ara Abrahamyan: Rusiya Erməniləri Birliyinin sədri.

Hrayr Hovnanyan: Amerika Erməni Assambleyası nümayəndəsi

Aram Simonyan: İrəvan Dövlət Universitetinin rektoru

Hayk Demoyan: Erməni Soyqırımı Muzey-İnstitutunun direktoru

Bu siyahı çox da uzun bir siyahı deyildir. Siyahının xaricində qalanlar isə bütün erməni xalqıdır –deyə bilirik. Erməni qəzetlərindən çıxarılan ən əhəmiyyətli qənaətlərdən biri budur.

Bununla əlaqədar Ermənistan prezidenti Serj Sarkisyanın sədrliyi ilə "Soyqırımı" Komissiyası 30 May 2011-də yenə də İrəvanda ilk yığıncağını keçirmişdi. Bu tarixdən sonra rəsmi və qeyri-rəsmi olaraq İrəvanda və dünyanın müxtəlif ölkələrində onlarla görüşlər, konfranslar, tədbirlər təşkil edilmişdir. Söyləmək mümkündür ki, Ermənistan Respublikası və Ermənistanın Diasporu həmin tarixdən etibarən sözdə "erməni soyqırımı" iddialarının 100-cü ili çərçivəsində 2015-ci ilə doğru intensiv hazırlıqlar içində girmişdir.

Müxtəlif ölkələrdə olan erməni təşkilatlarının bu sahədə daha yaxşı təbliğat və türklərə nifrət oyatmaq üçün kifayət qədər təcrübələri vardır. 1965-ci ildən, "Soyqırımın" 50-ci ilindən başlayaraq 100-cü ilə qədər kifayət qədər məsafə qət edilmişdir. Bugünkü vəziyyəti anlamaq üçün bu mövzu ilə əlaqədar inkişaf edən

tarixi hadisələrə diqqət etsək, bəlli olar ki, bu məsələdə yüksələn bir xəttlə inkişaf olmuşdur. 1965-ci ildə o zaman Sovetlər Birliyi tərkibində olan Ermənistan bu məsələni gündəmə gətirə bilmiş və hətta "erməni soyqırımı"nın 50-ci illiyini də dövlət səviyyəsində keçirilməsinə nail olmuşdu. 16 Aprel 1965-ci ildə "soyqırımı" qurbanlarının xatirələrini yaşatmaq üçün "Soyqırım" Abidəsinin inşasına qərar ala bilmişdilər. 1965-ci ildə "Soyqırımı Abidəsi" Layihəsi üçün bir yarışma təşkil edildi. "Abidənin qoyulmasının əsas məqsədi "məzlum erməni xalqının" keşməkeşlərlə dolu həyatını, bitməyən həyat mübarizəsini, parlaq gələcəyini "böyük soyqırımı" həyatını itirən milyonlarla qurbanın xatirəsini ölümsüzləşdirməkdir". Qərarda deyilirdi. Bu artıq bir qərarın verdiyi imkanlar deyildi, terklərə qarşı düşmənçilik propaqandasının ilk rüşeymləri və ideoloji məqamları idi. 24 aprelin bir çox köklərini həmin illərdə, sovet zamanında rusların kövrüklədikləri və təşviq etdikləri siyasətdə axtarmaq lazımdır. Sovetlər o zaman Türkiyəyə qarşı nə edildisə, ona can-başla icazə verirdi, çünki Türkiyə "soyuq müharibə" illərində qarşı tərəfdə idi. ABŞ-ın strateji ortağı idi. Bu faktordan ermənilər yaxşıca yararlandılar. Sovetlər Birliyində Türkiyə əleyhinə bir siyasətin meydana gəlməsinə, formalaşmasına səbəb oldular. Türkiyə əleyhinə çox sayda kitablar yazıldı. "soyqırımı" Abidəsinin açılışı 29 noyabr 1967-ci ildə milyonlarla adamın iştirakı ilə gerçəkləşərkən də SSRİ rəhbərliyi türk düşmənçiliyinə göz yumdu. "Soyqırımı" Abidəsini İrəvanın ən yüksək yerində - Sardarabadda (Tsitsernakaberd) inşa etdilər. Buradan, ermənilər üçün "azadlıq simvolu" olan Ağrı Dağı (Ararat) görünməkdədir. Bura Qaranquşlar Yuvası olaraq da ifadə edilməkdədir. Abidə, ortasında davamlı yanan Sonsuzluq Atəşi ilə ətrafında yüksələn 12 böyük sütundan meydana gəlməkdədir. Bu sütunlar, Şərqi Anadoluda olan və guya ki, kütləvi qırğınların ən sıx yaşandığı şəhərləri simvollaşdırır. "Soyqırımı" daha sonra genişləndilərək yenidən quruldu. Muzey- İnstitut da burada yerləşdirildi. Muzeydə, Osmanlı dövründə "qətl" edilən ermənilərin "ağrılarını" sərgiləyən jurnal, sənəd, şəkillərin yanında dünya tarixinə yön verən əhəmiyyətli dövlət adamlarının-siyasətçilərin "soyqırımı" haqqındakı söylədiyi təəccüblü sözlər

və şərhlərinin yazıldığı sütun divarlar var. Muzey- İnstitut 100-cü il çərçəvəsində daha nələr edəcəkdir ? Mətbuatda yer alanlardan bəziləri bunlardır:

- * “Erməni Soyqırımı”nın beynəlxalq platformlarda tanınması və qəbulu üçün işlər görmək.
- * “Erməni Soyqırımı” Muzey - İnstitutu (ESMİ) Osmanlı İmperatorluğu tərəfindən insanlıq cinayətlərinə məruz qalmış bütün xalqların yanındadır.
- * ESMİ "bu cinayətlərin daha sonra da davam etməsi səbəbi Osmanlı İmperatorluğunda 1915-23 illərində cərəyan edən hadisələrin səbəbkarlarının cezalandırılmamış olmasıdır"
- * ESMİ eyni zamanda Yəhudi Holokostunu, Ruanda, Bosniya, Sudan soyqırımlarının ağrısını digər xalqlarla paylaşmaqdadır.
- * Siyasi hədəflərinə uyğun kampaniyalar, elmi, akademik çalışmalar görəcəkdir
- * Soyqırımla əlaqədar tədris proqramları həyata keçirərək digər ölkə insanlarını məlumatlandıracaq...

Mətbuatda o da yer alır ki, Muzeyin tərkibində “1915-ci il “Soyqırımı” zamanı ermənilərə kömək edən Anadolular” bölümü açılacaq. Guya Təhcir (Köç) cəmiyyətin bütün təbəqələri tərəfindən razılıqla qarşılanmamışdı.

Sant TV –yə müsahibəsində Muzey - İnstitutunun direktoru Hayk Demoyan Tələt paşaya aid bir fikirdən bəhs edir. Guya Talat paşa o zaman demişdi ki, “ bu Qanunvericiliyə qarşı olanların da taleyi ermənilərinki kimi olacaq” Amma buna baxmayaraq “şərəfli Anadolu xalqı ölümləri bahasına da olsa da qonşularını və sahipsiz uşaqları qorumuşdur”. Buna görə hər kəs "günahkardır", "cinayət törətmişdir" deyə bilmərik. Tələt paşa bu sözləri nə zaman , harda demişdir? Demoyan əsassız, məsuliyyətsiz söz danışır. Bu cür Vətənpərvərlik Ermənistanda qəbul ediləndir. Türke söy hörmət qazan, Türkə söy vəzifə al, deputat ol. Budur

həmin Demoyanın Diaspor naziri olacağı barədə məlumatlar yayılmışdır. Bu adam bir türk düşmənidir.

ABŞ-da nəşr olunan "Asparez" qəzeti yazır ki, 2015-ə qədər İrəvanda fəaliyyətdə olan "Erməni Soyqırımı" Muzeyinin bir bənzərini də ermənilər ABŞ-da açacaqlar. Vaşinqtonda 2000-ci ildə Kafescyan Vəqfi tərəfindən başlanmış, ancaq müxtəlif hüquqi anlaşılmazlıqlar səbəbiylə hələ tam mənasıyla fəaliyyətə keçməmiş "Erməni soyqırımı" Muzeyinin açılması layihəsinin 2015-ci ilin əvvəlində tamamlanması planlaşdırılır. Ermənilər 2015-ə qədər "Erməni soyqırımı"nı tanıyan ölkələrin sayını daha da artırmaq üçün geniş fəaliyyət göstərəcəklər

"Erməni soyqırımı"nı tanıyan ölkələr hansılardır? Onlara nəzər salsaq belə bir mənzərənin şahidi olarıq ki, ermənilər bu işi "türk düşmənliliyi " üzərində qurmuşlar.

- Uruqvay: 1965, 2004, 2005 -3 dəfə "Erməni soyqırımı" iddialarını qəbul etdi.
- Kiprin yunan hissəsi: 1982-ci ildə "Erməni soyqırımı" iddialarını qəbul etdi
- Argentina: Erməni soyqırımını tanıma qanunu 1993, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007-ci ildə gündəmə gəldi və hamısında da qəbul edildi.
- Rusiya: Əvvəl 1995-ci ildə, sonra da 2005-də qəbul etdi.
- Kanada: 1996, 2000 və 2004-cü ildə məsələ gündəmə gəldi və hər üçündə də qəbul edildi.
- Yunanıstan: 1996-da "soyqırımı" tanıdı.
- Livan: 1997 və 2000-ci ildə "Erməni soyqırımı" iddialarını qəbul etdi
- Belçika: 1998-ci ildə tanıyıb.
- İtaliya: 2000-ci ildə "Erməni soyqırımı" iddialarını qəbul etdi

- Vatikan: İtaliya ilə eyni ildə 2000-də qəbul etdi.
- Fransa: 2001-ci ildə “erməni soyqırımı”nı tanıdı. Fransada “erməni soyqırımı”nı inkar etmək cinayət sayılır.
- İsveçrə: Soyqırım iddialarını 2003-cü ildə qəbul etdi. İsveçrədə “erməni soyqırımı”nı inkar etmək cinayət sayılır.
- Slovakiya: 2004-cü ildə tanıdı.
- Hollandiya: 2004-cü ildə qəbul etdi.
- Polşa: 2005-ci ildə qəbul etdi.
- Almaniya: 2005-ci ildə qəbul etdi.
- Venesuela: 2005-ci ildə qəbul etdi.
- Litva: 2005-ci ildə qəbul etdi.
- Çili: 2007-ci ildə qəbul etdi.

2011-ci ildə İsveç Parlamentinin səsvermə ilə 1915 hadisələrini “soyqırımı” olaraq qəbul etdiyi qanuna bənzər bir erməni layihəsi İngiltərə Parlamentində də müzakirə ediləcək. Qondarma “erməni soyqırımı”nı qəbul edən bəzi beynəlxalq təşkilatlar da vardır:

- ☐ BMTnin ayrı-seçkiliyin qarşısının alınması və Azlıqların Qorunması Alt Komissiyası
- ☐ Avropa Şurası (1998,2001)
- ☐ Avropa Parlamenti (1987,2000, 2002,2005)

- Dünya Kilsələr Şurası
- İnsan Haqqları Dərnəyi
- Avropa Birliyi

Qondarma "Erməni soyqırımı" ideologiyası erməni üçün yeganə tanınma vasitəsidir

Ermənilər özlərini bu qondarma "soyqırımı" ilə ayaqda tuturlar. Onların çağdaş milli ideologiyası bu məsələyə bilavasitə bağlıdır. "Erməni Soyqırımı" yoxsa, erməni də yoxdur. Ermənilər bundan qorxurlar ki, bu məsələ gündəmdən çıxar, onların edəcəkləri bir şey qalmaz.. Bu məsələ erməni ideologiyasının tərkib hissəsidir.

Qondarma "Soyqırımı" mövzusunun araşdırılmasına ancaq 1965-ci ildən sonra başlanmışdı. Bu tarixdən sonra təbii ki, böyük miqdarda sənəd "ortaya çıxarıldı" "bunlar əsas da dövlət və diplomatiya sənədləriydi" deyən Milli Arxivin Direktoru Virapyan bu məsələdə çox gecikdiklərini də qeyd edir. Belə çıxır ki, bu məsələ quraşdırılmış bir məsələ olmuşdur. Və 1965 də "soyuq müharibənin" qızgın çağında ortaya atılmışdır. O zaman ki, Türkiyə SSRİ-yə qarşı olan cəbhədə yer almışdı. Əgər bu tarixi proses olmasaydı, bəlkə də bu gün "erməni soyqırımı" deyilən məsələ də olmazdı.

Amerikalı erməni mənşəli jurnalist Harut Sasunyan deyir ki, onlar "ədalət" deyincə, itirilənlərin geri qaytarılması tələbi anlaşılmalıdır. Burada "ədalət" deyincə "Qərbi Ermənistanın" torpaqlarının qaytarılması, mal- mülkün sığortaları, təzminat və s. kimi məsələlər nəzərdə tutulur. "Erməni Soyqırımı"nı qəbul etdirmənin məqsədi "Qərbi Ermənistan" deyilən torpaqlara geri dönmə və bu ərazilərin Ermənistana birləşdirilməsidir. Ermənilərə görə, gec-tez bu iş olacaq. Ən yaxşısı odur ki, Türkiyə zamanında buna razılaşsın. Ermənilərə aid torpaqları, yəni 6 vilayəti boşaldıb versin Ermənistana ... Serj sarkisyan gənclərə deyərkən, "biz

Qarabağı aldıq, siz də Araratı almalısınız” bu ideologiyadan çıxış edirdi. Ermənistanın baş prokuroru Ağvan Hovsepyan da ərazi iddialarını yeniləmişdir.

"Aravot" (Səhər) qəzeti yazır ki, indiyə qədər də Türkiyənin buna qarşı çıxmasına baxmayaraq 1915-ci il hadisələri bir çox ölkə tərəfindən “soyqırımı” olaraq qəbul edildi, bundan sonra da qəbul ediləcəkdir. "Jamanak" (Zaman), "Qolos Armenii" (Ermənistanın səsi-rusca) qəzetlərinin yazılardan bəlli olur ki, Ermənistan və Diaspora Erməniliyi yenə bu yolla gedəcək, yəni “soyqırımı” qəbul edən ölkələrin sayı daha da artacaq. Erməni əhalisinin çox olduğu bir çox ölkələrdə ermənilər külli miqdarda pul xərcləməyə də üstünlük verəcəklər. Bunun üçün erməni zənginləri artıq səfərbər edilmişdir. Kim nə qədər? Hərənin öhdəsinə müəyyən məbləğ qoyulmuşdur. Bunu Diaspora tənzimləyir. Bu pulların vasitəsilə ermənilər və onların lobbisi ABŞ və digər ölkələr üzərində təzyiqləri artıracaqlar. Biz yaxın zamanlarda bunun şahidi olacağıq. Ermənilər bu dəfə ABŞ-ın “soyqırımı” tanımasına var gücləri ilə çalışacaqlar. Amerikanın da tanıması nəticəsində bir çox ölkə bundan cəsarət alacaq. Onlar bu fikirdədirlər.

Yuxarıda vurğuladıq ki, Erməni Diasporu və ümumiyyətlə dünyanın müxtəlif ölkələrinə səpələnmiş erməni cəmiyyəti bu işi ideoloji bir hərəkata döndürdüyündən kifayət qədər təcrübə toplamışlar. 2005-də "erməni soyqırımı"nın 90-cı ili “uğurların davamı” olmuşdur, dünyanın diqqətinə çox əhəmiyyətli “sənədlər” təqdim edilmişdir. Keçən on il içində əsas məqsəd dəyişməmişdir. Dünyanın Ermənistan da daxil olmaqla 20 ölkəsi ermənilərin təqdim etdikləri qondarma "Erməni Soyqırımı" qanun layihəsini qəbul etdiklərinə görə Türkiyəni buna görə təzyiq altında saxlamağa nail olmuşlar. "Soyqırımı" tanıyanların digərlərinə də təsiri olacaqdır. Bu 20 ölkə Türkiyəni beynəlxalq səhədə psixoloji təzyiq altına alaraq ermənilərin əsassız təminat və torpaq tələblərini dəstəkləməkdə davam edəcəklər. Ermənilər də bu ölkələrə laqeyd yanaşmırlar. Keçən bu 10 il içində ermənilər bu məsələdə edəcəklərini etmişlər. Türkləri günahlandıran kifayət qədər kitab, filmlər yaratmış və yaymışlar. Yayınlanan türk dilində kitablarının sayı və tirajı rekord vurmuşdur. Son on ildə sənədli filmlərə

daha çox diqqət edilmişdir. Məşhur erməni mənşəli fransız rejissor Aşot Malakyanın "Mayrig" adlı filminin ilk on dəqiqəsində soyqırımı hekayəsi işlənir, sonrasındakı köç əsnasında Fransaya gələn bir erməni ailəsinin Fransada həyatlarını davam etdirə bilmək üçün verdikləri mübarizədən bəhs edilir. Ermənilər filmlərə müdhiş pullar xərcləyirlər. Yalnız Atom Yeqoyanın "Ararat" filminə 15 milyon dollar xərclənmişdir. İndi Yeqoyan yeni film üzərində işləyir. 2013-ün iyul ayında İrəvana "Qızıl ərik" festivalına gələn Yeqoyan 100-cü ilədək mütləq bir yeni film çəkəcəyini deyir. Erməni mənşəli italyan yazar olan Antonio Arslanın "Tarlakuşu çiftliyi" adlı kitabın kinolaşdırılmasını erməni mətbuatı müvəffəqiyyətli nümunələrdən biri kimi xarakterizə edir. Bu filmlərdə də müdhiş bir soyqırımı təbliğatı vardır. "Musa dağında qırx gün" kitabının film halına çevrilməsi də erməni mətbuatındakı alışıdır. Avstriya yəhudisi Frans Verfelin "Musa dağında qırx gün" romanı 1915-ci il təhcirindən əvvəl Hataydakı Musa dağının ətəyində bir erməni kəndində olub-keçən hadisələrdir. Tehcir üçün gəlmiş jandarlara ermənilərin müqavimətidir. Mətbuatda bu hadisə bir erməni qəhrəmanlığı olaraq təqdim edilir.

Erməni təbliğat maşını sürətlə işləyir. Ermənilər özlərini bu qondarma "soyqırımla" ayaqda tuturlar. Onların ideologiyası bu məsələyə bilavasitə bağlıdır. "Erməni soyqırımı" yoxdursasa, erməni də yoxdur, onların təbliğatı da səmərəli olmayacaq. Diasporada bunu belə anlayırlar. Ermənilər bundan qorxurlar ki, bu məsələ gündəmdən çıxar, onların edəcəkləri bir şey qalmaz.. Bu məsələ erməni ideologiyasının tərkib hissəsidir.

Bu məqsədlər istiqamətində ermənilər təbliğatda vizual mediaya da üstünlük verirlər. Erməni dövləti buna həvəslə pul ayırır. Dövlət səviyyəsində qarşıya daha bir "soyqırımı" filminin çəkilməsi məqsədi qoyulmuşdur. Bu filmin də qondarma "erməni soyqırımı"nın 100-cü ilində, 2015-ci ildə dünyada səs gətirəcək bir əsər olmasını istəmişlər və bu istiqamətdə Oscar mükafatını almış məşhur rejissor Steven Spielberqə təklif edilmişdir.

Diaspora və Ermənistan dövlətinin vizuallıq sahəsində etdikləri layihələr kino-filmlərlə məhdudlaşmır. Bir başqa əhəmiyyətli layihə də "Bir daha əsla" adı altında təşkil edilmiş konsert seriallarıdır. (15) Tanınmış musiqiçi Stevie Wonder ilə birlikdə dünyada tanınmış bir çox musiqçinin də qatıldığı layihənin "soyqırımı" tanıtma işlərini daha irəli aparmaq planlaşdırılır.

Vizual medianın istifadə edildiyi digər bir iş isə "soyqırımı" kampaniyalarında posterlərdən istifadədir. Bu poster dizaynı kampaniyası 2015-ci ilə qədər davam edəcək və çıxan nəticələrə görə "soyqırımı" tanıtma işlərində plakatlardan istifadə ediləcəkdir. 4 Oktyabr 2012-ci ildə, İrəvanda "Erməni Soyqırımının 100-cü ilinə doğru" mövzusunda bütün erməni mətbuat nümayəndələrinin iştirak etdiyi 6-cı Kongresdə ermənistanlı jurnalistlərə California Courier qəzeti baş redaktoru Harut Sasunyan demişdir: " Ermənistan, bundan sonra yalnız "Erməni Soyqırımı"nın beynəlxalq tanınmasını deyil, həm də Türkiyədən də ədalət tələb etməlidir. 1915-ci ildə yaşanan hadisələrin bir soyqırım olduğunu beynəlxalq ictimaiyyətə isbat etmək ehtiyacı yoxdur artıq, onlar, həqiqətən 1915-də nə yaşandığını çox yaxşı bilirlər- " dedi. Amerikalı erməni jurnalistə görə, "yeni addımlar atmamız lazımdır". Bu yeni addımlar nədən ibarətdir? O bunları Türkiyədən gizli saxlamağı təklif edir.

100-cü il ərəfəsində daha çox xarici vətəndaşlarının Ermənistana gəlməsini təşkil etmək lazımdır. Mətbuat yazır ki, İraq Respublikası Bütün Yezidlərinin Ruhani rəhbəri Mir-Mira Tahsin Beg və onunla gələnlər Sərdarabadda "Erməni soyqırımı" abidəsini ziyarət edərkən təəcüblənmişlər. Görün onlar hələ indiyə qədər bundan xəbər tutmayıblar. Demək nə qədər dünya insanın erməni "faciəsindən" xəbəri yoxdur?(67) Bunu hamının bilməsi üçün hələ çox iş görülməlidir.

Mütəxəssislər "erməni soyqırımı" 100-cü ildönümü ilə əlaqədar bir strategiya yaratmaq üçün Ermənistanda tez-tez bir araya gəlirlər. Ermənicə çıxan mətbuat orqanlarının bəzilərində bununla əlaqədar "sızmalar" olmuşdu, gizli saxlanması istənən bəzi məsələlər aşkar olmuşdu, bəlkə də onlar bunları qəsdən etmişlər.

Erməni və erməni olmayan mütəxəssislər “soyqırımın nəticələrini ortadan qaldırmaq üçün” qanuni bir səbəb tapmaq üçün baş sındırmışlar. İrəvanda toplanan Koordinasiya Komissiyasının məlumatlandırmaq üçün məlumatlar hazırlanmışdır. Orada nələr yer alması isə hələlik sirr olaraq qalır, sanki Ermənistan və Erməni Diasporu 2015- də bir müharibəyə hazırlaşır..

Serj Sarkisyanın sədri olduğu Dövlət Komissiyasında hazırlıqlar hər qurumda aparılır. Ermənistanda Diaspora Nazirliyi çərçivəsində də 2015-ci il Hazırlıq Komitəsi qurulmuşdur. Bunun başına da birbaşa prezident Serj Sarkisyan keçmişdir. Baş yepiskop, Başpatrik kimi əhəmiyyətli adamlar da bu komitədə iştirak edirlər. Bu komitə 100-cü ilə qədər nə edəcək? Komitənin də nə edəcəyi bu ana qədər açıqlanmış deyil. Ancaq nələr etmək istədiyi bəllidir.. Ermənistan mətbuatını izlərkən bunların nələrdən ibarət olduğu təxmin edilə bilər. Bu sahədəki fəaliyyətlərin bir hissəsi "Erməni soyqırımı" Muzey-İnstitutu deyilən dövlət qurumu tərəfindən həyata keçiriləcəkdir. Türklərə qarşı çox sərt üslubu ilə bilinən "Erməni Soyqırımı" Muzey-İnstitutu Direktoru Hayk Demoyan İrəvan-Moskva tele- körpüsündə (Sant TV) qondarma “Erməni soyqırımı”nın tək-cə tarixi yaddaş deyil, milli təhlükəsizlik məsələsi olduğunu irəli sürmüşdü. Bu tele-körpüdə o, Türkiyənin sərhədi bağlayaraq Ermənistana qarşı aqressiv bir siyasət həyata keçirməsini cinayət adlandırmışdır, amma Qarabağın işğalından heç bəhs etməmişdir. Əksinə burada yaşayan ermənilərə aqressiya tətbiq olunmasını və Türkiyəni Azərbaycanı dəstəkləməsini də xüsusi qeyd etmişdi.

Hayk Demoyan "100-cü ildə Türkiyənin tək-cə keçmişdə etdikləri üçün deyil, bu günkü siyasəti ilə də cinayət törətməsi məsələsini gündəmə gətirməliyik" - deyir. Başqa bir televiziya programında Hayk Demoyan görün nə deyir: “Türkiyə "erməni soyqırımı" nın beynəlxalq tanınması prosesinə qatılan ölkələrə qarşı rüşvət siyasəti yürütməkdədir". Guya bunun üçün, yəni səfirliklərə rüşvət vermək üçün müdhiş pullar ayrılmışdır. Erməni mətbuatında Serj Sarkisyanın mart ayının 22-23-də təşkil edilən konfransda Erməni Soyqırımının 100-cü ili Tədbirləri Dövlət

Koordinasiya Komissiyasının proqramı daxilində Serj Sarkisyanə görə təcili görələcək işlər hansılardır?

-«Erməni soyqırımı”nın 100-cü ili ərəfəsində dünyanın fərqli yerlərində reallaşdırılacaq fəaliyyətlər proqramının hazırlanacaq

- "Erməni soyqırımı" nın yüzüncü ilinə istiqamətli fərqli fəaliyyətlər beynəlxalq mənə kəsb edəcək

-bizə daha əhatəli və dərininə yanaşma imkanı verəcək və önümüzdəki müddətdə edəcəklərimiz mənasında aktualıq daşıyan bir məsələ olacaqdır..

- Önümüzdəki il bütün insanlıq I. Dünya Müharibəsi itkilərini xatırlayacaq və insanlığın qarşılaşdığı bu faciənin dərslərindən nəticə çıxaracaqdır. O deyir ki, “təəssüf ki, bu müharibə zamanı reallaşdırılan kütləvi qırğın və soyqırımlar cəzasız qaldılar. Biz II Dünya Müharibəsi və Xolokostun qorxunc köklərini və tanınma mexanizmini öyrənməliyik . Soyqırımı yaşamış erməni xalqı, onun dünyadan kökünü kəsmək istəyən və arzusunda olan günahkarlar və onların işlərini bu gün davam etdirənlər olmasına baxmayaraq, ayaqda qalmağı, ölkəsini inşa etməyi, Diasporada güclü və perspektivli təşkilatlar yaratmağı bacardı. “Böyük Fəlakətin” (Metz yegern) yüzüncü ili yalnız bir ildönümü deyil, fəaliyyət və anma mərasimlərinin edilməsi bizə bütün dünyaya birliyimizi göstərmə və soyqırımın nəticələrinin aradan qaldırılması məsələsində geri çəkilmədən gələcək nəsillərə mübarizə və yeni üsulların aşılması mənasında da qərarlı olduğumuzu təsdiq edəcək". Eyni zamanda prezident Türkiyə və türk xalqı ilə də bəzi fikirlərini açıqlamışdır. Demişdir ki, onlar inanırlar ki, “Türk xalqı erməniləri anlayacaq və cinayətini qəbul edəcək. "News.am" saytında onun fikirləri eynilə belə verilmişdir: "Erməni soyqırımı”nın tarixi və onun dərsləri yalnız erməni xalqının tarixi və varlığı ilə əlaqəli deyil. Bu eyni zamanda Türk dövləti və Türk xalqının tarixi ilə eyni dərəcədə əlaqəlidir və bu baxımdan on illərcə davamlı olaraq sabit qalan səssizlik və inkarçı siyassətin mənasız olduğu və Türk cəmiyyətinin daha şüurlu

təbəqələrinin keçmişdə meydana gələn faciəyə istiqamətli şərtlə yanaşmaları və ədalətsiz mövqeyini təftiş etmə istiqamətində öz içində qüvvə tapması, buna tənqidi yanaşması və yeni inkarçı duruma qarşı üsyan etməsi bizim üçün ürəkləndiricidir".

“Erməni soyqırımı”nın 100-cü ildönümü strategiyasının hazırlanması işləri də erməni mətbuat orqanlarında geniş yer almaqdadır."Aravot" (Səhər) qəzetinin yazdığına görə dünyanın 9 ölkəsindən 40-dan çox nümayəndə, "erməni soyqırımı" mütəxəssisləri adı çəkilən tarixdə İrəvanda “Soyqırımı nəticələrinin aradan qaldırması üçün qanuni səbəbləri tapmaq, Türk inkar siyasətinə reaksiya vermək, konfranslar təşkil etmək, soyqırımı araşdırma proqramlarında iştirak etmək və muzey sərgilərində təşkil etmək üçün toplandılar. Konfrans “Erməni soyqırımı “ 100-cü ildönümü fəaliyyətlərini koordinasiya edən dövlət komissiyası tərəfindən təşkil edilmişdi. Erməni lobbisi də, erməni iş adamları da, buna pullar xərcləyirlər. Yəni filmlər çəkilir, kitablar nəşr olunur və bunların hamısının məqsədi Türkiyənin “soyqırımı” qəbul etməsinə nail olmaqdır. Ermənilər 20 ölkədə, Amerika Birləşmiş Ştatlarının bir çox əyalətində bunu qəbul etdirdi, indi Türkiyəyə qəbul etdirməyə çalışırlar. Türkiyəyə qəbul etdirmənin arxasında başqa planları var. ABŞ-da nəşr olunan "California Courier" qəzetinin nəşiri və redaktoru Harut Sasunyan, özünün "Türklər əsrin ilk-"erməni soyqırımı "nı reklam məqsədi ilə istifadə edirlər" adlı məqaləsində yazır ki, "2005-ci ildə, “erməni soyqırımı”nın 90-cı ildönümü ərəfəsində, tanınmış türk köşə yazarı Mehmet Ali Birand, bir məqalə yazmışdı: "Erməni tsunamisi." Amma bilindi ki, kimi heç bir tsunami olmadı. Yazar deyir ki, Türkiyə yenə də bu qorxu içərisindədir. Yerli qəzetlərdən olan "Gazete Kars" “Ermənilərin 2015-ci ilə hazırlanması" adlı məqalədə Birandı yazısına bənzər bir yazı vermişdir-deyə yazır Sasunyan. O deyir ki, bu cinayətin məsuliyyətini dəqiqləşdirmək üçün davamlı və qanuni yollarla getmək lazımdır. Ona görə 100-cü ildə bu daha da dəqiqləşəcək. Onun fikrincə, Türkiyə enində -sonunda “bu günahı” qəbul edəcək. Daha erkən qəbul etsə bu onun xeyrinə olacaq. "Gazete Kars"ın narahatlığı da elə budur əslində. "Azatutyun" (Azadlıq) radiosunun xəbərində

bildirilir ki, 2015-ci ilə qədər, “erməni soyqırımı”nın 100-nin ildönümünə doğru “Soyqırım qurbanlarının elektron kitabı” tərtib ediləcək. Bura 200.000 qurbanın adı salınacaq. Ermənistan Milli Arxivlər İdarəsinin müdiri Amatuni Virabyan demişdir ki, elektron kitabda, qətlə yetirilmiş olan ermənilərin adlarının yanında doğum tarixləri ilə məskunlaşma yerləri də siyahıya alınacaq. “Soyqırımı” ilə bağlı 25.000 sənədin nəşr olunması nəzərdə tutulur. Ermənistan mətbuatındakı araşdırmalarda açıq görünməkdədir ki, həm Diaspora erməniləri, həm də Ermənistan hökuməti uzun illərdir Türkiyədən torpaq və təzminat tələblərini açıqca dilə gətirməkdədirlər. Bu tələblər xüsusilə Birinci Dünya Mühəribəsi zamanı Şərqi Cəbhəsinə və daha sonra Sevr və hətta Lozannada reallaşdırılmağa çalışılmışdı.. Uzun müddətdir Avropadakı ermənilərin gündəmində olan "3-cü Qərbi erməniləri Milli Assambleyası "Fransanın Sevres şəhərində toplanması " Yerkir "qəzetində verilmişdir. Verilən xəbərdən bəlli olur ki, bundan əvvəl ilk iki Assambleya 1917 və 1919-cu illərdə toplanmışdır. Bu Assambleya ilə Qərbi ermənilərini təmsil edəcək bir beynəlxalq Milli Şura təşkil edilməsi və 2015-in əvvəlində Türkiyə əleyhinə təbliğatın sürətləndirilməsi qərarlaşdırılmışdır. Bu cəhdlərdən ən diqqət çəkəni, 2012-2013-cü il Tədbirlər Planına daxil edilən "Qərbi ermənilərinin" 1915-ci ildə yaşadığı itki və zərərlərin müəyyən edilməsi və "Armenian Forum of Lawyers" adı altında bir quruluşun yaradılaraq milli və beynəlxalq məhkəmələrdə təzminat iddialarının açılması var. Qəzetlər Türkiyə Respublikasına Təzminat davalarını da də gündəmdə tuturlar. 2009-cı ildən bu yana Amerika Birləşmiş Ştatlarında, Türkiyə Respublikası Mərkəzi Bankı və TC Ziraat Bankası əleyhinə təzminat iddiaları davam etməkdədir.

2013-cü ildən etibarən beynəlxalq, milli və akademik sahədə qarşıya "erməni soyqırımı"nın qəbul edilməsini məqsəd qoyan yığıncaq, seminar, konfrans, kitab, məqalə dərc edilməsi kimi işlər sürətlənmişdir. Erməni mətbuatında hər gün belə xəbərlərə rast gəlmək mümkündür. Bu çərçivədə 2010-cu ilin aprelində Armenian Film Foundation adlı qurumla Cənubi Kaliforniya Universitetinin "Shoah Foundation Institute" arasında "soyqırımı" şahidləri ilə edilən 400 -ə qədər görüşün

nəşr olunması nəzərdə tutulur. Hazırda Ermənistan Arxivlər İdarəsi əlindəki qeydlərin nəşr olunması ilə əlaqədar işlərə başlamışdır. Arxivlərlə əlaqədar digər bir xəbərdə (Haykakan Hanrapetutyun) "Erməni soyqırımı"nın şahidlərindən bəhs edilir. Yazılır ki, Ermənistan Milli Arxivində "Erməni soyqırımı" ilə bağlı bol sənədlər vardır, mətbuat konfransında Milli Arxiv Direktoru Amatuni Virapyan demişdir: "Milli Arxivdə Soyqırımı ilə bağlı 12 min sənəd vardır və bunlar 3 qrupa ayrılır: Dövlət sənədləri, soyqırımı yaşayanların ifadələri (bunlar ən qiymətliyədir), digər ölkələrdən gətirilən sənədlər...

Mətbuatda 2015 əvvəlində yenidən gündəmə gətirilməyə çalışılan Türkiyə ərazisində ermənilərə aid mal-mülk davaları mövzusunun gündəmdə tutulması göstərir ki, , bu məsələnin üzərinə də qarşıdakı illərdə gediləcəkdir. Diaspora ermənilərinin təzminat və torpaq tələblərinə "Soyqırımı" iddialarının bir növ yeni təbliğatı olacaqdır. Təzminat və torpaq tələblərinin, əvvəlcə Amerika ictimaiyyəti arasında, daha sonra beynəlxalq səhədə təbliğatının yayılmasını təmin etmək işi son zamanlar erməni mətbuatının vəzifəsi halına gəlmişdir. Erməni TV-lərinin bir çoxunun ABŞ-da nümayəndələri var. "Sant TV" hər gün xəbərlərində ABŞ-da yaşayan ermənilərlə bağlı xəbərlər verir. Bu xəbərlərin isə 70-80%-i Türkiyə, Ermənistan münasibətləri, soyqırım mövzularıdır hədəf isə Türkiyə və Azərbaycandır.

Ermənilər yalnız ABŞ-da deyil, dünyanın fərqli yerlərində təzminat tələblərini artıq açıq şəkildə dilə gətirirlər. 23-25 Fevral 2013-də Livanda Kilikiya Erməni Katolikosluğu tərəfindən təşkil edilən "Erməni soyqırımı: Tanınmadan Təzminata" adlı geniş qatılımlı beynəlxalq konfrans materialları Ermənistan mətbuatında da verilmişdir. "Tert.am" saytında gedən xəbərdə deyilir ki, bu konfransda ermənilərin Türkiyədən təzminat tələblərinin daha sıx bir şəkildə dilə gətirilməsi qərara alınmışdır

Ermənistanda milliyyətçi Daşnak Partiyasının İrəvan nümayəndəsi Kiro Manoyan, əslində erməni hökumətini çətin vəziyyətdə qoyacaq bir şərh vermişdir: "Erməni

torpaqları bu gün Türkiyənin əlindədir. Sabah kürdlərin əlinə keçsə onlardan geri istəyəcəyik. Ermənistanın qaytarılmasını istədiyi torpaqlar bu anda Türklərin nəzarəti altındadır. Sabah bizim qaytarılmasını tələb etdiyimiz erməni torpaqları kürdlərin əlinə keçsə onlardan geri vermələrini tələb edə biləcəyikmi? Bölgəmizdə reallaşacaq köklü dəyişiklikləri tamaşaçı olaraq izləməmək üçün, gedişatı istiqamətləndirməyi bacarmalıyıq. Olayları yaxından təqib edərək hərəkət etməliyik. "100-cü il ərəfəsində Ermənistan diplomatlarının üzərinə böyük işlər düşəcək. Başını yenə də Fransa və İsveçrənin çəkəcəyi Avropada ermənilərin hədəfi çoxdur. «Jogovurd»un məlumatına görə, tanınmış Şarl Aznavur Serj Sarkisyanı onu Ermənistanın İsveçrə səfirliyindən geri çağırmasını xahiş edərkən də bu işin arxasını buraxılması ilə əlaqədar bəzi fikir və sözlər işlətməmişdir." Tüpurüm soyqırımı" deyərək Aznavur bu işin hamını bezdirdiyini nəzərdə tuturdu. Bu işdən əl çəkməyi tövsiyə edirdi. Buna baxmayaraq Ermənistan 100-ci il ərəfəsində Avropada diplomatik heyəti gücləndirir.

Təbii ki, Yaxın Şərq, Rusiya unudulmur. Kilikiya Erməni Katogikosluğu sözdə erməni soyqırımının 100-cü ildönümü ilə əlaqədar Türkiyədə yaşayan erməniləri mövzu edən çoxlu kitablar nəşrə hazırlamaqdadır. Hər bir kitab ermənilərin Türkiyədə yaşadıkları bir şəhəri əhatə edəcək. "Nouvelles d 'Arménie"nin verdiyi məlumatlara görə, Buzand Yeghiyan tərəfindən qələmə alınmış " Adana tarixi "adlı kitab artıq hazırdır. "Saimbeyli (Açın) tarixi " adlı kitab da nəşrə hazırlanır. Bu işə Abu-Dabidə yaşayan Mahseredcyan ailəsi maddi dəstək vermişdir. (Hetq.am) Arşak Alboyacıyanın Kayseri və Tokatla əlaqədar yazdığı və ötən əsrin 30-cu illərində Qahirədə nəşr olunmuş 4000 səhifəyə çatan kitabların da yenidən nəşr olunması nəzərdə tutulur. "Azatutyun" (Azadlıq) Radiosu bildirir ki, Fransada "erməni soyqırımı" nı tanıyan qanun layihəsi hazırlayan Fransa Millət Məclisi millət vəkili, Fransa-Ermənistan dostluq qrupunun üzvü Valérie Boyer 24 apreldə Ermənistana getmişdir. Valérie Boyer, Fransada Dağlıq Qarabağla bağlı Dostluq Qrupu qurduqlarını, bunun fəaliyyətlərinə keçmiş Fransız millət vəkillərini də cəlb etdiklərini qeyd edir. Valérie Boyer, "erməni soyqırımı"nın inkarını

cəzalandırmağı nəzərdə tutan qanunun təkrar rədd edilməsinə kədərini ifadə etmiş, lakin buna baxmayaraq Avropa Parlamenti millət vəkili ilə birlikdə mövzunu yenidən gündəmə gətirmək istədiklərini söyləyir. O deyir ki, 100-cü ilə doğru Fransa bu qanunu mütləq qəbul edəcək. "Henaran" adlı internet saytında "Soyqırımın" tanınmasında ölkələrin qanunvericilik orqanlarının rolundan bəhs edilmişdir. "100-cü ildə mövcud dəlillərin hüquqi platformaya gətirilməsinin zamanıdır"-deyilir.

Çox qəribədir ki, 2015 planları içərisində əsas hədəflərdən biri ABŞ prezidenti Barak Obama olacaq . Nədir onun günahı? Ermənilərə görə, Obama

1. Prezident seçkiləri kampaniyası əsnasında dəfələrlə "erməni soyqırımı"nın tanınması sözü vermiş və sözünü yerinə yetirməmişdir.
2. 2010-cu ildə "erməni soyqırımı"nın Konqresdə təqəbul qərarına qarşı çıxmışdır.
3. Seçki kampaniyasında verdiyi sözlərinə baxmayaraq Ermənistan və Qarabağa köməyin miqdarını azaltmışdı.
4. 2009 Ermənistan üzərinə təzyiq edərək Türkiyə ilə heç bir nəticə verməyən "protokol" un imzalanmasını istəmişdir.
5. Ermənistanın Azərbaycan və Türkiyə tərəfindən blokadasını aradan qaldırmaq üçün Türkiyəyə təzyiq etməmişdir.
6. Ermənistan və Qarabağa qarşı Azərbaycanın təkrarladığı militarist bəyanlara cavab olaraq heç bir şey etməmişdir, halbuki Dağlıq Qarabağın öz müqəddəratını təyin etmək üçün kampaniya zamanı bir şeylər edəcəyinə söz vermişdi.
7. Erməni-Amerikan cəmiyyətinin onunla görüşmək tələblərini cavabsız buraxmışdır.
8. Bu il də, 24 aprelə "soyqırımı" deməmişdir.

Erməni Diasporu da Ermənistan dövlətinin də ümidləri 2015-ci ildir. Amerika bu məsələdə qərarlı olsa hətta Türkiyənin özü belə "soyqırım gerçəyini" qəbul edəcək.

Ermənilər 100-cü ilə hazırlıq mərhələsində Türk mənşəli tədqiqatçılardan da yararlanmaq istəyirlər. Bunun ən yaxşı nümunəsi neçə illərdir ermənilərə işləyən Taner Akçamdır. Erməni dostu olan bəzi "Türk ziyalıları" nı Ermənistana dəvət edir, onları bu işdə onlara kömək etməyə təşviq edirlər. Bunların içərisində jurnalistlər, yazarlar, araşdırmaçılar var. Həsən Camal, Ali Bayramoğlu, Fatiyə Çətin, Orhan Pamuk... sayıları az deyil. Onlardan bəziləri erməni diasporunun və Ermənistan dövlətinin təşkil etdiyi konfranslara həvəslə qatılaraq ermənilərin əsassız iddiasına dəstəklərini verirlər. Bunlar da Ermənistan mətbuatında geniş yer almaqdadır. ABŞ-dakı Clark Universitetinin müəllimi, tarixçi prof. Dr. Taner Akçam son zamanlar çox fəaldır. Onun yazdığı kitablar dünyanın müxtəlif ölkələrində yayılmaqla birlikdə bu kitabların təqdimatı ermənilər üçün həm də təbliğat metodudur. Onun bu kitabı "Jön Türklərin insanlıq cinayətləri: "Erməni Soyqırımı" və Osmanlı İmperatorluğunda etnik təmizlik" adlı kitabının təqdimatı İrəvanda da olmuşdur.

2013 ildə erməni kilsəsinin iki nümayəndəsi - Eçmiadzin Bütün Ermənilərin Katolikosu Garakin II və Kilikiya Katolikosu Aram 1 tərəfindən edilən 24 aprel Bəyannaməsinin bu fikirlər yer alır: "1915-ci ildə Osmanlı boyunduruğundakı ermənilərin ata torpaqlarında yalnız 1 milyon 500 min erməni öldürülmədi, eyni zamanda torpaqları, malları əllərindən alındı, ermənilərə aid olan kilsələr, məktəblər, ikonalar oğurlandı, Osmanlının varisi olan Türkiyənin "erməni soyqırımının" 100-cü ili olan 2015-də əvvəlcə bu soyqırımı tanıyıb aldığı canlar üçün təzminat ödəmə və erməni mal və torpaqlarını geri vermə zamanı gəlmişdir, erməni və türk xalqlarının barışmaları və bölgənin sabitliyi buna bağlıdır ". Təzminat iddiaları xüsusilə ABŞ erməniləri tərəfindən açılır. Türkiyə əleyhinə 1915-ci ildəki hadisələrə bağlı daşınan və daşınmaz malların ödənilməsi istiqamətli Los Angelesdə Garbis Davoyan və Hrayr Turabyan adlı iki amerikalı erməni hüquqşünas Mərkəz və Ziraat Bankına iddia açıblar. İki il əvvəl San Fransiskoda

bir məhkəmə 1915 hadisələrində həyat sığortası olan ermənilərin varislərinin sığorta şirkətlərindən təzminat istəməsi qanuni saymışdı. Buna əsaslanaraq hərəkətə keçən ABŞ-lı 3 erməni, Türkiyə Respublikası Mərkəz Bankı və Ziraat Bankı əleyhinə 63 milyon dollarlıq təzminat iddiası açdı. Bu iddia vəkil Vartkes Yeghiayanla 63 yaşındakı Anahit Harutyunyan tərəfindən açıldı. Şikayətçilər, Adanada İncirlik NATO bazasını də içinə alan təxminən 50 hektar sahənin babalarına aid olduğunu və bu torpaqlara 1915 hadisələrindən sonra Osmanlı tərəfindən əl qoyulduğunu iddia edirlər. Bir erməninin Ankaradakı Prezident İqamətgahının yerləşdiyi Çankaya köşkünə də babasına aid olduğu iddiası vardır.

"Türksüz Ermənistan" ideologiyası və onun həyata keçirilmə metodları

Bu gün Ermənistan deyilən ölkədə buranın qədim sakinlərinin- Azərbaycan türklərinin yaşamaması dövlət tərəfindən yürüdülmən bir irqçi ideologiyanın nəticəsi olaraq qəbul edilməlidir. Bu ideologiya anti-türk siyasətlə formalaşan düşmənçilik ideologiyasıdır. Bu erməni ideologiyasının həyat keçirilməsində erməni millətçi cərəyanlarının hər birinin xidməti olmuşdur. Ermənilərin Cənubi Qafqazdakı ərazi iddialarının ideoloji əsası [1885](#)-ci ildə [Fransada](#) yaranmış "Armenakan", 1887-ci ildə Cenevrədə yaradılan "Hnçaq" və 1890-cı ildə Tiflisdə əsası qoyulan "Daşnaksütyun" millətçi partiyalarının fəaliyyəti ilə bağlı olmuşdur. Bu partiyalar Osmanlı İmperiyası və İrandan qaçmış ermənilərin yaşadığı əraziləri birləşdirmək üçün bütün vasitələrdən, ən əsas isə qiyam və terror aktlarından geniş istifadə etməyi qarşılarına məqsəd qoymuşdular. "Hnçaq" partiyasının proqramı xüsusilə bu fikri ifadə edirdi: **"Bütün şəraitlərdə türkləri və kürdələri məhv etmək, və öz xalqının rifahına xəyanət etmiş ermənilərə aman verməyərək onlardan qisas almaq"**.

"Daşnaksütyun" nasist tipli partiya olub, [Almaniya Milli Sosialist Partiyasının](#) ideologiyasını onlardan hələ 30 il əvvəl formalaşdırmış və proqramları bu sözlərdən ibarət idi:

"Daşnaksütyun partiyasının məqsədi bunlardır:

- 1) silahlı qiyam,**
- 2) yalnız ermənilər arasında yox bütün xalqlar arasında inqilabi fikrin formalaşması üçün intensiv iş görmək,**
- 3) ermənilərin silahlanması və təşkilatlanması,**

4) hökumət adamlarına və idarələrinə qarşı terror və onların məhv edilməsi".

"Bu məqsədə nail olmaq üçün hər şeyə icazə verilir; propaqanda, terror, azğın partizan müharibələri".

Daşnaksütyun partiyasının fəaliyyətini ardıcılıqla izləyən gürcü yazıçısı Karibi 1919-cu ildə ağrı hissilə yazırdı: "Daşnaklar gələrkən özləri ilə Milli nifrət toxumu gətirdilər. Və deməliyəm ki, belə bir toxumlar səpilmiş torpaq üzərində erməni – müsəlman qan davası, və erməni və gürcü müharibəsindən başqa bir şey bitə bilməzdi".

"Bu elə bir təşkilat idi ki, Rusiya imperiyasının hakim dairələri ilə birlikdə Qafqazda inqilabi və milli azadlıq hərəkatını boğmağa çalışmışdı. Bunun nəticəsi olaraq 1905-ci ildə ilk Erməni – Azərbaycan qarşıdurması baş vermişdir. [1907](#) və [1912](#)-ci illər ərzində [Osmanlı İmperiyası](#) ərazilərindən və



İrəvan xanlığının bayrağı

İrandan təqribən yarım milyon erməni Qars, İrəvan və Yelizavetpol qəzalarına köçürüldü. Bölgədə etnik qarşıdurmaları alovlandıraraq hegemonluğu əlinə almaq məqsədi güdən Rusiya hökuməti əhalinin bu axınına susaraq dəstək verdi".

Fərqli zamanlarda və fərqli ortamda ortaya çıxmalarından asılı olmayaraq bu ideologiyanın daşıyıcıları-bütünerməni siyasi təşkilatları bir mərkəzə tabe olmuşdur. Bu Mərkəz isə erməni dövləti yaranmamışdan əvvəl Erməni Kilsəsi olmuşdur. Ermənilər arasında qərbliləşmə və islahat hərəkatlarının başlanğıcı 18-ci əsrin ilk illərinə gedib çıxır. 1701-ci ildə sivaslı Mxitar Vartabed liderliyində başlayan islahat hərəkatı da bu millətçiliyin irqçiliyə dönüşünü tezləşdirmişdir. Zaman-zaman sərt mübarizələrə səhnə olan islahat hərəkatı 1860-dan Padşah Abdülməcrid tərəfindən Erməni Milləti Nizamnaməsi ilə sona yetmişdi. Bu nizamnamə ilə qurulan Erməni Millət Məclisi Osmanlı dövlətindəki ilk təmsili parlament orqanı xüsusiyyətində olub, 1876 Qanun-u Esasisi ilə qurulan Osmanlı Mebusan Məclisinə də nümunə təşkil etmişdir. Beləcə erməni millətçiliyinin əsası qoyulmuşdur. Daha sonralar bu milliyyətçilik ayrı-ayrı erməni cərəyanlar tərəfindən inkişaf etdirilmişdir. Bundan artıq bəhs etmişik ki, erməni milliyyətçiliyinin nəzəriyyəçisi olaraq qəbul edilən Artsruninin yanaşması irqçiliyə söykənir. Artsruni, kitablarında türkləri, kürdləri və digər müsəlmanları alçaldır. Tiflisdə çıxardığı "Mşak" adlı qəzetində Osmanlı rəhbərliyindəki erməniləri üsyana çağırırdı. Artsruninin ölümündən sonrakı onilliklərdə, məsələn Adolf Hitlerin 2-ci Dünya Müharibəsi zamanı işğal etdiyi ərazilərdə vətəndaş əhaliyə tokunmurdu. Amma ermənilər zəbt etdikləri yerdə burada yaşayan əhalini öldürməklə, onları oradan qovmaqla kifayətlənmir, həm də buradan o əhalinin izlərini tamamilə silməyə çalışırdılar. Bu gün Ermənistanda Türk izi demək olar ki, qalmamışdır. Bu artıq irqçilikdir. Erməni İrqçilik doktrinasıdır. Bu zaman, yəni , irqçi bir çərçivədə, irqçi yanaşmada insanın dəyəri həlledici deyil, onun hansı qövme, zümrəyə və ya xalqa aidliyi rol oynayır. Erməni irqçiliyi dünyada bilinən digər bu növ nəzəriyyələrin hamısından fərqlənir. Ümumən bizim bildiyimiz irqçi antisemitizmi (gerçək xarici bioloji nəzəriyyələrə söykənərək

yəhudilərə qarşı qərəz bəsləmək ya da nifrət etmək) də ehtiva edən irqçilik Alman Milli Sosializminin (Nasizm) zaman-zaman ayrılmaz bir parçası olmuşdur. Nasistlər bütün insanlıq tarixini fərqli irqlərdən gələn insanlar arasında bioloji baxımdan təyin olunan bir mübarizənin tarixi olaraq qiymətləndirdilər. Erməni millətçi cərəyanlarının tədricən irqçiliyə çevrilməsi prosesi əlbəttə bir günün içində olmamışdır. Mxitaristlərin Venesiyada təməlini qoyduqları erməni milliyyətçiliyi doğuşdan xəstə xəyallar arxasında idi. Onların irqlə əlaqədar nəzəriyyələrinə görə, ermənilər daha üstün bir irqdən gəlirdi.

Nasist irqçiliyi II Dünya Müharibəsi əsnasında, bənzəri görülməmiş bir ölçüdə qırğınlara yol açmışdısa, erməni irqçiliyi daha əvvəllərdən bu yola düşmüşdü. Adını erməni xalqının milli azadlıq mübarizəsi qoyaraq onlar digər xalqları yox etmə siyasətini aktiv şəkildə yürütməyə girişdilər. Yaratdıqları siyasi təşkilatlar belə bu irqçi əsas üzərində quruldu. Hnçak və Daşnak partiyalarının nümunəsində bu irqçiliyin işarələrini görmək mümkün idi. Hər iki partiya məqsədə çatmaqda bir xalqı, bir milləti yox etməyini partiya proqramlarına belə daxil etmişdi. Şərq Anadolu və Qafqazda tarixin ayrı-ayrı dövrlərində etdikləri qırğınlar bu ideologiyadanmı qaynaqlanırdı? Belə bir ideologiyaya sahib millətə dövlət yaratmaq ən ağır nəticələr verməzdimi? Bunu alman nasistlərinin nümunəsində də dünya gördü. Osmanlı dövlətinin rəhbərləri də bu toplumun dövlət idarə edəcək bir səviyyədə olmadığını bildiyindən onlara milli mədəniyyətlərini inkişaf etdirməsi xaricində daha üstün azadlıqlar verilməsinə qarşı idi. Osmanlıdan əvvəl də Bizans və Romalılar da bu millətə güvənməmişdi. Amma Ruslar erməniləri ya tanımadılar, ya da erməni faktoru işlərinə yaradı. Sovet hakimiyyətinin ilk onilliklərində gizli də olsa belə bir fikir vardı ki, qonşu xalqları- yəni gürcü və azərbaycanlıları bunların ayağına vermək olmaz. Ən azından bunu Stalin istəmişdi, Stalinin ölümündən sonra və xüsusən “soyuq müharibə” illərində NATO üzvü olan Türkiyənin SSRİ ilə rəqib olmasından istifadə edən ermənilər sovet ideoloji sisteminə türkləri sovetlərə dost olmayan xalq təsəvvürü erməniləri oyada bildilər. Sovet hakimiyyəti ermənilərin əsərlərində antitürk meyllərə göz yumdular. Bundan

ürəklənən ermənilər 60-cı illərdə artıq açıq mübarizəyə keçdilər. Sərdarabaddakı “erməni soyqırımı” Abidəsinə rəsmi icazə verməklə Sovetlər İttifaqı xaricdəki erməni “mübarizələrinə” dəstək vermiş oldu. 1965-ci ildə Uruqvay tərəfindən “Erməni Soyqırımı”nın rəsmən tanınmasına heç bir münasibət bildirilmədi. Əksinə İrəvanda bu yalanın 50-ci ili dövlət səviyyəsində qeyd edildi. Ermənilər türkləri vəhşi, qaniçən, onlardan qat-qat səviyyəcə aşağı olan bir xalq olam fikrini təlqin etməyə başladılar. Almanlar onları əhatə edən xalqlarla eyni olmadıqlarını söyləyirdilər, ermənilər də deyirlər ki, onlar birlikdə yaşadıkları xalqla eyni deyillər. Bu iddiadaydılar ki, onların irqi Nuh Peyğəmbərdən gəlir, Nuh Peyğəmbər ermənilərin babasıdır. Tufan zamanı Ağrı dağına gəmisi ilə sığınan Nuh Peyğəmbərdən törəyənlər yalnız ermənilərdir, başqa xalqlar ermənilərdən törəmədir, bu sırad isə köçəri türklər yoxdur. Zori Balayanın kitablarında da bu düşüncə davam etdirilirdi. İrəqçilikdən bənzəri olmayan erməni yazar Zori Balayan isə Qarabağda bir toyda çıxışında "Allahın da erməni olduğunu" iddia edir. (Youtubede hər kəs izləyə bilər). O, Müasir erməni irqçilik cərəyanlarından birinin öcüllərindən sayılır; Qarabağdakı müharibənin əhəmiyyətli aktyorlarından olduğu qəbul edilməkdədir. Post-Sovet erməni millətçiliyinin ən əhəmiyyətli məhək daşlarından biridir. Yazdığı iddia edilən və "bir Türk uşağı üzərində vəhşi təcrübələrini tibbi bir vasvasılıqla reallaşdırdığı", "uşağın dərisini diqqətlə soyduğunu" və "bunu etməklə erməni ruhunun canlandığını" söyləyən doktor Balayanın faşistlərdən nə fərqi var? Bu gün "Ermənistan" deyilən qədim İrəvan xanlığında bir adam belə Türk qalmamışsa, bu nəyin nəticəsidir. Ermənistan Respublikası müstəqilliyini Cənubi Qafqazda 1918-ci ildə elan edənə qədər bu ölkədə yaşayanların yalnız ermənilərdən ibarət olmadığı hər kəs tərəfindən bilinir. Bu gün isə bu ölkə yalnız ermənilərin yaşadığı monoetnik bir dövlətə çevrilmişdir. Min illər boyu burada yaşayan Türk və Müsəlman əhali zaman-zaman təzyiqlərə məruz qalaraq doğma vətənlərini tərk etmək məcburiyyətində qaldılar..Niyə bütün bunlar baş verdi? Niyə İrəvan xanlığına aid olan bu ərazilər tərk edildi? Bununla əlaqədar tarixi həqiqətlər nələrdir? Və nəhayət bu torpaqlara qayıtmaq üçün nələr

edə bilərik? Əvvəl ermənilərin indi adına Ermənistan deyilən dövlətə köçürülmə və yerləşdirilmə zamanlarına baxaq.

Bununla əlaqədar 1590 və 1728-ci ilə aid Osmanlı qeydlərində, Revan Əyalətinin (Bu gün Ermənistan adlandırılan ölkə) demoqrafik quruluşu içərisində, türk əhalinin böyük bir çoxluq təşkil etdiyi görülməkdədir. Bölgənin yer adlarına (toponim) baxıldığında belə, məskunlaşma vahidlərinin çoxunun türkçə olduğunu görürsünüz. Bu vəziyyət bütün Ermənistanda eynidir. Eyni durum İğdır və ətrafı (Sürməli Qəzası) üçün də etibarlıdır. Bölgədəki yer adlarının türk mənşəli olması həqiqətini Erməni tarixçiləri Z. Gorgodyanın, 1932-ci ildə İrəvanda nəşr edilən "1831-193-ci illər arasında Sovet Ermənistanının əhalisi" (ermənicə) adlı kitabında Ermənistanda qeydiyyatdan keçmiş 2310 yaşayış yerindən 2000-nin adının türkçə mənşəli olduğunu yamışdır. Osmanlılar, hər hansı bir bölgəni ələ keçirdiklərində o bölgədəki ərazi və vergi verəcək əhalisi qeyd altına alardılar. Revan və ətrafı da ələ keçirildiyində, dərhal ərazi və vergi verəcək əhalisi qeyd altına alınmışdır. (19) Bu əhalinin vergialma qeydlərində yanlışlıqlar çox azdır. Çünki Osmanlı dövləti, müsəlman və qeyri müsəlman ünsürlərdən fərqli vergilər aldığından, alınan vergilər eyni dinə mənsub olub olmamaqla əlaqəli olduğundan və ermənilərin islam inancında olmamasından, cizyə adı ilə bilinən verginin onlardan ayrıca alındığı göz önünə alındığında, Osmanlı tahrir dəftərlərindəki qeydlərin gerçəyə çox yaxın olduğu aydın olmaqdadır.

XIX əsrdən etibarən ruslar Qafqaza doğru işğal hərəkətinə başlamışlar. 1826-cı ildə Şimali Azərbaycanda ortaya çıxan ümumi bir qiyamı bəhanə edərək müdaxilədə bulunmuş və İran-Rus müharibəsi başlamışdır. İrevan xanlığı da İrana bağlı olması səbəbiylə bu müharibəyə tərəf olmuşdur. Türkmənçay müqaviləsi ilə 1828-ci ildə İrevan (Rəvan) xanlığı Rusiyaya keçmişdir. Buraya məqsədli şəkildə erməni əhali köçürülməyə başlamışdır. Rusiya bu torpaqları əbədi rus əraziləri etmək üçün erməni faktorundan istifadə etmək istəyirdilər. Eyni dövrdə Qərb dövlətləri uzun zamanlar Osmanlı İmperatorluğunu zəif salmaq, onu parçalamaq məqsədi ilə planlar qururdular. Bu dövlətin içərisində yaşayan xristianlar, xüsusilə

ermənilər hər zaman istifadə üçün əldə bir vasitə olmuşdur. Rusiya da bu vasitədən kifayət qədər faydalanmışdır. İşğal etdiyi Qafqazı əbədi etmək üçün Rusiya bir köçürmə siyasəti uygulamaya başladı. Qafqaz Rusiyadan malakanları, Osmanlı və İrandan isə erməniləri köçürmə siyasətinin məqsədi burada əhali dəyişikliyinə nail olmaq idi. Bəli, Rusiyanın himayəsi altında erməni dövlətinin yaradılması, həmçinin ermənilərin İran və Türkiyədən Rusiyanın işğal etdiyi torpaqlara köçürülməsi təsadüfi hadisə olmayıb, erməni-rus münasibətlərinin nəticəsi idi ki, bu əlaqələrin əsasını rus və erməni tarixi ədəbiyyatında təbliğ edildiyi kimi, yalnız ticarət əlaqələri deyil, başlıca olaraq Şərqi müsəlman dövlətlərinə, xüsusilə Türkiyəyə, XVIII əsrdən etibarən isə həm də Azərbaycana qarşı düşmənçilik mövqeyi təşkil edirdi.

Ermənilərin, ümumiyyətlə Cənubi Qafqaza göçürülüb gətirilməsi və əsasən türklərin məhsuldar torpaqlarında yerləşdirilməsi son iki əsr içində olmuşdur. Bu tarixlərə qədər bu bölgələrdə erməni əhalisi çox az 10%-i belə keçmirdi. Səfəvilər dövlətinin zəifləməsindən istifadə edən rus çarı I Pyotrun 1724-ci ilin noyabrında ermənilərin köç etdirilməsi Azərbaycanın Xəzər dənizi sahillərində, Dərbənd və Bakı, həmçinin Gilyan, Mazandaran və Goran ərazilərində məskunlaşmasını rəsmiləşdirən fərmanından sonra başladı. Bu fərmana görə ermənilər Rusiya İmperiyasının Cənubi Qafqazdan İran körfəzinə kimi geniş əraziləri ələ keçirmək planının həyata keçirilməsində "beşinci qüvvə" rolunu oynayacaktılar. Bu planın bir hissəsi kimi Rusiya generalları Azərbaycan əhalisini hansı yolla olursa olsun yaşadığı yerlərdən köç etmək əmri almışdılar. Lakin Rusiyanın Qafqazdakı hərbi uğursuzlukları onun ermənilərin planlı məskunlaşdırılması siyasətini bir müddətə dondurdu. Amma Türkmənçay müqaviləsinin nəticəsi olaraq 40000 erməni Azərbaycanın müxtəlif bölgələrində məskunlaşdırıldı. 1829-cı ilin Ədirnə sülhünün nəticələrinə görə isə, Osmanlı İmperiyası ərazilərində yaşayan 90000 erməni də Azərbaycanda yerləşdirildi. Onlar Naxçıvan, İrəvan və Qarabağ xanlıqlarından məskunlaşdırıldı.

Məşhur rus diplomatı, Rusiya İmperiyasının İrandakı səfiri Qriboyedov ermənilərin Cənubi Qafqaza köçürülməsində aktiv iştirak etmişdir. Məşhur rus diplomatı və yazıçısı olan Qriboyedovgörün nə yazırdı: "Erməni xalqı əsasən müsəlman torpaq sahiblərinin ərazilərində yerləşdirilirdilər ... onlar yavaş-yavaş müsəlman əhalisini ərazilərdən sıxışdırıb çıxarmağa başlamışdılar. Biz müsəlman əhalisini düşdükləri çətin vəziyyətlə barışdırmağa və onları inandırmağa çalışmalıyıq ki, bu çətinliklər uzun sürməyəcək və ermənilər müvəqqəti olaraq onlara yaşamağa icazə verilən yerlərdə davamlı olaraq qalamayacaklar. "(8)

Rus İmperatorluğunun idarəçiləri Cənubi Qafqazda icra etdikləri müstəmləkə siyasətində həm də ermənilərə çox güvənirdilər. Eyni güvən Türkiyədə yaşayan ermənilərə Qərb dövlətləri tərəfindənvar idi. Osmanlı dövlətinin parçalanmasında ən yaxşı və cəlbədici ünsür olan ermənilər, 1828 və 1920-ci illər arasında Azərbaycana 560000 erməni göçürülmüştür. Beləcə Qafqazın ruslar tərəfindən işğalı nəticəsində Azərbaycan torpaqlarında - Araz çayının şimalında erməni əhalisi sürətlə artmağa başladı. Bu mövzuda diqqətə dəyər bir faktı da erməni irqçisi Z. Balayanın özü etiraf etmişdir: "Onun (Yerevanın) əhalisi başqa yerlərdən gəlmələr. Əslində gerçək Yerevanlı yoxdur". Erməni akademik A. İ. İonisyen yazır ki, "İrəvan şəhərinin əhalisinin yalnız dördü biri ermənilərdir, azərbaycanlılar burada mütləq üstünlük təşkil edirlər". Rus imperatoru I Nikolayın 21 mart 1828-ci ildə verdiyi fərmanına görə Azərbaycanın Naxçıvan və İrəvan xanlığı ləğv olunmuş, onların yerində rus hakimləri tərəfindən idarə olunan "Erməni vilayəti" deyilən yeni inzibati qurum yaradılmışdır. 1849-cı ildə bu mahalın-vilayətin adı dəyişdirilərək "Erivan quberniyası" qoyulmuşdur.Torpaqlarının genişləndirilməsi məqsədini güdən ermənilər 1836-cı ildə rusların köməyi ilə Azərbaycanda o zaman fəaliyyət göstərən Alban Patriarx Kilsəsinin ləğv edilməsini və mülklərinin erməni Kilsəsinə verilməsini bacarmışdılar. Çünki ablan əhalisinin müqavimət edəcək bir qurumu və təsirli təşkilatı olmamışdır. Albanlara məxsus hər şeyin ermənilər tərəfindən mənimsənilməsi və özününküləşdirilməsi sonrakı tarixlərdə də davam

etmişdir. Qafqazın Rusiyadan ayrılaraq, müstəqil bir dövlət olmaq xüsusundakı fəaliyyətlərini önləmək məqsədiylə Bolşeviklər, erməni əsilli Stepan Şaumyanın Bakını zəbt etməsinə mandat verdi. Lenin tərəfindən Bakıya rəhbər təyin olunan S. Şaumyan buranı da erməni vətəni etmək üçün qətləri, qırğınları seçdi. Bakıya tamamilə hakim olmaq istəyən bolşevik Şaumyan, Daşnaksütyunun quldur dəstələri ilə də birləşərək 31 mart 1 aprel 1918-ci ildə yalnız Bakıda 25 mindən çox Azərbaycan türkünə "Pantürkist və inqilab əleyhdarı" olduqları iddiaları ilə qətl etdirdi.. Bu geniş miqyaslı qırğınlar yalnız Bakıda deyil, Gəncə, Şamaxı, Göyçay, Lənkəran, Quba, Zəngəzur, İrəvan, Basarkecer və Azərbaycanın digər bölgələrində edilmiş, öldürülənlərin sayı 60 min nəfərə çatmışdı. (11)

Mart 1918-ci ildə Bakıda başlayan silahlı qarşıdurma başqa bölgələrə də yayıldı. Xüsusilə də İrəvan, Zəngəzur və Göyçədə yaşayan Azərbaycan türkləri üçün böyük təhlükə ortaya çıxdı. Andranikin komandanlığında olan erməni silahlı dəstələri Göyçədə Çamırlı, Mədinə, Anağızoğlu, Gulalı, Kəsək, Alçalı, Kiçik Qaraqoyunlu və Deliqardaş kəndlərinə hücum edərək bir çox müsəlmanı qətl etdilər. (16)

22 Aprel 1918-ci ildə "Qafqaz Müstəqil Federal Dövləti" elan olundusa da tərəflər arasında çəkişmələrin davam etməsi nəticəsində 28 May 1918-ci ildə Ermənistan müstəqilliyini elan etdi və Daşnakların 1918-ci ildə Qars vilayətinin və İrəvan əyalətinin bir hissəsini müttəfiq ordulardan almağı bacardılar. Ermənilərin Qafqazda qonşusu olan gürcülərlə olan əlaqələrində erməni millətçiliyinin və bu ölkəyə istiqamətli torpaq iddialarının izlərini tapmaq mümkündür. Gürcülər, ermənilərin gürcü torpaqlarını qədim erməni vilayətləri olaraq adlandırdığını və Gürcüstanın böyük bir hissəsi ilə birlikdə Tiflisin də qədim zamanlardan ermənilərə aid olduğunu iddia edirlər. Bir gürcü yazıçısı olan Çavçavadze, öz tarixlərinin təhrif edilməsinə istiqamətli narahatlığını "Erməni alimləri və fəryad edən daşlar" adlı əsərlə dilə gətirir. Uzun illər Qafqazda jurnalistlik edən V. L. Veliçko isə 19-cu əsrdə Qafqazda yaşayan xalqları və son dərəcə kritik olan bu bölgənin siyasi və ictimai vəziyyətini araşdıraraq "Qafqaz"

adlı əsərinin ermənilərə ayırdığı hissəsində diqqət çəkici məsələlər vardır. Hal-hazırda hələ müzakirə edilən "Böyük Ermənistan" və ya "Dənizdən Dənizə Böyük Ermənistan" idealının başa düşülməsi mənasında Veliçkonun kitabının olduqca böyük əhəmiyyəti vardır. Ermənistan deyilən ölkədən digər xalqların çıxarılması ideologiyasının hələ o zamanlar mövcud olduğunu bu kitabla ortaya qoyan Veliçko ermənilərin əsil simasını açıb ortaya qoyur. O deyirdi: Bütün qafqazlılar bilirlər ki, ermənilər burada köklü xalq kimi mövcud olmamış, Türkiyə və İran qaçqınları kimi XIX yüzilliyin birinci yarısında görünməyə başlamışlar". Ona qədər isə İrəvan xanlığı ərazilərinə yaşayan xalqların hər zaman böyük çoxluğu Azərbaycan türkləri olmuşdur və bununla bağlı çox sayda araşdırma və tədqiqatlar vardır. Erməni araşdırmaçıların özləri də bu faktları dana bilmirlər. 1-ci dünya müharibəsindən sonra bölgədə olan qeyri-sabit siyasi durum və hərbi vəziyyət erməniləri bir dövlət yaratmaq fikrinə gətirmişdi. Ermənilər haqları olmadığı halda Cənubi Qafqazda bir dövlət qurmaq üçün qırğın siyasətinə üstünlük verdilər. 1918-ci ildə sentyabr ayından etibarən Zəngəzur üzərinə hücumlar yenidən başladı. Njdenin quldur dəstələri burada 32 kənd yandırdılar. 1918 sonlarında isə Azərbaycan türklərinin yaşadığı 115 kənd dağıdıldı. Burada ümumi 7739 adam olmaq üzrə 3257 kişi, 2276 qadın və 2196 uşaq öldürülmüşdür. Andanik, Xmbapet Dro və Hamazaspın silahlı dəstələri yüzlərlə kəndləri yandırmış, insanları öldürmüş və ya zorla köç etdirmişdi. Avqust 1918-ci ildə İğdır və Eçmiadzində 60 kənd Dronun silahlı dəstələri tərəfindən yağmalandı. 1918-1920 –ci il Daşnak iqtidarı zamanı Ermənistanda yaşayan 575.000 Azərbaycan Türkünün 565.000 -i qətlə yetirilmiş və ya zorla köç etdirilmişdi. Bəzi erməni araşdırmaçıları da bu məlumatları təsdiq edirlər: "1920-ci ildə Sovet hökuməti zamanı Daşnakların icra etdiyi siyasət nəticəsində burada 10.000 nəfərdən bir az çox türk-müsəlman qalmışdı. 1922-ci ildə 60.000 qaçqın geri qayıtdıqdan sonra Azərbaycan türklərinin sayı 72.596 nəfər olmuşdur ". Türklərin toplu halında yaşadıkları 5 qəzadan - Aleksandropol, Yeni Bayazit, Eçmiadzin, İrəvan, Şərur-Dərələyəz qəzalarından başqa Yelizavetpol guberniyasına daxil olan Zəngəzur qəzası (sonralar Qafan, Sisyan, Gorus, Megri adlanan bölgələr), Qars elinə daxil olan

Ağbaba bölgəsi (sonralar Amasiya bölgəsi), Tbilisi quberniyasına daxil olan Lori-Pembək bölgəsi (sonralar Alaverdi, Stepanavan, Kalinino, Noyamberyan bölgələri), Yelizavetpol quberniyası, Qazax qəzasının Dilican dərəsi (sonralar Şəmsəddin, İcevan, Dilican rayonlarının ərazisi, həmçinin Krasnoselsk bölgəsi Akstafa (Gedikçay hövzəsinin azərbaycanlılar yaşayan kəndləri) birləşdirilərək Ermənistan Sovet Sosialist Respublikası elan edildi..1918-1920-ci illərdə bu bölgələrdə yaşayan Azərbaycan türklərinin qətl edilməsi və ya zorla evlərindən çıxarılması 1905 qırğınının davamı idi. Bu müddət ərzində ermənilər ciddi bir təşkilatlanma prosesinə girmiş, silahlanmış və təbliğat fəaliyyətlərini genişlətmişdilər. 1918-ci ildə Ermənistan (Ararat) Respublikasının qurulmasıyla ermənilərdə milli kimlik və dövlət anlayışı o idi ki, bu ərazilər onlara məxsusdur və burada minillər boyu yaşayan insanların heç bir haqqı yoxdur. İki illik (may 1918-noyabr 1920) daşnak hakimiyyəti zamanı burada yaşayan Azərbaycan türklərinin 60%-i öldürüldü. Ermənistan da azərbaycanlılara qarşı 1918 -1920-ci illərdə soyqırım və 1930-1938 illərdə sürgünün həyata keçirilməsinə baxmayaraq , Ermənistanın Türkiyə və İran sərhədləri, Azərbaycan və Gürcüstan sərhədləri boyunca yenə də azərbaycanlılar yaşayırdı. İrəvan (Yerevan) şəhərinin ətrafı, ən məhsuldar torpaqlar sayılırdı və bu rayonlarda azərbaycanlılar əksəriyyət təşkil edirdi. Ümumiyyətlə, bu sərhədlər içində erməni əhalisi 1831-ci ildə 161 , 7 min adam, 1879-ci ildə 797,9 min adam, 1913-ci ildə 1000,1 min nəfər, 1920-ci ildə 720 min adam, 1922-ci ildə 782 min adam, 1926-cı ildə 881,3 min adam olmuşdur. 1926 il siyahıyaalmasında göstərilmişdi ki, bu bölgədə 84,5 min nəfər azərbaycanlı əhali yaşamışdır. Bunların 60 min nəfəri 1920-ci ildən sonra əvvəlki yurdlarına qayıtdılar. (19)

Ermənistanın bu sərhədləri içində azərbaycanlıların 1916-cı ildə 333 min nəfərdən 1926-cı ildə 84,5 min adama enməsi göstərir ki, ermənilərin 1918-20-ci illərdə İrəvan quberniyasında etdikləri soyqırımı Zəngəzur qəzasından və digər bölgələrdən də yan keçməmişdi. Demək ki, ermənilər tərəfindən planlı olaraq həyata keçirilən genosid siyasəti nəticəsində azərbaycanlıların itkisi 260 min

nəfərdən çox olmuşdur. Ona görə də belə nəticəyə gələ bilərik ki, 1916 -1926-cı illər arasında azərbaycanlı əhalinin artımı ən az 10-12 min adam ola bilərdi. Bu rəqəm 1926-cı ildəki mövcud ədəddən çıxarılıb tələf olanların və qaçqınların sayına əlavə olunmalıdır. Göstərilən rəqəm və faktlardan aydın olur ki, həqiqətən də müasir Ermənistan sərhədləri içində o zaman əhali 280 min adam azalmışdır. Bunu heç kim, hətta ermənilər də inkar etmirlər. Ermənistan rəsmi məlumatlarında bu azalma başqa yerə yozulur, göstərilir ki, əhalinin bu qədər azalması "1918-1920-ci illərdə Türk birliklərinin və başıpozuq qrupların təşkil etdikləri yeni qırğının nəticəsində meydana gəldi." (21).

Sonrakı illərdə Ermənistan rəhbərlərinin əsas vəzifəsi İrəvan ətrafında və Türkiyə ilə sərhəd boyunca məhsuldar torpaqlarda yaşayan azərbaycanlıları bu torpaqlardan köç etdirmək idi.. Bunun üçün ilk olaraq Moskvanın razılığı alınmalıydı.

Xaricdə yaşayan ermənilərin Ermənistanda yaşamaq istədiklərini, amma yerləşdirilmələri üçün torpaqların qeyri-kafi olduğunu Stalinə bildirmək lazım idi. Həll variantı olaraq da türklərin Azərbaycanın kənd bölgələrinə köç etdirilməsi əsaslandırılırdı (14)

Xaricdə yaşayan ermənilərin Ermənistanə göçürülməsi mövzusunı ortaya atmaq üçün onlar ilk fürsəti 1943-cü ildə Tehran konfransı zamanı dəyərləndirdilər. Konfransda erməni diaspor nümayəndələri SSRİ xarici işlər naziri Molotovla əlaqəyə keçmiş, onların Ermənistanə köçürülməsi üçün Sovet rəhbərliyinin razılıq verməsini xahiş etmişdilər. Molotov, Stalinlə danışdıqdan sonra onların köçürülməsinə onay vermişdi, ilk baxışda burada elə də təhlükəli bir iş yoxdu. "Məzlum erməni xalqı" ana vətənləri ilə buluşacaqdı.

1945-ci ilin noyabrında Ermənistan hökumətinin vəsatətini əsas götürərək SSRİ hökuməti xaricdə yaşayan ermənilərin Sovet Ermənistanına köçürülməsi işinin təşkili haqqında qərar verir. Ermənistan hökuməti yanında repatriantların qəbulu və yerləşdirilməsi üzrə xüsusi komitə yaradılır və ermənilərin köçürülməsi nəzərdə tutulan ölkələrə respublika hökuməti öz nümayəndələrini göndərir. Artıq 1946-cı

ilin əvvəlində 130 min erməni Ermənistana köçmək arzusunda olduğunu bildirir. «Hnçak» və «Ramkavar» partiyaları, Ümumerməni Xeyriyyə İttifaqı köçürülmənin təşkili üçün 1 milyon dollar xərcləyir. 1945-ci ildə Ermənistan Kommunist Partiyasının birinci katibi Q. Harutyunov yenidən Qarabağın Ermənistanla birləşdirilməsi məsələsini ortaya atmışdı. Erməni ideoloqlar DQMVnin bütün var olduğu dövrdə onu Azərbaycandan qoparma taktikası tətbiq etmişdilər. Onu Azərbaycandan qoparmaq üçün Sovet dövründə də müxtəlif səylər olmuşdu. 1945-ci il məktubu da bu cəhdlərdən biri idi. Birləşməyə olumsuz cavab veriləcəyini ermənilər bilirdilər. Onların heç olmasa Ermənistana ermənilərin köçürülməsi və bunun nəticəsində buradan azərbaycanlıların çıxarılmasına razılıq almaq idi. Ermənilərin gəlişinə razılıq almışdılar. Qalırdı azərbaycanlıların buradan köçürülməsinə onay almaq. Bunu isə A. Mikoyanın vasitəsilə edə bildilər. **Ermənilər** Qarabağın onlara aid olduğunu müdafiə etmək üçün əvvəl sınanmış metodlardan istifadə etməyə çalışmışdılar: müxtəlif ölkə mətbuatında bəyanlarda bulunaraq, kitablar yazaraq, onları digər dillərə çevirərək, nəşr edərək və b.

Ermənilər Qarabağ təxribatına 20-ci illərdə başlamışdılar. Amma bu illərdə onlar yalnızca onu edə bildilər ki, rus və digər ölkələrdəki oxucular “bildilər ki, Dağlıq Qarabağ erməni yurdu” (M. Şaginyan), Dağlıq Qarabağ Ermənistanın kübar vilayətidir”, “Artsax – qədim erməni yurdu”dur və s. Bundan o yana gedə bilmirdilər. Sovet rejiminin qoyduğu qadağalar erməniləri bir qədər “səbr etməyə” sövq etdi. Böyük Vətən Müharibəsi illərində ölkənin başı qarışan kimi yenidən DQ-ın Ermənistana verilməsi təxribatını gündəmə gətirdilər. 1945-ci ilin noyabrında Ermənistan KP MK-nin katibi Q. Harutyunov İ. Stalinə müraciət ünvanladı, DQMV-in Ermənistanın tərkibinə verilməsini istədi. Həmin müraciət Azərbaycan KP MK-nin birinci katibi Mircəfər Bağirova göndərildi. Bağirovun cavab olaraq Moskvaya yazdığı məktubda ermənilərin bu fikrinin təxribatçı, aranturist və heç bir əsası olmayan sərsəm düşüncələrdən ibarət olduğu bildirilir və kəskin etiraz olunur. Həmin məktubun mətnindən bəzi hissələr bizim məqsədimizlə üst-üstə düşdüyündən onu olduğu kimi verməyi məqsədəuyğun hesab edirik:

“Ermənistan Kommunist (bolşeviklər) Partiyası MK-nın katibi Arutyunov yoldaşın Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin Ermənistan SSR-nin tərkibinə daxil edilməsi haqqında təklifi ilə əlaqədar Sizin teleqramınıza cavab olaraq məlumat verirəm:

Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin ərazisi qədim zamanlardan, mərkəzi 1747-ci ildə Qarabağı Pənah xan tərəfindən qala kimi tikdirilmiş Pənahabad şəhəri olan Qarabağ xanlığının tərkibində olmuşdur.

1826-cı ildə Qarabağ çar Rusiyasına birləşdirilmişdir. Sonralar indiki Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin ərazisi Yelizavetpol quberniyasının Şuşa, Cavanşir, Qaryagin və Qubadlı qəzalarının tərkibində olmuşdur.

1918-1920-ci illərdə müsavətçilərin Azərbaycanda və daşnakların Ermənistanda ağalığı dövründə müsavət hökuməti tərəfindən mərkəzi Şuşa (keçmiş Pənahabad) şəhəri olan general - qubernatorluq təşkil edilmişdir.

Müsavətçilər və daşnaklar tərəfindən təşkil olunmuş millətlərarası qırğının nəticəsində Azərbaycanın və Ermənistanın bir çox şəhərləri kimi, Şuşa da dağıdılmış və xarabalığa çevrilmişdir.

1920-ci ildə Azərbaycanda Sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra ilk dövrlərdə bütün Qarabağın təsərrüfat - siyasi həyatına rəhbərlik vahid Vilayət İnqilab Komitəsi tərəfindən həyata keçirilirdi.

1923-cü ildə Qarabağın əsasən ermənilərin məskunlaşdığı dağlıq hissəsinin Ermənistan SSR-yə birləşdirilməsi məsələsi qaldırıldı. Lakin bu ərazinin Ermənistan SSR ilə ümumi sərhədlərinin olmaması və Ermənistandan yalnız azərbaycanlıların yaşadığı Qubadlı, Laçın, Kəlbəcər və Dəstəfur rayonları ilə ayrılması səbəbindən, partiya orqanlarının göstərişi əsasında Azərbaycan Mərkəzi İcraiyyə Komitəsinin 7 iyul 1923-cü il tarixli dekreti ilə mərkəzi Xankəndi, indi Stepanakert adlanan Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti yaradıldı.

Beləliklə, Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti ərazi cəhətdən heç vaxt Ermənistan SSR-də bitişik olmamışdır və hazırda da bitişik deyildir.

Azərbaycanda Sovet hakimiyyəti illərində Dağlıq Qarabağda vilayətin təsərrüfat- siyasi və mədəni inkişafı sahəsində böyük işlər görülmüşdür. Bu inkişafın ən parlaq nümunələrdən biri – DQMV-nin hazırki mərkəzi Stepanakert şəhərinin başlı-başına buraxılmış və dağıdılmış bir kənddən Azərbaycanın ən gözəl, abad və mədəni şəhərlərindən birinə çevrilməsidir.

Azərbaycan SSR-nin bütün ali təhsil məktəbləri və texnikumları tələbələrinin 20,5%-ni, əksəriyyəti Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətindən olan ermənilər təşkil edir.

Respublikanın partiya, sovet, təsərrüfat rəhbərləri – Azərbaycan K (b) P MK - nın katibləri, müavinləri, xalq komissarları müavinləri və s. arasında Dağlıq Qarabağdan olan yoldaşlar da az deyildir.

Bununla belə biz Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin Ermənistan SSR-nin tərkibinə qatılmasına etiraz etmirik, lakin Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin tərkibində olmasına baxmayaraq, hazırda da əsasən azərbaycanlıların yaşadığı Şuşa rayonunun Ermənistan SSR-yə verilməsinə razı deyilik.

Şuşa şəhəri bina edildiyi gündən Qarabağın inzibati - siyasi və mədəni mərkəzi olmaqla yanaşı, həm də Azərbaycan xalqının öz müstəqilliyi uğrunda İran işğalçıları ilə apardığı mübarizədə müstəsna rol oynamışdır.

Ən qaniçən fəthlərdən biri, Zaqafqaziya xalqlarının cəlladı Ağa Məhəmməd şah Qacar məhz Şuşada öldürülmüşdür.

Azərbaycan xalqının zəngin musiqi mədəniyyəti bu şəhərdə formalaşmışdır. İbrahim xan, Vaqif, Natəvan və digər bu kimi görkəmli siyasət və mədəniyyət xadimlərinin adları onunla bağlıdır.

*Eyni zamanda, ÜİK (b)P MK-nin nəzərinə çatdırmağı zəruri hesab edirik ki, DQMV-nin Ermənistan SSR-in tərkibinə daxil edilməsi məsələsinə baxılarkən, **Ermənistan SSR-in Azərbaycan respublikasına bitişik olan və əsasən azərbaycanlıların yaşadığı Əzizbəyov, Vədi və Qarabağlar rayonlarının Azərbaycan SSR-nin tərkibinə daxil edilməsi məsələsinə də baxılmalıdır.***

Bu rayonların mədəni və iqtisadi cəhətdən son dərəcədə geridə qalmasını nəzərə almaqla, bunların Azərbaycana verilməsi əhalinin maddi-məişət şəraitini və ona mədəni –siyasi xidmət işini yaxşılaşdırmağa imkan yaradardı.

ÜİK (b)P MK-dən yuxarıda göstərilənlərdən əlavə aşağıdakı məsələlərə baxılmasını xahiş edirik:

Gürcüstanlı yoldaşlar Azərbaycan SSR-nin Balakən, Zaqatala və Qax rayonlarının Gürcüstan SSR-nin tərkibinə daxil edilməsi məsələsini qoyurlar.

*Göstərilən rayonlarda əhalinin ümumi sayı 79.000 nəfər olduğu halda, 9.000 gürcü- ingiloyun yaşamasına baxmayaraq, biz bu məsələyə baxılmasına etiraz etmirik, lakin bu məsələ ilə bir zamanda, Gürcüstan SSR-nin, demək olar, yalnız azərbaycanlıların yaşadığı və bilavasitə Azərbaycan SSR-yə bitişik olan **Borçalı rayonunun Azərbaycan SSR-nin tərkibinə** daxil edilməsi məsələsinə də baxılmalıdır.*

*Və nəhayət biz, Dağıstan SSR-nin keçmişdə Azərbaycanın bir hissəsi kimi Bakı quberniyasının tərkibinə daxil olan və hazırda Azərbaycan SSR-yə bitişik olan **Dərbənd və Qasımкənd rayonları ərazilərinin Azərbaycan SSR- nin tərkibinə** qatılması məsələsini nəzərdən keçirmənizi xahiş edirik. Bu rayonların əhlisi əsasən azərbaycanlılardan ibarətdir, özü də maldarlıqla məşğul olan bu əhalinin yarından çoxu ilin doqquz ayını Azərbaycan ərazisində keçirir.*

Qaldırılmış bütün məsələlər üzrə təkliflərin hazırlanması üçün tərkibinə marağı olan hər bir respublikadan nümayəndələr daxil edilməklə ÜİK (B)P MK komissiyasının yaradılmasını məqsədəuyğun hesab edirik.

10 dekabr 1945-ci il No. 1330. Bakı şəhəri. (22)

Dağlıq Qarabağ o zaman Ermənistanı verilmədi, fəqət ermənilər digər Azərbaycan yurdundan buranın yerli sakinlərini köçürmək qərarının verilməsinə nail oldular. İkinci Dünya müharibəsindən sonra Sovetlər Birliyinin Türkiyəyə qarşı torpaq iddiaları və bu müddətdə ermənilərin fəal iştirakı nəticədə azərbaycanlıların taleyində faciəli hadisələrə səbəb oldu.1945-ci ilin noyabrında ÜİK (b) P MK siyasi bürosu xaricdə yaşayan ermənilərin Sovet Ermənistanına dönməsi (repatriasiyasına) icazə verdi və 2 dekabrda SSRİ Xalq Komissarları

Sovyetinin müvafiq qərarı mətbuatda dərc olundu. Belə addım, Sovet rəhbərliyinin Türkiyəyə qarşı torpaq iddialarını əsaslandırmağa çalışması ilə əlaqədar idi. İ.Stalin Ermənistanı təxminən 300-400 min erməni köçürərək sonra bütün dünyaya bəyan etmək istəyirdi ki, baxın ermənilər öz vətənlərinə dönmüşlər, lakin onların yaşaması üçün yer yoxdur. Türkiyə Şərqi vilayətlərini də verməlidir. SSRİ-nin Türkiyənin Şərqi Anadolu vilayətlərinə iddiaları V.Molotov tərəfindən Türkiyə səfiri S.Sarperle 7 və 18 iyun 1945-ci il tarixli danışıqlarında səslənmişdi. Təcili olaraq SSRİ-nin Türkiyədən qoparmağa hazırlaşdığı ərazilərin sahələri ölçülməyə başlandı, əlaqədar xəritələr tərtib edildi, bu torpaqların Ermənistan və Gürcüstan arasında bölünməsi çalışmalarına başlandı. SSRİ Xarici İşlər Komissarlığında 1945-ci ilin avqust ayında hazırlanmış sənədə uyğun olaraq Türkiyədən ümumi sahəsi 26 min kv. kilometr olan torpaq kəpətməli idilər. Onun 20,5 min km Ermənistanın, 5,5 min km-si isə Gürcüstanın payına düşürdü. Müharibədən zəfərlə çıxmış Sovet İttifaqı Türkiyədən Qars və Ərdahan torpaqlarını ilhaq edəcəyinə o qədər əmin idi ki, Siyasi Büro hətta A.Koçinyan adlı birini Ermənistan Kommunist Partiyasının Qars İl Komitəsi katibi vəzifəsinə təyin etmişdi. (17) Lakin Türkiyənin öz torpaqlarının müdafiə məsələsində qətiyyəti Sovetlərin planlarını pozdu. Bundan başqa Sovetlər Birliyi Ermənistanı lazımi sayda xarici ölkədə yaşayan erməni köç etdirə bilmədi. Bununla belə Azərbaycan türklərinin Ermənistandan Azərbaycana köçürülməsinə qərar verildi.

Azərbaycan türklərinin 1948-1953-cü illərdə Ermənistan SSR-dən deportasiyasının səbəbləri barədə də müxtəlif fikirlər mövcuddur. Erməni tarixçilərinə gəlincə isə onlar Ermənistandan Azərbaycan türklərinin deportasiyasının əsas səbəbini Azərbaycan K(b)MK-nın I katibi M.C.Bağırovun İ.V.Stalinə ünvanladığı xahiş məktubunda görürlər. Onlar belə hesab edirlər ki, azərbaycanlıların köçürülməsi iqtisadi səbəblə bağlı olmuş, onlar Kür-Araz ovalığının inkişaf etdirilməsi ilə əlaqədar köçürülmüşlər (11, s. 57). Bu da növbəti erməni yalanından başqa bir şey deyil və tarixi həqiqətdən çox-uzaqdır. Tarixi saxtalaşdıran erməni tarixçilərinə belə bir sual vermək olar? Əgər köçürülmə

iqtisadi səbəblə bağlı idisə, nə üçün köçürülmə ilə bağlı ən mühüm qərar və sərəncamlar məxfi qriffi altında aparılır və ictimaiyyətdən gizli saxlanılırdı. Məcburi köçürülmə əgər siyasi səbəblə bağlı deyildisə, nə üçün o dövrün istər mərkəzi, istərsə də yerli qəzetləri öz səhifələrində bu barədə bir kəlmə olsa da iz buraxmamışdır? Fikrimizcə, Ermənistan SSR-dən Azərbaycan türklərinin məcburi köçürülməsi İkinci dünya müharibəsi illəri və sonrakı illərdə Sovet-Türkiyə münasibətləri kontekstində rəsmi Kreml tərəfindən siyasi gündəmə çıxarılmış “erməni məsələsi” ilə qırılmaz surətdə bağlıdır. Sovet İttifaqının Türkiyəyə qarşı ərazi tələbləri, Ermənistanın Azərbaycana qarşı ərazi iddiaları və Azərbaycan türklərinin tarixi-etnik torpaqlarından kütləvi deportasiyası bir-biri ilə sıx bağlı məsələlər olduğundan, onların kompleks şəkildə tədqiqini məqsədəuyğun hesab edirik.

SSRİ NS-nin “Ermənistan SSR-dən kolxozçuların və başqa azərbaycanlı əhalinin Azərbaycan SSR-nin Kür-Araz ovalığına köçürülməsi haqqında” 1947-ci il 23 dekabr tarixli qərarından öncəki illərdə ölkə daxili və ölkə xaricində baş vermiş siyasi hadisələrin və proseslərin öyrənilməsi və tədqid edilməsi 1948-1953-cü illərdə soydaşlarımıza qarşı həyata keçirilmiş deportasiyanın hansı siyasətdən irəli gəlməsi və onun səbəbləri barədə əsl həqiqətlərin üzə çıxarılmasına imkan verir. Azərbaycan türklərinin köçürülməsi səbəbləri bunlardır:

- **birincisi**, cənub sərhədlərin təhlükəsizliyi;
- **ikincisi**, ermənilərdən ibarət etibarlı sərhəd zolağının möhkəmləndirilməsi;
- **üçüncüsü**, Türkiyə ilə ola biləcək müharibə ehtimalı və Azərbaycan türklərinə etibar edilməsi;
- **dördüncüsü**, sovet tələbləri ciddiliyinin nümayişi;
- **beşincisi**, Türkiyə əleyhinə siyasətdə ermənilərin iştirakı müqabilində onlara verilmiş vədin qismən yerinə yetirilməsi;
- **altıncısı**, Cənubi Qafqazda türk nüfuzunun zəiflədilməsi.

1947-ci ildə müxtəlif ölkələrdən Sovet Ermənistanının köçürülmüş (repatriasiya edilmiş) ermənilərin sayı yalnız 60 min adam meydana gətirirdi. Onlar da, buradakı vəziyyəti görüb geri dönməyə çalışırdılar. İş o yerə çatmışdı ki, yüzlərlə erməni dövlət sərhədlərini pozaraq Türkiyəyə qaçdılar. (1) Bu vəziyyətdə, köçürülmüş (repatriantların) mənzil-ev problemini yaxşılaşdırmaq, onlara torpaq vermək məqsədilə 23 dekabr 1947-ci ildə azərbaycanlıları Ermənistandan Azərbaycana göçürmək (sərhəd xarici etmək) mövzusunda məlum qərar verildi. Bu zaman göçürülənlərin evlərini, mal-mülklərini əllərindən zorla alırdılar. Sibirə və Qazaxıstana sürgün edilənlər kimi, onlara da özü ilə ilk zərurət şeyləri götürməyə icazə verirdilər.

Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti 1950-ci ildə 3419 ailənin (13361 nəfər) köçürülməsi haqqında qərar qəbul etsə də, faktiki olaraq, rəsmi və qeyri-rəsmi köçürülmələrin sayı nəzərdə tutulduğundan xeyli artıq olmuşdu, 1950-ci ildə köçürülənlər üçün 3500 ev tikmək planlaşdırılmış, faktiki isə 470 ev tikilmiş, 1488 köçkün ailəsi həyatı təsərrüfat sahəsi ilə təmin edilməmişdi. Azərbaycanlıların öz tarixi-etnik torpaqlarından mümkün qədər sürətlə çıxarılmasını təmin etmək üçün Ermənistan hökumətinin ən qəddar üsullara əl atdığına həmin dövrün rəsmi sənədlərindən də görmək olar. Ermənistandan azərbaycanlıların köçürülmə məsələləri üzrə Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin nümayəndəsi Əliyevin Ermənistan SSR Nazirlər Soveti yanında Köçürülmə İdarəsinin rəisi Karapetyana və Nazirlər Soveti sədrinin müavini Piruzyana ünvanlanmış 28 noyabr 1949-cu il tarixli məktubunda qeyd edilirdi: "Son zamanlar Amasiya, Spitak və Vədi rayonlarının ayrı-ayrı təşkilatları köçürülmə barədə sənədlərin tam rəsmiləşdirilməsini, kolxozçuların köçürülməyə razılıq vermələrini gözləmədən, təsərrüfatları köçürmək üçün sürətli hazırlıq işləri aparırlar. Həmin təşkilatlar bu təsərrüfatların əmlakını bölüşdürür, kolxozları məcbur edirlər ki, yemi satsınlar və hətta nə vaxt yola düşəcəklərini göstərsinlər. Onlar kolxozçuların bu və ya digər rayona köçürülmək arzusunda olub-olmaması ilə hesablaşmırlar, halbuki hökumətin köçürülmə barədə qərarına əsasən, kolxozçuların nümayəndələri

köçürüləcəkləri yerləri qabaqcadan görüb baxmalı və öz istəklərinə uyğun yerlər seçməlidirlər. Köçürülmə qaydalarının bu cür pozulması isə kolxozçuları məcbur edir ki, onlar yuxarı təşkilatlara şikayət etsinlər, onların köçmək istəmədikləri rayonlara köçürülmələrindən narazı olduqlarını bildirsinlər". 3 Mart 1948 tarixində Ermənistanın SSR Daxili İşlər Nazirliyinin hazırladığı və nazir Grigoryan'ın imzaladığı Ermənistan azərbaycanlı əhalisi arasında "Azərbaycan SSR-ə göçürülmə ilə əlaqədar vəziyyət haqqında" hesabatında azərbaycanlıların bu böyük faciəyə reaksiyaları daha dəqiq əks etdirir. Bu sənədin detallarına diqqət edək:

TAMAMİLƏ

MƏXFİDİR

ARAYIŞ

Ermənistanın azərbaycanlı əhalisi arasında Azərbaycan SSR-ə qarşısındakı köçürülmə ilə əlaqədar əhval-ruhiyyə haqqında.

Azərbaycanlıların Ermənistandan Azərbaycan SSR-ə köçürülməsi haqqında hökumətin qərarının rəsmi elan edilməsinə hələ çox qalmış Ermənistan SSR-in əhalisi arasında bu barədə səslər dolaşmağa başladı və bu tədbirin məqsədlərinin hər cür düzgün olmayan şərtləri törəyirdi.

Bizim tərəfimizdən azərbaycanlıların yeni yaşayış yerinə köçmək istəmədikləri barədə çoxsaylı mülahizələri, onların bəzilərinin qəbiristanlıqlara gedərək orada doğmalarının qəbirləri üstündə ağlamaları və köçürülməmələri üçün dua etmələri faktları müəyyən edilmişdir.

Habelə kolxozçuların tarla işlərinə çıxmmaması, öz meyvə bağlarını qırması, yaşayış evlərini və yardımçı tikililərini dağıtması faktları da qeyd olunmuşdur.

O barədə də məlumatlar daxil olmuşdur ki, düşmən elementlər bu mənfi əhval-ruhiyyədən istifadə edir, antisovet təşviqatı aparır və köçürülməni SSRİ ilə Türkiyə arasında müharibə olan halda Sovet hakimiyyətinin azərbaycanlılara inanmaması hərəkəti kimi şərh edirlər.

Hökumətin əhalinin azərbaycanlı hissəsinin Ermənistandan Azərbaycan SSR-ə köçürülməsi haqqında qərarı rəsmi elan ediləndən və sovet-partiya təşkilatları tərəfindən həmin tədbirlərin məqsədləri aydınlaşdırıldıqdan sonra vəziyyət xeyli yaxşılaşmışdır, xüsusən, ovalıqda yerləşən Vədi və Zəngibasar rayonlarında azərbaycanlıların mümkün qədər tez Azərbaycan SSR-ə köçmək arzulamaları müşahidə edilir.

Lakin bizə daxil olan xüsusi qaydalı məlumatlardan bəlli olur ki, Ermənistan SSR-in əhalisinin azərbaycanlı hissəsi arasında mənfi əhval-ruhiyyə davam edir, bu xüsusilə respublikanın izahat işləri qeyri-qənaətbəxş aparılmış dağ rayonlarında: Basarkeçərdə, Amasiyada, Sisyanda və digərlərində müşahidə olunur.

Sərhədin arxasında qohumluq əlaqələri olan bəzi antisovet əhval-ruhiyyəli elementlər köçürülməyə öz narazılığını bildirərək qeyri-qanuni Türkiyəyə keçmək niyyətlərini söyləyirlər.

Səciyyəvidir ki, qarşıdakı köçürülmə barədə elan edilən və bu tədbirin məqsədləri aydınlaşdırılan zaman kolxozçuların yığıncaqlarında iştirak edənlərin hamısı hökumətin bu qərarını yekdilliklə alqışlamışlar və özlərinin köçməyə hazır olduqlarını bəyan etmişdilər, sonra isə şəxsi söhbətlərdə çoxları öz əhatəsində bu tədbirə narazılığını bildirmişdir.

Bu əhval-ruhiyyə, bir tərəfdən, qeyri-qənaətbəxş izahat işləri nəticəsində davam etməkdədir və digər tərəfdən ona görə ki, Ermənistanın yüksək dağlıq rayonlarında

yaşayan azərbaycanlılar Azərbaycan SSR-in ovalıq rayonlarına köçmək istəmir ki, guya orada iqlim şəraiti onlar üçün əlverişsiz olacaqdır.

Bundan əlavə, köçürülməsi nəzərdə tutulan azərbaycanlıların daşınmaz əmlakının dəyərinin ödənilməsi yaxud onlara həmin əmlakı fərdi qaydada satmaq üçün icazə verilməsi məsələsi indiyə kimi həll edilməmişdir.

Bu və bir sıra digər məsələlərin həll edilməsi üçün çoxları rayonlardan Yerevana gəlirlər, lakin cavab ala bilmirlər, çünki Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin nümayəndəsi Məmmədov yoldaşın xəstəliyi ilə əlaqədar olaraq Ermənistan SSR-də Köçürmə İdarəsinin işi demək olar ki, özbaşına getmişdir.

Aşağıda azərbaycanlıların qarşıdakı köçürülmələri ilə əlaqədar söylədikləri narazı fikirlərin və həmin tədbirə əhalinin erməni hissəsi tərəfindən münasibətin bəzi səciyyəvi faktlar göstərilir:

1. Amasiya rayonu üzrə

Amasiya MTS traktoristi Hüseynov Məmməd Ələsgər oğlu traktoristlər Məmmədov Abbasa, Əmirov Meşədiyə və Təmrahov Mövsümə tapşırırmışdı ki, bu il yaz əkinini keyfiyyətsiz aparsınlar, çünki məhsulu ermənilər yığmalı olacaqlar, onlara isə bu məhsuldan heç nə çatmayacaq.

Kiçik Təpəgöy kəndinin sakini Qafar Əhməd oğlu öz həmkəndliləri ilə söhbətdə demişdir: "Bizi - azərbaycanlıları, hamımızı Ermənistandan köçürəcəklər, təsərrüfatınızı isə xarici ermənilərə verəcəklər".

Həmin kəndin sakini İsmayılov Yusif Əhməd oğlu öz həmkəndliləri: Əhmədov İsmayıl, İsmayılov Qafar və Əhmədov Hübət ilə söhbətində demişdir ki, "Azərbaycanlıların Ermənistandan köçürülməsi SSRİ ilə Türkiyənin qarşısındakı müharibə ilə əlaqədardır, hücum edən tərəf Türkiyə olacaqdır".

Məhərdəcuq kəndinin sakini Məmmədov Mehət Mahmud oğlu və Daşkərin kəndinin sakini İsmayılov Ramazan Ələkbər oğlu (keçmiş hərbi əsir) də öz həmkəndlilərlə söhbətlərdə azərbaycanlıların qarşıdakı köçürülməsini SSRİ ilə Türkiyə arasında gözlənilən müharibə ilə izah etmişlər.

Quzəkənd kəndinin sakini İsmayılov Xan Əhməd oğlu kolxozçularla söhbətində demişdir: "Deyirlər ki, köçürülmə könüllü surətdə olacaq. Bu doğru deyil. Bizimlə də Axalkalakidəki azərbaycanlılarla etdikləri kimi rəftar edəcəklər: dəmir yolu vaqonlarına mindirəcək və Qazaxıstana göndərəcəklər. Qəfildən olmaması üçün hazırlaşmaq lazımdır...".

Kiçik Təpəgöy kəndinin sakini Əhmədov İsmayıl öz həmkəndlilərlə söhbətdə demişdir: "Leninakanda deyirlər ki, bizi, - azərbaycanlıları - 24 saat ərzində Qazaxıstana sürgün etməlidirlər, lakin nə vaxt - hələ heç nə məlum deyil...".

Çivinli kəndinin sakinləri: Məmmədov Knyaz Məmməd oğlu, Əliyev Mirzə Qurban oğlu və Əşirov Məmməd kolxozçularla söhbətdə demişlər: "Tezliklə bizi köçürəcəklər, lakin nədənsə bu barədə bir dəfəyə deməkdən qorxurlar. Görünür, düşünürlər ki, kolxozçular Türkiyəyə gedərlər...Nə etməli, bilmirəm. Mən axmaq oldum, çoxdan Türkiyəyə getmədim, indi isə sən istədiyin yerə yox, sənə haranı desələr, oraya köçməlisən".

Adı çəkilən kəndin kolxoz idarə heyətinin sədri Kərimov Əli kolxozçularla söhbətdə demişdir: "azərbaycanlıların Ermənistandan Azərbaycana köçürülməsi barədə əbəs yerə məsələ qaldırılırdı. Kolxozçuların çoxu getmək istəmir".

İbiş, Daşkərin və Çivinli kəndlərində Məmmədov Bayram Abdulla oğlu, Allahverdiyev Əli Abdulla oğlu və Məmmədova cərr İrza qızı, habelə digərləri öz evlərini sökürlər və tikinti materiallarını satırlar.

2. Zəngibasar rayonu üzrə

Zəngilər kəndinin sakini Namazov Sultanəli Rəhim oğlu kəndin kolxozçuları ilə söhbətdə demişdir: "Mən Qaraqışlaq kəndində olmuşam, orada MK nümayəndəsi toplantıda bəyan etdi ki, bizi - azərbaycanlıları Ermənistandan ona görə köçürürlər ki, bizim yerlərimizdə repatriant erməniləri yerləşdirsinlər".

Bununla əlaqədar adı çəkilən kəndin bir çox kolxozçuları işə çıxmədılar və kolxoz sədrinin - niyə işə çıxmırsınız sualına cavab verdilər: "Əgər ermənilər bizi Ermənistandan köçürürlərsə, biz nə üçün və kim üçün işləməliyik".

Baxgilər kəndinin sakini Yusubova Gülli Abbas qızı demişdir: "Bizi köçürmək, əmlakımızı və heyvanlarımızı repatriant ermənilərə vermək istəyirlər. Sakinlərin bəziləri artıq mal-qaranı satmağa və kəsməyə başlamışlar. Mən də inəyimi satmışam".

Həmin kənddə kolxozçular: Davıdov Kubış, Məmmədov Aloş, Abdullayev Abdulla, Həsənov Həsən, Taşev Sabo, Əliyev Yusif və Məmmədov Abbas işə çıxmaqdan imtina etmişlər.

Göy Hümbət kəndində kolxozçular Əliyev Abbas və Rəhimov İsmayıl kolxozun dəftərxanasının yanında söhbətdə belə demişlər: "Biz kolxozda əbəş yerə işləyirik. Bütün zəhmətimiz ermənilərə qalacaq. Ümumiyyətlə ermənilərlə yaşamaq çətindir, çünki onlar bizi sıxışdırırlar və hətta kolxozda bizə yararlı iş vermirlər".

Xırda Dəmirçi kəndinin sakini Mirzəyev Meşədi Teymur İskəndər oğlu kolxozçulardan Məmmədov Əlinin, Həsənov Abduləlinin, Kərimov Qulamın və başqalarının yanında demişdir: "Azərbaycanlıları Ermənistandan ona görə köçürmürlər ki, onların yerində repatriant erməniləri yerləşdirsinlər, ona görə köçürürlər ki, Türkiyə və SSRİ arasında müharibə zamanı sovet hakimiyyəti bizə etibar etmir. Bizim köçürülməyimizin başlıca səbəbi bax budur, çünki müharibə olarsa, sərhəd rayonlarında yaşayan azərbaycanlıların əksəriyyəti Türkiyəyə keçəcəkdir".

Rəncbər kəndində kolxozçu Nəsirov İbrahim Muxtarov Seyidlə, Təhmazov Əsgərlə, cəfərov Mahmudla və digərlərilə söhbətdə demişdir: "Ermənistandan 1950-ci ilə kimi bütün azərbaycanlıları mütləq köçürəcəklər. Bunu ona görə edirlər ki, sovet hakimiyyəti, türklərin hücumundan qorxaraq Türkiyə ilə sərhədin yaxınlığında yaşayan azərbaycanlılara inanmır. Bu birincisi və ikincisi, Sovet Ermənistanı xaricdə yaşayan bütün erməniləri toplamaq istəyir ki, Sovet hökumətindən asılı olmayan dövlət yaratsın".

Həmin Nəsirov (keçmişdə qolçomaq) kolxozçuların yanında demişdir: "Ermənistan K(b)P MK keçmiş katibi A.Xancyanın planı üzrə dünyanın hər tərəfindən bütün ermənilər buraya gəlməli və Naxçıvanı Ermənistana birləşdirməli idirlər, bütün azərbaycanlıları isə Ermənistandan Azərbaycana köçürülməlidirlər. Bu yaxınlarda mən eşitdim ki, Ermənistan hökuməti Naxçıvanı Ermənistana birləşdirməyi tələb etmişdir, lakin Azərbaycan hökuməti rədd cavabı vermişdir".

Şurakənd kəndində keçmiş hərbi əsir Məmmədov Həmid (Türkiyədə qohumları var) kolxozçularla söhbətdə demişdir: "Məgər ermənilər və azərbaycanlılar dost kimi yaşaya bilərmiz? Tarixdə ermənilər və azərbaycanlılar arasında düşmənçilik həmişə olmuşdur və sonralar da olacaqdır. Odur ki, ermənilər azərbaycanlıları Ermənistandan köçürməyi qərara almışlar. Mən şəxsən artıq evimi sökmüşəm ki, məndən sonra o heç kimə qalmasın".

Şurakənd kəndi kolxozunun sədri Əliyev Hümbət rayon mərkəzində kəndə gəlib kolxoz fəmasına daxil olmuş və kolxozçulara demişdir: "Azərbaycandan komissiya gəlir və yaxın günlərdə bütün azərbaycanlıları Ermənistandan köçürməlidirlər. Köçürmənin ləngiməsi yalnız onunla əlaqədardır ki, Ermənistan K (b) P MK katibi kolxozların əmlakını, fermaları Azərbaycana verməyə razı olmadı. Əgər razı olsaydı, onda köçürmə məsələsi çoxdan həll edilmişdi".

Kolxoz sədri H.Əliyevin belə bəyanatı ilə əlaqədar kolxozçular ruhdan düşdülər və işə çıxmadılar, bu zaman deyirdilər: "Əgər biz zəhmətimizin sahibi olmayacağıqsa, onda əbəs yerə niyə işləməliyik?"

Şurakənd, Zəngilər, Kelanlı, Ağamzalı və digər kəndlərdə kolxozçuların işə çıxmaması halları qeyd olunmuşdur. Bu kəndlərdə ayrı-ayrı kolxozçular öz həyatıyanı sahələrində meyvə ağaclarını kəsmişlər.

Onların çoxu dövlət vergilərini ödəmədən imtina edirlər. Zəngilər kəndinin sakini Süleymanov Seyfulla (sürgündən 1947-ci ildə qayıtmışdır) kolxoz tövləsində öz həmkəndlilərinə demişdir: "Artıq bizim Ermənistanda yaşamağımıza dəyməz. Əgər müharibə başlansa, ermənilər bizim hamımızı kəsib doğrayacaqlar, bizim tezliklə Azərbaycana köçməyimiz yaxşıdır".

Sarıcalar kəndinin sakini Xəlilov Xəlil Abuzər oğlu (1942-ci ildə fərariyyə görə məhkum edilmişdir) demişdir ki: "Bizim kolxozçular əbəs yerə vergi ödəyirlər, onsuz da bizi köçürəcəklər. Sovet hökuməti xalqı tam soydu. Bolşeviklərin siyasəti yalan üstündə qurulmuşdur və mənə belə gəlir ki, bizi Azərbaycana yox, Sibirə köçürəcəklər, bizim əmlakımız isə dövlətin mənafeyinə keçərək".

3. Vədi rayonu üzrə

Yanvar və fevral ayları ərzində Böyük Vədi kəndinin sakinləri Abdullayeva Tərhan, Məmmədova Ürbabə və Məmmədov Xuda Baxşı oğlu evlərini sökmüşlər, Eyvazov Mikayıl, Əkbər Məmmədəli oğlu, Əliyev Bilal, Zeynalov Hüseyn, Kələşov Oruc, Rza Əli və digərləri isə öz həyatıyanı sahələrində meyvə ağaclarının bir hissəsini məhv etmişlər.

Həmin kəndin sakinləri arasında, məsələn, Əliyev Hümbət, Kərimov Əkbər, Kərimov canbaxış və digərləri kimiləri öz ev əmlakını satmışlar.

Taynan kəndinin sakini Məmmədov Kərim pəyəsinə sökmüşdür, Şiyazlı kənd sakini Qurbanov Qurban isə öz mənzilinin bir otağını dağıtmışdır.

Geravan kəndindən Mustafayev Hüseyn Bəşir oğlu 2 nəfər ailə üzvü ilə və Mustafayev İsmayıl 3 nəfər ailə üzvü ilə Naxçıvan MSSR-ə özbaşına daimi yaşamağa getmişlər.

Qeyd etmək lazımdır ki, bu rayonda azərbaycanlı əhali arasında köçürülmə əhval-ruhiyyəsi xüsusilə güclüdür və bu ondan görünür ki, bu ilin aprelin 28-ə kimi 9915 nəfərdən köçməyə icazə verilməsi barədə ərizə daxil olmuşdur, halbuki, plana görə 1948-ci ildə Azərbaycan SSR-ə cəmi 500 nəfər köçürülməsi nəzərdə tutulmuşdu.

4. Basarkeçər rayonu üzrə

Çırçaqlı kəndində, Türkiyənin Sovet İttifaqına müharibə elan etmiş və bununla əlaqədar olaraq azərbaycanlıları köçürmələri barədə yayılmış provokasiya nəticəsində fevral ayında üç gün ərzində kolxozçular işə çıxmamışlar.

Rayonun bir sıra kəndlərində (Daşkənd, Çırçaqlı, Zod) belə şayiə yayılmışdır ki, guya K (b) P rayon komitəsinin katibi Musayev yoldaş, rayon icraiyyə komitəsinin sədri Məmmədov yoldaş və digər azərbaycanlı məsul işçilər ermənilərlə əvəz edilmişlər.

Bu provokasiyalı şayiələr nəticəsində Zod kəndinin kolxozçuları işə səhlənkər yanaşmağa başlamışlar. Bu kəndin kolxozçularının əhval-ruhiyyəsinə partiya təşkilatçısı Nəsirov Qurzəli Həmid oğlunun və kənd sovetinin sədri Hacıyev Bala Əsgər oğlunun kənddən getməsi xüsusilə mənfi təsir etmişdir; həmin şəxslər Azərbaycan SSR-ə qarşısındakı köçürülmə üçün özlərinə yer axtarmağa getmişlər.

Şişqaya kəndində kolxozçuların xeyli hissəsi Azərbaycan SSR-ə köçmək istəmədikləri barədə qəti bəyan edirlər.

Artaşat, Qarabağlar, Oktembryan, Qafan, Meqri və Sisian rayonlarının azərbaycanlı əhalisi arasında da qeyri-sağlam söyləmələr qeyd olmuşdur. Belə ki, məsələn:

Meqri rayonun Vartanidzor kənd sovetinin sədri Həmidov Abdulla, ona verilmiş - niyə suvarma kanalı çəkilmir sualına, belə cavab vermişdir "Biz niyə çəkməliyik ki, "axparlara" qalsın?"

Artaşat rayonu Darğalı kəndində 20 azərbaycanlı ailəsi yaşayır, hamısı belə demişlər: "Bizə nə olur, olsun, biz heç cür halda Darğalı kəndindən getməyəcəyik".

Həmin rayonun Axund Baovand kəndində də azərbaycanlılar deyirlər ki: "Buradan heç yerə getməyəcəyik, qoy bizi burada, yerimizdə öldürsünlər".

Qafan rayonu Siznak kəndinin kolxoz sədri Tağıyev Bəşir, özünün Azərbaycana köçmək istəmədiyini ifadə edərək, həmkəndlilərlə söhbətdə belə demişdir: "Doğma kənddə ölmək, yeni yerə köçməkdən yaxşıdır".

Sisian rayonu Urut kəndi sakini ÜİK (b) P üzvü İsgəndərov Salman öz yoldaşları ilə söhbətdə demişdir ki, o, sovet vətəndaşı kimi, Sovet İttifaqının istənilən yerində yaşamaq hüququna malikdir və öz evini, mülkiyyətini və vətəninə atmaq niyyətində deyil və Stalin Konstitusiyasına uyğun olaraq onu başqa yerə köçməyə məcbur etməyə heç kimin hüququ yoxdur.

Adı çəkilən kəndin kolxozunun mühasibi Fərzəliyev Qüvvət də həmin ruhda fikir söyləmiş və demişdir ki, o, Azərbaycana köçmək istəmədiyi barədə Stalin yoldaşa yazmışdır.

Sisian rayonun comərdli kəndində yaşayan ÜİK (b) P üzvü Qurbanov cəlal, kolxozçuların bütün iştirak edənlər Azərbaycana köçürülmək istədiklərini yekdilliklə bəyan etdikləri toplantısından sonra həmkəndlilərlə söhbətdə demişdir: "Çoxları Azərbaycanda necə isti olduğunu bilmir. 1918-1919-cu illərdə biz azərbaycanlılar Ermənistandan Naxçıvana qaçmışdıq. O vaxt biz 14 nəfər idik, iki ildən sonra üçümüz qaldıq. Qalan 11 nəfər istidən və xəstəliklərdən öldülər. Bu Naxçıvandır, Mingəçevirdə isə daha pisdir. Bizim çox-çox qurbanlarımız olacaq".

Yuxarıda göstərilən rayonun Aravyus kənd sakini Qəniyeva Əsli demişdir: "Əgər mən öz milliyyətimi dəyişdirsəm və erməni yazdırsam, onda mən Ermənistanda qala və Mingəçevirə köçürülməyə bilərəmmi?"

Azərbaycanlıların Ermənistandan köçürülməsinin səbəbləri barədə erməni əhalisi arasında da, ayrı-ayrı şəxslər tərəfindən bəzən millətçi xarakterli müxtəlif dediqodular qeyd edilmişdir.

Belə ki, məsələn:

Ermənistan SSR Sosial Təminat Nazirliyinin Tədris-sənaye kombinatının ayaqqabı texnologiyası müəllimi Arakelyan Minas Aristakesoviç demişdir: "Azərbaycanlıların Ermənistandan köçürülməsi məsələsi şübhəsizdir. İlk növbədə Araz və Axuryan çaylarının sahillərində yaşayan azərbaycanlılar köçürüləcəklər, sonra azərbaycanlıların Yerevan şəhərindən köçürülməsi başlanacaq. Sərhəd rayonları kəndlərinin ilk növbədə azərbaycanlılardan azad edilməsi tamamilə anlaşılr, çünki onlar dövlət sərhədini tez-tez pozurlar, Türkiyə isə onlardan öz casusluq yuvalarını yaradır".

Yerevan şəhəri sakini Mesropyan Yervand öz qonşusu ilə söhbətdə demişdir: "Azərbaycanlıları yalnız Ermənistandan yox, həm də Naxçıvan MSSR-dən köçürmək və onu Ermənistan ərazisinə birləşdirmək lazımdır".

Yerevan şəhərində yaşayan, 6 il azadlıqdan məhkum edilmiş Axverdyan Levonun arvadı Ordyan Şura Arutyunovna öz qonşularına - xarici ermənilərə demişdir: "Tezliklə Türkiyə, İngiltərə və Amerika SSRİ əleyhinə müharibəyə başlayacaqlar. Odur ki, Ermənistan ərazisində yaşayan azərbaycanlıları arxaya, yəni Azərbaycana köçürürlər. Siz xaricdə yaşayan qohumlarınıza yazın ki, onlar Ermənistana gəlməsinlər".

Kirovakan şəhərində yaşayan, Fransadan gəlmiş, keçmişdə daşnak olmuş, Smbat adlı şəxs bir qrup erməninin iştirak etdiyi yerdə demişdir: "Daşnaklar bir vaxt

Naxçıvan MSSR-in Ermənistana birləşdirilməsi məsələsini qoymuşdurlar, lakin bu baş tutmadı. İndi isə həmin məsələni qoymaq vaxtıdır, çünki Ermənistanda torpaq azdır".

Yerevan, Leninakan və digər şəhərlərdə də ayrı-ayrı şəxslər tərəfindən buna bənzər fikirlər söylənməsi müəyyən edilmişdir.

Ermənistan SSR Daxili İşlər naziri
general-mayor (Qriqoryan)
№ 01/3745

3 may 1948-ci il, Yerevan şəhəri

Və beləliklə Ermənistan öz yurdlarından 1948-1953 illərdə 100 minlərcə azərbaycanlıni dövlət səviyyəsində köçə məruz qoydu Azərbaycanın Kür-Araz Düzenliyinə sürgün etdilər. Ermənistandakı türklərin oradan çıxarılmağa başlaması əməliyyatı Stalinin ölümünə qədər davam etmişdir. Bu illərdə dövrdə 150 min azərbaycanlı ata yurdlarından qovulmuşdur. Hətta erməni tarixçiləri də qeyd etmişlər ki, keçən əsrin əvvəllərində Ermənistandakı 2300 kəndin 2000-i Azərbaycan kəndləri idi. Burada qalan 250 mindən artıq əhali isə 1988-1989-cu illərdə tamamilə buardan qovuldu. 1988-ci ilin yanvarından etibarən «türksüz Ermənistan» siyasəti planlı şəkildə həyata keçirilməyə başlanmışdır. Ermənistan hökuməti, «Qarabağ» və «Krunk» komitələri, Eçmiədzin kilsəsinin nümayəndələri SSRİ rəhbərliyinin himayəsi ilə azərbaycanlıların Ermənistandan zorla çıxarılması barədə qərar verilməsinə nail oldular. Azərbaycanlıların qovulması prosesində ermənilər minlərlə qanlı aksiyalar törətmişlər. Bunun davamı kimi 1988-89 cu illərdə etnik təmizləmə nəticəsində Ermənistanın 185 yaşayış məntəqəsi boşaldılmış, 250 mindən artıq azərbaycanlı və 18 min kürd öz ev-eşiyindən zorla qovulmuş, 217 azərbaycanlı ermənilər tərəfindən qətlə yetirilmişdir. Bunlardan 49 nəfəri ermənilərin əlindən qaçarkən dağlarda donmuş, 41 nəfər qəddarlıqla döyülərək qətlə yetirilmiş, 35 nəfər işgəncələrlə qətlə yetirilmiş, 115 nəfər

yandırılmış, 16-sı güllələnmiş, 10 nəfər əzab və işgəncələrə dözməyərək infarktdan ölmüş, 2 nəfər xəstəxanada həkimlər tərəfindən öldürülmüş, digərləri isə suda boğularaq, asılaraq, elektrik cərəyanına verilərək, başları kəsilərək qətlə yetirilmişdir. Hadisələr necə başladı

Ermənilər, 13 Fevral 1988-də Dağlıq Qarabağın inzibati mərkəzi olan Xankəndinə (Stepanakert) nümayişə başladılar. Nümayişçilər Dağlıq Qarabağın Azərbaycandan alınıb Ermənistana verilməsini tələb edirdilər. Bundan sonra istəklər zənciri uzanmağa başladı. 18 Fevral 1988-ci ildə Ermnistandan ilk qaçqınlar Bakıya gəlməyə başladı. Onlar avtobuslara doldurulub geri göndərildilər. Ancaq, onlar qısa müddət sonra yenidən geri dönməyə başladılar. Erməni elm adamı və yazar Robert Arakelov Ermənistanda türk əhaliyə qarşı olan münasibəti o günlərdə şərh edir və bu irqçi yanaşmanın gələcəkdə bu xalqın özünün faciəsi olacağını yazırdı: "Ermənistan qəzet və jurnallarında mən "erməni xalqının böyüklüyündən" , onların sivilizasiyanın inkişafında, elm və mədəniyyətin inkişafında" müstəsna rolundan " bəhs edən verilişləri eşitdim, oxudum. Bu qəzet və jurnallardan ilk dəfə bildim ki, hələ bu tarixi dövrə qədər ulduzlu səmanın ilk atlasını (xəritəsini) ermənilər yaratmışlar, rəngli televiziyların da meydana gəlməsi bu gün ermənilərin adı ilə bağlıdır, sən demə, bütün Hind-Avropa dillərinin hamısı da erməni dilinin əsasında qurulmuşdur."

Və yaxud:

"... Qarabağ hərəkəti dünyanın bölgələrə paylanması ilə əlaqədar bir avantüra. Ölkə konstitusiyası və beynəlxalq hüquq normalarına ziddir, ancaq, onu da qeyd edim ki, erməni mətbuatında davamlı göstərilirdi ki, ermənilərin bədbəxtliyi yalnız onları əhatə edən qonşu xalqlardan gəlir."

(Robert Arakelov)

"Qarabağ dəftəri" əsərinin 90-cı səhifəsində milliyətcə erməni olan R.Arakelov ermənilərin İrəvan və Qarabağda ruh vəziyyətini görüb yazır ki, bütün insanların ürəyini milliyətçilik duyğusu ilə elə doldurublar ki, Qarabağda partlayışlar, avtomat, ağır silahlardan qopan ürküdücü səs, boş yerə qan axıdılması,

məcburiyyət əlamətləri ilə yoldaşlıq edilən ölüm ... gerçək həyatın bir parçası kimidir. (2)

Daha sonra yazır: - "... 100-ə qədər azərbaycanlıların öldürüldüyü Ermənistanın Gugark bölgəsi, bundan heç vaxt bəhs etmirlər. Azərbaycanlıların hamısını ölkədən qovaraq tamamilə mono-etnik dövlət meydana gətirdilər. Bu bir paradoksdur, mono-etnik respublika, bir ölkədə, yalnız bir millətin yaşaması. Bunu mən bir cahillik olaraq görürəm ..." Tanınmış rus yazıçısı və jurnalist Yuri Pompeyev, Qarabağ dramının ana aktyorları olan Sovetlərin arxivlərindəki araşdırmaları ilə bu fikrə gəlmiş və ortaya bilinməyən yeni tarixi sənədlər qoymuşdur. Bir roman olaraq yazmış olduğu "Qarabağ qan içində" adlı kitabda Sovet liderlərinin erməni separatçılara və onların başçılarına dəstək verməsindən bəhs edir, iki xalqın faciəsinə əhəmiyyət verilməməsindən faktlarla bəhs edir. (6). Əsrin əvvəllərində Ermənistan torpaqları 9 min kvadrat kilometr idi, Azərbaycan torpaqları sayəsində 29. 8 kvadrat kilometrə yüksəlmişdi. Buna, Ermənilərin son zamanlarda işğal etdiyi torpaqlar daxil deyil. Erməni irqçi cərəyanlarının liderlərindən olan Zori Balayan deyir ki, "zamanında biz Erivanı fəth etdik ki, buradan Bakıya hücum edək. Bunu da bacaracağıq, sırada Qərbi Ermənistandır. Erməni xalqı bu torpaqları türklərin əlindən almaq üçün güclənəcək..."

İki əsr davam edən qovulma və köçürmə əməliyyatları nəticəsində, 1,5 milyon Azərbaycan türkü Ermənistandakı tarixi yurdlarından qovulmuş və müxtəlif bəhanələrlə öz evlərindən köçürülmüşdür. İndi Ermənistanda tək bir azərbaycan türkü belə qalmamışdır. Ermənilər "Türksüz Ermənistan" layihəsinin son mərhələsini 1988-ci ildə həyata keçirə bildilər. 1988-ci ildə və 1948-1953-cü illərdə Azərbaycan türklərinin zorla köçürülməsi ilə Sovetlər Birliyi Konstitusiyasında nəzərdə tutulan insan hüquqları, beynəlxalq hüquq normaları və milli bərabərlik hüququ kobud şəkildə pozulmuşdur. 1936-cı il SSRİ və Azərbaycan SSR Konstitusiyalarında nəzərdə tutulan (m.5) referendum keçirilmədən 144.654 adam köç etdirilmiş, bütün millətlərin qanun qarşısında bərabərliyi (M. 36) təmin edilməmişdir. 1991-ci ildə də Ermənistan prezidenti

Levon Ter-Petrosyanın əmrinə uyğun olaraq 90 azərbaycanlı kəndinin adı dəyişdirilərək ona erməni adları verilmişdir. Bu işə hələ 1960-1970-ci illərdə, Ermənistan SSR Ali Soveti sədrinin müavini Hovanes Bağdarasyanın imzası ilə yer adlarının dəyişdirilməsinə başlamışdılar. Ermənistandan Türk izinin silinməsi son 20 ildə daha da sürətlənmişdir. Ermənistan yalnız ermənilərin yaşadığı monoetnik dövlətə çevrilmişdir.

Qaynaqlar:

1. Aslan Betül I. Dünya Savaşı Etnasında Azərbaycan Türklerinin Anadolu Türklerine Kardaş Kömeği (Yardımları) ve Bakü Müslüman Cemiyet-i Hayriyesi, Ankara, 2000, s.12;
2. Arakelov Robert. Qarabağ gündəliyi. Azərneşr, 1995, s. 34
3. "Erməni problemi dünya güclər tarazlığı işığında. TRT kanalının. Ankara 2007 s.86
4. . Azərbaycan Cumhuriyeti Devlet Tarih Arşivi, f 841, dosya 290, sayfa 39
- 5 Alaverdyants M. Y., İdeoloq Osvobojdeniya Turetskix arмян, Petrograd, 1915, s. 19 vd
- 6.Artsruni Grigori. Ekonomiçeskoe Polojenie Turetskix arмян, Tipografiya A. Gatsuka, Moskva, 1880).
7. Arzumanlı Vagıf - Mustafa Nazim, Tarixin qara səhifələri (Depotasiya, Soyqırım, qaçqınlıq), Bakı, 1988, s.20.
8. Aslan Yavuz "Bugünkü Ermenistan Arazisinden Türklerin Çıkarılması Meselesi",Türk Kültürü, XXXII/372, (Nisan 1994), s.195
- Q.Qeybullayev, Qədim Türklər və Ermənistan, Bakı, 1992. S. 78
9. Q.Qeybullayev, Qədim Türklər və Ermənistan, Bakı, 1992. S. 78
10. Babayev İlyas "Nuh erməni dilində danışılıbmı?" məqaləsi, Karabağinfo.com e-jurnalı, 2012 sentyabr)
11. Kudulyan. V. Andraniki baderazmı `kitabı, (ermənicə) Beyrut, 1929, s.24
12. Ermənistan azərbaycanlılarının tarixi coğrafiyası, Tərtib edən: Sabir Əsədov, Bakı, 1995, s.7-8.

- 13.Sobraniye Aktov, Otnosyashsya k Obozreniyu İstorii Armiyanskogo Naroda, I, Moskova, 1833, s.178-179. (rusca)
- 14.Şopen İ, İstoriçeskiy Pamyatnik Sostoyaniya Armiyanskoy Oblasti, s.510. (rusca)
- 15."Osmanlı Rus Savaşı'nda Doğu Anadolu'dan Rusya'ya Göçürülen Ermeniler" , s.386-387.
- 16.Obozreniye Rossiyskih Vladeniy za Kavkazom, IV.Cilt, Sankt Petersburg, 1836, s.270
17. Ermenistan Azerbaycanlılarının Tarihi Coğrafyası, s.35.
- 18.Zaven Korkodyan, Sovyet Ermenistanı'nın Ahalisi Son Yüzyılda 1831-1931, (Ermenice), Erivan,
19. Şaumyan. S, Seçilmiş əsərləri. Bakı, 1978, II cilt, s. 90
20. Cabbarlı Hatem. Geçmişten Günümüze Ermenistan'da Azerbaycan Türkleri ERMENİ ARAŞTIRMALARI dergisi, Sayı 4, Aralık 2001 - Ocak-Şubat 2002
21. Sovet Ensiklopediyasının "Sovet Ermənistanı" cildi, s.23
22. Gaffar Çakmaklı . “Dağlık Karabağ işgalden önce ve sonra” – Yalova -2011 s. 29
- 23.Kırzioğlu Fahrettin, Osmanlıların Qafqaz-ellərini fəthi (1451-1590), Ankara, 1993, s.347-349
- 24.
- 25.Հայ գրականություն, 9 - րդ դասարանների համար, Երևան -2008 էջ.94
26. Pirumov (Pirumyan) S.Q “Diasporadakı daşnaklar”, İstanbul, Kaynak yayınları, 2007-c- il,176 s.
- 27.Zardaryan Novlet NJDEHYAN TSEXAKRONUTYUN - ՆԺԴԵՀՅԱՆ ՑԵՂԱԿՐՈՆՈՒԹՅՈՒՆ(<http://hayland.am>)

28. Tağısoy Nizami *Etnos və epos: Keçmişdən bugünə-2005*, səh. 338- 339
29. Beytulla Şahsoylu (*Haykanlar (erməni) Qafqazda və panermənilik*) QARABAĞ DÜNƏN, BU GÜN VƏ SABAH” 8-ci elmi-əməli konfransının MATERİALLARI- 2010)
30. Устьян А.Р. Византизм как евразийская геополитическая стратегия развития России в XXI веке. М.: ИСН, 2002
32. Varpetyan Aleksandr «Erməni xalqının arilərdən doğuşu» Youtube. 11 aprel 2011).
33. Osmanlı Dövləti ilə Azərbaycan Türk xanlıqları arasındakı münasibətə Dair Arxiv Sənədləri, II, Ankara, 1993, s.28.
34. H. Huebschmann. Ueber Stellung des Armenischen im Kreis deyir indogermanischen Sprachen.-KZ, BD XXIII, 1875)
35. G. Soltan. Stellung des Armenischen im Kreis deyir indogermanischen Sprachen Die. Wien, 1960 s.479-480)
36. G. B. Qaukryan. "Erməni dilinin yazıyaqədərki tarixinə dair oçerklər. İrəvan, 1967, s. 46-47).
37. С.Г. Пирумов (Пирумян) «Дашнаки за рубежом». Издание научной Ассоциации Востоковедения, Тифлис, 1934, 172/6
38. “Hncak” qəzeti, 1890, N 9
39. “Droşak” qəzeti, 1899, N 8.
40. “Ports” (“Sınaq”) jurnalı, 1879 N-7-8.
41. “Bakinski raboçi”, N 8, 1913
43. Azərbaycan Respublikası Dövlət Tarix Arxivi, fond 841, ..7, iş 290, vərəq 34
44. Gnkur. ATAŞE Arşiv belgeleri KLS 2818, d.59, F.2-19
45. Jastin Makkarti “Kim başlatdı?” məqaləsi, “Erməni soyqırımını iddiaları” kitabı, Cedit nəşriyyat-Ankara, 2006, 264\26)
46. «Большая Советская Энциклопедия». Том Третий. Акционерное общество «Советская энциклопедия. Москва-1926 год, стр.5)
47. Hrant Matevosyan. “Ermənilər və imperiyalar” “Aniv”(Çarx)jurnalı 2006, N 4

- 48.Yerkanyan Artyom “**Nəvələrin cavabları**” (ermənicə sənədli film),“Şant” TV-24 aprel 2011
- 49.Hasan Cemal “1915: Erməni soyqırımı” kitabı, Everest yayınları, İstanbul, s. 89
- 50.Eduard Abramyan, “Kavkaztsı v Abwehre”, İzdatel Bıstrov, Moskva, 2006. s123-145
51. Aydın İbrahimov “Tsegakron Öğretisi yahut Biz Kimlerle Masaya Oturuyoruz” məqaləsi... Karabakihfo.com. 2013 16 dekabr
- 52.Н.С.Севериков “Андраникизм как византийская идея», “Yerkramas” org.14 ноября 2010)
- 53Севериков Н.М. Солдат нации угнетенных, «Специалист» jurnalı , 2005, № 6, с.35
- 54.Севериков М.М. «Андраник Сасунский и наша ероха». «Исторические науки» 2005 №4.с.50)
- Çelebyan Andranik “Zoravar Andraniki yev Hay Heğaroxaqan Şarjumi” İrəvan - 2009, s. 56
- 55.Çelebyan Andranik, “Andranik Paşa”, Ermənicədən Türkçeye çevirən Mariam Arpil və Nairi Arek, Peri yayınları, İstanbul- 2003 s.76)
56. Sasunyan Harut "100-cü il ermənilər üçün bir fürsət ili olacaq ". California couryer- 12 aprel 2013
57. “Verfel Frans "Musa dağında Qırx Gün" tekrarlanır" “Hayots aşharh” 6 .08.2012
58. Гейбуллаев Г. Карабах (По этнической и политической истории). Баку, 2009.
59. Мамед Саид Ордубади. «Кровавые годы». Б.,1995.
60. Роберт Аракелов. «Нагорный Карабах: Виновник трагедии известен».Б., 1991.
61. Томас де Ваал. «Черный сад». Москва, 2005.
62. Буниятов З. Почему Сумгаит / История Азербайджана по документам и публикациям. Баку, 1990.
63. Солмаз Рустамова-Тогиди. Март 1918-й года. Баку. Баку, 2009

64. Самуэль Вимс «Скрытое террористической "христианской" страны Армения» (Ermənistan:Terrorçu "xristian" ölkənin gizlinləri)
65. Джастин и Каролин Маккарти «Тюрки и армяне» (электронное издание)
66. Величко В. «Кавказ» (электронное издание)
67. Karinyan A.B, Ermeni Milliyetçi akınları, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2007. S. 134
- 68.Mahmudov, Yaqub Mikayıl oğlu. Qarabağ: real tarix, faktlar, sənədlər /Y.M.Mahmudov, K.K.Şükürov; ön sözün müəll. M. Əliyeva.- Bakı: Təhsil EİM, 2005.- 380 s.
-
- 69.İrəvan xanlığı: Rusiya işğalı və ermənilərin Şimali Azərbaycan torpaqlarına köçürülməsi / elmi red. Y. M. Mahmudov; AMEA A.A. Bakıxanov adına Tarix İnstitutu, Regionların İnkişafı İctimai Birliyi. - Bakı: Çarşıoğlu, 2010. - 616 s.
-

Qafar Çaxmaqlı

qafar56@gmail.com



Araşdırmaçı-yazar Qafar Çaxmaqlı 1956-cı ildə Ermənistanın Amasiya rayonunun Çaxmaq kəndində anadan olub. Bakı Dövlət Universiteti jurnalistika fakültəsi məzunudur. Azərbaycanda bir sıra mətbuat orqanlarına rəhbərlik etmişdir (“Millət”, “Yeni Azərbaycan”, “Vətəndaş”, “Avrasiya”, “Respublika”, “Yeni Avrasiya”, “Azərbaycan ordusu” və b).

Siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktorudur. “Erməni məsələsi” ilə bağlı çoxsaylı kitab və elmi məqalələrin müəllifidir. Bir müddət Bakı Dövlət Universitetində çalışmış, jurnalistika fakültəsində dərs demişdir. Azərbaycan Erməni Araşdırmaları Mərkəzi başkanı, Müstəqil Araşdırmaçı Jurnalistlər Liqasının (QHT) rəhbəri kimi ictimai fəaliyyətini davam etdirməkdədir. AVCIYA-nın “Karabakhinfo.com” beynəlxalq e-jurnalının erməni bölümünün redaktorudur. Eyni zamanda Erciyes Universiteti (Türkiyə) Ermənişünaslıq bölümündə çalışmaqdadır. Ailəlidir, üç övladı və bir nəvəsi var.

Tel 05394611561 (Türkiyə) 00994503116175 (Azərbaycan)